

Dobai Attila Marcellán

JOGI ISMERETEK

Pszichológus és egészségügyi
szakemberek számára írt
fejezetekkel

Dobai Attila Marcelián

JOGI ISMERETEK

Pszichológus és egészségügyi szakemberek számára írt fejezetekkel

Dobai Attila Marcelián

JOGI ISMERETEK

**Pszichológus és egészségügyi
szakemberek
számára írt fejezetekkel**

Budapest,
2026

A kötet megjelenését az ELTE Oktatási és Képzési Tanács tankönyv- és jegyzettámogatási pályázata támogatta.

A szerző habilitációs eljárásának részeként készült önálló kötet.

Lektorálta: Tittmann-né Dr. Babják Tamara

© Dobai Attila Marcellán, 2026

ISBN 978-615-134-009-7

ISBN (pdf) 978-615-134-010-3

DOI 10.21862/Jogiismeretek/2026/0097

ELTE | EÖTVÖS
KIADÓ

Az ELTE hivatalos könyvkiadója

ELTE | PPK

PEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR

eltebook.hu

Felelős kiadó: az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar dékánja

Kiadói szerkesztő: Valovics Andrea

Projektvezető: Egresi Nóra

Borító, tipográfia: Balogh Katalin

Tördelés: Horváth Attila

Nyomdai kivitelező: Multiszolg Bt.

Tartalomjegyzék

A szerző rövid életrajza	11
Szerzői előszó	13
Mi fán terem a jog?	17
Bevezető: vázlat a magyar jogrendszer felépítéséről és alapelveiről	19
A jogalkotás princípiuma: a jogi norma	22
A jogalkotás általános alapelvei	32
Az alkotmányjog és az alapvető emberi jogok katalógusa	39
Főbb fogalmak	64
Ajánlott irodalom	64
Összefoglalás	64
Polgári anyagi és eljárásjog	65
Legfőbb fogalmak a polgári jogban	65
Személyek joga	66
Dologi jog	71
Kötelmi jog	72
A kötelelem	73
Kötelelemkeletkeztető tények	75
Tulajdonátruházó szerződések	76
Családjog	77
A házastársak egyenjogúságának elve	78
A házasság	78
Öröklési jog	80
Szóbeli végrendelet	84

A törvényes öröklési rend rövid összefoglalása	85
A hagyatéki eljárás rendje és menete	86
Szellemi alkotások joga	88
Főbb fogalmak	93
Ajánlott irodalom	93
Összefoglalás	93
Polgári eljárásjog	95
A polgári bírósági per szakaszai és főbb mozzanatai	98
Főbb fogalmak	101
Ajánlott irodalom	101
Összefoglalás	101
Jogászi hivatásrendek	103
Büntető anyagi és eljárásjog	105
Büntető anyagi jog	105
A területi, időbeli, személyi, tárgyi hatály fogalma	106
A Büntető Törvénykönyv személyi és területi hatálya	106
A bűncselekmény fogalma	107
A bűnhalmazat és a folytatólágosság fogalma	109
A bűncselekmények stádiumai: az előkészület és a kísérlet	110
Az előkészület	110
A kísérlet	111
Az elkövetők	111
Főbb fogalmak	113
Ajánlott irodalom	113
Összefoglalás	113
Büntetőjog különös rész	114
Az egyes bűncselekmények típusai	115
Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények	115

Erős felindulásban elkövetett emberölés	116
Testi sértés	117
Gondatlan alakzat	118
Foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés	119
Egészséget veszélyeztető bűncselekmények	119
Kuruzslás	120
Nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények	122
Igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények	124
Főbb fogalmak	126
Ajánlott irodalom	126
Összefoglalás	126
A büntetőeljárás főbb résztvevői és szakaszai	127
A terhelt személy jogai és kötelezettségei	128
A tárgyalás	138
Főbb fogalmak	139
Ajánlott irodalom	139
Összefoglalás	139
Közigazgatási anyagi és eljárásjog	141
Szakigazgatások	142
Egészségügyi jog és igazgatás	142
A pszichiátriai ellátórendszer	147
Szociális igazgatás	155
Foglalkoztatáspolitikai eszközök	156
Hajléktalanok ellátásai	156
Családtámogatások	157
Fogyatékosok, megváltozott munkaképességűek ellátásai	158
Időskorú személyek ellátásai	160
Társadalombiztosítás	161
Gyermekevédelmi rendszer Magyarországon	161

A gyermekvédelem intézményrendszere	164
Főbb fogalmak	171
Ajánlott irodalom	171
Összefoglalás	171
Közigazgatási eljárásjog	172
Főbb fogalmak	177
Ajánlott irodalom	177
Összefoglalás	177
A betegek és ellátottak jogai	179
Az egészségügyi ellátáshoz való jog	180
Az emberi méltósághoz való jog	183
A kapcsolattartás joga	187
A gyógyintézet elhagyásának joga	189
A tájékoztatáshoz való jog	190
Az önrendelkezéshez való jog	192
Az ellátás visszautasításának joga	194
Az egészségügyi dokumentáció megismerésének joga	195
Az orvosi titoktartáshoz való jog	197
Főbb fogalmak	198
Ajánlott irodalom	198
Összefoglalás	198
Adatvédelem és dokumentációs kötelezettség a pszichológusi praxisban	199
A dokumentálás jogyakorlatai a pszichológiában	204
A pszichológusi munka etikai kérdései	211
Szakterületi kompetenciák	218
Kutatásetika a pszichológiában	219
Ki minősül ma pszichológusnak?	222

A pszichológiai kutatás fázisai és az azokhoz kapcsolódó etikai alapelvek.	223
Az igazságügyi pszichológus szakértő tevékenysége.	227
A szakértői névjegyzékbe történő felvétel és a szakértői nyilvántartás feltételei	227
Igazságügyi szakértői tevékenység.	231
A bizonyítás és a szakértés egyes kérdései a polgári perekben	234
A szakértő szerepe a cselekvőképesség megítélésénél.	238
Nagykorúak cselekvőképességének korlátozása	239
A cselekvőképesség részleges korlátozása.	240
A cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság	240
Az igazságügyi szakértők szerepe családjogi jogvitákban	243
Kártérítési eljárás	245
Vagyoni károk	246
Nem vagyoni károk.	246
Az igazságügyi pszichológus szakértő által alkalmazott vizsgálóeljárások.	247
A Pszimódsz-ban megfogalmazott alapelvek	248
Személyiségtesztek.	250
A szakértők jogai és kötelezettségei	250
Az elmeállapot megfigyelése és helye a büntetőeljárásban	258
A szakvélemény.	259
Paranoid sch. persecutoros téveszmékkel.	261
Személyiségzavar	263
Munkaerőpiaci ismeretek	265
Személyegyesítő társaságok	265
Betéti társaság.	266
Közkereseti társaság.	267
Korlátolt felelősségű társaság	268

Működési engedélyezés és nyilvántartás	269
A működési engedély megszerzése előtti teendők	270
A Munka Törvénykönyve alapján történő munkavégzés elhatárolása.	271
Munkavégzésre irányuló jogviszonyok	271
Egészségügyi szolgálati jogviszony.	280
Megbízási szerződés	280
Vállalkozási szerződés	281
A vállalkozó pszichológus	283
Utószó	285
Felhasznált irodalom	287
Hivatkozott jogszabályok, irányelvek jegyzéke	293
Bírói esetjog a pszichiátriai ellátással összefüggésben.	297
Az Alapvető Jogok Biztosa Hivatalának jelentései a témában . .	299

A szerző rövid életrajza

Dobai Attila Marcelián PhD LL.M. BSc. egyetemi adjunktus, egészségügyi szakjogász, népegészségügyi ellenőr, egyéni ügyvéd. Doktori fokozatát az ELTE TTK-n társadalomföldrajzból, majd az ELTE ÁJK-n 2025-ben állam- és jogtudományból szerezte. 1998-ban az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet munkatársaként ismerkedett meg a pszichológiával és a pszichiátia világával, a terület iránti érdeklődése azóta is töretlen, 2004-ben elvégezte a Magyar Tudományos Akadémia Pszichológiai Kutatóintézetének pszichológus asszisztens képzését. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Ember-Környezet Tranzakció Intézetében, Prof. Düll Andrea műhelyében graduális és szakképzésben lévő, illetve doktorandusz hallgatóit oktatja jogi tárgyakra, kvalitatív kutatómódszertanra, továbbá a Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Karának Klinikai Pszichológiai Tanszékén klinikai szakpszichológusoknak oktat jogi és vállalkozási ismereteket. 2022 óta az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán jogász szakon oktat pszichológiát, illetve több más kurzus oktatásában is részt vesz: jogi dogmatika, gyakorlati jogi dogmatika tárgyakat tart. 2026-tól a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Pszichológiai Intézetének megbízott oktatója egészségpszichológia és igazságszolgáltatás tantárgyból. Főbb kutatási területei közé tartozik a hazai pszichiátriai ellátórendszer és a pszichiátriai betegek és ellátottak jogai.

Szerzői előszó

Régi vállalásunk volt egy átfogó tankönyv megalkotása az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar különböző területein tanuló hallgatók számára és természetesen a szélesebb szakmai közönségnek is. A kötet egyaránt szól az emberi erőforrás szakosoknak, de haszonnal forgathatják a közösség szervezők és más bölcsészek, illetve tanár szakos hallgatók is. Van egy általánosabb rész, amely hasznos lehet az alapvető jogi fogalmakkal ismerkedők számára, továbbá tartalmaz a kötet egy részletesebb, kimondottan pszichológusoknak és egészségügyi szakembereknek szóló egységet, amely elsősorban a klinikai érdeklődésűek számára lehet hasznos.

Az 1960-as évektől van pszichológusképzés Magyarországon, kezdetben úgynevezett B szak volt az ELTE BTK-n. Az eltelt évtizedek alatt számos változáson esett át a pszichológia hazai intézményrendszere, immáron az egész országban képeznek pszichológusokat, Kardos Lajos tanár úr óta: *„Kardos Lajos döntő szerepe az átmentés és túlélés évtizede után, hogy az 1960-as években a kis szürke Kardos-tankönyv (1964) jelképezte attitűddel megszervezte az új, Magyarországon valójában először önálló pszichológusképzést”* (Pléh, 2016:705). Az egyre differenciáltabbá váló képzési struktúra, az alap- és mesterképzési rendszer kialakítása (bolognai folyamat) a legkülönbözőbb pszichológus-szakképzések megjelenése új kihívásokat teremtett a képzési struktúrában is: például ma már Prof. Dúll Andrea úttörő munkájának köszönhetően környezetvédelmi szakpszichológusokat, ember-környezet tranzakció szakpszichológiát, társudományok közreműködésével a pszichológia, a jog, a neveléstudomány és az építészet bevonásával. A pszichológia ma már interdiszciplináris tudományterület, amely a társadalmi és kulturális folyamatok kontextusában vizsgálja az alkotó, a teret, a világot formáló embert (Dúll, 2023). A jelen mű bár szerényebb vállalkozásként, de mégis úttörő kíván lenni, amely nem kisebb küldetésre vállalkozik, mint hogy a pszichológiát a jog világával, annak is a gyakorlati vonatkozásaival kapcsolja össze. A jog társadalomtudományi szegmensében régóta kutatott terület, a jogászok pszichológiai ismeretekkel történő felvértezése úttörő munkák megjelenéséhez vezetett (Czabán,

2025). Sajnos a pszichológia a jogi karokon a jelenleg hatályos KKK¹ szerint szerényen jelenik meg, és kizárólag választható formában. A pszichológusok és humán szakemberek képzésében és továbbképzésében eddig szerényen reprezentált jogi fogalmak, jogintézmények, etikai kérdések bemutatására törekszik, noha a pszichológus-ethika önállóan már integráns része a képzésnek, ebben a körben is születnek átfogó, mértékadó művek (Varga, 2014). A kötetet egyaránt ajánlom a BA- és MA-képzéseken tanulóknak, valamint a szakképzések bármely évfolyamán lévő pszichológusoknak, egészségügyi szakembereknek. Kiemelten foglalkozik a mű a gyermekek jogaival, illetve klinikai pszichológiai kérdésekkel, de az experimentális pszichológia és az egészségtudományok számára is hasznos tudást rejt – reményeink szerint – az emberen végzett orvostudományi kutatások területén, és a kvalitatív vagy a nem beavatkozó vizsgálatok etikai dimenzióját is érintem.

Amennyire lehetséges, törekedtem arra, hogy csökkentsem az olvasóban azt a preconcepciót, hogy a jog szárazanyag-tartalma jelentős, a kevésbé beavatottak számára nem túl érdekfeszítő.

Természetesen első ilyen műként a szerző legnagyobb igyekezete ellenére lesznek olyan részterületek, amelyekre nem gondoltunk, a későbbi kiadásokban a visszajelzések alapján a jelenlegi témakörök bővítésére lehet szükség. Jelen kötet célja, hogy a szerteágazó diszciplináris sokféleség ellenére olyan ismereteket nyújtson a képzésben lévők és a gyakorlatban dolgozó szakemberek számára, amelyek a jog útvesztőiben való könnyebb eligazodást segítik. A mű küldetése az is, hogy a gyakorló pszichológus a praxisa során kézikönyv jelleggel is tudja forgatni, és pl. munkajogi, dokumentációs, GDPR, szakmai etikai kérdésekben hiteles válaszokat találjon.

Egyes fogalmak magyarázatai lábjegyzetbe kerültek, míg a további tájékozódáshoz szükséges *ajánlott* irodalmakat, illetve főbb fogalmakat a fejezetek végén találja az olvasó. Minden anyagrész végén pontokba szedett *összefoglaló* segíti a főbb tudásanyag megjegyzését. A szerzőt az vezérelte, hogy a kötet végéig az egész jogrendszer szinergiában szemlélje az olvasó, így például a jogi fogalmakat is nem csupán definíciószerűen adjuk meg, hanem sokkal inkább magyarázó jelleggel. Az alapjogi fejezetnek is ilyen a karaktere, hiszen nem csupán felsoroljuk az alapjogokat, hanem az egyes alapjogok a Btk. és a Ptk. szabályai között kibontásra is kerülnek.

1 Képzési és kimeneti követelmények központilag meghatározott rendszere, azt mutatja meg, hogy egy adott képesítés megszerzéséhez milyen képességekkel, adottságokkal kell rendelkeznie a hallgatóknak.

A szövegben a hivatkozásokat minden esetben (parafrázis esetén is) oldalszám szerint adjuk meg, kivételt akkor teszünk, ha egész műre hivatkozunk, didaktikai célból, hogy az érdeklődő olvasó a kérdéses műben el tudjon merülni, vagy az őt érdeklő szakaszt megtalálja.

Köszönet illeti az Eötvös Kiadót, valamint az ELTE PPK-t, amely nyitott volt a mű megjelentetésére, valamint az összes eddigi hallgatómat is, akik érdeklődésükkel ébren tartották bennem a vágyat erre a vállalkozásra.

Budapest, 2026. május 9.

Dr. Dobai Attila Marcellán

Mi fán terem a jog?

A társadalmi viszonyok belső szabályozása több rétegből tevődik össze, részei az erkölcs, a vallási szabályok (Vass, 2006:9). Ez azt jelenti, hogy a hívők számára a vallások belső szabályai jelölik ki az utat a helyes életre, és azt is megmondják, hogy mi az a cselekedet, ami Istentől eltávolít, nem helyes. Vannak egyes országok, ahol a vallás szabályai egyenesen az adott ország elsődleges jogrendszerét alkotják². Ez kivételes helyzet, rendkívül kevés ilyen ország van az iszlám világban is. A vallás a nyugati jogrendszerekben az egyházak belső szabályanyagát jelentik, ilyen például a katolikus egyházban a CIC³, az egyház belső szabályai szerinti cselekedetek egyházjogi megítélése. Az egyházi törvények kizárólag az egyházi eseményekre, jogviszonyokra alkalmazandóak, papokra, szerzetesekre, vallás-gyakorló hívőkre tartalmazznak kötelező magatartási szabályokat.

A világi jog szabályanyaga a jog belső hierarchiájának megfelelő helyén áll. Ez nem jelenti azt, hogy egyes szabályok ne lennének implicit részei a jognak. Az egyik legalapvetőbb szabály, amely a mózesi törvényeken alapszik, a Ne ölj! parancsa. A Büntető Törvénykönyv szankcionálja ezt az egyik legsúlyosabb bűncselekményt, ahogy a lopást is, amely már az Ószövetségben is büntetendő cselekmény volt.

2 Sharia az iszlámban.

3 Canon Iuris Canonici

Bevezető: vázlat a magyar jogrendszer felépítéséről és alapelveiről

Mielőtt a konkrét jogi fogalmak tárgyalására rátérnénk, szükségesnek tartom a jogrendszer belső szerkezetének ismertetését, a jogágak bemutatását a nem jogász közönség számára, érthető formában. A jogrendszer hierarchikusan (1. ábra) felépített, logikus, egymásra épülő egységekből álló komplex rendszer, amelyben a *jogi normák* (magatartási szabályok) attól függően, hogy milyen területet érintenek, egy adott *jogág* vagy *jogterület* részét képezik.

Az egyes önálló *jogágakra* a kódex jellegű szabályozás jellemző, így a Polgári Törvénykönyv a 2013. évi V. törvény” (továbbiakban: Ptk.) szabályozza a természetes személyek és jogi személyek magánjogi viszonyait. A külön kódexben szabályozott polgári eljárásjog a polgári peres eljárások kereteit adja meg, azt, hogy a felek a perbe vitt jogaikat milyen módon gyakorolhatják, és a per során milyen kötelezettségek terhelik őket, röviden: *perjog*.

A büntetőjogban is ez a *szabályozási technika* (forma) érvényesül, egy *anyagi* jogi kódex és egy *eljárásjogi* kódex határozza meg a büntetőeljárás szabályanyagát. Az anyagi jogi norma az, amelyre az állam (képviselőiben a közbíró, ügyész) vagy a magánvádra üldözendő cselekményeknél maga a természetes személy hivatkozhat (amikor feljelentést tesz). Természetesen mindkét jogágban vannak még egyéb törvények, rendeletek, amelyeket alkalmazni kell az *anyagi* vagy éppen *eljárásjogi* kérdésekben. Hogy kissé világosabb legyen az olvasó számára, két példával szemléltetem ennek lényegét. A cselekvőképesség definíciója egy anyagi jogi norma, hiszen a Ptk.-ban található a személyek jogában, és azt mondja meg, hogy: Cselekvőképes személy az, aki saját cselekedeteivel jogokat és kötelezettségeket szerezhet magának vagy másoknak, például szerződést köthet.

A perjogban, vagyis a polgári perekben szintén van cselekvőképesség, amely például előírhatja, hogy a cselekvőképes személy rendelkezzen jogi képviselővel, ha az szükséges az adott bíróság előtt, például törvényszéken kötelező a jogi képviselő meghatalmazása, illetve kirendelése. Sőt még olyan is van, hogy valaki, bár a személyi jog szerint gondnokság alatt áll, cselekvőképességében korlátozták, de a gondnokság alá helyezése perben teljes perbeli cselekvőképessége van. A részletszabályokra a későbbi fejezetekben ki fogunk még térni.

A közjogban⁴ is az „Általános közigazgatási rendtartás” (Ákr.) adja meg az eljárások szabályait az említett két jogághoz képest, itt viszont az anyagi jogi szabályok már több közigazgatási *jogterület* joganyagából állnak: vízügyi, építésügyi, egészségügyi, élelmezés-egészségügyi, mezőgazdasági, gyermekvédelem, szociális jog stb. jogszabályokból. A fenti jogágak az élet valamennyi területét lefedő szabályanyagból tevődnek össze. A közjog és a magánjog számunkra az első fontos különbségtétel a jogrendszer egészét tekintve. Az egyik az államhatalom végrehajtói hatalmi ágához fűződik szorosan (közjog és annak intézményrendszere), a másik pedig a magánjog, amelyben az állam szerepe korlátozott, kivételes. Értelemszerűen az állam büntetőigénye a *büntetőjog*ba mint önálló jogágba tartozik, míg a közigazgatási eljárás és bíráskodás pedig a közigazgatási *jogterület*be tartozik, de mindkettő a *közjogi jogág* része (Lenkovics et al, 2014:13). A *magánjog* minden olyan jogviszony, ahol a felek a kölcsönösség és a mellérendeltség mellett rendelkeznek jogokkal, és vonatkoznak rájuk kötelezettségek. Amikor az állam áll az egyik oldalon, az mindenképpen aszimmetrikus viszonyt feltételez, mert a másik fél, például egy természetes személy vagy egy hatósági ellenőrzés alá vont jogi személy a másik féllel szemben kiszolgáltatott helyzetben van. A magánjogban is találunk sajátos jogviszonyhelyzeteket (joghelyzet): a munkaviszonyban a *munkavállaló* mindig kiszolgáltatottnak minősül a *munkáltatójával* szemben, hiszen kettőjük között *információs aszimmetria* érvényesül, bár mellérendeltek a felek, de mégis a munkáltatóval szemben a munkavállalót mindig sérülékenyebbnek kell tekinteni, illetve a munkajogban meghatározhatunk további, ún. érzékeny vagy más szóval *sérülékeny* csoportokat (megváltozott munkaképességűek, várandós édesanyák, idősödő munkavállalók), akik az általánosnál is kiszolgáltatottabb helyzetben vannak, és érdekeik védelme különös figyelmet érdemel. A különböző munkavégzésre irányuló jogviszonytípusokban eltérő hangsúllyal jelenik meg az állam mint munkáltató dominanciája, így a köztisztviselők és közalkalmazottak vagy a különleges jogállású szervek munkatársai sokkal szűkebb keretek között lehetnek egyenrangú tárgyalópartnerei a munkáltatónak, a munkabér vagy illetmény vonatkozásában a költségvetési forrásból gazdálkodó munkáltató mozgástere sokkal szűkebb, mint például a gazdasági társaságok cégvezetése. A részletsabályokat majd a munkajogi alfejezetben ismertetjük.

4 A római jogban a *Ius publicum* a közjogot, míg a magánjogot a *iur privatum* (Földi–Hamza, 2016) jelenti.

A jogszabályok alapvetően a *magánjogi* jogviszonyokban megengedőek, *diszpozitív*ak, míg a közjogi normák csak kivételes esetekben diszpozitívak. A közjogban az államnak történő *alárendeltség* érvényesül, természetesen pont ennél fogva: a személy (természetes, jogi személy) érdekei, az igazságos döntéshozatal, a pártatlanság, a védelemhez való jog sokkal erőteljesebben megnyilvánul, hiszen ezekben a jogágakban fokozottabban érvényesül az állammal szemben megjelenő *kiszolgáltatottság*.

Jogágnak minősül a büntetőjog, polgári jog, alkotmányjog, közigazgatási jog, de *nem önálló jogág* például a környezetjog vagy a munkajog, ezek ún. jogterületek, amelyek több jogág anyagát is érintő, önálló diszciplínák, de dogmatikai értelemben nem különülnek el. A jogágak egymástól elválnak, de nem függetlenek. Lehetséges, hogy valaki egy munkaszerződésnek alanyaként *bűncselekményt* követ el, ekkor nem a szerződéses jogviszonyt (polgári jog) fogjuk elsősorban értékelni, hanem magát az elkövetett *bűncselekményt* (büntető anyagi jog), mert ebben az összefüggésben a szerződés léte közötté és egy másik vagy több jogalany között a kérdés szempontjából nem lényeges. Kizárólag azt értékeljük a bűncselekmény minősítése körében, hogy a cselekményt mondjuk egy *hivatalos személy* követte el, ebben az esetben az elkövetés egy jól definiálható jogalanyhoz (speciális alanyhoz, hiszen a bűncselekmény csak ebben a joghelyzetben követhető el) köthető. A *foglalkozás körében* fordulatnál már más a helyzet, hiszen a cselekmény elkövetői nem kizárólag pl. orvosok, építőipari munkások lehetnek, hanem akár egy kuruzsló is, aki foglalkozási szabályszegéssel követi el a bűncselekményt, ebben az értelemben lényegtelen, hogy orvosi végzettséggel rendelkezik, sőt, ha a működési nyilvántartásból törlik, vagy éppen foglalkozástól eltiltás hatálya alatt áll, nem releváns, hogy egyébként orvos végzettségű.

Az egyes jogágak egymással átfedésben is lehetnek, például a közigazgatási szerv is lehet polgári jogi jogalany, ebben az értelemben, bár a szerv egy másik jogágba tartozik, mégis amikor *adásvételi* (ceruzát, tollat vesz) szerződést köt, akkor hasonlóan bármely jogi személyhez, rá is a polgári jog szabályai vonatkoznak, a *jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése* során lehet egy adásvételi szerződés alanya, de pl. fogyasztó csak magánszemély lehet. A hazai jogrendszer alapja az Alaptörvény, amely minden más törvény felett áll, az Alkotmánybíróság az Alaptörvény „őre”, alapjogi kérdésekben a legfontosabb fórum. Az Alaptörvényt követik a törvények (feles vagy kétharmados jogszabályok), majd a kormányrendeletek, miniszteri rendeletek és őket az MNB rendeletei és végső soron egyes különleges jogállású szervek rendeletei, majd a helyi önkormányzatok rendeletei. A jogalkotási törvény szabályozza, hogy a jogszabályokat úgy kell megalkotni,

hogy az alacsonyabb szinten lévő ne *ütközzön* a magasabb szinten lévő szabályba, és annak ne mondjon ellent, ezt a jogrendszer minden szintjén vizsgálni kell. Ha a bíróság egy per során észleli, hogy az *alkalmazandó* jogszabály egy magasabb szabályba ütközik, akkor utólagos normakontroll eljárást (az Alkotmánybíróság utólagos normakontroll eljárásban vizsgálja a már kihirdetett jogszabály Alaptörvénnyel való összhangját.) kezdeményez. A részletszabályok ismertetésétől eltekintünk, a jelen fejezetben kizárólag a jogrendszer felépítésének szemléltetésére vezetünk be néhány intézményt, hogy az egész struktúra átláthatóbb legyen. A jogalkotás során szükségszerű *törvényi garanciái* vannak annak, hogy a jogrendszer átlátható és kiszámítható legyen még a folyamatosan változó világban is. A szerzőnek nem célja a jogrendszer kritikai megközelítésének elemzése, az ideális, a jogászai hivatás szemszögéből a jogbizonytalanságot elkerülő, dinamikusan fejlődő eszként mutatom be azt.

Ahhoz, hogy a jogszabályok felépítését megértsük, szükséges a jog alapvető egységének (kicsit olyan, mint a nyelvtanban a fonéma–morféma–lexéma hármasa közül a morfémák világa, amelyek a nyelv alapegységei, önálló jelentéssel bíró, egységei a magyar nyelvnek), a morfológia tudománya foglalkozik ezzel a nyelvtani részterülettel. A jogban a jogi alaptan, a joghallgatók egyik legfontosabb alapozó tárgya adja meg a jogi norma magyarázatát.

A jogalkotás princípiuma: a jogi norma

A jogi norma kérdésköre és annak tartalma a jogbölcselet specifikus, úgynevezett genetikus problémái közé tartozik, a társadalmi viszonyoktól juthatunk el a jogi normákig, társadalmi–jogi folyamatok komplex rendszere ez (Szilágyi, 2011:255). A jogi norma per definitionem: *„a jog legkisebb, még önmagában értelmes egysége. Összességében elmondhatjuk, hogy teljes, értelmezhető, követhető, alkalmazható magatartási szabály, amely jogtételek⁵ összekapcsolódás révén jön létre. Egy jogi*

5 Az a jogi mondat, amely a nyelvi megfogalmazás és szöveg egysége, egy szakasz: paragrafus (Szilágyi, 2011:257).

norma több jogtételből állhat (Szilágyi, 2011:256)⁶. Az elméleti vonatkozások tekintetében ennyi itt elegendő a következő gyakorlati példák magyarázatához.

A Ptk. a *szerződések általános részében* rendelkezik arról, hogy amennyiben szerződést kívánunk kötni, *szabadok vagyunk* abban, hogy kivel és milyen tartalommal kötjük meg a szerződést, ez a már korábban említett diszpozitivitás elve mint főszabály. A törvény ellenben korlátokat is állít ez elé, amikor azt mondja, hogy: „ha az eltérést e törvény nem tiltja”.

Alaptétel: Mindent lehet, amit a jog nem tilt vagy korlátoz, ez persze azt is jelenti, hogy a tiltás az általánosabb alapelvek szintjén megjelenő elvek érvényesülésére is igaz, így ezek az általános rendelkezések akkor is megkötik a kezünket, ha egyébként különálló, jól definiálható szabályt az adott jogviszonyra nem találunk. A Ptk. 6:59. § (1) bekezdése rendelkezik a szerződési szabadságról:

- A felek *szabadon* köthetnek szerződést, és *szabadon választhatják meg* a másik szerződő felet. Ez annyit jelent, hogy amennyiben két fél szabadon eldönti, hogy egy adott célzott joghatás kiváltására vonatkozó akaratnyilatkozatot (vagyis például adásvételi szerződést kívánnak kötni) kívánnak tenni, akkor ezt a törvény megengedi számukra, kizárólag a kógens (kötelező) jogi normáknak vannak alárendelve, szabadok a szerződés tartalmát tekintve, a fizetési ütemezésben is szabadon megállapodhatnak.

A Ptk. 6:1 § (1) bekezdése szerint:

- A kötelelem *kötelezettség* a szolgáltatás teljesítésére és *jogosultság* a szolgáltatás teljesítésének követelésére. A kötelelem során, mondjuk legyen ez egy *adásvételi szerződés* vagy egy dolog, amely az adásvétel tárgya, és van egy *ellenszolgáltatás*, az adásvételek nagy része olyan – különösen az ingatlan, amely az összes jogügylet képest az egyik leggyakoribb –, hogy ez egy kétmozzanatú jogügylet lesz, ahol a *tulajdont* és a dolog *birtokát (át kell adni a dolgot a szerződő félnek vagy feleknek) is át kell ruházni*.

Ha egy szerződés utólag semmisnek bizonyul, akkor lehet helye az *in integrum restitutio*⁷-nak.

Alaptétel: Amit elfogadtam, azt vissza kell szolgáltatni, és amit adtam, azt vissza kell kapnom. A szerződéseknél helye lehet az elállásnak, de ha foglaltam

6 Kiemelés tőlem.

7 Eredeti állapot helyreállítása, mely során a feleket olyan helyzetbe kell hozni (amennyiben ez lehetséges), mint a szerződés megkötése előtt (mintha nem kötöttek volna szerződést).

biztosítékként, és vevőként elálllok, akkor elveszítem a foglalót, az eladó pedig nekem, ha eláll, kétszeresen fizeti azt vissza. A vételárelőleg mindig visszajár!

- A Ptk. 6:1§. (3) bekezdése alapján: A kötelmeknek a felek *jogaira és kötelezettségeire vonatkozó közös szabályaitól a felek egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény az eltérést nem tiltja.*

A kötelmek már egy bővebb fogalom, ilyen lehet a *károkozás* is, amely egy kötelelem keletkeztető tényállás. Szóval megint azt látjuk, hogy a felek akkor térhetnek el az adott jogviszonyban alkalmazandó szabálytól, ha az eltérést a törvény nem *tiltja vagy korlátozza*. Általában az eltérő rendelkezés hiányában kitételrel szoktunk találkozni a jogszabályokban.

A jogszabály más szakasza azt mondja ki, hogy: Aki másnak kárt okoz, *köteles azt megtéríteni.*

Ezzel a jogszabály *ab ovo* kimondja, hogy a kártérítés egy olyan *jogviszonyt hoz létre*, ahol a károkozónak megfelelő feltételek fennállása mellett, ha az adott cselekmény és a kár bekövetkezése között *ok okozati kapcsolat* van, akkor megtérítési kötelezettsége lehet, bizonyos feltételek esetén viszont mentesülhet a felelősség alól. A jogi norma az egész jogszabályon át következetesen megjeleníthető, az adott magatartásra vonatkozóan jól definiálható magatartás tanúsítását írja elő. A szerződő felek megválasztásában a felek szabadok, a szerződés tartalmára vonatkozóan szintén a Ptk. 6:59§. (2) bekezdése az irányadó:

- A felek szabadon állapíthatják meg a szerződés tartalmát, a szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól egyező akarattal eltérhetnek.

Alaptétel: A szerződések megkötésénél mindig az akarat, a nyilatkozat és a célzott joghatás hibáját kell néznünk.

A Ptk. 6:88. § (1) bekezdése szerint a semmisség:

- A semmis szerződés megkötésének időpontjától érvénytelen. A semmisség megállapításához külön eljárásra nincs szükség; a szerződés semmisségét a bíróság hivatalból észleli.

A szerződés semmisségét a bíróság már a keresetlevél megérkezésekor észleli, például egy teljes bizonyító erejű (kéttanús) magánokiratról az egyik tanú hiányzik, és ez egy ingatlan-adásvételi szerződés. Ebben az esetben olyan alaki érvénytelenségre vezető hibában szenved a szerződés, amely nem orvosolható, így a szerződés

semmis, a feleknek úgy kell tenniük, mintha nem kötöttek volna szerződést, és még kártérítési igényük is lehet egymással szemben.

- Ha a *semmis szerződés* más szerződés érvényességi kellékeinek megfelel, *ez utóbbi érvényes, kivéve, ha ez a felek feltehető szándékával ellentétes.*
- Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a szerződés semmisségére az hivatkozhat és a szerződés semmisségével kapcsolatos peres eljárást az indíthat, akinek ehhez jogi érdeke fűződik vagy akit erre törvény feljogosít.

Ha a szerződés semmis volt, akkor pert lehet kezdeményezni, bíróságon a *jognyilatkozat* megtámadható. De a bíróság bármely előtte lévő ügyben hivatalból állapítja meg egy szerződés semmisségét, ez kötelessége.

- Közérdekben okozott sérelem megszüntetése érdekében és uzsorás-szerződés esetén az ügyész keresetet indíthat a szerződés semmisségének megállapítása vagy a semmisség jogkövetkezményeinek alkalmazása iránt.

Azt is láthatjuk a fenti szakaszból, hogy amennyiben uzsorás-szerződés létét észleli az ügyész, úgy a *közérdek védelme* érdekében (polgári ügyekben az ügyészt csak ebből az okból illeti meg a fellépés lehetősége) szintén kérheti a bíróságtól a szerződés *semmiségének* megállapítását.

A jogszabályok tehát *magatartási szabályok (normák)* összességét jelentik. A jogszabály lehet törvény, rendelet, kormányrendelet, miniszteri rendelet stb. A jogforrás pedig azt mutatja meg, hogy az adott jogszabály a hierarchián belül hol helyezkedik el.

A büntető anyagi jogi szakaszok hipotézis, diszpozíció és szankció hármából állnak. Vizsgáljuk meg ezt egy klasszikus példán:

A Btk. kimondja, hogy *aki* mást *megöl*, 5–15 éves szabadságvesztéssel büntetendő.

Aki (ez egy általános alany). Az „aktív” és az ún. *passzív alany* (akit megölnek) is érdekes kérdés lehet, ezek a minősített esetek vonatkozásában kerülnek értékelésre.

A szakasz arról rendelkezik, hogy AKI valaki MÁS (ergo nem öngyilkosság) életét elveszi, azt szankcióként a bíróság 5-től 15 évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni, a büntetés kiszabásánál az életkor és a büntetett előélet, valamint az elkövetési magatartás is minősítő körülmény lesz.

A gyakorlati élet szempontjából számottevő még a norma szerkezete, pl. a leggyakoribb, hogy ún. konjunktív feltételek esetén van lehetőségem egy adott magatartás tanúsítására.

Ha A+B+C+D (-n feltétel), akkor mindig E, vagyis, ha a felsorolt feltételeknek megfelelnek, akkor E magatartás tanúsítására szerzek jogosultságot.

A Közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény⁸ például úgy rendelkezik, hogy *azzal lehet (csakis azzal)*⁹ közalkalmazotti jogviszonyt létesíteni, aki:

A Kjt. 20.§ (1) bekezdése alapján: a közalkalmazotti jogviszony alanyai a munkáltató és a közalkalmazott.

Közalkalmazotti jogviszony (a jogviszony alanya)

- büntetlen előéletű,
- tizennyolcadik életévét betöltött, továbbá
- magyar állampolgárságú, *vagy* külön jogszabály szerint a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező, illetve huzamos tartózkodási jogosultsággal rendelkező,
- állam elleni bűncselekmény a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) XXIV. fejezet, illetve a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: 1978. évi IV. törvény) X. fejezet, igazságszolgáltatás elleni bűncselekmény (Btk. XXVI. fejezet, illetve az 1978. évi IV. törvény XV. fejezet VI. cím), korrupciós bűncselekmény (Btk. XXVII. fejezet) vagy a közélet tisztasága, valamint a nemzetközi közélet tisztasága elleni bűncselekmény (1978. évi IV. törvény XV. fejezet VII. és VIII. cím), hivatali bűncselekmény (Btk. XXVIII. fejezet, illetve az 1978. évi IV. törvény XV. fejezet IV. cím), illetve közbizalom elleni bűncselekmény (Btk. XXXIII. fejezet, illetve az 1978. évi IV. törvény XVI. fejezet III. cím) miatt indult büntetőeljárás hatálya alatt nem álló személlyel létesíthető.

Bármely feltétel *hiánya* a közalkalmazotti jogviszony létesítésének abszolút akadálya.

Vannak úgynevezett *diszjunktív* szakaszok, amikor a feltétel vagylagos, ha típusú, vagy-vagy jellegű.

Ahogy ezt látjuk a 20. § c. pontjában, az egyetlen része a szakasznak, ahol a jogszabály kimondja, hogy azzal is lehet közalkalmazotti jogviszonyt létesíteni, aki a felsorolt feltételeknek megfelel, nem magyar állampolgár, *de a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkezik*, mivel mást itt már nem találunk, kimondhatjuk,

8 1992. évi XXXIII. törvény a közalkalmazottak jogállásáról.

9 Kizárt harmadik

hogy aki egyik feltételnek sem felel meg, azt nem lehet közalkalmazottként foglalkoztatni. Minden jogágban találkozunk ezekkel a *normatípusokkal*.

Miután áttekintettük a jogrendszer alapegységét és szerveződésének körvonalait, áttérhetünk a jogrendszer egészének felépítésére.

Az alábbiakban, részben ismételts gyanánt, néhány fogalom meghatározását adjuk meg.

- Jogi norma

A jogi norma kötelező magatartási szabály, a jogszabályok jogi normák összességéből állnak. A jogi norma lehet jogág szerint polgári jogi, büntető jogi, közjogi. A jogi norma a jogalkotó által kívánt viselkedést előíró alapvető szabály, amely a jogszabályban jut kifejezésre. Formális értelemben jog arra, hogy valaki valamit tegyen, ne tegyen vagy tűrjön.

- Jogágak

A jogtudomány dogmatikus felépítésére tekintettel az egyes életviszonyok más és más szabályozási környezetet igényelnek. Önálló *jogág* azt is jelenti, hogy az adott terület joganyaga kellően kimunkált, részletgazdag, az adott jogág csúcsgazdaságbírái kódex jellegű szabályozási technikával működnek. Önálló jogág a polgári anyagi jog és eljárásjog, továbbá a büntetőjog, illetve a közigazgatási eljárásjog. Az első kettővel ellentétben a közigazgatási jog anyagi joganyaga elkülönülten az egyes szakterületek normáiból áll. Ennek ellenére a közigazgatási eljárásnak, illetve a közigazgatási pereknek önálló, koherens joganyaga van. Értelemszerűen az egészségügyi igazgatás vagy a környezetvédelmi felügyelet annyira távoli területek, hogy nem volna lehetséges az azonos szabályanyag megalkotása ezeken a területeken. Az anyagi jog minden jogág fundamentuma, hiszen jogi igény csak megfelelő anyagi jog megléte esetén támasztható, az állam kötelessége, hogy biztosítsa a jogérvényesítést az állampolgárok között a viták békés rendezése érdekében, végsősoron pedig a bírói út lehetővé tételén keresztül. Az állam büntetőigényét és az állam biztonságát a büntetőjog és a büntetőeljárás rendszerével biztosítja.

- Jogterületek

A jogterületek részben önállósult, de mégsem szerves egésként működő, sokrétű szabályozási technikát alkalmazó jogi területek, ilyen pl. az egészségügyi jog, szociális jog, a környezetjog. Téma szerint elkülönülő jogi szakterületekről van szó kódex jellegű szabályozás nélkül, kevésbé koherens, rendkívül szerteágazó szabályanyagokkal.

- Jogszabály

A jogi normáról szóló alfejezetben már részletesen szóltunk a normáról: a jogszabály jogi normák összességéből áll, magatartási szabályok: amelyek tevést, nem tevést vagy valaminek az eltűrését kívánják, illetve egyes jogszabályok alapelveket határoznak meg, továbbá vannak magyarázó szabályok.

- Jogsértés

A jogi norma tartalmával *ellentétes* magatartás, amely során a normát megszegő személy előidézi a norma tartalmát sértő magatartást, ezzel létrehoz egy jogállapotot, vagy azt fenntartja és ezzel hátrányt okoz.

- Jogtudat

„A jogtudat jelenségének vizsgálata az 1960-as években került nemzetközi szinten a jogszociológia érdeklődésének homlokterébe az ún. KOL (Knowledge and Opinion about Law) kutatások első hullámával. Az ebbe bekapcsolódó, akkoriban intézményesülő magyar jogszociológia egyik első kutatási témája volt a jogismeret vizsgálata, az 1970-es évektől kezdve pedig egy napjainkig töretlen hagyománya alakult ki a jogtudat vizsgálatának. A jogtudat a jogra, illetve a jogi kultúrára irányuló egyéni és csoportos lélektani mozzanatok összessége, amelyek a társadalmi nevelés, a kommunikáció, a jogalkalmazás és az egyéni jogi cselekvések hatásának eredményeként szerveződnek. E hatásmezők mindegyikében az egyén és a társadalom egészét reprezentáló intézményi réteg közé számos strukturális elem ékelődik, amelyek e hatásokat közvetítik és alakítják. A jogtudat dinamikus kölcsönhatásban áll mind a jogi kultúrával, mind a társadalmi szerkezettel.” (H. Szilágyi, 2023:12)

- Jogkérdés

Anyagi jogszabályt érintő kérdés. Ilyen lehet az, ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy szolgalmi jog jár-e annak a személynek, aki az ingatlanát nem tudja megközelíteni közúton, és a másik telkét kívánja erre igénybe venni. Lehetséges-e ez a jogrendszerben elhelyezkedő jogszabályok alapján? Igen.

Lehet-e egy társasháznak osztatlan közös tulajdona: igen, általában a nem lakás céljára szolgáló helyiségek, közös használatú ingatlanrészek (lépcsőház) közös tulajdonban vannak.

- Jogilag releváns tények

A jogilag releváns *tény*nek minősül egy szakkérdés mondjuk arról, hogy az illető a bűncselekmény elkövetésekor az elmeműködésének kóros állapotában volt-e? (Btk.17. § (1) bekezdés) Ez egy *szakkérdés*, de az anyagi jog oldaláról jogi relevanciával bíró tény.

Ha ő követte el a bűncselekményt, és a tényállást kimeríti, akkor vele szemben nem lehet büntetést alkalmazni, kizárólag intézkedésnek lehet helye, hiszen a Btk. 15. § b) pontja alapján nem büntethető az, aki kóros elmeállapotú, az intézkedés a *kényszergyógykezelés*, ha a bűncselekmény *tárgyi súlya* ezt indokolja. Jogilag releváns tény az, hogy az, akit megöltek a gyilkosság pillanatában már nem volt életben. Tegyük fel, hogy az ágyában fekvő sértettet ölnek meg, aki már 3 napja nem él. De ettől a magánlaksértés vagy éppen a dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás büntette megvalósulhatott, de emberölés nem. A jogilag releváns tény többnyire szakkérdés, amelyet a szakértő feladata eldönteni. Sokan összetévesztik a köznyelvben azt, amikor a büntetés korlátlanul azért enyhíthető, mert az elmeműködés kóros állapota *korlátozza* a bűncselekmény következményeinek felismerésében, vagy abban, hogy-e felismerésnek megfelelően cselekedjen (Btk.17. § (2) bekezdés). Olyan pszichiátriai betegségekre hivatkozhat a védelem, vagy vehet figyelembe a vád, amelyek alapján, bár nem volt annyira súlyos az állapot a bűncselekmény elkövetésének pillanatában, hogy kóros elmeállapotúnak minősítsük a személyt, de a meglévő pszichiátriai betegség *hozzájárulhatott* a belátási képesség korlátozottságához. Amennyiben a szakértő nem mondja ki azt, hogy a cselekmény bekövetkezésekor fennállt, és ez az állapot az elkövetőt korlátozta, a védelem enyhítő körülményként hivatkozhat rá.

A fenti fogalmak megértése abban segítik az olvasót, hogy iránytűként szolgálnak a napi munkában, az egyes nagyobb tematikus egységek végén hasonlókat fognak találni. Az alapvető jogi fogalmak ismerete szükséges különösen azért, mert a jogintézmények megértése és az irányadó tételes jogi (jogsabályi rendelkezések) akkor lesznek könnyen érthetőek, ha néhány szakkifejezés helyes használatát elsajátítják. A jogi szakzsargon segít akár a könyvelőkkel vagy éppen a szakértői munkában a jogász hivatásrendek képviselőivel való kommunikációban is. A továbbiakban a jogrendszer *felépítésének* megértéséhez szeretnénk hozzájárulni, a következő fejezet így a jogrendszer egészéről szól, majd ezt követik az egyes jogágak megismerését célzó tematikus részek.

Folytassuk a többi jogágban a jogilag értékelhető tények rögzítését. A gyermekek szülői felügyeletének korlátozása kapcsán az *szakkérdés*, hogy a gyermekkel szembeni bánásmód mennyire befolyásolja a gyermeknek az egyik szülőjéhez történő viszonyulását. Bántalmazó apa esetében reális, hogy a gyermek nem szeretne találkozni az apával, vagy látja az édesanya bántalmazását, és ezért utasítja őt el. Az igazságügyi pszichológus szakértő dolga lesz a látens erőszak tematikák feltárása és a gyermek viselkedésének értékelése, a bíróság vagy más hatóság által feltett kérdések megválaszolása. Szakkérdés az is, és ehhez már *igazságügyi nyelvész* szakértő bevonása szükséges, hogy az adott ügyben keletkezett levelezés valóban attól származik-e, akinek a bizonyítási indítványt tevő azt állítja. Ez egy jogilag releváns tény, amelyre vonatkozóan a szakértő tud állásfoglalást adni. A döntést a bíróság egy szakértő véleménye fogja megalapozni. Két szakértő kötelezően csak a halál okainak megállapításánál, és az elmeműködés kóros megállapításánál szükséges.

Gyakori bírói kérdés, amikor azt kérdezik a szakértőtől, hogy N.N. terhelt elkövethette-e a terhére rótt cselekményt. Erre a szakértő mindenkori helyes válasza, hogy ő erről nem tud és nem is kíván nyilatkozni, a kompetenciája a szakkérdés vizsgálatára és szakvélemény adására terjed ki, jogkérdésre nem, jogkérdés eldöntése a bíróság hatáskörébe tartozik. Így válnak el egymástól a jogilag releváns (szak)kérdések és a jogbéli kérdések. A szakértőnek különösen akkor van nehéz dolga, ha szakkérdésben kéri a véleményét, de *jogkérdésről* kérdezik a büntetőeljárásban például.¹⁰ Ezért igen lényeges minden esetben, hogy a szakértői vélemény sem tartalmazhat olyat, hogy a terhelt elkövette a bűncselekményt,

10 Az egyik esetben a bíró a jelenlétemben (hallgatóság voltam) tényszerűen megkérdezte az orvosszakértőt, hogy szerintem lehetséges-e az, hogy az édesanya követel el a gyermeke ellen a terhére rótt bűncselekményt.

ez jogkérdés, de az sem helyes (ezzel is találkozunk), hogy egy perben az ellenérdekű fél jogi képviselője a szakértő által alkalmazott módszertant kifogásolja, és konkrét szakmai problémákat vet fel azzal összefüggésben. Ez viszont a jogi képviselő vagy eseteként a bíró hatáskörének a túllépése.

Jogeset: Az egyik munkaügyi perben a szakértőnek arról kellett döntenie, hogy a felperesnél kialakult-e a PTSD, amíg munkahelyén dolgozott, a kialakult betegség és az elszenvedett munkahelyi abúzus között ok-okozati összefüggés van-e. Ez lényeges, hiszen ez olyan szakkérdés, amelyet majd jogilag kell értékelnie a bírónak, mert az ok-okozati összefüggés tekintetében szakmailag releváns az, hogy a PTSD-je kialakult, illetve az is, hogy mitől alakult ki. Ezzel nem dönt a szakértő, hanem az adott szakmai módszerekkel vizsgálva *feltevéseket* fogalmaz meg, illetve a klinikai szakpszichológus keresztmetszeti képet ír le a vizsgált személyről. A konkrét jogesetben az történt, hogy az ellenérdekű fél jogi képviselője (munkáltató) korszerűtlennek mondta ki az MMPI-teszt korábbi verziójának alkalmazását, a szakértőt szakmai kérdésben bírálta. Mit tehet meg a jogi képviselő anélkül, hogy a kompetenciahatárait áthágná? Azt természetesen megteheti, hogy kinyilvánítja az ellenkérelemben vagy a *válasziratában* vagy a másik fél a *viszontválaszban*, hogy nem ért egyet a szakértői véleménnyel, azt aggályosnak tartja, ezt meg kell indokolnia, de a részletes kifejtés/indokolás tőle nem kérhető.

Ekkor a bíró a bizonyítékokat szabadon értékelheti, de szakmai kérdésben nem foglalhat állást, legfeljebb felhívhatja a figyelmet az aggályok természetére. Ez annyit jelent, hogy a bíró dönti el, hogy mely bizonyítási indítványokat (ezek lehetnek a felperes által szerződtetett magánszakértők is) fogadja el, melyeket nem. Amennyiben aggályosnak tartja a szakértői véleményt, kirendelhet új szakértőt is, és ha még ennek a szakértőnek a véleményét a bíróság aggályosnak tartja, akkor, ha nem tud döntenie, mert egymásnak ellentmondóak a szakértői vélemények, és azt a szakértői vélemények kiegészítésével, szakértők párhuzamos meghallgatásával sem lehet tisztázni, csak ekkor lehetséges egy újabb szakértő, aki elmondja, miért nem tud dűlőre jutni a másik kettő, mi lehet az ellentmondás, szükség szerint egy harmadik szakértő már csupán a szakértői véleményekkel összefüggésben foglal állást. Az igazságügyi pszichológus szakértőről később még részletesen szó lesz.

Alaptétel: A szakértőt a bíróság vagy más hatóság kéri fel (rendeli ki), és kérdéseket a büntetőeljárásban bárki tehet fel neki, célszerű, hogy a „magán” szakértői véleményt készítő igazságügyi szakértőt is a jogi képviselő kérje fel és tegyen fel neki kérdéseket, hiszen ez befolyásolhatja a későbbi felhasználhatóságát a perben, a kérdéseknek olyannak kell lenniük, hogy alkalmasak legyenek a szakkérdés eldöntésére, és a szakértő kompetenciájába kell tartozniuk.

A szakértő a kérdésekre válaszol, azok vonatkozásában valószínűségeket állapít meg, a vizsgált személy személyiségéről keresztmetszeti képet nyújt, összeveti az exploráció, anamnesztikus adatok és az elvégzett vizsgálatok eredményeit, megfigyeléseinek tapasztalatait. Törekedjünk arra, hogy a szakértő felé ne a vizsgálendő személy tegye fel a kérdéseket (felesleges, mert sok esetben a peres fél nincs birtokában annak a tudásnak, amely a kérdések feltevéséhez szükséges lenne), hanem mindig kérje a szakértő a vizsgálendő személyt, hogy keresse őt meg közvetlenül a jogi képviselője, aki képviselétében eljárva felkéri a szakértőt, és az ügyfelével egyeztetett kérdéseket neki felteszi.

A jogalkotás általános alapelvei

A jogrendszer stabilitását¹¹ különböző, a jogalkotás minden szintjén általánosan érvényesülő *alapelvek* biztosítják. Ezek abban segítik a jogalkalmazókat és a jogalanyokat (akikre vonatkozik az adott jogszabály), hogy kiszámítható és bejósolható működést biztosítsanak az egész jogrendszernek, ne sérüljenek a jogállamiság alapvető garanciái. „Ez természetesen azt is eredményezi, hogy a szankció, a hátrány mindig szükségszerű velejárója a jogi normáknak” (Czabán, 2025:17). Összességében a jogszabályoknak *külsőleg* és *tartalmilag* is olyan formában kell létrejönniük, amelyből világosan kiderül az, hogy kikre vonatkozik, milyen jogviszonyokra kell alkalmazni azokat. Az első lényeges alapelv az *értelmezési alapelv*, amely a Ptk. *alapelvei* között a második szakaszban ölt testet.

A Ptk. 1:2. § (1)-(2) bekezdés kimondja az egyik legfontosabb szabályt, amely kötelezi a jogalkotásban résztvevőket: *értelmezési alapelv*.

- *E törvény rendelkezéseit Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni.*
- *A polgári jogi viszonyokra vonatkozó jogszabályokat e törvénnyel összhangban kell értelmezni.*

11 A jogalkotásról szóló jogszabály adja meg az alapvető követelményeket a jogalkotás során: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000130.tv> (2025. 08. 13.)

Ez nem csak a jogszabályokra, hanem az életviszonyokra is igaz, hogy az *értelmezési* alapelv az egyes *jogalanyok* között is lényeges kérdés lehet egy jogvita eldöntése esetén. Még az Európai Unió közvetlenül alkalmazandó jogi normái vonatkozásában is kötelezettség terheli a nemzeti jogalkotókat és a jogviszonyokban résztvevőket, minden, az adott jogviszonyra vonatkozó joganyagot irányadónak kell tekinteni.

A jogszabályok tekintetében viszonylag egyszerű dolgunk van, ha találunk az adott szabályban értelmező rendelkezéseket, így a jogalkotó az adott jogszabály vonatkozásában adja meg az értelmezését a leglényegesebb fogalmaknak, például, hogy mi az, ami a Társadalombiztosításról szóló törvény szerint rendszeres pénzellátásnak minősül, vagy melyek azok a pénzellátások, amelyek bár rendszeresek, de nem minősülnek jövedelemnek, és mely ellátások járulékkötelesek, például a megváltozott munkaképességű személyeknek adható *rehabilitációs* ellátás.

„A *címzett jognyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a címzettnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett. A jognyilatkozat értelmezési tesztjének elemei a következők:*

- *címzett értelmezése*
- *tekintettel a nyilatkozó feltehető akaratára*
- *tekintettel az eset körülményeire*
- *a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint.*

Ezen elv a nyilatkozási és az akarat elv kombinációja a nyilatkozási elv dominanciájával. Meghatározó a piaci szemlélet és a nyilatkozat címzettjének védendő érdeke egyaránt, hiszen a nyilatkozatnak adott értelmet az ő feltételezett értelmezése adja meg. A szerződéses nyilatkozat értelmének kialakításakor azonban figyelemmel kell lenni a nyilatkozó fél »feltehető akaratára«, ami nem egyezik meg a »valós akaratával«, mivel az az értelmezési elv alapján generált objektív tartalom lesz.» (Gellén, 2021:70)

A jogszabály előírja az egyes jogviszonyokban alkalmazandó normák lényeges tartalmát, de a *diszpozitivitás*ra tekintettel a jognyilatkozatokat csak szűk körben korlátozza, ezért a feltehető akaratnak kiemelt jelentősége van, ennek mintájára a jogalkotónak is van akarat, amely valamilyen szabályozás elérésére irányul, ezzel hatást kíván gyakorolni a legkülönbébb *életviszonyokra*.

A jogszabályok szövegének értelmezésénél négy jól definiálható értelmezési szempontrendszer különböztetünk meg (1. táblázat) a jogász szakirodalom alapján.

1. táblázat. A jogszabályok értelmezésének típusai (saját szerkesztés)

Az értelmezés típusa	A jogértelmezés technikája
Nyelvtani	A szavak általánosan elfogadott szabályai szerint. A jogi szakkifejezések, terminus technicuszok elválasztása a nyelvi szokásokon alapuló kifejezések rengetegében. A jog nyelvén például a bérlet és az albérlet nem egymás szinonimái, hiszen az <i>albérlet</i> egy olyan dolognak a bérlete, ahol már egy másik bérleti jogviszonyra tekintettel más is része a joghelyzetnek. A lakásbérlet a pontos jogi kifejezés, hiszen a bérleti szerződés tárgya ingatlan, és egy nem bérlőtől veszem bérbe a lakást, hanem tulajdonostól, aki a használat jogát nekem átengedi ellenérték fejében.
Logikai értelmezés	A formális logika szabályai szerinti eljárás, például a „többről a kevesebbre, kevesebbről a többre” elve. Egy adott jogeset értékelésénél és a jogi érvek felsorakoztatásánál is hasznos lehet, ha az érvek felépítésénél mintegy zsinórmértékként megtartjuk a <i>formállogika</i> szabályait.
Rendszertani értelmezés	A jogrendszerben, a jogágon (polgár, büntető stb.), a jogszabályi hierarchiában való elhelyezkedésének figyelembevételével történik az értelmezés, az egyes szakkérdések vizsgálatánál, amikor a pszichológus szakértő választ keres bizonyos kérdésekre, akkor az adott szakkérdés vizsgálatakor a jogértelmezésre is szüksége van, ismernie kell a jogi kontextust.
Történeti értelmezés	A társadalmi változások, a tudományos fejlődést figyelembe vevő, a szabályozás társadalmi igényeire koncentráló módszer.

A fentiek elegendőek ahhoz, hogy az értelmezési szempontrendszert megadjuk egy bármely tetszőleges jogszabály értelmezése és alkalmazása kapcsán. A gyakorlati munkát segítheti a jogszabályok rendszerének értelmezése, az adott jogforrás jogalkotói szándékainak megértése.

A következő négyes, amivel megismerkedünk, a jogszabályok alapvető kérdéseit rögzítő területi, időbeli, személyi, tárgyi hatály. A *területi hatály* azt jelenti, hogy mely közigazgatási területen kell érvényesülnie a jogszabályoknak, az *időbeli hatály*¹² azt jelzi, hogy mely időponttól kell a jogszabályt alkalmazni. A jogalkotási törvény egyértelműen kimondja, hogy nem ütközhet az adott írott jogszabály a *visszaható hatály* tilalmába, amely nem más, mint az, hogy az adott jogszabály visszamenőlegesen nem tartalmazhat olyan rendelkezéseket, amelyek a jogokat és kötelezettségeket *terhesebbé* tenné (hátrányos volna a jogalanyok számára). A jogalkotásnál biztosítani kell, hogy a jogszabály *illeszkedjen* a jogszabályi hierarchiába, ne *ütközzön* magasabb rendű normába, és ne szabályozzon olyan területeket, amelyeket magasabb rendű jogszabályi szinten szabályoz. Alacsonyabb rendű jogszabály magasabb jogforrási szinten elhelyezkedő szabályt *nem ismételhet meg*, ez biztosítja a jogrendszer belső *kohézióját*, egységét.

Különösen fontos, hogy:

... „a jogszabály szakmai tartalmát a szabályozási cél sérelme nélkül lehetőség szerint úgy kell kialakítani, hogy a jogszabály címzettjei számára egyszerűbb, gyorsabb, kevésbé költséges eljárásokat eredményezzen, továbbá érvényesüljön a jogi kötelezettségek és adminisztratív terhek számának csökkentése, illetve a jogrendszer túlszabályozottságának mérséklése.”¹³

A jogrendszernek *alkalmazkodnia* kell a jogalanyokhoz, a jogszabályok a legkülönbözőbb életviszonyokat szabályozzák. Ahhoz, hogy a jogalkotó elérje célját, mindenképpen definiálni kell, hogy egy adott jogszabály milyen hatást fog kiváltani, a hatást a későbbi korrekciók érdekében folyamatosan *monitorozni* is kell, a hatásvizsgálat során ki kell térni:

- a társadalmi, gazdasági, költségvetési hatásaira,
- a környezeti és egészségügyi következményeire,
- az adminisztratív terheket befolyásoló hatásaira, valamint
- a jogszabály megalkotásának szükségességének, a jogalkotás elmaradásának várható következményeire,

12 A jogszabály meghatározhatja a hatálybalépést egy későbbi időpontban, ha nincs időhatározás a szabályban, akkor a Magyar Közlönyben (annak elektronikus példányában) történt kihirdetésének napja a hatálybalépés napja, ebben a tekintetben az elektronikus közzététel időbélyegzője az irányadó.

13 2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról 16/A § (2) bekezdés, kiemelés tőlem.

- a jogszabály alkalmazásához szükséges személyi, szervezeti, tárgyi és pénzügyi feltételeket is meg kell határozni.

A jogszabályokat időnként felül kell vizsgálni, különösen az alábbi szempontok figyelembevételével:

- az *elavult*, szükségtelenné vált,
- a jogrendszer egységébe *nem illeszkedő*,
- a szabályozási cél sérelme nélkül *egyszerűsíthető*, a jogszabály címzettjei számára gyorsabb, kevésbé költséges eljárásokat eredményező szabályozással felváltható,
- a normatív tartalom nélküli, tartalmilag *kiüresedett* vagy egyébként *alkalmazhatatlan*, vagy
- az indokolatlanul *párhuzamos* vagy *többszintű* szabályozást (ez a túlszabályozás problémaköre) megvalósító jogszabályokat hatályon kívül kell helyezni, vagy ha orvosolható hibában szenvednek, azokat módosítani kell. Fontos tudni, hogy a módosítás és a hatályon kívül helyezés vonatkozásában is kizárólag az járhat el, aki a hatályba léptetése vonatkozásában eljár.

A jogszabályok lényeges része az *indokolás*, amelyet az előterjesztő már a jogalkotás korai szakaszában részletesen ismertet. A jogszabályok egy jelentős része, a törvények minden esetben ún. *preambulumot*¹⁴ tartalmaznak. Ezt követhetik *értelmező rendelkezések*, ahol a jogalkotó megadja bizonyos fogalmak magyarázatát, így például az egészségügyi törvényben (továbbiakban: Eütv.) a X. fejezet A pszichiátriai betegek gyógykezelése és gondozása fejezetében találjuk a veszélyeztető magatartás meghatározását. Ez annyit jelent, hogy a jogszabály a későbbi szakaszokban ezt a speciális fogalmat milyen értelemben fogja használni (188§):

... „veszélyeztető magatartás: a beteg – mentális zavara következtében – saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére jelentős veszélyt jelenthet, és a kezelés hiánya állapotának további romlását eredményezné, amely a 196. § c) pontja szerinti gyógykezeléssel hárítható el, de a megbetegedés jellegére tekintettel a sürgős intézeti gyógykezelésbe vétel nem indokolt;”¹⁵

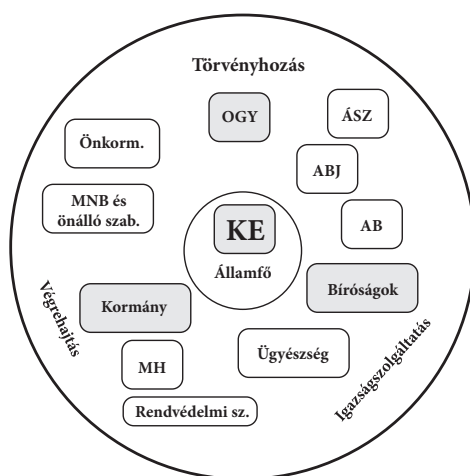
Az értelmező rendelkezéseken kívül a jogszabályok fejezetekből és részekből, ezen felül paragrafusokból (a jogászai szaknyelv ezeket szakaszoknak hívja),

14 Preambulum = „előljáró rész”.

15 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700154.tv>

bekezdésekből és pontokból áll. A magyar jogrendszert a Montesquieu nevéhez fűződő hatalommegosztás elve (1. ábra) jellemzi. A jog világát szigorúan elválasztott három hatalmi ág alkotja: bírói, törvényhozó, illetve végrehajtó hatalmi ág.

„A hatalommegosztás tanának kialakulása fűződik a nevéhez. Charles Louis de Secondat, La Brède és Montesquieu későbbi bárója 1689. január 18-án született La Brède-ben és 1755. február 10-én hunyt el Párizsban. Élete két jelentős francia király, XIV. Lajos és XV. Lajos uralkodásának idejére esett. A királyi hatalom gyakorlását korlátozó egyik legfontosabb társadalmi-politikai szerveződés a megvásárolható és örökíthető hivatalok bonyolult rendszere volt. Az ilyen típusú, privilégiumokkal járó hivatalok elterjedésével új társadalmi réteg született, amely jelentős befolyással volt az állam működésére: a királyi bíróságokra, a pénzügyi apparátusra és az államigazgatás egyéb területeire is. 1665-ben például negyvenhatezer, 1771-ben pedig már ötvenegyezer hivatal volt. A bordeaux-i éveit során Montesquieu számos tanulmányt írt, a legjelentősebb publikációi az állampénzügyek és az egyetemes monarchia elemzésével foglalkoztak. 1715-ben, XIV. Lajos halálát követően egy emlékiratot is készített a francia államadósságról. Élénk figyelemmel követte a XV. Lajos kiskorúsága idején kormányzó régensség politikáját is. Bírálta a miniszterek sokszor kudarcba fulladt kísérleteit, de egyértelműen pozitívan értékelte, hogy véget ért XIV. Lajos »komor és zsarnoki uralma«, amelyet a valláspolitikája és a katonai agressziói miatt később is bírálat tárgyává tett.” (Tóth J. Zoltán, 2024:190–191)

1. ábra. A hatalommegosztás egy lehetséges modellje (Varga Zs. András, 2013)

Az egyes *hatalmi ágak* önállóan, *elkülönülten* működnek, az egyik hatalmi ágba tartozó vezetés, testület vagy személy nem *utasíthatja* a másik hatalmi ágat, de mindegyik önálló területtel és szervezetrendszerrel dolgozik, az Alaptörvénnyel és az egész jogrendszerrel szinergiában működik, minden hivatalos és nem hivatalos személy a hivatalos eljárásai során a *jogszabályoknak* van alárendelve, illetve vonatkoznak rá nem hivatalos eljárásban is jogszabályok, továbbá mint magánjogi jogalanyra kötik szerződések, utasítások stb.

Ahol a törvény külön nevesíti, mint például az ügyészségről, bíróságról szóló törvények, ott csak az adott törvénynek vannak alárendelve az adott hivatalos személyek, így döntéseiket csak az írott jogszabályok alapján hozzák meg, mint bíróság, ügyészség, a nem hivatalos személyek nem, rájuk diszpozitív szabályok vonatkoznak, alapvetően a munkáltatóval kötött munkaszerződés az, aminek alá vannak rendelve.

Ez a jogállamiság egyik lényeges garanciális eleme, így gyakorolhatják *jogaikat* és hajthatják végre *kötelezettségeiket* a különböző hatalmi ágakba tartozó *aktorok*. A jogállamiságnak meghatározó *alakja* az egyik legfontosabb *szimbóluma*, a köztársasági elnök.

A köztársasági elnök

Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét, és örökdik az államszervezet demokratikus működése felett¹⁶.

Sokan úgy vélik, hogy csupán *protokolláris szerepe* van a *köztársasági elnöknek*, noha például a jogalkotás folyamatában is kiemelt jelentősége van, hiszen az országgyűlés által elfogadott, de még ki nem hirdetett jogszabályok tekintetében ún. *előzetes normakontroll* eljárást kezdeményezhet, ez egyfajta szűrő és az alkotmányos működés feletti kontroll érvényre juttatásának szimbolikus aktusa. Visszaküldheti megfontolásra az egyes törvényeket a Parlamentnek, ha azt tapasztalja, hogy az adott jogszabály ellentmond az Alaptörvény rendelkezéseinek, nem illeszkedik megfelelően a jogrendszer egészébe; ő az, aki a miniszterelnökkel aláírja a Magyar Közlöny elektronikus számában megjelenő jogszabályokat.

A köztársasági elnök továbbá címetek, kitüntetések adományozhat, ő nevezi ki az illetékes minisztérium felterjesztésére az egyetemi tanárokat, ő bízta meg

16 Aptv.

a rektorokat, erősíti meg tisztségében az MTA¹⁷ és az MMA¹⁸ elnökeit (a testület választja meg, de ő szimbolikusan megerősíti az új elnököket), és ő a hadsereg főparancsnoka, delegációkat fogad, állampolgársági kérelmeket bírál el, illetve állampolgárságtól történő megfosztási eljárás lefolytatója, saját hivatala, munkaszerve a van, a Köztársasági Elnöki Hivatal¹⁹.

Az alkotmányjog és az alapvető emberi jogok katalógusa

Az alábbiakban a különböző jogágakkal szinergiában mutatjuk be az alapvető jogokat. Ez azért is szükséges, hogy az olvasó már itt találkozzon olyan jogintézményekkel, amelyeket később kifejtünk a polgári, büntető és a közigazgatási jog kapcsán.

Az emberi jogok összefüggéseivel, elméleti kérdéseivel az *alkotmányjog* mint a közjog egy jogága foglalkozik, az ember alapvető és elidegeníthetetlen jogait az Alaptörvény garantálja, a „Szabadság és felelősség” cím alatt. Ezeknek a jogoknak az érvényesülését, az állam tevékenységét úgy kell megszervezni, olyan intézményrendszert kell biztosítani, hogy ezeket a jogokat senki se sérthesse meg, jogágaktól függetlenül, az Alaptv. mintegy csúcsgogszabály meghatározza a magyarországi jogviszonyok kereteit. Az alábbiakban azoknak az emberi jogoknak a katalógusát ismertetjük, amelyek ismerete a pszichológusi munkához elengedhetetlen, így a választójogra, a szólásszabadság részletszabályaira csupán utalunk, példákön keresztül az Alkotmánybíróság határozatait ajánljuk azoknak, akiket mélyebben érdekel egy-egy konkrétabb alapjog és az azzal kapcsolatos bírói gyakorlat.

Az első és legfontosabb jogi terminus, amelyet már előljáróban be kell vezetnünk, az *ember* mint jogalany fogalma, hogy a továbbiakban összekössük az emberi jogok katalógusával a személyi jog vonatkozó szakaszait.

A Polgári Törvénykönyv kimondja a második könyv elején, hogy: Ptk. 2:1. (1) bekezdés: Minden ember (korlátozás nélkül) jogképes: jogai és kötelezettségei lehetnek. A jogképességet korlátozó jognyilatkozat semmis. Szóval nem lehet olyan jognyilatkozatot tenni, hogy mondjuk valaki lemond az összes jogáról és

17 Magyar Tudományos Akadémia

18 Magyar Művészeti Akadémia

19 Sándor-palota

kötelezettségéről, vagy ab ovo a jogképességről. Ebből következik, hogy a cselekvőképtelen személyek is jogképesek, az időotthonban lévő, térben és időben dezorientált Lewy-testes demenciában szenvedő idős ember is. A jogképesség – ha az illető élve születik – őt fogamzásától kezdve illeti meg.

Alaptétel: Az EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége. (Alaptv. I. cikk)

Ez a gondolat azt fejezi ki, hogy vannak olyan *alapjogok*, amelyeket az emberi mivoltra tekintettel *korlátozhatatlannak* kell tekinteni. Az állami hatalomgyakorlás során ez a legfőbb korlát (Pozsár–Szentmiklósy–Somody, 2015:165). Ezek olyan alapvető, minden ember által védendő jogok, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye²⁰ rendelkezéseit kell irányadónak tekintenie minden független államnak. A rendszerváltás megteremtette az előfeltételeit annak, hogy az akkori, 1989-ben elfogadott Alkotmány *inkorporálta* az emberi jogok katalógusát (Pozsár–Szentmiklósy–Somody, 2015:165). Magyarország elismeri az ember alapvető egyéni és közösségi jogait:

„Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.” (Alaptv. I. cikk)

A *szükségességi és arányossági* tesztet vezeti be a fenti szakasz, amely arról rendelkezik, hogy az egyes, alábbiakban felsorolt jogok milyen mértékben és mennyire (az elérni kívánt céllal arányosan) korlátozhatóak. A gyülekezési jog például nem gyakorolható a többi ember sérelmére oly módon, hogy több napra megbénítja a közlekedést, és alapvető szolgáltatásokat korlátoz, például az egészségügyi ellátást. Ennek ellenére a jog biztosítja annak törvényi garanciáit, hogy a gyülekezéshez való jog ne sérüljön, és a *jogalanyok* éljenek a *véleménynyilvánítás* szabadságával akár tüntetéseken történő részvétellel, olyan módon, hogy ezért őket ne érje *joghátrány*. Ennek ellenére a jogalkotó a *véleménynyilvánításhoz* való jogot a honvédségnél sorállományúként szolgálatban lévők esetén korlátozhatja, ez vonatkozik a rendvédelmi szervek dolgozóira is, vagy a kormánytisztviselőkre, azzal, hogy megszabja az állományilletékes parancsnok, munkahelyi vezető, hogy a szolgálati időn kívül a honvédektől, hivatali tisztviselőktől milyen magatartás tanúsítását várja el, mondjuk a facebookos aktivitás (posztolás vagy más közösségi

20 https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hun (2025. 08. 13.)

média aktivitás vonatkozásában) során. Szabadságvesztés büntetés-végrehajtása alatt az emberi jogok egy része jelentős *korlátozás* alá esik, hiszen a szabad mozgás, tartózkodás, véleménynyilvánítás, a kapcsolattartás kizárólag a *rezsimszabályok*²¹ által előírt módon és időpontokban lehetséges, az egészséges környezethez való jog is csak a börtönök sajátos feltételrendszerei között érvényesül. Ennek ellenére a fogvatartottak számára is vannak olyan az *emberi mivolt*hoz tapadó jogok, a kínzással, embertelen bánásmóddal összefüggő tilalmak, amelyek még a szabadságvesztésüket töltő fogvatartottak vonatkozásában is *alapvető védelem*-ben részesülnek. Az erőszak minden formája tiltott, az állam az egyetlen, amely *legitim erőszakot* alkalmazhat a végrehajtó hatalmi ág által, pl. amikor valakit előállítanak, megbilincselnek, amikor joga van az állam képviselőjének lakásba, bekerített helyre, irodába bemenni, ott ellenőrzést tartani, lefoglalni stb. Erőszak alkalmazására kizárólag a szükséges mértékben és ideig kerülhet sor, a cél elérésének mértékével arányosan. A magánszemélyek egymással szemben ezeket a jogokat nem gyakorolhatják alapvetően, de a tulajdonhoz való jog annyira erős, sőt a birtoklás is, hogy a birtokot megvédéséhez szükséges mértékű erőszak alkalmazásával önhatalommal vissza lehet szerezni, ha más birtokvédelmi eszköz időigénye megghiúsítaná a birtokvédelmet. Éjjel, fegyveresen, felfegyverkezve, netán csoportosan megjelennek a magánterületemen, a kezemben egy vascsővel megvédhetem magam a betolakodóval szemben, ezekben az esetekben már úgy kell tekinteni, mintha az életem kioltására törekedtek volna, így gyakorlatilag nem tudom túllépni az erőszak mértékét, meg is ölhetem a behatolókat kérdés nélkül.

A Btk 22. § (2) bekezdésében modellezett esetekben a jogalkotó az erőszakos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés biztosítására a jogos védelmi helyzetet kiszélesítette, és a támadás irányultságára, idejére, módjára, körülményeire tekintettel törvényi vélelmet állított fel arra, miszerint az a)-c) pontokban megkívánt feltételek mellett a támadást a védekező élete ellen irányultnak is kell tekinteni. A jogalkotó a jogellenes cselekmények sértettjeinek helyzetét figyelembe véve értékelte azt, hogy a jogtalanul megtámadottak a támadóhoz képest többszörös hátrányban vannak, mert a támadó dönti el a támadás célját, helyét, idejét, módját. A védekezőt mindez felkészületlenül éri, és ezért az esetek többségében kiszolgáltatott helyzetben van. Ellenszegülésének sikere is kétséges, sőt olykor kimenetele csupán a véletlen, szerencsén múlik. Különösen igaz ez azokban az esetekben, amikor a jogtalan támadás éjjel, felfegyverkezve, fegyveresen vagy

21 A büntetés-végrehajtás belső intézményrendszerének szabályai.

létszámfölényben levő támadók által történik. A személy elleni jogsértő magatartásokkal szemben a védekezés korlátlanága is ebből a megfontolásból lett törvény által elismerve, olyan elkövetési mód vagy napszak mellett, ahol a jogtalan támadás elhárítása, az annak érdekében kifejthető aktív ellenszegülés eleve esélytelebbről, kockázatosabb.

A 22. § (2) bekezdésében említett elkövetési idő alatti vagy elkövetési módok megvalósításával kifejtett jogtalan személy elleni támadást – arra való tekintet nélkül, hogy az ténylegesen milyen sérelem okozására irányult – úgy kell tekinteni, hogy az a megtámadott élete ellen is irányult, tehát a védekező a jogtalan támadó életét védelmi cselekményével kioltathatja. A jogalkotó az élet kioltására irányuló támadás törvényi védelmével a védett jogtárgyak egyenértékűségét hozta be, és azt a bírói gyakorlat által kimunkált elvet emelte törvényi rangra, mely szerint az élet ellen irányuló támadás elhárításakor a védekezés – eredményre tekintet nélkül – korlátlan.

4/2013 BJE: „A 15. Irányelv III. részének 4. pontjában az arányossággal kapcsolatban kifejtettek a továbbiakban nem alkalmazhatók. Meghaladottá vált ugyanis annak vizsgálata, hogy »az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.« Ennek az elvárásnak törvényi alapja korábban is hiányzott, a hatályos szabályozás pedig tudatosan mellőzte az arányosság fogalmának megjelenítését. Az előzőekben kifejtettekből következik, hogy a meg nem jelenített fogalom a szükségesség kritériumából vezethető le, s csak azon belül bír jelentőséggel.”

A fenti példák arra szolgáltak csupán, hogy a szükségesség kérdéskörére fókuszáljunk gyakorlati oldalról.

A törvény alapján létrehozott jogalanyok számára is biztosítottak azok az alapvető jogok, valamint őket is terhelik azok a kötelezettségek, amelyek természetüknél fogva nem csak az emberre vonatkoznak.

A kft.-nek lehetnek-e személyiségi jogai? Igen, ilyen például a cégnév, védett ismeret (know-how), de bármely olyan jogosultság is, amely őt is megilleti. Nyilván egy kft. nem tud alapvető családjogi kapcsolatokat létesíteni, pl. házasodni, a cselekvőképessége nem igazán értelmezhető, de amennyiben a kft. képviselőjéről van szó, ott már értékelnünk kell a *cselekvőképességet*, mert a természetes személy jogalanyra vonatkozóan annak érdekében, hogy képviselhesse a kft.-t, aláírhasson a cégjegyzésre tekintettel szerződéseket, ahhoz mindenképpen *cselekvőképésnek*, illetve *cselekvőképes állapotban* lévőnek kell lennie. Az elmúlt években volt egy megrázó büntetőügy, ahol a *cselekvőképtelen vállalkozó* betegsége/

sérülékenységet kihasználva, *bűnszövetségben* sérelmére több bűncselekményt is elkövettek, jelentős pénzt szereztek meg tőle, beköltöztek a nagyértékű ingatlanába. A cége jogszerűen működött, cégjegyzésre jogosult is volt, képviselte a céget, de a jognyilatkozatai a fenti körülményekre tekintettel nem voltak hatályosak. Részletesebben a későbbiekben még lesz szó a gazdasági társaságokról, ezért ennek részleteinek ismertetésétől itt eltekintünk. A jogok esetén mindig valamilyen jogosultságra kell gondolnunk, amely egy adott speciális jogalanyhoz tapad. Rendkívül sok olyan jog van, amely a jogalanyok jól meghatározott körét jogosítja csupán. Ha egy egészségügyi szolgáltató működési engedélyt kér (mondjuk neurológia szakmára), akkor a szolgáltatónak kell rendelkeznie legalább egy olyan személlyel, aki rendelkezik a szükséges képesítéssel, engedélyt anélkül nem kaphat az egészségügyi hatóságtól.

„Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.” (Alaptv. II. cikk.)

Az Alaptörvény II. cikkében fejezetében találjuk az *emberi méltóságot*, amelyet az emberi jogi szakirodalom az összes emberi jog úgynevezett anyajogának tart. Esszenciális alapjog, amelyet nem lehet korlátozni, az emberi mivoltból fakadó védelem megillet minden embert. Az alapjogok többsége a szükségesség és arányosság figyelembevételével korlátozható, azonban az emberi méltóság semmilyen körülmények között nem.

Ehhez szorosan kapcsolódik, az az alkotmánybíróági rendelkezés²² amely már a rendszerváltozás hajnalán eltörölte az addig életben volt halálbüntetés intézményét, amelyet gyakran politikai megtorlás céljából alkalmaztak. A fenti az egyik legfontosabb rendelkezése a korai demokráciának hazánkban, amely illeszkedik az Emberi Jogok Európai Egyezménye 13. jegyzőkönyvének rendelkezéseihez:

*„Abban a meggyőződésben, hogy az élethez való jog alapvető érték egy demokratikus társadalomban, és hogy a halálbüntetés eltörlése nélkülözhetetlen a jog védelméhez és a minden emberben természettől benne rejlő méltóság teljes elismeréséhez.”*²³

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az élethez való jog és az emberi méltóság megsértése olyan, az emberi mivoltból fakadó, sérthetetlen jog, annyira védett

22 23/1990 AB határozat a halálbüntetés eltörléséről.

23 EJENY https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hun 13. jegyzőkönyv (2025. 09. 06.)

jogi tárgy, hogy nincs mód semmilyen formában a korlátozására. Az Alapvető Jogok Biztosa a vizsgálatai során a bentlakásos pszichiátriai és fogyatékos ellátóhelyeken (intézményekben) kiemelt figyelmet fordít ezen jogok érvényesülésére, illetve a fogvatartottakkal, elítéltekkel szembeni agresszió megnyilvánulásait is ellenőrzi. A folyamatos kontroll nemzetközi szerződésbe foglalt kötelezettsége Magyarországnak. „Az Országgyűlés 2011. október 24-én fogadta el az ENSZ egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének (OPCAT – Optional Protocol to the Convention Against Torture)”²⁴ A mechanizmus olyan feltételrendszert határozott meg, amely a folyamatos kontroll elveire épül. A megalázó és embertelen bánásmód évtizedek óta megfigyelt és ellenőrzött jelensége az egész pszichiátriai ellátórendszernek, különösen a *fizikai kényszer* alkalmazása esetén szegi meg az ellátóhely az egészségügyben ezzel összefüggően elfogadott protokollok rendelkezéseit.

„Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani. Tilos az emberkereskedelem.” (Alaptv. II. cikk)

Legitim erőszak alkalmazására egyedül az állam jogosult a végrehajtó hatalmi ágon keresztül, amely érvényesül a közigazgatásban, a rendőri szervek működése során, a büntetésvégrehajtásban. Ennek ellenére az összes eljárás esetén a szükségesség és arányosság elvét mindenek felett figyelembe kell venni, kizárólag olyan mértékben lehet egy adott önmagára vagy másra veszélyt jelentő viselkedést elhárítani, amennyire az a cél eléréséhez szükséges.

Alaptétel: Tilos emberen a tájékoztatáson alapuló, önkéntes hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni. (Alaptv. III. cikk)

A II. világháború idején a megsemmisítőtáborokban, a hírhedt Dr. Mengele és „orvostársai” rendre végeztek tiltott *kísérleteket*, amelyek rendkívül nagy kint, fájdalmat, sok esetben halált okoztak a kísérleti alanyokon. A kutatásoknak szigorú etikai szabályai vannak, a kutatásban résztvevőknek nem lehet szükségtelenül fájdalmat okozni, és tájékoztatni kell őket minden lényeges körülményről, a beavatkozások típusairól és a lehetséges hatásairól. Az emberen végzett orvostudományi kutatásokat kizárólag a TUKEB²⁵ engedélyével lehet elkezdni. Az etikai engedély kérelemben meg kell jelölni minden olyan körülményt és be kell mutatni minden olyan eljárást, dokumentációt, amelyeket az eljárások során alkalmaznak. Külön

24 <https://www.ajbh.hu/opcat> (2025. 09. 13.)

25 Egészségügyi Tudományos Tanács Tudományos és Kutatásetikai Bizottság.

rendelet szabályozza az emberen végzett orvostudományi kutatásokat: 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet az emberen végzett orvostudományi kutatásokról, külön a vizsgálatok engedélyezéséről is önálló jogforrás van: 235/2009. (X. 20.) Korm. rendelet az emberen végzett orvostudományi kutatások, az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálata, valamint az emberen történő alkalmazásra szolgáló, klinikai vizsgálatra szánt orvostechnikai eszközök klinikai vizsgálata engedélyezési eljárásának szabályairól. A kérdésről részletesebben írok majd az etikai fejezetben.

„Tilos az emberi fajnemesítést célzó gyakorlat, az emberi test és testrészek hasznoszerzési célú felhasználása, valamint az emberi egyedmásolás.” (Alaptv. III. cikk)

Az emberi test sérthetlenségét fejezi ki a fenti szakasz, és szigorú keretek közé szorítja az emberen végezhető orvostudományi kutatásokat, főként a genetikailag azonos egyedek létrehozását korlátozza, a kutatás kereteit adja meg. Ez az állásfogalás az Alaptörvényben bioetikai alaptétel. A kutatások engedélyezésének részletes szabályait az idézett jogszabály körvonalazza²⁶.

„Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz. Senkit nem lehet szabadságtól másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani. Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.” (Alaptv. IV. cikk)

A személyes szabadságtól való megfosztás az is, ha valaki mást fogva tart, nem engedi, hogy adott helyről eltávozzon, bezár (családjogi jogesetek kapcsán gyakran felmerülő „probléma”). A szabályszerűen lefolytatott *jogi eljárás* a büntetés kiszabásának alapja, így mindenkit, aki bűncselekményt követ el, bíróság elé kell állítani, és amennyiben a bizonyítékok alapján nyilvánvaló lesz, hogy ő követte el a cselekményt, a tettének súlyát és a körülményeket gondosan mérlegelve kell a döntést meghozni és lehet *megfosztani* őt a szabadságától.

Fontos az is, hogy a bíróságok az adott ügyet észszerű határidőn belül fejezzék be, és a büntetés kiszabásánál a tetтарыныos büntetést alkalmazzák.

26 235/2009. (X. 20.) Korm. rendelet az emberen végzett orvostudományi kutatások, az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálata, valamint az emberen történő alkalmazásra szolgáló, klinikai vizsgálatra szánt orvostechnikai eszközök klinikai vizsgálata engedélyezési eljárásának szabályairól (2025. 10. 01.) részletes szabályokat dolgoz ki, garanciákat teremt az etikus kísérletekhez.

„A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított és őrizetbe vett személyt a lehető legrövidebb időn belül szabadon kell bocsátani vagy bíróság elé kell állítani. A bíróság köteles az elé állított személyt meghallgatni és írásbeli indokolással ellátott határozatban szabadlábra helyezéséről vagy letartóztatásáról haladéktalanul dönteni.” (Alaptv. IV. cikk)

Az Alaptörvény garanciákat kínál a büntetőeljárás minden szakaszára vonatkozóan, kellő indok nélkül tilalmazza a *fogvatartást*, vagy szabadon kell engedni a gyanúsítottat, vagy le kell tartóztatni. Többek között a szökés, elrejtőzés vagy a bűnismétlés veszélye fennáll, akkor helye van a letartóztatásnak, ez a büntetőeljárás sikeréhez is hozzájárul.

Akinek szabadságát alaptalanul vagy törvénysértően korlátozták, kárának megtérítésére jogosult.

Meg kell említeni azt is, hogy a büntetőeljárás során előfordulhat, hogy a bűnüldöző szervek minden igyekezetük ellenére nem azt vádolják a bűncselekmény elkövetésével, aki valójában elkövette azt, ez adódhat a bizonyítékok ellentmondásosságából, a *koholt* bizonyítékok értékeléséből is. Ennek egyértelmű eredménye az, hogy valakit úgy tartanak fogva, hogy valójában nem bűnös, így az ő általa letöltött szabadságvesztés idejének arányában kártérítésre jogosult az állammal szemben, ha a fentiek hitelt érdemlő bizonyítást nyernek.

Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a *személye*, illetve a *tulajdona* ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.

A jogos védelem intézményét sokan ismerik, erre vonatkozóan a Btk. egyértelműen fogalmaz:

Btk. 21. § *Nem büntetendő annak a cselekménye, aki a saját, illetve a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzése céljából telepített, az élet kioltására nem alkalmas védelmi eszközzel a jogtalan támadónak sérelmet okoz, feltéve, hogy a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az általa telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet.*

Btk. 22. § (1) *Nem büntetendő az a cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.*

- *A jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha a) azt személy ellen éjjel, fegyveresen, felfegyverkezve vagy csoportosan*
- *követik el, b) az a lakásba, éjjel, fegyveresen, felfegyverkezve vagy csoportosan történő jogtalan behatolás vagy az a lakáshoz tartozó bekerített helyre*

fegyveresen történő jogtalan behatolás. Nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl.

- *A megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.*

A fenti szakaszban kifejeződik a tulajdonost, sőt a birtokost megillető védelem (jogos önhatalom) is, ha valaki erőszakkal kívánja más dolgát megszerezni, ún. dolog elleni erőszakkal, az ellen fel lehet lépni. Ha éjszaka ránk ront a lakásunkban valaki (mindegy, hogy a sajátom, vagy bérelem az ingatlant), akkor jogom van a támadás elhárításához szükséges mértékű elhárításra, azonban ezekben a helyzetekben, főként, ha ez éjjel történik, nem életszerű, a törvény megengedi és nem bünteti ezekben az esetekben, ha valaki súlyos sérülést vagy halált okoz. Ha a betolakodót egy vascsővel ütöm fejbe, mert más nincs a közelében, és ő az ütéstől meghal, és bizonyítható, hogy nem kívántam nagyobb sérülést okozni neki, akkor nem vagyok büntethető ezért. A minősített esetek mindig súlyosabban minősülnek a jogszabály szerint, értelemszerűen a csoportos, fegyveres elkövetési magatartás olyan minőségi különbségek, hogy azokat a bíróságnak külön értékelnie kell és a súlyosabb büntetést kell kiszabnia ezekre a terheltekre. A fentiekhez szorosan kapcsolódik a magánélet és családi otthon védelme, amely a Ptk. és a Btk. párhuzamos jogvédelme alatt áll. Nem csupán sérelemdíjat követelhetünk ezekért a jogsértésekért a bíróságtól, de aki ezeket az alapvető jogokat velünk szemben megsérti, büntetőjogi szankcióra is számíthat.

„Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák. A véleménynyilvánítás szabadsága és a gyülekezési jog gyakorlása nem járhat mások magán- és családi életének, valamint otthonának sérelmével. Az állam jogi védelemben részesíti az otthon nyugalomát.” (Alaptv. VI. cikk)

Ha nyaral a vezető beosztású politikus, majd többet magammal transzparenseket lengetve, őt a pihenése közben zavarom, amikor a családjával pihen, akkor az Alaptv. logikája szerint a véleménynyilvánításom szabadsága összeütközik a politikus jogainak gyakorlásával, és ez az a határ, amelyet nem szabad átlépni.

A Polgári Törvénykönyvben az úgynevezett nevesített személyiségi jogok között szerepel, a 2:43. §. szakaszban a személyes szabadság, a magánélethez, magánlakáshoz, magántitokhoz és a személyes adatok védelméhez kapcsolódó jogok. A Ptk. kiemeli ezeket a jogokat, amelyek megsértése esetén szankciókat is kilátásba helyez a jogalkotó, amelyek két csoportra oszthatóak: a „Felróható-ságtól független szankciók” esetében a fél kérheti, hogy állapítsa meg a bíróság

a jogsértés megtörténtét, tiltsa el a jogsértő magatartástól az egyént, adjon elégtételt és megfelelő nyilvánosságot (saját költségén), a sérelmes helyzet megszüntetését kérheti, továbbá azt is, hogy a jogsértéssel előállított dolgot semmisítse meg vagy fossza meg a jogsértő mivoltától. A fentieken túl a sérelmet szenvedett fél kérheti a nem vagyoni sérelemért járó sérelemdíj megállapítását a bíróságtól. A fentiek közül egyes magatartások annyira súlyosak lehetnek, hogy a jogalkotó a Büntető Törvénykönyvben is szabályozza a jogsértést.

„Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához.” (Alaptv. IX. cikk)

A véleménynyilvánítás szabadságának tárgyalása azért is lényeges ebben a körben, mert pont az egészségügyi szolgálati jogviszony vagy a munkaviszony az, ahol a véleménynyilvánítás korlátozható. A Munka Törvénykönyve (továbbiakban: Mt.) rendelkezései egyértelműek abban a tekintetben, hogy a munkavállaló véleményével nem okozhat sérelmet a munkaidején kívül sem a munkáltatójának, ezt már a magatartási követelmények tárgyalásánál rögzíti a jogalkotó:

Mt. 8. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a munkavállaló a munkaviszony fennállása alatt – kivéve, ha erre jogszabály feljogosítja – nem tanúsíthat olyan magatartást, amellyel munkáltatója jogos gazdasági érdekeit veszélyeztetné.

Ezen belül a véleménynyilvánítás szabadságának is vannak korlátai a munkaviszonyon belül, ezt rögzíti az Mt. a 8. § (3) bekezdésében: *„A munkavállaló véleménynyilvánításhoz való jogát a munkáltató jó hírnevét, jogos gazdasági és szervezeti érdekeit súlyosan sértő vagy veszélyeztető módon nem gyakorolhatja.”*

Nyilvánvalóan sérti a munkáltató jogos gazdasági érdekeit, ha a munkavállaló sértő tartalmú posztot tesz közzé a közösségi médiában, valótlan állít, vagy csupán *ellenvéleményt* fogalmaz meg nagy nyilvánosság előtt egy lényeges, például gazdasági kérdésben. Két véleménytípust azonosíthatunk a joggyakorlat alapján, az egyik a politikai vélemény és véleménynyilvánítás, a másik pedig a tágabb értelemben vett vélemény. A politikai nézetek, meggyőződések megvallását a jog védelemben részesíti, minden információtartalmú közlés a felhasznált modalitástól (csatornától) függetlenül védelemben részesül (Csink, 2021:94). Az önkifejezés szabadságából is fakad ez a jog, az egyén autonómiájához fűződő alapjog (Pozsár-Szentmiklósy et al., 2015:2008). Ilyen értelemben elmondható, hogy az egyén számára az állam és a jogrendszer biztosítja a vélemény szabad vállalását, a vélemények másokkal történő szabad megosztását és a közügyek megvitatását. A közszférában és a rendvédelmi szervek esetén ez a jog korlátozható, nem gyakorolhatja a véleménynyilvánítás jogát a közhatalom gyakorlása körében senki, illetve a bírói hatalmi ágba is szigorúan

mellőzni kell a tárgyalóteremben bármiféle politikai vélemény megvallását, a politikai állásfoglalást, ez szükséges a bírói ítéletek semlegességéhez is. (Erre elsősorban törekszik a jogalkalmazó, hiszen semlegesnek kell mutatkoznia.) Ugyanakkor az államnak biztosítania kell a közügyek szabad gyakorlásához szükséges vélemények, egymásnak ellentmondó politikai állásfoglalások megvallását, ütköztetését is, az intézmények létrehozása, a sajtó szabadságának biztosítása is az állam kötelezettsége (Pozsár-Szentmiklósy et al., 2015:2008). A nyelv szabadsága, a vélemények megvallása nem irányulhat mások becsmérése, emberi méltóságának megsértésére, és a politikusokat és más közéleti szereplőket is megilleti a *magánélet védelme*, a közszereplő státusz csak kivételes esetben terjed ki a hozzátartozókra. A kirekesztő, diszkriminatív, rasszista megnyilvánulások olyan mértékben sértik mások jogait, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának korlátját jelentik. Érdekesség és némileg a jog működésének ellentmond, hogy az USA-ban megengedik szélsőséges csoportok működését, akár az önkényuralmi jelképek használatát, ez a szólásszabadságnak a szélsőséges értelmezéséből fakad, amely nem veszi figyelembe mások jogait, amikor lehetővé teszi akár szélsőséges csoportoknak a vélemény szabadságát a többségi társadalommal szemben is.

„A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához, az nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.” (Alaptv. IX. cikk)

Az emberi jogok gyakorlásának lényeges korlátja más emberi méltóságának megsértésére irányuló abszolút tilalom. Az emberi méltóság megkülönböztetett alapjog, „csúcsgognak” is nevezhetjük, ez kifejeződik az Alaptörvény preambulumban is, amely kimondja: „az emberi lét alapja az emberi méltóság, ún. abszolút jog” (Kováts, 2021:18). Ez azt jelenti, hogy nem állhat elé semmilyen más jog, az emberi mivolt részesítendő jogi védelemben. Az élethez és az emberi méltósághoz való jog szervesen összekapcsolódik, ezt fejezi ki az egységességi, vagy oszthatatlansági doktrína²⁷ (Kováts, 2021:19).

„A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.” (Alaptv. IX. cikk)

27 23/1990.(X.31) AB határozat, ABH 1990,88,93.

A második fordulatban az Alaptörvény elsősorban a magyar nemzet, illetve más nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságát részesíti védelemben. A „faji” kifejezés nem túl szerencsés a jogalkotó részéről, mert azt implicálja, hogy az emberek különböző fajokhoz tartoznának, ez egy alapvetően pontatlan fordítása a rasszizmusnak, de sajnálatos módon a biológiai tényekkel dacolva tovább él a szaknyelvben is, így a jogász *nómenklatúrában*. Alapvetően semmilyen nemzeti, etnikai, vallási kisebbség jogait nem sértheti az, aki a véleményét szeretné kinyilvánítani. A rendszerváltozás óta folyamatosan jelen vannak a társadalmunkban sajnálatos módon szélsőséges csoportok, amelyek arra törekednek különböző eszközökkel, hogy a véleménynyilvánítás égisze alatt támadják a hazai közösségeket, ezzel alapvető jogukat sértik meg. Minden lehetséges eszközzel fel kell lépnie az államnak akkor, amikor nemtelen támadás éri azokat, akik védtelenek ezekkel a véleményekkel szemben. A bírói hatalom körébe tartozik, hogy a jogsértések mértékét megítélje és ezek ellen tudatosan lépjen fel, illetve az állam a törvények útján tegye lehetővé a bírósági jogérvényesítést ilyen helyzetekben.

„A sajtószabadságra, valamint a médiaszolgáltatások, a sajtótermékek és a hírközlési piac felügyeletét ellátó szervre vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.” (Alaptv. IX. cikk)

A szabad sajtó fontos 1848-as vívmány volt, amely az akkor már létezett hegemonia ellen lépett fel, és a 12 pont részeként hangsúlyozták a forradalmárok a független sajtó szükségességét. A cenzúra később intenzíven visszatért az államszocialista időszakban, a három T²⁸ módszere az egész kulturális területet és a médiát is uralta. További intézkedések segítették a cenzúra érvényesítését, nyilvánvaló cél volt, hogy ne derüljenek ki azok a gazdasági és egészségügyi, szociális problémák, egyenlőtlenségek, amelyek a lakosságot sújtják, de a külföldi (elsősorban nyugati) információktól is „óvni” kívánták az embereket. Ennek köszönhetően a rendszerváltozáskor új reményekkel indult útjára a szabad sajtó, amely számos írott és elektronikus orgánummal biztosította a sajtószabadságot a társadalom bármely rétegének. A demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás feltételeit az államnak biztosítani kell (Kurunczi, 2021:102). Az emberek a médiaszolgáltató útján tájékozódhatnak a közügyek vonatkozásában, jogukban áll eltérő véleményeket megismerni. Az Alkotmánybíróság határozata szerint a médiaszolgáltató alkotmányos jogát gyakorolja,

28 Tiltjuk, Tűrjük, Támogatjuk.

amikor közérdeklődésre számot tartó eseményekről tudósít. Alapvetően szabad abban a szolgáltató, hogy egy-egy eseményről mennyire részletes tájékoztatást ad.

„Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát, továbbá – a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében – a tanulás, valamint törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát. Tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak. Magyarország védi a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Művészeti Akadémia tudományos és művészeti szabadságát. A felsőoktatási intézmények a kutatás és a tanítás tartalmát, módszereit illetően önállóak, szervezeti rendjüket törvény szabályozza. Az állami felsőoktatási intézmények gazdálkodási rendjét törvény keretei között a Kormány határozza meg, gazdálkodásukat a Kormány felügyeli.” (Alaptv. X. cikk)

Az Alaptörvény elvi éllel nyitottan kívánja rendezni a tanuláshoz és a tudáshoz való hozzáférés általános lehetőségét az állampolgárok számára. Ennek megfelelően szabad választás illeti meg a társadalom tagjait, hogy mit, milyen formában és mennyi ideig kívánnak tanulni. Sokszor találkozunk az élethosszig tartó tanulás kifejezéssel, amely nem kizárólag az iskolarendszerű oktatást, de a bármely kívánt szintű tanulás és oktatás szabadságát biztosítja. A jogalkotó szándéka, hogy a tudományos kutatás, a művészeti alkotás szabadságát, valamint a tanszabadságot biztosítsa (Pozsár-Szentmiklósy, 2021:106). Az állam szándéka szerint távol tartja magát a tudománytól és a tudományos diskurzusoktól. Ideális esetben az oktatók, kutatók döntenek arról, hogy azok, akik tudományos pályára lépnek, milyen feltételekkel szerezhetnek pl. tudományos fokozatot²⁹. Lényeges joga a kutatók közösségének, hogy szabadon választhatják meg kutatásuk tárgyát, irányait, és tudományos kérdésekben befolyástól mentesen kell állást foglalniuk. A tudományos kutatáshoz szükséges együttműködések szabad kialakításának a joga is megilleti a kutatókat, amely annyit jelent, hogy szabadon létesíthetnek tudományos kapcsolatokat, vehetnek részt pl. konferenciákon (Pozsár-Szentmiklósy, 2021:107).

A törvény előtt mindenki egyenlő. Minden ember jogképes.

29 A rendszerváltozást követő években 1993-tól az egyetemek visszakapták a Magyar Tudományos Akadémiától a tudományos fokozatok odaítélésének jogát, illetve az egyetem dönthet habilitáció vonatkozásában is. Az MTA keretein belül maradt a jelentkezők akadémiai minősítése és az MTA doktori fokozat odaítélése.

A Ptk. az ember mint jogalany részben kifejezésre juttatja, hogy:

2:1. §: A jogképesség

- Minden ember jogképes: jogai és kötelezettségei lehetnek.
- A jogképességet korlátozó jognyilatkozat semmis.

Ezzel a kérdéssel később részletesebben fogunk foglalkozni. A magatehetetlen idős ember is jogképes, és jogképesek a gyermekek is. A jognak azért szükséges kiterjeszteni a jogképességet minden emberre (Indiában van önálló jogalanyisága a természeti értékeknek, pl. szent folyónak, a Yamunának), hiszen ilyen módon biztosítható minden jogképességgel rendelkező számára, hogy jogokat gyakorolhasson és kötelezettségeket teljesíthessen, és másokkal szemben is megillessék meghatározott jogok.

„Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.” (Alaptv. XV. cikk)

A fenti szakasz a *diszkrimináció* általános tilalmát mondja ki, így azt is tiszteletben tartja a jogalkotó, hogy sokféle politikai vélemény, születési vagy egyéb helyzet él együtt egyazon nemzet égisze alatt, mindenkit megilletnek mindazon jogok, amelyekkel mindenki más is rendelkezik. Senkit sem lehet megkülönböztetni, alapvetően a hátrányos megkülönböztetés tilalmazott, de a pozitív diszkrimináció megengedett, hiszen a hátránnyal indulókat támogatnia kell egy igazságos társadalomnak a társadalmi helyzetük javításában. Az egyenlőség általános klauzulája régebbi keletű az Alaptörvélynél, de még az 1989-es módosított Alkotmánynál (1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmánya) is. A bíróságoknak mindenkor szükséges a jogszabályok Alaptörvénnyel és az AB határozataival való összhangjának vizsgálata, adott esetben alaptörvény-ellenesség megállapítására is sor kerülhet ebben a körben (Kováts, 2021:186). *„A törvény előtti egyenlőség a magyar alkotmányos rendszer jellegadó alapértéke, amely az egész jogrendszert átható általános követelményként jelenik meg, és nem kötődik az életviszonyok tartalmilag egyértelműen körülhatárolható köréhez.”*³⁰

A nők és a férfiak egyenjogúak.

30 13/2020. (VI. 22.) AB határozat, Indokolás, idézi Kováts, 2021:187.

A mai jogállami keretek között ennek deklarálása szokatlannak tűnhet, de a XX. század tele van olyan nemek közötti igazságtalanságokkal, amelyek a nőket jelentősen háttérbe szorították a férfiakhoz képest. Hugonnai Vilma volt az első magyar orvosnő, aki diplomáját Zürichben szerezte (1879), így a honosítást követően (1897!) ő lett az első magyar orvosnő³¹. Ezen felül pedig a nők szavazati jogát is sokáig nem adták meg, 1918-tól is csak az írástudó és 24 éves kort elért nők gyakorolhatták. 1945-ben kaptak a nők is általános választójogot (Simándi, 2009). A mai jogfejlődés mellett további diszkrimináció (bár már rejtettebben) sajnos továbbra is jellemzi az egyes jogállami rendszereket, ez a munkahelyi vagy éppen tudományos előmenetelt érintő diszkrimináció, továbbá az egyenlőtlen bérezés formájában jelenik meg a munkaerőpiacon. Ugyanazon munkáért azonos képesítés és tapasztalat mellett azonos státuszban egyenlő bérezésre lenne szükség, amelyet már több nemzetközi szervezet is hangsúlyozott. A Munka Törvénykönyve a bér- és mindennemű diszkriminációról külön rendelkezik is:

Mt.12. § (1) A munkaviszonnyal, így különösen a munka díjazásával kapcsolatban az egyenlő bánásmód követelményét meg kell tartani. E követelmény megsértésének orvoslása nem járhat más munkavállaló jogának megsértésével vagy csorbításával.

Nyilvánvaló, hogy egyes csoportok jelentős előnyhöz juttatása mások jogait sem sértheti, így ehhez a munkáltatók és a munkairányítók, illetve az érdekképviselések higgadt együttműködésére és kompromisszumos döntések meghozatalára van szükség. A Munka Törvénykönyve biztosítja azokat a garanciákat, amelyek az egyensúly megteremtéséhez szükségesek. A szakszervezet és az üzemi tanács (ahol van) működése is azért fontos, hogy ne sérüljenek a dolgozók jogai, függetlenül attól, hogy mely formában foglalkoztatják őket. Az egyes ágazatokban létrehozunk szakszervezeteket, amelyek az egész kollektívának, vagy éppen a szakmai közösségnek a jogaiért állnak ki a munkáltatók és az állam előtt. Fraser *A gazdasági élet kizsákmányoló kannibál kapitalizmusa* (Fraser, 2024) című könyvében részletesen ír a jelenkor gazdasági mechanizmusainak társadalmi hatásairól.

Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti.

31 <https://semmelweis.hu/hirek/2020/09/09/teret-neveztek-el-hugonnai-vilmarol-az-első-magyar-orvosnol/> (2025. 11. 06.)

A versenyző kapitalizmusban, ahol túlkínálat van bizonyos foglalkozásokat gyakorlókból, a munkaerőpiac nehezen tudja felszívni a legkülönbébb képességekkel rendelkezőket, egyre speciálisabb ismeretekre van szükség hosszabb távon az egyénnek a társadalom szövetében történő hasznos és saját maga számára is elfogadható pozícióhoz, a testi, értelmi fogyatékkal élőket, pszichiátriai betegeket, vagy éppen azokat, akik szociális helyzetüknél fogva hátránnyal indulnak a társaikhoz képest akár az iskolarendszerben vagy a munkaerőpiacon.

Az állam feladata és felelőssége az, hogy azoknak, akik önhibájukon kívül nehéz helyzetbe kerültek, az árukhoz és a szolgáltatásokhoz való hozzáférést úgy biztosítsa, mint másoknak. Ez a társadalmi szerződés elvárható szintű rendelkezése, megállapodás a mindenkori kormánnyal, de a gyakorlati megvalósítása rendkívüli anyagi erőfeszítéseket és célzott beavatkozásokat kíván, különös tekintettel a városokon belüli vagy a települések közötti egyenlőtlenségekre tekintettel. Az esélyegyenlőség vonatkozásában rögzítenünk kell, hogy hárompólusú jogviszony, „mert bár, önálló tilalom, illetve alapjog, de nem önmagában alkalmazandó szabály, mivel (...) csak valamely norma által biztosított joggal vagy előírt kötelezettséggel, illetve egyedi intézkedéssel összefüggésben értelmezhetők az abból eredő követelmények.”³²

Ez annyit jelent, hogy önmagában a hátrány kiküszöbölésének kategorikus imperatívusza³³ nem automatikusan mindenkit megillető jog, de mindenek felett azt jelenti, hogy törekedni kell az ellentétek kiküszöbölésére, de ez nem járhat mások jogainak (szélsőséges esetben) csorbításával.

Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékosággal élőket.

Az Alaptörvény határozottan állást foglal abban, hogy a családok olyan mikroközösségek, amelyeket az államnak a gyermekekkel együtt védenie kell. A család mint közös valóság, érzelmi *mikrotér* mindenkinek a legszemélyesebb szférája. Ennek ellenére a családon belüli verbális és fizikai bántalmazások azt mutatják, hogy olyan események színhelye is, amely az állam részvételét szükségszerűvé teszi. A Btk. A kapcsolati erőszak cím alatt lévő elkövetési magatartásokat rendeli büntetni:

Btk. 212/A.§ (1) Aki gyermekének szülője, továbbá az elkövetéskor vagy korábban vele közös háztartásban vagy egy lakásban élő hozzátartozója, volt

32 3/2014 (I. 21.) AB határozat indokolás.

33 Kant fogalma: minden emberre érvényes, abszolút és feltétel nélküli kötelezettség (Kant, 2018).

házastársa, volt élettársa, gondnoka, gondnokoltja, *gyámja vagy gyámoltja sérelmére rendszeresen*

- a) az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartást tanúsít,
 - b) a közös gazdálkodás körébe vagy közös vagyonba tartozó anyagi javakat von el és ezzel a sértettet súlyos nélkülözésnek tesz ki, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- (3) Kapcsolati erőszak elkövetőjével szemben kitiltásnak is helye van.
- (4) Az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmény csak magánindítványra büntethető.

Az erőszak megvalósulhat fenyegetéssel, például verés, ütlegetés formájában is. A legtöbb eset azért nem kerül a hatóságok homlokterébe, mert látélet vételére (fizikai erőszak során) vagy feljelentésre nem kerül sor, ezért feltételezhető, hogy rendkívül nagy a látenciája ennek a bűncselekménynek a társadalmon belül. A családokat továbbá az adórendszerrel kapcsolatos intézkedések (kedvezmények), a GYES, a GYED védik, továbbá a védőnői szolgálat biztosít az édesanyáknak térítésmentes szolgáltatásokat. A nők, az idősek és a fogyatékkal élők ún. érzékeny csoportok. A társadalmi erőterben gyakran válnak kiszolgáltatottá, ezért az államnak kell őrködnie a társadalom többi tagja felett, hogy elkerülje ezeknek a csoportoknak a sérelmét, vagy ha bármilyen igazságtalanság éri őket, akkor megfelelő jogvédelmi eszközök álljanak rendelkezésre. Az állam mellett a nonprofit szervezeteknek rendkívüli szerepe van az érzékeny csoportok különféle természetbeni és pénzbeli szolgáltatásokkal történő megsegítésében. A civilek lehetőségei a rendszerváltás óta dinamikus változáson estek át, a szolgáltatások elérhetősége náluk a legrugalmasabb, és több olyan kisebb közösség van, akik azonnali teendőben is tudják segíteni az állami apparátust. Egész Európa előregedő tendenciát mutat, a születéskor várható élettartam nő, míg a gyermekek száma bár *földrajzilag* eltérő módon, de csökken, ez a jelenség az egész nyugati típusú világot sújtja. A gazdasági nehézségek sokszor elriasztják a fiatalokat a gyermekvállalástól. A számok egyértelműen azt mutatják, hogy egyre többen (főleg nők) válnak kiszolgáltatottá, és igénylik az állami ellátórendszer különféle szolgáltatásait a jobb életminőség érdekében. Az idősek mentális egészségének megóvása is a szociális szolgáltatások hálózatára marad, amely rendkívül széttagolt ellátórendszerrel igyekszik figyelmet fordítani a legelesettebbekre, magányossá vált idősekre.

„Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. Ez a jog – az élethez való jog kivételével – minden más alapvető jogot megelőz.” (Alaptv. XVII. cikk)

1989-ben New Yorkban az 1991-ben hazánkban is hatályba lépett Gyermekjogi Egyezményt (továbbiakban: Egyezmény) fogadták el, ez az első nemzetközi dokumentum, amely a gyermekek jogainak szisztematikus áttekintését adja, és minden, az Egyezményben részes országra vonatkozó alapelveket rögzít, amelynek tükröződnie kell a jogalkotás során is, minden jogágot érintő mérce (Szeibert, 2025:145). Az Egyezmény csak a 18 év alattiakat sorolja a gyermeki jogokkal érintett személyek körébe, illetve, akik a 16. életévüket betöltötték és házasságkötéssel nagykorúságot szereztek, nem sorolhatók a gyermekek közé, így az Egyezmény rájuk nem vonatkozik. Az egyik legfontosabb alapelv az Egyezmény 2. cikkében kimondott, a megkülönböztetés általános tilalmát rögzítő szakasz:

„Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják és biztosítják a joghatóságuk alá tartozó gyermekek számára az Egyezményben lefektetett jogokat minden megkülönböztetés, nevezetesen a gyermeknek vagy szüleinek vagy törvényes képviselőjének faja, színe, neme, nyelve, vallása, politikai vagy más véleménye, nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származása, vagyoni helyzete, cselekvőképzetlensége, születési vagy egyéb helyzete szerinti különbségtétel nélkül.”

A hatóságoknak, bíróságoknak, az oktatás-nevelés minden intézményének a gyermekek legfőbb érdekét előtérbe állítva kell megszervezniük közhatalmi, közszolgáltatási tevékenységüket (Szeibert, 2025:147). Az Egyezmény nem csupán ajánlásokat fogalmaz meg a gyermeki jogok területén, hanem kifejezetten kötelezettségek teljesítését várja el (Szeibert, 2025:148).

A szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni. E kötelezettség magában foglalja gyermekük taníttatását. A nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni.

A szülők alapvetően kötelesek a gyermekekről gondoskodni, a Ptk. azt is kimondja, hogy még abban az esetben is kötelesek ezt megtenni, ha saját tartását veszélyeztetné ezzel a szülő:

Ptk. 4:214. § *A rászorultság vétele*

A kiskorú gyermektartásra való rászorultságát vélelmezni kell. Ez a vélelem a gyermek nagykorúságának betöltése után is – legfeljebb a huszadik életévének betöltéséig – érvényesül, ha a gyermek középfokú iskolai tanulmányokat folytat.

Itt érdemes megjegyezni, hogy van egy XXIX. számú Polgári Elvi Döntés, mely rendelkezik a tanulmányait folytató nagykorú gyermek tartásáról, ami alapján továbbra is biztosítani kell a gyermek tartását.³⁴

Ptk. 4:215. § *A szülő tartási kötelezettsége*

(1) A kiskorú gyermek tartására a szülő a saját szükséges tartásának korlátozásával is köteles. Ezt a rendelkezést nem kell alkalmazni, ha a gyermek indokolt szükségleteit munkával szerzett keresménye vagy vagyonának jövedelme fedezi, vagy a gyermeknek tartásra kötelezhető más egyenesági rokona van.

(2) Ha a gyermek tartása az (1) bekezdés alapján nem biztosítható, a gyámhatóság engedélyezheti, hogy a szülők a tartás költségeinek fedezésére a gyermek vagyonának állagát – meghatározott részletekben – igénybe vegyék.

A tartási kötelezettség abból ered, hogy a szülő ne tudjon kibújni az elől, hogy a gyermekeit eltartsa, és gondoskodjon róluk. A gyermeket nagykorú testvére is köteles eltartani, ez egyrészt a vérségi kötelékből adódó kötelezettség, másrészt az általában elvárható magatartás is, és elsődlegesen a család szerepét emeli ki az állam helyett. A szülőtartás intézménye a korábbi Alkotmányba nem került bele, ez végül az Alaptv. szintjén jelenet meg, amely a régi szociális gondoskodás szemléletét vezeti vissza a jogrendszerbe azokból az időkből, amikor a szociális ellátórendszer egységes intézményei nem épültek ki, és így a szűkebb vagy tágabb család gondoskodott az elesettekről is. Ennek ellenére a gyermekeinek és saját magának a tartását ez a tartás nem veszélyeztetheti. A szülő a jogait a gyermekkel összefüggésben a szülői felügyeleten keresztül gyakorolja.

A Ptk. 4:146. § alapján: a kiskorú szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll. A gyámság azon gyermekek esetén áll fenn, akiknek nincs szülője, vagy az nem gyakorolhatja szülői felügyeleti jogait. A gyámság fajtái:

- nevezett gyám,
- rendelt gyám,
- gyermekvédelmi gyám.

A részletszabályokat a gyermekvédelmi alfejezetben részletesebben tárgyaljuk. A munkavállalók és a munkaadók – a munkahelyek biztosítására, a nemzetgazdaság fenntarthatóságára és más közösségi célokra is figyelemmel – együttműködnek egymással.

34 https://kuria-birosag.hu/hu/elv_dont/xxix-ped

Törvényben meghatározottak szerint a munkavállalóknak, a munkaadóknak, valamint szervezeteiknek joguk van ahhoz, hogy egymással tárgyalást folytassanak, annak alapján kollektív szerződést kössenek, érdekeik védelmében együttesen fellépjenek, amely magában foglalja a munkavállalók munkabeszüntetéshez való jogát.

A munkavállalás társadalmi jelentőségével és gazdaságra gyakorolt hatásával a szociológia foglalkozik, a társadalomkutatók az embert mint homo oeconomicust³⁵ vizsgálják a társadalom szövetében, leginkább a termelési rendszertől való kiszolgáltatottságában jelenik meg az ember (Giddens, 1997:465). Az állam feladata, hogy lehetővé tegye az értékteremtő munka feltételeit, hogy csökkentse a munkaadókra és a vállalkozókra nehezedő felesleges adminisztrációs és közterheket, ezzel élénkítse a gazdaságot, és minél szélesebb körben tegye lehetővé a munkavégzést. Köteles kidolgozni az ágazati minisztériumokon keresztül azokat az ösztönzőket és stratégiákat, amelyek a munkaalapú társadalomban a gazdasági dimenzió túl a humán faktort is figyelembe veszik. Az automatizálás már 1974 óta meghatározza a piacot, a mesterséges intelligencia folyamatos térnyerése hatással van a munkaerőpiaci viszonyokra (Giddens, 1997:471). Az Európai Unió foglalkoztatáspolitikájának alapja az EUMSZ³⁶-ben megfogalmazott munkaerő szabad mozgása, az alapszabadságok egyike, a tagállamok meghatározó vívmánya, amely azt teszi lehetővé, hogy a tagállami állampolgárok az egyes országok között a lehetőségeikhez alkalmazkodva szabadon mozoghassanak, és *elköteleződhessenek* bármely EU-s ország munkaerőpiacán. A tagállamok kötelezettségeként jelenik meg, hogy a fent írt jogokat minden Európai Unió polgár szabadon gyakorolhassa.

„Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, észszerű határidőn belül bírálja el.” (Alaptv. XXVIII. cikk)

A hatalmi ágak (bírói, végrehajtó és törvényhozás) elkülönülnek. Bárkit (itt nem kell, hogy magyar állampolgár legyen az illető), aki büntetőeljárás alatt áll, megilleti a kirendelt vagy meghatalmazott védőjével való kapcsolattartás, és az is, hogy amennyiben fogva van, úgy vagy emeljenek ellene vádat, vagy engedjék szabadon, illetve amennyiben a körülmények engedik, tegyék lehetővé, hogy a büntetőeljárás során szabadon védekezhessen. Már a nyomozóhatóság is mindent tegyen

35 Gazdasági (gazdálkodó) ember.

36 Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés.

meg annak érdekében, hogy a szükséges bizonyítékokat összegyűjtse, annak érdekében, hogy amennyiben vádemelésre is sor kerül, azok rendelkezésre álljanak. Vannak bizonyos *szervezeti alapelvek (az egész büntetőeljárást átható elvekről van szó)*, amelyek a jogállami büntetőeljárás szervezeti előfeltételeit adják, ezek:

- az igazságszolgáltatás kizárólag bíróságok útján történő gyakorlásának elve,
- a törvény előtti egyenlőség,
- a néprésztétel elve, vagyis a laikus elem részvétele az igazságszolgáltatásban (ülők), Az ülnökök részvétele a közigazgatási és munkajogi perekben jellemző.
- a bírói függetlenség elve,

(Fantoly, 2024:31), ehhez kapcsolódik a Büntető eljárási³⁷ kódexünkben található általános alapelvek rész:

- az ártatlanság vétele,
- az alapvető jogok vétele,
- a védelem joga,
- a büntetőeljárás alapja és akadályai,
- az eljárási feladatok megoszlása,
- az ítékezés alapja és vádhoz kötöttsége,
- a bizonyítás alapvetései (bizonyítási teher, favor defensionis, az önvádra kötelezés tilalma, in dubio pro reo elv, a büntetőjogi felelősség önálló elbírálása),
- a büntetőeljárás nyelve és a nyelvhasználat rendelkezései,
- és meg kell még említenünk a hivatalbóliság elvét és a jogorvoslati elvet is.

Főszabály, hogy a bűncselekményeket a nyomozóhatóságok hivatalból is üldözik, a tudomásukra jutott, büntetőjogilag releváns tényeket ki kell vizsgálni, bűncselekmény gyanúja esetén el kell járnia a megfelelő szerveknek.

„Senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.” (Alaptv. XVIII. cikk)

Az első szabály, ahogy a fentiekből látszik, megfelelően *artikulálódik* a hatályos eljárásjogi kódexünkben is. A bűnösség előfeltétele, hogy a bíróság az általa a büntetőeljárás részeként lefolytatott bírósági tárgyalások során megállapítsa az egyén bűnösségét, vagy őt felmentse. A bíróság alapvetően a vád indítványához

37 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.

kötve van, de a bírónak a bizonyítékok értékelése és a büntetés kiszabás tekintetében mérlegelési jogköre van. A bíróság döntése ellen a fellebbezési határidő betartásával joga van a félnek magasabb bírói fórumhoz fordulni. Az ügyésznek joga van ahhoz, hogy súlyosbításért fellebbezzon.

„A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.” (Alaptv. XVIII. cikk)

Lényeges további alappgarancia a büntetőeljárás során, hogy a védelemhez való jog az eljárás minden szakaszában megilleti a büntetőeljárás alá vont személyt. Elsőként a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsíthatóvá válástól, de az őrizet alatt is bármikor beszélhet a védőjével, ez a jog a büntetésvégrehajtás alatt a BV intézetben is megilleti. A védő köteles a védői titkot megőrizni. Ezzel kapcsolatban helytelen és etikailag kifogásolható gyakorlat, amikor a védő a televíziónak a büntetőeljárás alatt nyilatkozatot tesz egy folyamatban lévő büntetőügyben. Ezzel még a védelem helyzetén is ronthat, noha sokszor pont azzal indokolják ezeket a nyilatkozatokat, hogy a védelem keretében előnyösebb helyzetbe hozzák azzal a terheltet, hogy transzparenssé teszik az eljárást. A nyomozóhatóság a nyomozási szakban kizárólag tárgyilagos nyilatkozatokat szokott közölni, a nyomozás eredményessége érdekében végig elfogulatlannak kell lennie.

„Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.” (Apt. XXVIII. cikk)

A fenti szakasz a jogorvoslathoz való jog általános alapelvét mondja ki, amely azt a célt szolgálja, hogy bármely döntés ellen a *jogerőssé válás előtt* az illető jogorvoslattal éljen, a döntést joghatályosan tudja megtámadni. A közigazgatási döntések esetén többnyire már a másodfokon történő jogorvoslat az új szabályok szerint nem lehetséges, természetesen vannak kivételek. Amennyiben az önkormányzat szerve hoz egy számunkra nem megfelelő döntést, akkor a képviselő testülethez fordulhatunk (önkormányzati hatósági ügyben) jogorvoslatért. Amikor az önkormányzat hatóságként jár el, akkor a közigazgatási kollégiummal működő illetékes törvényszékhez fordulhatunk. Számos más eljárás van, ahol még partikulárisan élnek a másodfok intézményei, az Országos Rendőr Főkapitányság (ORFK) által hozott döntéseket másodfokon a Belügyminisztériumnál lehet megtámadni, végső esetben pedig itt is a legmagasabb fórum által hozott döntést közigazgatási perben lehet megtámadni.

A fentiek maradéktalan érvényesülése a jogrendszeren belül is hierarchiát igényel, amennyiben az egész jogrendszert rendszerszemléletű modellben vizsgáljuk, nyilvánvaló, hogy a jogágak és a jogterületek belső tagozódásán túl szükséges az egyes jogszabályok alá-fölé rendeltsége is, ez hozzásegíti a szervezeti rendszert is az anomáliáktól mentes (ideális esetben) belső működéshez, hiszen az egyes jogszabályok szintje rögzíti a hatásköröket és az illetékességet is. Ki, milyen tárgykörben, milyen döntést hozhat, mely döntések meghozatala tartozik magasabb fórum kompetenciájába, mely tárgyköröket kell mondjuk helyi, önkormányzati szinten szabályozni. A jogszabályok vonatkozásában számos fontos alapelv van annak érdekében, hogy a túlszabályozást elkerülje a jogalkotó.³⁸ (Sajnos néhány esetben ez a jelenség része a hatályos jogrendszerünknek is.)

A fenti Alaptv. szakaszok ismertetése után a jogszabályok hierarchiájának (2. ábra) rendszerét ismertetjük.

2. ábra. A magyar jogrendszer hierarchikus felépítése (saját szerkesztés)

A jogrendszer belső működéséhez elengedhetetlen hierarchia tekintetében még lényeges kitérni néhány alaptételre:

Lex superior derogat legi inferiori, vagyis a magasabb rendű szabály lerontja az alacsonyabb rendű szabályt, ti. azt, amely a jogrendszerben alatta van.

³⁸ A túlszabályozás az a jelenség, amely azt eredményezi, hogy felesleges, nehezen követhető, a gyakorlat számára nehézkes jogszabályok születnek.

Lex specialis derogat legi generali, vagyis a speciális szabály lerontja az általános szabályt, vagyis, ha van egy általánosan érvényes norma, de arra a jogviszonyra vonatkozóan, pl. a polgári jogban ilyen a kft., ugyan találunk általános szabályokat a jogi személyekre vonatkozóan, mégis a gazdasági társaságok szabályait és a kft.-re vonatkozó szabályokat pedig mindig alkalmazni kell, amikor egy korlátozott felelősségű társaság alapításában gondolkodunk. Mindig a speciális szabályt keressük, a speciálistól haladunk az általános norma felé, fokozatosan.

Lex posteriori derogat legi priori, vagyis az újabb (utóbbi) szabály lerontja, kiváltja a korábbi szabályt, a régebbi szabály hatályát veszti, de olyan is gyakori, hogy a jogszabály egy része veszti hatályát, ezt sokszor a hazai jogalkotó akár több törvény egy törvénnyel történő módosításával oldja meg.³⁹

A büntetőjogban pedig az alábbi elvek érvényesülnek:

Nullum crimen sine lege, amely annyit tesz, hogy nincs bűntény anélkül, hogy a jogszabály ne mondaná ki azt, hogy a cselekmény bűncselekmény, és azt a jogszabály büntetni rendeli.

Nulla poena sine lege, nincs büntetés törvény nélkül, vagyis nem lehet olyan büntetést alkalmazni, amelyet a büntető törvénykönyv nem tartalmaz, ilyen lehet a halálbüntetés, amely Fehéroroszországon kívül az európai kontinens egész területén tilos, vagy lopásért nem megengedett a botozás, amely viszont Indiában elterjedt büntetési forma. Ellenben azt is jelenti, hogy nem lehet súlyosabb büntetést kiszabni, ha az elkövetés idején nem volt a törvényben.

Nulla poena sine culpa, vagyis nincs büntetés vétek nélkül, vagyis nem lehet büntetni valakit azért, a nem róható fel neki, hiszen vannak olyan bűncselekmények, ahol csak a szándékosan elkövetett bűncselekményt rendeli büntetni a törvény. Például egy magánokirat-hamisítás esetén, ha gondatlanságból követtük el, akkor nem leszünk büntethetőek, mert hiányzik a vétesség.

Az egyik legkiforrottabb vallási jogban egészen rémisztő büntetések vannak, mint a megkövezés gyakorlata mind a mai napig, pl. a házasságtörő nőkkel szemben. Ez az iszlám *sharia* jog. A kontinentális jogfejlődés alapvetően tilalmaz minden olyan büntetést, amely a testi épséget és egészséget sérti, illetve megalázó az egyén számára. Ez nem volt mindig így: a középkorban számos

39 A köznyelvben ezt hívjuk salátatörvénynek, mondjuk ilyen címe lehet: Az egyes egészségügyi törvények módosításáról szóló törvény. Ez bár szokásos technika, de kissé zűrzavarossá teszi a jogszabályfigyelők munkáját, és jogbizonytalanságot okoz, ha több egymással laza kapcsolatban lévő tárgykört egy jogszabályban módosítanak és nem magát az eredeti jogszabályt módosítják csupán.

kegyetlen büntetést alkalmaztak, amelyek rendkívül nagy szenvedést okoztak a „bűnösöknek”.

Az alapelvek rendszere a közigazgatási jogban:

- jogszerűség
- hivatalbóliség
- hatékonyság elve

A közigazgatási jogban a közigazgatási szerv a jogszabályok keretei között, jogszabályban rá ruházott hatáskörében eljárva, illetékességi területén jár el, akár kérelemre, akár hivatalból (például céllenőrzések esetén).

Az Ákr. a jogszerűség keretein belül előírja továbbá a hatóságnak, hogy hatásköre gyakorlása során

- a szakszerűség, az egyszerűség, az ügyféllel való együttműködés és a jóhiszeműség követelményeinek megfelelően,
- a törvény előtti egyenlőség és az egyenlő bánásmód követelményét megtartva, indokolatlan megkülönböztetés és részrehajlás nélkül,
- a jogszabályban meghatározott határidőn belül, észszerű időben jár el (2016. évi CL. tv. 2. § (2) bek.)⁴⁰

Alapelvek a polgári jogban

- Mellérendeltség és egyenjogúság: A felek (személyi és vagyoni viszonyaikban) egyenjogúak, nincs köztük hierarchikus alá-fölé rendeltség.
- Alkotmányos összhang: A Ptk. rendelkezéseit az Alaptörvénnyel összhangban kell értelmezni.
- Jóhiszeműség és tisztesség: A jogok gyakorlása során a feleknek tisztességesen, a korábbi magatartásukkal nem ellentétesen kell eljárniuk.
- Elvárható magatartás: A polgári jogi kapcsolatokban az adott helyzetben általában elvárható módon kell eljárni.
- Joggal való visszaélés tilalma: Rendeltetésellenes a joggyakorlás, ha az mások jogainak csorbítására vagy zaklatásra irányul.⁴¹

40 2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról.

41 https://centroszet.hu/tananyag/jogi_alap/21_a_polgri_jog_fogalma_alapelvei.html (2026. 07. 04.).

A következő fejezet a polgári jogba mint önálló jogágba enged betekintést, néhány alapvető jogintézmény ismertetésével.

Főbb fogalmak

jogi norma, normativitás, jogszabályi hierarchia, emberi jogok, jogintézmények, jogképesség, cselekvőképesség, szükségesség, arányosság

Ajánlott irodalom

Pozsár-Szentmiklósy Zoltán–Somody Bernadette (2015): *Alapjogok mérlegen*. HVG ORAC Kiadó, Budapest.

Szilágyi Péter (2011): *Jogi alaptan*. Eötvös Kiadó, Budapest.

Összefoglalás

A jogrendszer dogmatikusan felépülő egész, a különböző jogágak és jogterületek összességéből áll. A jogrendszer tételes jogból, a joggyakorlatból és jogszokásokból áll. A hazai csúcsgjogszabályunk az Alaptörvény, amely rendezi az állam és az állampolgárok közötti és az állampolgárok egymás közötti viszonyait. Az alapjogokat a jogrendszer különböző jogforrási szinten az állam általános és speciális védelemben részesíti.

Polgári anyagi és eljárásjog

Legfőbb fogalmak a polgári jogban

- Jogviszony

Olyan emberek vagy jogi személyek közötti viszony, amelyet a tárgyi jog szabályoz. A jogszabály a jogalanyok között lehetővé teszi azt, hogy szükségszerű (elkerülhetetlen) vagy szabad akaratból létrejövő jogviszonyok jöhessenek létre, ilyen pl. az, amikor szabadon *dönthetek* arról, hogy kivel kívánok szerződést kötni, ebben az értelemben szabad vagyok arra, hogy a törvény adta keretek között szabadon, bárkivel kötetmi jogviszonyba kerülhessek, de arról nem dönthetek, hogy a NAV milyen mértékű bírságot szab ki rám azért, mert a jogszabályban foglalt normákat megsértettem.

- Jogalanyok

Természetes személyek és jogi személyek (az állam, gazdasági társaságok, egyesületek), amelyekre a jogszabályok vonatkoznak, *a személyi hatály* utal erre.

- Jogszabály

A jogi normáról szóló alfejezetben már részletesen szöltünk a normáról; a jogszabály jogi normák összességéből áll, magatartási szabályok: amelyek tevést, nem tevést vagy valaminek az eltérését kívánják, vannak magyarázó jogszabályok is, illetve amik alapelveket határoznak meg.

- Jogsértés

A jogi norma tartalmával *ellentétes* magatartás, amely során a normát megszegő személy előidézi a norma tartalmát sértő magatartást, ezzel létrehoz egy jogállapotot, vagy azt fenntartja és ezzel hátrányt okoz.

• Jogkérdés

Anyagi jogszabályt érintő kérdés. Ilyen lehet az, ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy szolgalmi jog jár-e annak a személynek, aki az ingatlanát nem tudja megközelíteni közúton, és a másik telkét kívánja erre igénybe venni. Lehetséges-e ez a jogrendszerben elhelyezkedő jogszabályok alapján? Igen.

Lehet-e egy társasháznak osztatlan közös tulajdona: igen, általában a nem lakás céljára szolgáló helyiségek, közös használatú ingatlanrészek (lépcsőház) közös tulajdonban vannak.

Az alábbiakban rövid bevezetést adunk a polgári jogba, amely leginkább egy eligazodást segítő vázlat. Ez azért is szükséges, mert a későbbi fejezetekben vissza fogunk utalni a legkülönbözőbb magánjogi intézményekre, ha a fogalmak árnyalására szüksége van az olvasónak, akkor a törvény szövegét is érdemes böngészni.

A 2013. évi V. Polgári törvénykönyv alapvetően áll a *személyek jogából*, amely a jogképesség, cselekvőképesség, a *jogi személy* és a *természetes személyek* közötti különbségeket, hasonlóságokat tárgyalja, valamint az összes magánjogi jogintézményt.

A polgári eljárásjog a polgári peres eljárások szabályairól és a polgári nemperes joganyagot tárgyaló jogterületről, amely azonban a keresetbe vitt anyagi jog tekintetében szorosan összefügg az anyagi jog szabályaival, a konkrét érvényesíteni kívánt jog a Ptk.-ban, az érvényesítéséhez vezető út egyes részletszabályai a 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról c. kódexben vannak. A személyi jogra külön nem térünk ki, hiszen a természetes és a jogi személyeket is részletebben tárgyaljuk az egyes fejezetek részeként. A társasági jogról csupán említés céljából szólnunk, az egyes jogi személy típusok részletes szabályait terjedelmi okokból nem közöljük.

Személyek joga

A Polgári Törvénykönyvnek ez a része kimondottan az egyes személyek jogi és természetes személyek viszonyait tárgyalja, ide tartozik a jogképesség, cselekvőképesség is.

• Természetes személy

A természetes személy egy olyan önálló személy, aki rendelkezik az emberi jog-alanyisághoz fűződő számtalan joggal és kötelezettséggel. A természetes személyt természeténél fogva védelem illeti meg, amely a *jogképességből* fakad, egyedüli, egyedi és megismételhetetlen, ez sok helyen kifejeződik az Alaptörvényben, például, amikor megtiltja Alaptörvényünk az egyedmásolást. *Személyiségi* jogai első-sorban az embernek vannak, természetesen egyes jogokat a jogalkotó akkor is különleges védelemben részesít (személyiségi jogai vannak ilyen értelemben a jogi személyeknek is), ha azokat jogi személynek tulajdonítanak, például a névviselés, szabadalmakkal kapcsolatos jogok, jogbérlethez fűződő jogok stb. Ilyen értelemben személyéhez fűződő jogai a jogi személyeknek is vannak.

• Cselekvőképesség

Természetesen, aki cselekvőképtelen vagy gyámság alatt áll, vagy gondnoka van, ő is jogképes személynek minősül, elidegeníthetetlen emberi jogai megilletik minden körülmények között, de egyes alapvető jogait nem képes gyakorolni, vagy abban őt a törvény korlátozza.

A fogalom részletes ismertetését a fogalom *elhatárolásával* kell kezdenünk, hiszen a köztudatban gyakran keveredik a gondnokság, a gyámság és a törvényes képviselő.

Kiskorúak esetén mindig *gyámságról* beszélünk, nagykorúaknál pedig *gondnokságról*.

A kiskorúaknak nem lehet gondnoka!

A *törvényes képviselő* az a személy, aki a másik személyt a jognyilatkozatok tételénél „helyettesíti”. Jogi értelemben természetesen a fentiek mindegyike törvényes képviselő, de leginkább a kiskorúság miatt cselekvőképtelenek vagy korlátozottan cselekvőképeseek szülői képviselőre alkalmazott fogalom. A gyámság a gyermekvédelemben alkalmazott fogalom: rendelt gyám, nevezett gyám, gyermekvédelmi gyám. A gyermek *szülői felügyelet* vagy *gyámság* alatt áll. A szülői felügyeletet akkor gyakorolhatja más, ha a szülő felügyeleti joga szünetel (kórházban fekszik és nincs másik szülője), vagy hirtelen meghal az egyetlen szülő, akkor nyilvánvalóan családba fogadásnak vagy állami gondoskodás keretein belüli nevelésbe vételnek van helye. Részletesebben a *gyermeki jogok* fejezetben lesz szó a fogalmakról, az alábbiakban részletesebben a cselekvőképességről ejtünk néhány szót.

A gondnokságot már a római jog is ismerte, kiskorúak, távol lévők gondnoksága (*cura absentis*) általános volt: *„Aki ügyeinek önálló vitelére egészen vagy részben képtelen volt, és nem állott apai hatalom vagy gyámság alatt, az gondnokság alá került.”* (Földi–Hamza, 2016:264)

A cselekvőképesség az embernek az a képessége, hogy *jognyilatkozataival* jogokat és kötelezettségeket szerezzen magának vagy másoknak. Ebből következik, hogy aki cselekvőképese, az szabadon köthet szerződést és tehet más jognyilatkozatokat, vállalhat kötelezettségeket és gyakorolhatja jogait, sőt a törvényben meghatározott esetekben lehet ügyleti, eseti meghatalmazott, valakinek (jogi vagy természetes személynek) az állandó meghatalmazottja. Akinek a cselekvőképességét a törvény (Ptk.) vagy a bíróság nem korlátozta, annak a jogai ebben a tekintetben teljesek, 18. életévének betöltésétől Magyarországon nagykorúnak számít, a tetteiért felelősséggel tartozik.

Az alábbiakban a cselekvőképességgel foglalkozunk részletesebben, a törvény meghatározza, hogy:

- 18. életévét betöltött és a törvény vagy a bíróság döntése alapján cselekvőképességében nem korlátozott személyek (nagykorú).
- 16. életév betöltésétől gyámhatósági engedély birtokában házasságkötéssel cselekvőképességet szerzők.
- 14–18 év között életkorára tekintettel korlátozottan cselekvőképese kiskorú.
- 14 év alattiak főszabály szerint cselekvőképtelen kiskorúak (12-től vétőképesek egyes súlyos bűncselekmények vonatkozásában).
- Azok a személyek, akik bár „hivatalosan” cselekvőképesek, lásd az első pontot, de cselekvőképtelen állapotban vannak (ilyen lehet: drog, gyógyszer, alkohol hatása alatt).
- Az ideiglenesen gondnokság alatt állók.
- Azok a személyek, akiket a bíróság cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezett.
- (Azokban az ügýtípusokban, amelyeket a bíróság meghatározott: nem adhatják el az ingatlanukat, nem köthetnek nagyobb jelentőségű szerződést, például nem adhatják el az ékszereiket, vagy éppen nem lehetnek vezető tisztségviselők.)
- A bíróság, ha indokolt, cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alá helyezésről is dönthet, így kevés kivétellel (erről még lesz szó) önállóan nem tehetnek jognyilatkozatot, nevükben a törvényes képviselőjük (gondnok jár el).

A cselekvőképesség lehet a bíróság által teljesen vagy részlegesen korlátozott. A *teljes korlátozás* azt jelenti, hogy a személy nevében és javára kizárólag a *gondnok* tehet jognyilatkozatokat, köthet szerződéseket (kivéve a csekély jelentőségű, mindennapi életvitel körébe vonatkozóak, amik tömegesen fordulnak elő), ennek ellenére, hasonlóan a kiskorúakhoz, azt, akinek az ügyeinek viteléhez szükséges belátási képessége teljesen hiányzik, állapotának megfelelően és a lehetőségekhez mérten ki kell kérni a véleményét a személyét, vagyonát érintő döntések vonatkozásában. A perképesség tekintetében is figyelembe kell venni azt, hogy a pert megindító személynek van-e perképessége, speciális helyzetben van a korlátozottan cselekvőképes személy, akinek a per tárgyára vonatkozó cselekvőképességét nem korlátozták, így önállóan eljárhat. Attól függően járhat ilyenkor el a cselekvőképességében korlátozott személy, hogy számára a bíróság ítéletében milyen ügyköröket állapított meg vagyis: mikor, mely ügyekben nem járhat el önállóan.

Akár a *teljesen korlátozó* gondnokság alatt álló személy jognyilatkozata semmis, de a gondokság alá helyezése elleni perben az ideiglenes vagy teljes hatállyal kirendelt gondnoka, ha érdekei úgy kívánják, eljárni köteles. Ha a per tárgya nem a gondokság alá helyezés megszüntetése volt, hanem személyiségi jogi per, ezért köteles volt a kirendelt gondnok eljárni, ennek anomáliáiról egy példa: feltehetően perlekedési tébolyban szenvedő paranoiás beteg peranyagából idézek, az egész per egy komplex, sokbíróságos, több ügyészséget és polgári bíróságokat megjárt ügy:

„...55 társa alperesek ellen indított személyiségi jog megsértése iránti perében meghozta a következő ítéletet”⁴². A tárgyalás közben az egyik anyagban bekiabál, miközben a bíró felolvassa az iratismertetés szándékával a peranyagot, diktálja a jegyzőkönyvet: *kifosztási eljárásra is hivatkozik, majd azt mondja, kifosztás zajlik ellenem, már hívtam a rendőrséget is, itt várom őket a másik tárgyalóban. Jelenleg éppen bírósági jegyzőkönyvet hamisítanak... stb.*”

Jól mutatja, hogy a gondokság alá helyezett paranoiás pszichiátriai betegek milyen terhelt rónak a hatóságokra, illetve az igazságszolgáltatás intézményeire.

A támogatott döntéshozatal intézményét az új Ptk. vezette be, a joggyakorlatban nem igazán alkalmazott megoldás, rendkívül kevés olyan személy van, akinél ez a jogintézmény védené annyira a jogainak gyakorlásában, hogy nem szükséges a gondokság alá helyezés.

42 Részlet a saját peranyagomból, a kiemelés tőlem.

A joggyakorlatban viszonylag szerény számban előforduló támogatottaknak az az oka, hogy akinél még a támogatott döntéshozatal intézménye segítség lenne, náluk egy későbbi időpontban inkább a cselekvőképesség korlátozása történik meg.

A Ptk. 2:38. § egy bekezdése alapján: a támogató kirendelésekor:

- a gyámhatóság az egyes ügyei intézésében, döntései meghozatalában belátási képességének kisebb mértékű csökkenése miatt segítségre szoruló nagykorú számára, annak kérelmére – cselekvőképessége korlátozásának elkerülése érdekében – támogató kirendeléséről határoz.

Azzal a céllal, hogy azoknak a személyeknek, akiknek a belátási képessége mentális zavaruk következtében *kismértékben* csökkent, biztosítson a gyámhatóság által kirendelhető támogatót, aki segíti a döntéshozatalban. Érdemes megjegyezni, hogy a gyakorlatban sokkal inkább a teljesen vagy részlegesen korlátozó gondnoksággal találkozunk.

• Jogi személy

A Ptk. megfogalmazásában a jogi személyekre az alábbi szakasz vonatkozik általánosan:

A Ptk. 3:1. § szerint *a jogi személy jogképes: jogai és kötelezettségei lehetnek.*

A jogi személy köthet szerződést és tehet más jognyilatkozatot, nyilván a jogi személy jogait a jogi képviselő fogja gyakorolni, aki a cégjegyzésre is jogosult, vagy aláírási jogosultsága van a jogi személy nevében. Rögzíteni szükséges, hogy mondjuk az önkormányzat is jogi személyiséggel rendelkezik, de az önkormányzatot törvény fogja létrehozni, illetve különböző rendeletek szabályozzák a működését, de lehet *polgári jogi szerződések* alanya például, amikor az épület fűtéséhez szükséges energiát vásárolja meg a szolgáltatótól, vagy villanykörtét vesz az általa működtetett közintézet (óvoda, bölcsőde) számára. Tipikusan cégekre gondolunk, amikor jogi személyekről szolunk, noha a jogi személyek köre ennél sokkal bővebb.

A jogi személy jogképessége kiterjed minden olyan jogra és kötelezettségre, amely jellegénél fogva nem csupán az emberhez fűződhet. Az élethez és az emberi méltósághoz való jog kizárólag az emberhez fűződhet.

A jogi személynek is lehet jó hírneve, névviseléshez való joga, érintheti a jogértés jogos gazdasági érdekét, de például a képmáshoz nem, de védjegyoltalomhoz fűződő joga lehet, a hangfelvételhez való jog értelemszerűen jogi személyként nem illeti meg, de a jogi személy előírhatja, hogy a területén készíthetnek-e kép- és hangfelvételt engedély nélkül, vagy ez tilos. A jogi személy nevében mindig

van egy vagy több természetes személy, akik a jogi személy érdekében eljárnak, helyette jognyilatkozatokat tesznek. Ennek ellenére a jogi személyt a természetes személlyel szemben is megilletik jogok, például, amikor a vezető tisztségviselő nem úgy jár el, hogy a jogi személy gazdasági érdekét figyelembe veszi egy jogügyletnél, akár közvetlenül vagy közvetett módon kárt is okozhat a jogi személynek.

A jogi személy személyhez fűződő jogaira a személyiségi jogokra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, kivéve, ha a védelem jellegénél fogva csupán az embert illetheti meg.

- A jogi személy törvényben meghatározott típusban, törvény által nem tiltott tevékenység folytatására és cél elérése érdekében alapítható és működtethető.
- A jogi személynek saját névvel, székhellyel, tagjaitól, illetve alapítójától elkülönített vagyonnal, valamint az ügyvezetését és képviselését ellátó szervezettel kell rendelkeznie.

Dologi jog

A dologi jog alapvetően az alábbi témaköröket tárgyalja, amelyek az ember birtoklásához és a tulajdonláshoz kapcsolódnak (a tulajdon részjogosultságai, amelyek megilletik a tulajdonost: birtoklás, használat, hasznok szedése), ide tartoznak még a szolgáltatások is. A római jog a dolgok változatos osztályozását adja meg, de kiforrott dologfogalomról még nem beszélhetünk. „A dolgot⁴³ önálló testi tárgyként definiálta a korabeli jogirodalom, amelyen tulajdon állhat fenn” (Földi–Hamza, 2016:273). A dolog fogalma folyamatosan változik a társadalmi-gazdasági-technikai fejlődéssel (Lenkovics et al, 2014:80). Első látásra egyszerűnek tűnik a kérdés, hiszen egy asztal biztosan dolog, de mi a helyzet a villamosenergiával?

43 A res (dolog), res patrimonio – res extrapatrimonio, magánvagyonba tartozó és a magánvagyonon kívüli dolgokat határozott meg, res in commercio – res extra commercium, forgalomképes és forgalomképtelen dolgok. Érdekességgéppen megemlítjük a Res divini iuris – res humani iuris ellentétpárokat, amely élesen elhatárolja az isteni jog alá tartozó és az emberi jog alatt említhető különböző dolgokat. A dologosztályozások széles skálája azt mutatja, hogy a rómaiakban meg volt a szándék arra, hogy a gyakorlati életet, a praktikumot vegyék figyelembe a kategóriák kialakítása során, amelyek így mintegy zsinórmértékül szolgáltak a jogalkalmazás során (Földi–Hamza, 2016:276).

A szűkebben és a tágabban értelmezett dolog fogalmával állunk szemben, egyértelmű, hogy az absztrakció magas fokán dolognak minősül minden, „ami nem személy, az dolog, vagy mindaz, ami jogok tárgya lehet” (Lenkovics et al, 2014:80). A dologi jogi kérdéskör a tématerületünk tekintetében nem annyira szükséges, ahol szóba kerülnek dologi jogi fogalmak, ott ezeknek részletes magyarázatát a későbbiekben megadjuk.

Kötelmi jog

Alaptétel: A kötelmek közé tartoznak azok a jogviszonyok, amelyeket gyűjtőnéven szerződéseknek hívunk.

Vannak ún. kötelemkeletkeztető tényállások: szerződés, károkozás, jogalap nélküli gazdagodás, utaló magatartás, személyi jog megsértése.

A szerződés olyan két- vagy többoldalú jognyilatkozat, amelyben Y akarata arra irányul, hogy X(n) szerződő féllel Z kötelmet (bérleti szerződés, adásvételi szerződés, megbízási szerződés) létrehozzák, ez lesz a célzott joghatás (azt akarjuk, hogy közöttünk bérleti szerződés jöjjön létre, határozott időre). Szerződést szeretnénk szabadon kötni valakivel, aki ő maga is szerződést kíván velünk kötni. Ezt nevezzük *szerződési szabadságnak*: a polgári jog alapvetően *diszpozitív*, vagyis megengedő szabályaival összhangban lehetővé teszi a jogalanyok számára, hogy szabadon köthessenek szerződéseket, és tehessenek más jognyilatkozatokat. Csakis akkor adott ez a lehetőség, HA (konjuktív feltételek) cselekvőképesek és szerzési képességük nincs a jog által korlátozva az adott jogviszonyra vonatkozóan. Az adott szerződést⁴⁴ megköthetik (szerzőképesek) és a személyi jog alapján cselekvőképesek is. A szerződések általános szabályaival nem foglalkozunk, részletesebben a fontosabb szerződéseket tárgyaljuk majd a továbbiakban.

44 Fontos megemlíteni, hogy speciális alanyokhoz kötődő szerződéseket nem köthet meg bárki, ahhoz további feltételként szükség van arra is, hogy az adott egyén rendelkezzen azokkal az előzetes feltételekkel, például hatósági engedély, amely az adott szerződés megkötésének elengedhetetlen feltétele, ahogy bérletől például nem tudunk tulajdonjogot szerezni, mert ő csak a tulajdonost megillető egyik jogosultságot, a használatot gyakorolhatja, sőt még további szerződő feleket sem vonhat be önkényesen a bérleti szerződésbe (valódi albérlet egy főbérlet mellett, hiszen bérlet van, és a köznyelvi albérlet szó nem pontos).

A kötelem

A kötelem kötelezettség a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás teljesítésének követelésére (Ptk.6:1. §).

A kötelmek (szerződések) tágabb fogalma megadja, hogy az egyik oldalon kötelezettség van, a másik oldalon jogosultság. A gyakorlatban egy ingatlan-adás-vételnél két mozzanatból álló jogügyletről beszélhetünk. Az első mozzanat (aktus) során az *eladó(k)* a tulajdonát átruházza a *vevő(k)*re; a másik, ez lesz az eladó szolgáltatása; a másik fél szolgáltatása, ellenszolgáltatása pedig a pénz lesz, vagy egy cserével vegyes adásvétel esetén *ingatlan és pénzszolgáltatás* is.

A tulajdonon túl a másik kötelezettsége lesz az adásvételi szerződés megkötése után (időben itt több hónapos eltérések is lehetnek), amellyel az ingatlan birtokát is át kell ruházni a vevőre, így a birtokba lépés aktusával teljeskörűen bírja az ingatlant, a szerződésekbe bele szoktuk írni, hogy: „A birtokbaadástól kezdve húzza hasznait és viseli terheit”. Innentől megilleti a tulajdonjog részjogosultságának teljessége: használhatja, hasznait szedheti, rendelkezhet vele, elidegenítheti, megterhelheti. Fontos megjegyezni, hogy az ingatlan-nyilvántartás konstitutív hatályú, a tulajdonjogot a bejegyzés ténye hozza létre, a teljesezésbe menésnek feltétele, hogy a tulajdonjogot a bejegyzés az adásvételi szerződés alapján keletkeztesse.

A kötelem valamely dolog adására, tevékenységre, tevékenységtől való tartózkodásra vagy más magatartásra irányulhat.

Amint a fentiekből kitűnik a kötelem adott esetben jelenthet *tevékenységet* (csinálást), ilyen típusosan a megbízási szerződés, amikor arra vállalom kötelezettséget, hogy valaki másnak, valamit csinállok, gondossági kötelem révén „gondoskodom arról”, hogy azt, amit én vállaltam, meg is teszem, de ez nem irányul valaminek a létrehozására, hanem arra, hogy pl. tréninget tartsak valahol „burnout”⁴⁵ megelőzése céljából irodai dolgozóknak. Az is lehet, hogy egy szerződésben rendelkezem valamiről, amit nem teszek meg, vagyis tartózkodom a tevékenységtől, vagy szolgalmi jogot engedek a telkemre valakinek, aki ezen túl ott fog átjárni, mert szegény nem tudja más módon megközelíteni az ingatlanát. Ekkor engem ez a szolgalmi jogot létrehozó szerződés arra kötelez, hogy *tűrjem* azt, hogy az én ingatlanomon határozatlan ideig átjárjon az, aki a szolgalmi jogát gyakorolja, ez a kötelezettségvállalás azt is jelenti, hogy amennyiben ő más módon nem tudja megközelíteni a telkét, én tűrni vagyok köteles, sőt a jog nem

45 Kiegész.

is személyemhez, hanem az általam *tulajdonolt* telekhez fűződik. Az ingatlannal együtt fogom átruházni a szolgalmat is a következő tulajdonosra.

A kötelmeknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó közös szabályaitól a felek egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény az eltérést nem tiltja (Ptk. 6:1).

A polgári jog szabályozási környezete alapvetően *diszpozitív*, vagyis a jogszabálytól eltérést engedő, ellenben a *kógens szabályok* mindenre (akik számára kötelezettséget írnak elő) kötelezőek. Nyilván Önre, aki most e sorokat olvassa, is kötelező lehet egy kft.-k társasági szerződésére vonatkozó szabály, de mivel jelenleg nem kíván kft.-t alapítani, így nem köteles ezt a szabályt betartani, de amennyiben olyan jogviszonynak lesz az alanya, akár egy kft. tagja, Önre is ugyanúgy vonatkoznak a kötelező szabályok is, vagyis azok, amelyektől a törvény nem enged eltérést. Alapvetően a jogászok és a laikusok kedvenc terepe a „joghézag”⁴⁶, amely olyan joghely, amely egyes szerzők szerint nem is létezik, de mindenképpen azt jelenti, hogy kitöltetlen. A Ptk. az általános alapelvek között rögzíti azokat a viselkedési normákat, amelyek betartása általánosan minden polgári jogviszony során a jogalanyok számára követendő, kötelező, de konkrét tartalommal nincsenek megtöltve, ezek olyan a kontinentális jogrendszer fejlődése során kimunkált minimálkonszenzusok, amelyek betartása minden egyes jogalany számára elvárás, a konkrét tartalmukat pedig a joggyakorlat adja meg. A jogalkotó bármennyire is törekszik, nem tud minden élethelyzetet részletesen szabályozni, de élethetetlen is lenne az a társadalom, ahol a jogalanyok tevékenysége szélsőségesen szabályozott lenne. A jelenlegi jogi szabályozás is egyre komplexebb, néhány területre jellemző a túlszabályozás, ugyanakkor a kódex jellegű jogszabályok, mint pl. a Ptk., Btk. a jogrendszer olyan ékkövei, amelyekben az eligazodást világos (többnyire jól felépített, egyértelmű, világos) normák segítik. Az egyes ágazati jogszabályokra sok esetben a részletgazdag szabályozás (alapvető funkciójuk is ez) és a sok utaló szabály a jellemző, így nehezebben érthetőek, és alapos tájékozottságot kívánnak a jogalkalmazók részéről.

46 „A jogi pozitivizmus egyes képviselői tagadják a joghézagok létét: ha egy adott esetre nincs szabály, akkor a jogalkotó nem is kívánta szabályozni az adott szituációt, vagyis a joghézag csak a szabályozás szükségességére vonatkozó szubjektív érzetünk eredménye. Mások szükségyszerűnek tekintik a joghézagokat, amelyek megszüntetése jogalkotás vagy jogalkalmazói tevékenység (pl. analógikus jogalkalmazás, kiterjesztő jogértelmezés, jogelvekre hivatkozás) révén történhet.” Szabó Miklós: Bevezetés a jog- és államtudományokba (Miskolc: Bíbor Kiadó, 2006) 131–134.

Kötelemkeletkeztető tények

Kötelelem keletkezhet különösen szerződésből, károkozásból, személyiségi, dologi vagy más jog megsértéséből, egyoldalú jognyilatkozatból, értékpapírból, jogalap nélküli gazdagodásból, megbízás nélküli ügyvitelből és utaló magatartásból (Ptk. 6:2. §).

Egyoldalú jognyilatkozatból jogszabályban meghatározott esetekben keletkezik kötelelem. Ezekre a kötelmekre a kötelmek közös és a szerződés általános szabályait kell megfelelően alkalmazni.

Kötelelem *jogszabályból, bírósági vagy hatósági határozatból* akkor keletkezik, ha a jogszabály, a bírósági vagy a hatósági határozat így rendelkezik, és a kötelezettet, a jogosultat és a szolgáltatást meghatározza.

A forgalom biztonsága, a gazdasági élet folyamatos körforgása miatt ez alapvető kíváncsóság a gazdasági szereplők részéről, többé-kevésbé a mai viszonyok között is azt kívánják a gazdasági szereplők, hogy a piac kiszámítható legyen, az állam a magánjogi viszonyokba lehetőleg ne avatkozzon bele a szükségesnél jobban. A szerződő feleket kötheti elővásárlási jog egy adott dologra vonatkozóan, így az elővásárlásra jogosulttól meg kell tudnunk elsőként, hogy kíván-e élni az elővásárlási jogával, vagy nem. Ez azért is lényeges, mert vele szemben az általunk kötött, de az elővásárlási jog jogosultját figyelmen kívül hagyó szerződés hatálytalan⁴⁷ lesz, így ő bejelentheti, hogy élni kíván az *elővásárlási jogával*, ezt a kellemtelenséget senki sem kívánja magának.

Ptk. 223. § *Az elővásárlási jog megszegésével kötött szerződés hatálytalansága*

(1) Ha a tulajdonos az elővásárlási jogból eredő kötelezettségeinek megszegésével köt szerződést, az így megkötött szerződés az elővásárlási jog jogosultjával szemben hatálytalan.

(2) A hatálytalanságból eredő igényeket a jogosult a szerződéskötésről való tudomásszerzéstől számított harminc napon belül érvényesítheti azzal a feltétellel, hogy az igényérvényesítéssel egyidejűleg az ajánlatot elfogadó nyilatkozatot tesz, és igazolja teljesítőképességét. A hatálytalanságból eredő igényeket a jogosult a szerződéskötéstől számított három év elteltével nem érvényesítheti.

⁴⁷ Kizárólag az elővásárlási jog jogosultjával szemben lesz hatálytalan a szerződés (aki a vevőt megelőzően megvásárolhatta volna, pl. szomszéd, ha erre joga van), ha él a vásárlási jogával, az eladót köti továbbra is a szerződés, amit megkötött, és ugyanazokkal a feltételekkel, csak más lesz a vevő.

Mindig meg kell tudni, hogy az általunk megszerezni kívánt dologon valaki másnak van-e elővásárlási vagy éppen visszavásárlási joga. Ennek ténye ingatlan esetében a tulajdoni lapból kiderülhet, de ez nem mindig van így, társasházak esetén ez bizony a társasházi *külön lapon* lesz. A jogszokás az, hogy kizárólag annak az ingatlannak a tulajdoni lapját kéri le, amely az adásvétel tárgyát képezi, noha a társasház szorosan összefügg a közös tulajdonba tartozó épületrészek miatt is a lakással, így célszerű megtudni, hogy terheli-e bármilyen jog az ingatlant, amelyet szeretnénk megvásárolni, vagy megillet-e bárkit bármely általunk nem ismert jog. Természetesen a szerződések megkötésekor mindkét felet a jogokról és kötelezettségekről az eljáró ügyvédnek tájékoztatnia kell.

Tulajdonátruházó szerződések

A tulajdonátruházás során dolog vagy dolognak minősülő tárgy átruházása történik szerződéssel. Ha a törvény előírja, vagy a jogszokás megkívánja, akkor a jognyilatkozatot írásba kell foglalni. A tulajdonátruházásnál a birtokot (oda kell adni a másiknak félnek vagy feleknek, akár szimbolikusan) is át kell ruházni.

A tulajdonátruházás lehetséges formái:

- adásvétel (ha tárgya ingatlan, akkor mindig írásba kell foglalni)
 - a. megtekintésre vétel
 - b. próbára vétel (kipróbálhatom az adásvétel tárgyát, pl. egy autót, és ha a próbamenet alkalmával is tetszik a kocs, akkor veszem meg, a próba lesz az a feltétel, amit kikötök)
 - c. minta szerinti vétel (szőnyegdarabot kapok és annak alapján rendelem meg a kívánt szőnyeget)
- csere (egy dologt vagy adásvétellel vegyes csere útján értékegyeztetéssel vagy a két dolog egymással történő kicserélésével megy végbe)
- ajándékozás

Családjog

A családjog korábban önálló joganyaga a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményesítésén kívül az összes családjogi jogviszonyt tárgyalja a Ptk. integráns részeként: a házasságot, a házastársak egymás közötti személyi, kisebb részben érzelmi viszonyait, a házassági vagyoni jogot. A gyermekek jogai a szülők oldalán kötelezettségként jelennek meg, így a házassági jogunk tárgyalja részletesebben. A családjogi jogintézményeket kimerítőbben is tárgyaljuk, hiszen a napi pszichológusi munkában számtalan családjogi kérdéssel találkozunk. A családjogi kérdéseket a Ptk. negyedik könyve tartalmazza, ezen túl a bejegyzett élettársi kapcsolat a 2009. évi XXIX. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatáról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról c. (továbbiakban: Bét.) jogszabályban került szabályozásra. Ezen kívül számos egyéb jogszabály vonatkozik még a családjogi jogviszonyokra, de ezeknek az ismertetése nem szükséges. Lényeges megemlíteni, hogy az élettársi viszonyt szerződésként értelmezi a Ptk. 6:514., a szabályai a szerződések között kaptak helyet, és a szerződésekre vonatkozó szabályok érvényesek ebben a jogviszonyban. A negyedik könyve csupán az élettársi tartás egyes kérdéseit és az élettársi lakáshasználat szabályait helyezi el, illetve a gyermekkel kapcsolatos egyes kérdéseket.

A Ptk. elsőik között említi meg a gyermekek érdekeit, amely mintegy meghatározza az egész családjogi gondolkodás logikáját és a felek közötti aszimmetriából adódó fokozottabb törvényi védelmet igénylő elsődleges védelmét, érdekeit.

Ptk. 4:2. § A gyermek érdekének védelme

A családi jogviszonyokban a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek.

A gyermeknek joga van ahhoz, hogy saját családjában nevelkedjék.

Ha a gyermek nem nevelkedhet saját családjában, akkor is biztosítani kell számára, hogy lehetőleg családi környezetben nőjön fel és korábbi családi kapcsolatait megtarthassa.

A gyermeknek a saját családjában, illetve a családi környezetben nevelkedéséhez és a korábbi családi kapcsolatai fenntartásához fűződő jogát törvényben meghatározott esetben, kivételesen és a gyermek érdekében lehet korlátozni.

Amennyiben a házastársaknak vagy élettársaknak közös vagy korábbi kapcsolatból származó gyermekük van, minden körülmények között tiszteletben kell tartaniuk a gyermek érdekeit, kimondhatjuk, hogy a gyermek érdeke a pár

érdekeinél előbbre valóak, amely nyilvánvalóan a gyermekek sajátos (jog)helyzetéből adódik. A gyermek számára olyan környezetet kell teremteni, amely az egészséges, emberi méltóságot nem sértő növekedést biztosítja. A gyermek véleményét az őt érintő kérdésekben mindig (lehetőség szerint) ki kell kérni.

A házastársak egyenjogúságának elve

A házastársak a házasélet és a család ügyeiben egyenjogúak; jogaik és kötelezettségeik egyenlők (Ptk. 4:3. §).

Kiemelendő, hogy az élettársak (amely egy szerződéses jogviszony a Ptk. logikája szerint), illetve a bejegyzett élettársak jogai is egyenlők, így a lényeges kérdések megvitatása, a közös vagyon feletti rendelkezés, az együttdöntés, a másik fél tiszteletének alapelvét minden kapcsolati formánál figyelembe kell venni (Szeibert, 2025:13).

A házasság és az élettársi kapcsolat jogintézményekre alkalmazandó törvényi szakaszok ugyan különbözőek, mégis szükség van minden szeretetközösségben egyfajta emberi minimum követelményre, amelyeket alapelveknek tekintünk:

- A méltányosság és a gyengébb fél védelmének elve.
- A családi jogviszonyokat méltányosan és az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmét figyelembe véve kell rendezni (Ptk. 4:4. §).

A házasság

A Ptk. kimondja, hogy a házasság akkor jön létre, ha két 18. életévét betöltött személy az anyakönyvvezető előtt megjelenik és kijelentik, hogy házasságot kívánnak kötni. Ha a személy a 16. életévét betöltötte, és a gyámhatóság a szülők meghallgatása után engedélyezi, akkor házasságot köthet. A törvény tehát nagyon szűk körben engedélyezi a kiskorú házasságát is, fontos szabály, hogy ha a házasság még mondjuk a 18. életév betöltését megelőzően megszűnik, ez a házasságkötéssel szerzett nagykorúságot nem érinti. Nyilván furcsa is lenne, hogy valaki házasságot köt, majd adásvételi szerződéssel vesz egy házat, vele szemben mondjuk szavatossági igényt kívánnak érvényesíteni, de arra jogi lehetősége nincs a másik félnek, hiszen a szülők a törvényes képviselők. Nyilván jogilag orvosolható lenne a helyzet, de a hasonló helyzetek elkerülése érdekében ez nem lehetséges.

Ez a kisegítő szabály a Bét. szerinti bejegyzett élettársakra nem alkalmazható. A megelőző eljárás azt a célt szolgálja, hogy a felek számára biztosított legyen a megfontolási idő, amely 30 nap. Harminc napnál korábbi időpontra kizárólag akkor tűzhető ki a házasság, ha a pár valamelyik tagja súlyos vagy életveszélyes állapotban van, és a házasságot nyomban szeretnék megkötni. Az anyakönyvvezető előtt személyesen szükséges megtenni a jognyilatkozatot, a várakozási idő a házasságok törvényességi követelményeit hivatott biztosítani (Szeibert, 2025:15). A házasság megkötése a bejelentéstől számított legkevesebb 30 nap múlva tűzhető ki. A házasságkötést megelőzően a felek az anyakönyvvezető előtt megjelennek. Ha a felek voltak már házasok, igazolniuk kell azt, hogy özvegyek, a korábbi házasságuk fennállása mikor szűnt meg (fontos, hogy az életközösség megszüntetése, az elköltözés a házasságot nem szünteti meg). A törvény az egyenesági rokonok közötti házasságot tiltja, unokatestvérrel kötött házasságkötés megengedett, nagynénivel vagy nagybácsival való házasságkötés alól a jegyző felmentést adhat (nyilván ez inkább extrém példa, mintsem sűrűn előforduló gyakorlat lenne). A születendő gyermekek egészsége érdekében megfelelő felvilágosítással az ilyen helyzetek elkerülhetőek, de ezt a jog nem tiltja, nyilvánvalóan az egyenesági rokonokkal a házasságkötés tilos. A házasságkötés bejelentésekor arról is nyilatkozhatnak a felek, hogy milyen nevet kívánnak viselni a házasságkötést követően, legkésőbb a házasságkötést megelőzően nyilatkozhatnak joghatályosan erről, ha nem kívánnak nyilatkozni, akkor a viselt nevüket kell a házasság anyakönyvébe bejegyezni (Szeibert, 2025:17). Az eljárás részletszabályait a 2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról (továbbiakban: At.) tartalmazza⁴⁸.

A házasságkötésnek az anyakönyvvezető által moderált forgatókönyve van, a házasulandók maguk hozzák létre a házasságot a performatívumnak⁴⁹ minősülő (Igen, kijelentem) kijelentéssel, ezzel létrejön a házasság. Az anyakönyvvezető bejegyzése deklaratív jellegű, vagyis tanúsítja, hogy előtte a felek házasságot kötöttek (Szeibert, 2025:18). A házasság akkor számít érvényesnek, ha a felekkel összefüggésben a házasságkötés akadályai nem álltak fenn, a szükséges megelőző eljárást *kezdeményezték a házasságkötés helyén eljáró anyakönyvi hivatalban*, vagy a megelőző eljárás alól bármelyik fél súlyos betegségére tekintettel felmentést kaptak, illetve a jognyilatkozataik megtételében kényszer, fenyegetés, megfélemlítés és külső befolyástól mentesek voltak. A bejegyzett élettársakat a házasságot kötöttekhez hasonló jogok illetik és kötelezettségek terhelik, de a névviselés jogával

48 <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000001.tv> (2025. 12. 29.)

49 Olyan ígék, kijelentések, amelyek önmagukban létrehozhatnak különféle viszonyrendszereket (illokúciós aktusok) (Dobai, 2025).

nem élhetnek, illetve nem vehetnek részt közösen emberi reprodukcióra irányuló eljárásban (lombikbébi program), illetve nem fogadhatnak gyermeket örökbe, de ők is örökölhettek egymástól, illetve ugyanúgy tartoznak egymásnak a házastársi hűséggel és az együttdöntés feladataival, a közös vagyon vonatkozásában a felelős gazdálkodás követelményeinek nekik is meg kell felelniük.

A házasságkötéshez cselekvőképesnek vagy korlátozottan cselekvőképesnek kell lennie a házasuló félnek, akit a bíróság cselekvőképességet *teljesen korlátozó* gondnokság alá helyezett, érvényesen nem köthet házasságot (Szeibert, 2025:23). Ki is mondja a jogszabály, hogy a teljesen korlátozó gondnokság alatt lévő személy házassága érvénytelen (Ptk. 4:10). Érvényessé akkor válhat visszamenőleg, ha a gondnokság alá helyezés megszűnik, érvénytelenítési per nem volt folyamatban, akkor a házasság *visszamenőleg* érvényessé válik.

Öröklési jog

A hazai szokásjogban keveset foglalkozunk az öröklési joggal, hiszen a halál a kultúránkban alapvetően tabunak számít. Így nagyon sok esetben, ha valaki meghal, a tulajdoni viszonyai sem kerülnek rendezésre, és marad végső megoldásként a törvényes öröklési rend. A témakört ezzel nyitjuk.

Az ember halálával hagyatéka mint egész száll örökösére (Ptk. 7:4. §). Ez azt jelenti, hogy a magyar jogban nincs szükség elfogadó nyilatkozatra, külön jogi aktus nélkül a hagyaték arra száll, akit az a halál pillanatában megillet. Kiemelendő, hogy a hagyatékban lehetnek *aktívák* és *passzívák* egyaránt. Aktíva lehet pénzvagyon, ingatlanvagyon, bármely vagyontárgy⁵⁰. Sokszor felmerül a kérdés, hogy lehet-e hitelt, bármilyen magánszemélynek fennálló adósságot örökölni. A rövid válasz erre az, hogy igen, amennyiben például a hitelt nem biztosította semmi, nem volt érvényes hitelfedezeti biztosítás, vagy az öröklés pillanatában már felmondásra került a hitelszerződés.

Vagy törvényes öröklés, vagy végrendelet, illetve öröklési szerződés lehet az öröklés jogcíme. Azt is elmondhatjuk, hogy az öröklési igény nem évül el (Ptk. 7:2. §), így abban az esetben, ha az elhunyt volt az előző házasságából egy gyermeke, akkor

⁵⁰ Vagyon = pénzben kifejezhető jogok és kötelezettségek összessége.

a gyermek abban az esetben is jogosult egy későbbi részvagyon öröklésénél fellépni, amennyiben a megelőző hagyatéki eljárásban nem vett részt. Tekintettel arra, hogy őt korábban kihagyták, jogosan léphet fel az ügyben, és kérheti, hogy az örökrészt kapja meg abból a vagyonból, amelyből ő nem részesült a korábbi eljárás során, mert nem nevezték meg. Amennyiben végintézkedés van, és az hatályos, alakilag érvényes (minden törvényi kelléknek megfelel), akkor az öröklést a végrendelet és az abban foglalt rendelkezések határozzák meg. Írt végrendeletet az illető, de nem szerepel benne a Mecsek tetején lévő ház, akkor ebben a tekintetben a törvényes öröklési rend lép életbe, még akkor is, ha azt az illető egyszerűen csupán kifejejtette a végrendeletből. Abban az esetben viszont, ha a végrendelet úgy szól például: „Minden ingó és ingatlan vagyonomat, amely halálom napján megvan Reménykedő Irmára hagyom”, akkor egyértelmű, hogy minden vagyontárgy a megnevezett örökösé lesz. Minden esetben érvényesülnie kell a favor testamenti⁵¹ elvének. Az elhunyt szándékát ennek megfelelően mindenkor tiszteletben kell tartani. Az öröklésből egyes személyek kieshetnek, például, aki nem éli túl az örökhagyót.

Ptk 7:4. § 2. bekezdés:

- aki érdemtelen,
- akit az örökhagyó kizárt vagy kitagadott,
- aki lemondott az öröklésről,
- aki az örökséget visszautasította,
- aki az örökséget jogszabály rendelkezése folytán nem szerezheti meg.

Az érdemtelenység eseteit a jogszabály részletesen tárgyalja, ezekre itt nem térünk ki. Az örökhagyó a végrendeletében mellőzéssel vagy kifejezett nyilatkozattal kizárhat bárkit, aki örökölné. A mellőzéses kizárásnál a nevét nem is említi meg, ebben az esetben kizárólag kötelesrészre lesz jogosult az illető, ez érvényes a nyilatkozattal történő kizárássra is. A köznyelv gyakran keveri a *kizárás* és a *kitagadás* fogalmait: kitagadni kizárólag a törvényben meghatározott okból lehet, a kitagadott személy kötelmi igényként a kötelesrészre sem tarthat igényt, egyebekben a kötelesrész számítását alapjához hozzá kell számítani a hagyaték tiszta értékét⁵², Ptk.7:80.§ (1). bekezdése alapján továbbá: az örökhagyó által élők között bárkinek juttatott ingyenes adományok juttatáskori tiszta értékét, ideértve az örökhagyó által bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon értékét is (ingyenes adományt).

⁵¹ Az örökhagyó feltehető akarata.

⁵² Házastárs és egy leszármazó esetén nem ugyanannyi, hogy $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{3}$ lenne, ki kell számolni, mi járna, és annak az $\frac{1}{3}$ -a lesz az övé, nem pedig a hagyaték $\frac{1}{3}$.

A lemondás és a visszautasítás is sok esetben összerosódik a laikus szóhasználatban.

Lemondani az örökségről kizárólag az örökhagyó életében lehet, annak, aki törvényes öröklésre jogosult, az örökhagyóval kötött szerződésben, egészben vagy részben is meg lehet tenni (Ptk. 7:7). Ezzel ellentétben a visszautasítás főszabály szerint az egész örökségre kiterjedő hatállyal gyakorolható az örökhagyó halálát követően. Fel szokott merülni az örökösök részéről, hogy külön vissza lehet-e utasítani egy olyan vagyontárgyat, amelyre nem vágyakozunk. Kizárólag a mező- és erdőgazdasági földet és annak berendezési és felszerelési tárgyait lehet önállóan visszautasítani. Arra sincs mód, hogy örökölttem egy házat, de az adósságot már nem kérem, nyilván mivel fent láttuk, hogy adósság is örökölhető, így az örökös az adósságot is teljes egészében öröklí, amennyiben a hagyaték egészét nem utasítja vissza.

A végrendeleteknek két alaptípusa van, az örökhagyó által saját kezűleg (nem írógéppel, titkos írással, gyorsírással) írt és minden oldalon aláírt, dátummal ellátott végrendelete, ezt nevezzük *holográf* végrendeletnek, alakilag az örökhagyótól kell, hogy származzon, halál esetére szólónak kell lennie, és örökösnevezést kell tartalmaznia. A jogszabály az alaki kellékek tekintetében eléggé szigorú, ha bármelyik fenti felsorolt kellék hiányzik, az a végrendelet érvénytelen lesz, ekkor a hiba olyan mértékű, hogy az nem orvosolható. Nem kell azonban, hogy a végrendelező szerepeltesse a végrendelet első oldalán a végrendelet szót. Elfogadható végrendeletnek az alábbi szöveggel született okirat is:

„Alulírott Szépreményű Dezső szellemi frissességem teljes tudatában, befolyástól mentesen, halálom esetére az alábbiakat kívánom. Minden vagyonomat feleségem Különös Jolán örökölje, a vén diófám árnyékában szeretnék nyugodni.”

Nyilván a fenti szövegtől némileg eltérő szövegek is elfogadhatóak, a törvényi kritérium az érvényesség vonatkozásában kizárólag annyi, amit már fentebb írtunk.

Sok esetben a végrendeletet más írja, ez az *allográf* végrendelet, és a végrendelező tanúk jelenlétében aláírja. Ha ügyvéd készíti a végrendeletet, abban az esetben is kell hozzá két tanú.

Alapeset, hogy mondjuk vagy a végrendelező írja le, vagy más legépeli, itt súlyos hiba lehet az, ha a végrendeleten nem szerepel tanúk aláírása, vagy ahogy az egyik kártérítési ügyben történt, az eljáró ügyvéd *ellenjegyezte* a dokumentumot (N.B.! amely önmagában egyes okiratoknál helyettesíti a tanúkat), majd az így ellenjegyzett végrendeletet tanúként is aláírta. Kártérítési ügy lett belőle, mert bár, ha nem ellenjegyezte volna, akkor lehetett volna ő is tanú, de így nem. Az idézett ügyben a végrendelet érvénytelen volt. A készítőnek ráadásul nem ez volt az egyetlen végrendelete, szám szerint nyolc alkalommal változtatta meg a végakarátát, ilyen esetekben

azt a végrendeletet kell „megtalálni”, amely érvényes alakilag és tartalmilag is, és feltehetően az örökhagyótól származik, és ez az okirat tartalmából is kitűnik, halál esetére szóló végrendeleti rendelkezést tartalmaz. A tanúknak és a végrendelezőnek minden oldalt alá kell írnia, folyamatos sorszámozással kell ellátni azt. Alapvetően mivel az egyik legszemélyesebb jognyilatkozatról van szó, a jogszabály az egyedüli végrendelezést teszi csupán lehetővé. Ennek ellenére a Ptk. 7:23. rendelkezései szerint megengedett a házastársak közös végrendelete, amely, ha tartalmaz olyan rendelkezést, amely a másik felet jogosítja vagy kötelezi, részére juttat a vagyonból, ezt az örökhagyónak *saját kezűleg kell írnia és aláírnia*. Ezt célszerű a végrendelet többi részétől elkülönülten új bekezdésbe szerkeszteni és aláírni.

- A végrendeletet írhatja ügyvéd, akit meg lehet arra kérni, hogy az Ügyvédi Végrendeletek Központi Nyilvántartása felé továbbítsa a végrendeletet, amely az örökhagyó halála esetén hivatalból a közjegyző által kikérésre kerül.
- Írhatja a végrendeletet maga a közjegyző, akitől kérhető, hogy a Közjegyzői Végrendeletek Országos Nyilvántartása felé továbbítsa azt. A közjegyző előtt tett végrendelet közokiratba foglalt ügynevezett közvégrendelet.
- A más által vagy saját kézzel írt végrendeletet is el lehet helyezni az országos nyilvántartásban, ez célszerű is, a korábban ügyvéd által írt végrendelet is elhelyezhető az országos nyilvántartásban egy későbbi időpontban.
- A nyilvántartásba vett végrendelet, ha azt a későbbiekben tesszük le, akár a saját magunk által írt és aláírt végrendeletet a nyilvántartásba bejegyzik, az irattárban megőrzi, de annak érvényességéről nem nyilatkoznak. Ebben az esetben az illető kér egy időpontot a közjegyzőhöz, és borítékban letesz egy iratot, amelyről kijelenti, hogy ez a végrendelete, és vegyék nyilvántartásba. Az alaki vagy tartalmi kérdések vonatkozásában nem foglal állást a közjegyző.

A végrendelezésnek van még két említésre méltó formája: az egyik a halál esetére szóló ajándékozás, a másik az öröklési szerződés.

A halál esetére szóló ajándékozás vagy rendelkezés várt örökségről, alapvetően ajándékozási szerződés alaki és tartalmi kellékeinek felel meg, írásba kell foglalni, olyannak kell tekinteni, mint a dologi hagyományt (valakinek a halálom esetére a végrendeletemre egy meghatározott vagyontárgyat hagyok, a kötelmi hagyomány pedig valakinek, 3. személynek teljesítsen az örökös egy meghatározott szolgáltatást). A felsoroltak közül egyik sem tartozik a hagyatékba, nem része a törvényes örökségnek sem, és a kötelesrész alapjához (hagyaték tiszta értéke) kell hozzászámítani.

Az öröklési szerződés (Ptk. 7:48.), régebben tartási szerződés annak érdekében, hogy a hagyatékából vagy annak egy részéből az illető részesüljön (az örökhagyó szolgáltatása), tartásra (életjáradék) vagy gondozásra (a leendő örökös) köteles. Itt szigorodott a jogszabály és egy két éven át tartó türelmi időszakot jelöl meg, amíg ugyan a tartási szerződés ténye bejegyezhető az ingatlannyilvántartásba, de csak azzal a megkötéssel, hogy a tartási jog törlendő, ha az örökhagyó a türelmi idő előtt elhalálozik.

Az öröklési szerződés esetén, ha az örökhagyó a várakozási időn belül elhalálozik (a szerződés megkötésétől számított két éven belül), akkor a helyébe lépő örököstől a teljesített szolgáltatás mértékéig követelheti azt az összeget, amit igazolhatóan az örökhagyóra fordított: élelmezés, gondozás, ruházkodás stb., de ilyen az a helyzet is, ha havonta járadék szolgáltatást teljesített számára. Íme egy gyakorlati példa: Jóska a vele szerződő örökhagyónak 100 000 forintot fizetett egy éven át, aki a szerződés 11. hónapján elhunyt, akkor Jóska jogosult lesz az örökösöktől a szolgáltatásként kifizetett 1 100 000 forint összeget kötelmi igényként, hagyatéki hitelezőként követelni, és így ezzel a hagyatéki eljárásba beléphet.

Szóbeli végrendelet

Az a személy, aki az életét fenyegető rendkívüli helyzetben van, és ez az állapot írásbeli végrendelet tételét nem teszi lehetővé, szóbeli végrendeletet tehet (Ptk. 7:30.). (Balesetet szenved és súlyosan vérzik, kritikus állapotban van, de a tudata még tiszta, súlyos balesetet szenvedett, de műtét válik szükségessé esetében, amelyet követően életkilátásai kérdésesek, vagy infarktust kap stb.) A későbbiekben az, hogy tiszta volt-e a tudata a végrendelet tételekor, kérdéses lesz, de amennyiben a fenti kritérium teljesül, nem kell írástudónak vagy látó személynek (a törvény a sürgősségi helyzetre tekintettel életszerűen nem zárja ki ezt a két címzett kört) lennie a végrendelkezőnek egy szóbeli végrendeletnél (Ptk. 7:22. §).

Akkor érvényes továbbá a szóbeli végrendelet, ha két tanú előtt, egy mentő-tiszt például és egy orvos vagy ápoló előtt kijelenti, hogy szóbeli közlése az ő végrendelete. Az így tett szóbeli végrendelet érvényességi ideje legfeljebb egy hónap.

A Ptk. 7:45. §: *Szóbeli végrendelet hatálytalansága*: A szóbeli végrendelet hatályát veszti, ha az örökhagyó a szóbeli végrendelkezés feltételül szolgáló helyzet megszűnése után megszakítás nélkül harminc napon át nehézség nélkül alkotott volna írásbeli végrendeletet. Ez a végrendeleti forma egy kisegítő szabály

az alapvetően elfogadható végrendelt típusok mellett, amelynél nagy a visszaélés lehetősége, ezért a joggyakorlatban rendkívül körültekintően, az eset összes körülményeit értékelve dönt az elfogadhatóságáról a közjegyző. A tanúk számára juttatás nem adható a végrendeletből, itt sem lehet valakit befolyásolni a végrendelet tételében.

A törvényes öröklési rend rövid összefoglalása

Törvény szerinti öröklésnél mindig érvényesül a *kiesés* és a *helyettesítés* elve. Az öröklésből többek között kiesik az, akit az örökhagyó mellőzéssel vagy nyilatkozattal kizárt, illetve akit kitagadott, továbbá, aki nem élte túl az örökhagyót. Adott két szülő, akiknek 4 gyermekük van, meghal anya, anya után minden gyermek örököl 1/5-öt, apa örököli a közösen lakott lakáson és annak berendezési és felszerelési tárgyain a holtig tartó hasznélvezeti jogot, a hagyaték többi részéből pedig egy gyermekrészt. Amennyiben a ház 1/2–1/2 tulajdonosai voltak anyával, a gyermekek a házrészből 1/4-et örökölnék, majd a hagyaték többi részén öten osztoznak, a gyermekek és apa. Ha apa is meghal, akkor a gyermekek az apjuk után 1/4 arányban örökölnék.

Amennyiben nincsenek leszármazók, de él a házastárs, a szülők, és nincs végrendelet, akkor a házastárs a Ptk. 7:60. § (2) szerint: Az (1) bekezdésben nem érintett hagyaték felét az örökhagyó házastársa örököli, másik felét az örökhagyó szülei örökölik fejenként egyenlő arányban. Az öröklésből kiesett szülő helyén a másik szülő és az örökhagyó házastársa örököl fejenként egyenlő arányban. Ptk. 7:61. §: Amennyiben nincsenek leszármazók, szülők sem, akkor a házastárs az egyedüli örökös.

A fentiekén kívül viszont létezik úgynevezett ági vagyon, amit az illető felmenőjétől kapott ajándékba, vagy örökölte, az továbbra is azon az ágon öröklődik, ahonnan származik. Az ági vagyoni jelleget annak kell bizonyítania, aki kiesés vagy helyettesítés esetén ő maga örökölné. A fentiekénél számos verzió van, de a lényeg, hogy vagy a *lemenők* vagy a *felmenők*, illetve *testvérek*, *kiesettek helyén oldalági rokonok* örökölnék, és minden esetben érvényesül a kiesés és a helyettesítés elve. Így beszélhetünk, nagyszülői parentéláról, dédszülői és ükszülői parentéláról is.

A hagyatéki eljárás rendje és menete

A hagyaték a halál pillanatában *nyílik* meg. Jogi értelemben ekkor már tudjuk ki az örökös, csak még nem derül ki.

Lakáson, közterületen vagy kórházban elhunyt személyről egy úgynevezett hatpéldányos halottvizsgálati bizonyítványt állítanak ki. Megállapítják a halál tényét (orvos vagy mentőtiszt), ezt követően elindul a hagyatéki eljárás is. A 6 példányból kap a kiállító orvos, az anyakönyvi hivatal, a KSH, ha kórboncolás szükséges, akkor a kórboncolást végző igazságügyi vagy kórházi patológiai osztály és a temetést intéző fél. A halál helye szerint illetékes anyakönyvvezető kiállítja a halotti anyakönyvi kivonatot, ezzel a temetésre kötelezett elkezdheti a temetés ügyintézését, majd a lakóhely szerinti települési önkormányzatnál (jegyzői hatáskörbe tartozik az eljárás önkormányzati része) a polgármesteri hivatal megfelelő hagyatéki ügyintézőjén keresztül elindítja a hagyatéki eljárást. Az eljárás első szakaszában a hagyaték összeírása zajlik, ma már egy informatikai rendszeren keresztül közvetlenül le lehet kérni az az elhunyt összes jogait és kötelezettségeit. A közelmúlt újítása, hogy az eljárás nagy része elektronikusan zajlik majd, ezzel mellőzve a hosszadalmas és lassú eljárásokat, a hagyatéki ügyintézés minden fázisa otthonról is követhető lesz.

Az eljárás akkor is elkezdhető, ha a halál tényét a bíróság eltűnés vagy olyan balesett miatt, amelynél a holttest nem került elő, de a halált a körülmények mérlegelésére tekintettel (hegymászó eltűnik) határozatával megállapította.

A hagyatéki eljárás érdemi része az örökösök (előzetes adataikat már az önkormányzat összegyűjti) részére a hagyaték tárgyainak kiadása a közjegyző előtt lefolytatott hagyatéki eljárás során. Ez a fázis sok örökös esetén, esetleg egy-egy örökös a hagyatéki eljárás alatt történő halála esetén tovább „*komplikálja*” az ügyet. A közjegyző megkeresi elektronikusan a végrendeleteket nyilvántartó két nagy adatbázist, és információt kér arról, hogy van-e végrendelet, majd, amikor az hozzá megérkezik, meghatározza, hogy a végrendelet érvényes, hatályos-e. Az öröklésben érdekeltet a hagyatéki tárgyalásra megidézi a közjegyző, itt lehet felvetni másodlagos öröklési vita kérdését, mondjuk, amikor nem fogadják el az örökösök érvényesnek a végrendelet, mert azt feltételezik (ez elég gyakori probléma), hogy a végrendelkező a végrendelet tételkor nem volt beszámítható, vagy beszámítási képessége csökkent volt. Az egyik ügyben a távoli rokon állította azt (de évekig nem foglalkozott érdemben a hozzátartozójával), hogy nem volt beszámítható, ezt látszólag igazolta is az ellene elindított gondnokság alá helyezési per, sőt még ideiglenes gondnokot is kirendeltek mellé. Az idős 96 évesen

járt a bíróságra, és próbálta több szakértő előtt bizonyítani, hogy belátási képességével nincs gond, gondozóotthonban él. Végül a hozzátartozója által indított perben a keresetet elutasították, a kirendelt gondnokot felmentették. Ezt követően közvégrendeletet tett közjegyző előtt, amely bejegyzésre került a végrendeletek nyilvántartásába, az öröklésben érdekelt és kötelmi igénnyel (sírhelymegváltás) fellépő örökös kilátásba helyezte, hogy megtámadja bíróság előtt a végrendeletet, de ezt megelőzően egyezséget kívánt kötni: a lakóingatlan 2/3 részét követelte, az 1/3 részét pedig megváltotta volna az örököstől. Ilyen esetben, ha másodlagos öröklési jogi vita van a felek között, nem adja át teljes hatállyal a hagyatékot a közjegyző, hanem ideiglenes hatályú hagyatékátadó végzést hoz, ekkor 30 napja van a feleknek egymás ellen pert indítani. Ha ez a rendelkezésre álló idő eltelik, minden értesített vonatkozásában (kézhezvételtől/kézbesítéstől számítva) hoz egy teljes hatályú végzést, amely további 15 napon belül jogerőre emelkedik, ha azt a felek nem támadták meg. Az idézett esetben is így történt. Egyebekben a közjegyzőnek és az ügyvédnek is meg kell bizonyosodnia arról, hogy aki előtte megjelent, nincs-e másnak a befolyása alatt, illetve amennyire képes, megítélni azt, beszámítható-e. Cselekvőképességet nem érintő és a gyámhatóság által kirendelt támogató a döntés meghozatalában segítheti. Csak közvégrendeletet tehet, aki írásképtelen vagy látásában súlyosan akadályozott.

A hagyatéki eljárásban hozott hagyatékátadó végzést a közjegyző megküldi a földhivatalnak és más, az eljárásban érintett szerveknek, illetve átadja az örökösöknek.

A hagyatéki eljárás lefolytatható írásban is, ekkor a visszautasítás is megtehető írásban a közjegyző felszólítására; mondjuk, ha valakinek egyetlen vagyona egy kölcsönből származó 1 000 000, azaz egymillió forintos adósság, azt vissza fogják utasítani.

Amennyiben valakinek nincsenek se ismert közeli, se távoli rokonai, az ő vagyontárgyait szükségképpen és végső esetben a magyar állam, vagy termföld esetén a föld fekvése szerinti helyi önkormányzat örökli (Ptk. 7:74.).

A külföldi örökléssel összefüggésben az Európai Unió területén helye van öröklési bizonyítvány kiállításának⁵³, a végrendeletek érvényességével összefüggésben a rendelet meghatározza, mely esetekben fogadható el érvényesnek a végrendelet.

53 650/212 EU rendelet, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:02012R0650-20120705> (2025. 12. 23.)

Meg kell felelnie,

- azon állam jogának, amelyben a végintézkedést megtették, vagy az
- öröklési szerződést megkötötték;
- a végrendelkezőnek vagy az öröklési szerződés által érintett örökhagyók legalább egyikének – akár a végintézkedés megtételekor vagy a
- szerződés megkötésekor, akár az elhalálozás időpontjában fennálló –
- állampolgársága szerinti állam jogának;
- a végrendelkezőnek vagy az öröklési szerződés által érintett örökhagyók legalább egyikének – akár a végintézkedés megtételekor vagy a
- szerződés megkötésekor, akár az elhalálozás időpontjában fennálló –
- lakóhelye szerinti állam jogának;
- a végrendelkezőnek vagy az öröklési szerződés által érintett örökhagyók legalább egyikének – akár a végintézkedés megtételekor vagy a
- szerződés megkötésekor, akár az elhalálozás időpontjában fennálló –
- szokásos tartózkodási helye szerinti állam jogának; vagy
- ingatlan érintettsége esetén az ingatlan fekvésének helye szerinti állam jogának.

A fentiekben nagyjából vázoltuk az öröklési jog alapvonalait, a következőkben a polgári jog egy sajátos, teljesen önállóvá fejlődött jogterületét mutatjuk be, amely a szellemi tulajdonnal foglalkozik, és az ember pénzben kifejezhető szellemi alkotásainak a jogi értékelésével.

Szellemi alkotások joga

A témánk tekintetében egyetlen jelentősebb kérdés van, amelyet tárgyalni érdemes: a szerzői művek helyzete, hiszen a képzés részeként a szakdolgozat megírása kapcsán is találkozhat vele az olvasó. Az alábbiakban az ELTE Hallgatói Követelményrendszerére utalok a plágiumok elkerülése érdekében, az alábbi szabályok betartását követeli meg az egyetem polgáraival szemben az egyetem vezetése. Az etikus magatartás közös ügye az egész tudományos közösségnek, az etikátlan publikálási gyakorlat rombolja a tudományba, tudósokba, de a diplomásokba is vetett közbizalmat:

SZMSZ 74/B. §393. pontja alapján⁵⁴:

Idegen szerzői mű felhasználásakor az alábbiak szerint kell eljárni:

- *az idegen szerzői mű egészének vagy részletének felhasználása (pl. átvétele,*
- *idézése, más nyelvből történő fordítása vagy ismertetése) esetén a forrást,*
- *továbbá a szerző nevét meg kell jelölni, ha ez a név a forrásban szerepel vagy –*
- *szóban elhangzó művek esetén – egyértelműen megállapítható;*
- *az idegen szerzői művet vagy részletét – a hallgatói mű jellege, terjedelme és a*
- *felhasználás célja által indokolt körben és terjedelemben szabad felhasználni,*
- *a szó szerint idézett, átvett szöveget idézőjelek között kell közölni, a nem*
- *szó szerinti ismertetés, tartalmi idézet terjedelmének a szövegben*
- *felismerhetőnek kell lennie, és*
- *a szabad felhasználást meghaladó, indokolt felhasználás esetén a szerzőnek,*
- *illetve jogosultnak a hallgatói mű egyetemi szabályzatok szerinti felhasználására*
- *kiterjedő engedélyét kell kérni, amit a hallgatói művel együtt be kell nyújtani*
- *(pl. nyilvánosságra nem hozott mű idézésekor).*
- *Az oktató bármilyen hallgatói mű esetén jogosult, a szakdolgozat esetén*
- *pedig köteles az Egyetem által biztosított plágiumkereső szoftver alkalmazásával is*
- *ellenőrizni a jelen §-ban foglalt kötelezettségek teljesülését.”*⁵⁵

A szerzői jog minden szerzői mű tulajdonosát megilleti, a 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (továbbiakban: Sztv.) jogszabály rendelkezései szerint, az alábbi alkotások tartoznak a szerzői jog tárgykörébe:

Szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen, a jogszabályból a tárgykörünk szempontjából lényegeseket emeltük ki a Sztv. 1. §-ából:

- az irodalmi (pl. szépirodalmi, szakirodalmi, tudományos, publicisztikai) mű,
- a nyilvánosan tartott beszéd,

⁵⁴ https://www.elte.hu/dstore/document/689/ELTE_SZMSZ_II.pdf (2026. 01. 04.)

⁵⁵ https://www.elte.hu/dstore/document/689/ELTE_SZMSZ_II.pdf (2026. 01. 01.)

- a számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció (a továbbiakban: szoftver) akár forráskódban, akár tárgykódban vagy bármilyen más formában rögzített minden fajtája, ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is,
- a fotóművészeti alkotás,
- a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis.

E könyv szerzői joga alapvetően Dr. Dobai Attila Marceliánt illeti meg, ha meghalok, akkor az örökösöimet. Természetesen ennek ellenére, mivel felhasználási szerződés kötöttem a kiadóval, ezért a mű felhasználásának jogát a kiadó gyakorolja a kiadás, esetleges utánnyomás, javított kiadás vonatkozásában, de ez a szerző jogait nem érinti. Sokakban felmerülhet a kérdés, hogy a szerzőt a szerzői jogok mikortól illetik meg. Alapvetően a Sztv. kimondja, hogy a mű keletkezésétől:

A Sztv.9. § (1) bekezdése alapján: A szerzőt a mű létrejöttétől kezdve megilleti a szerzői jogok – a személyhez fűződő és a vagyoni jogok – összessége.

Joggal kérdezheti az olvasó, rendben, de akkor a szerző a jogszabályhely megjelenítése mellett miért nem tünteti fel a törvény oldalszámát? A jogszabályok nem minősülnek a szerzői jog védelme alá tartozónak, nem is ismerjük azokat, akik a jogszabály megalkotása mögött vannak, sőt, mivel az országgyűlésben módosítók benyújtására is lehetőség van a részletes vita lezárásáig, ennek nem is lenne sok értelme. Nem szerzői művek a bíróságok ítéletei sem, illetve a belső utasítások, szabályzatok sem tartoznak a szerzői jog körébe. Egy műnek a felhasználása esetén az egyetemi tanulmányaik során már jól ismert hivatkozások tekinthetők a mű szabályos felhasználásának. Ha a műből idézet szakaszokat *parafrázéalom*, átirom (ez nem egyenlő azzal, amikor valaki szinonimákra cseréli ki a műben lévő szavakat). Ha konkrét idézet van a szövegben, akkor pedig az idézőjel mellett meg kell adni az oldalszámot is az idézett műből. A szerző jogai ekkor nem sérülnek, a szerzőt az sérti, ha a művét vagy annak bármely részletét hivatkozás nélkül idézi a szerző, és úgy tünteti fel, mintha a sajátja lenne, de önmagában már az idézés hiánya is megvalósítja a plágiumot. A Semmelweis Egyetem Közszerzői Jogi Kar Mentálhigiéné Intézet Plágiumszabályzata kissé részletesebben szabályozza a kérdést, kiemelve a plágium fogalma:

Plagizálásnak minősül, ha szó szerinti idézés esetén a dolgozat készítője nem használ idézőjelet, és nincs pontosan megadva a hivatkozás:

- „...az adott szellemi alkotás, írásmű eredeti mondatának újra megfogalmazása, illetve
- egyes szavak szinonimájának használata a pontos hivatkozás megadása nélkül történik.

- A mondat átszervezése nem változtatja meg a gondolat eredeti vonalát, nem alkot újat.
- ...bármilyen (statisztikai) adat, ábra, illetve illusztráció átvétele esetén nem jelöli meg pontosan annak forrását.
- A hallgató köteles szakdolgozatához – abban belekötve – csatolni azon nyilatkozatát, miszerint fegyelmi büntethetősége tudatában kijelenti, hogy a szakdolgozat saját munkája. Ha ennek ellenkezője bizonyosodik be, a hallgató munkája elégtelenre értékelendő, s ellene fegyelmi eljárás kezdeményezhető.
- A szó szerinti idézet vagy *parafrázis* szövegrészlet esetében is szükséges a pontos hivatkozás megadása. Ez elengedhetetlen más forrásból származó statisztikai adat, ábra, vagy illusztráció felhasználása esetében is, akár csak gondolat, elmélet vagy vélemény esetében.
- A felhasznált műveket nem elegendő csak az irodalomjegyzékben feltüntetni, szövegen belül is utalni kell rá.
- Az irodalomjegyzékben feltüntetésre kell, hogy kerüljön az összes, a szövegben hivatkozott forrás.”⁵⁶

A *plágium* súlyos vétség, az eredeti szerző jogait sérti, és jogi relevanciája, következményei vannak. Az *önplágium* is tudományetikai vétség, de az egyes szerzők, tudományterületek ebben nem értenek egyet, szóval a saját műveket is minden esetben fel kell tüntetni.

Alaptétel: Külön felhívjuk a figyelmet arra, hogy a mesterséges intelligencia etikus használata több szempontból is elvárás.

Mire lehet és etikus használni az MI-t?

„Az MI-re alapuló eszközök számos módon segíthetik a szerzőket. Ilyenek például: olyan kérdések megválaszolásában, ahol a válaszok az interneten található anyagokon alapulnak, ötletek megfogalmazásában és írásos anyagok tervezésében vagy strukturálásában, grafikákhoz, képekhez és látványelemekhez szükséges ötletek generálásában, írott anyagok áttekintésében és kritikus elemzésében, érvényességük értékelése érdekében, nyelvtani szerkezetek javításában, különösen akkor, ha a készülő mű nyelve nem az anyanyelv, különböző írási stílusok gyakorlásában, szövegek

56 https://semmelweis.hu/m00ental/files/2019/02/TO_Pl%C3%A1giumszab%C3%A1lyzat-SE-MHI-1.pdf (2026. 01. 01).

rövidítésében, kérdőívek tételeinek generalálásában, szakirodalom keresésében, összefoglalások készítésében, előadási diák készítésében, címötletek generálásában, magyarázatok megfogalmazásában, számítógépes kódok esetén a hibakeresésben, az írás megakadása (blokk) esetében és az azon való túljutás segítésében.”⁵⁷

Mire nem használható az MI, és milyen korlátai vannak?

- *A fő különbség a mesterséges és az emberi intelligencia között az, hogy az MI-eszközök nem értenek meg semmit abból, amit előállítanak, azaz, hogy az általuk előállított szavak mit jelentenek a való életben.*
- *Az Open.ai, a ChatGPT alkotói maguk is megfogalmaztak hasznos tanácsokat és szempontokat, amelyek támpontokat és segítséget nyújtanak az oktatók és a diákok számára. Ezek röviden összefoglalva:*
- *Bár az MI által előállított mű hihetőnek és jól megírtnak tűnhet, az MI-eszközök gyakran adnak téves választ, ezért a tévyszerűség megőrzése érdekében csak megfelelő körülmények és ellenőrzés mellett lehet rájuk támaszkodni.*
- *Az MI-eszközök jobban teljesítenek kevésbé specializált területeken, illetve azokban a tárgyakban, amelyekről széles körben írnak.*
- *Az internetes keresőmotorokkal ellentétben nem keresik az aktuális forrásokat, és jelenlegi fejlettségi szintjükön néhány hónap alatt elavulnak.*
- *Néha fiktív idézeteket, forrásokat találnak ki.*
- *Az általuk felhasznált források kulturális dominanciát, meglévő sztereotípiákat, elfogultságokat és egyoldalú vagy szubjektív nézőpontokat tükrözhetnek.*
- *Mellőzik a kritikus hozzáállást a felhasznált források tartalmának tekintetében.*
- *Fontos kiemelni, hogy az ezekre az eszközökre való túlzott támaszkodás csökkentheti a kommunikációs, kritikai gondolkodási és értékelési készségek kulcsfontosságú tanulmányi és szakmai elemeinek fejlesztési lehetőségeit, amelyekre a tanulmányok során és azon túl is szükség van. Amit azonban ezek az eszközök nyújthatnak, az a lehetőség a kritikai elemzési és értékelési készségek fejlesztésére az általuk előállított anyag tanulmányozásával és annak kritikus elemzésével, valamint annak megítélése, hogy az általuk készített mű valóban érvényes és valós-e.”⁵⁸*

57 <https://www.ppk.elte.hu/sites/default/files/PPK/documents/2025-12/MI%20kari%20iranymutatas%202023%20HU.pdf> (2026. 01. 01.) A mesterségesintelligencia-alapú tartalomgenerálás használata az ELTE PPK-n dokumentumból.

58 <https://www.ppk.elte.hu/sites/default/files/PPK/documents/2025-12/MI%20kari%20iranymutatas%202023%20HU.pdf> (2026. 01. 01.) A mesterségesintelligencia-alapú tartalomgenerálás használata az ELTE PPK-n.

Az MI használatára vonatkozó utalást mindig fel kell tüntetni a dolgozatokban, az AI használat *elhallgatása* szintén etikai vétség. Különösen kínos, amikor a szerző a bibliográfia MI általi megszerkesztésével nyilvánvalóvá teszi a bíráló vagy oktató számára, hogy az írásműben a hivatkozások nem pontosak, de a szöveg *struktúrája* kapcsán is hamar kiderül a probléma egy szakavatott szem számára.

Főbb fogalmak

dolog, tulajdon, házasság, bejegyzett élettársi kapcsolatok, élettársak, jogok, kötelezettségek, szerződési szabadság

Ajánlott irodalom

Szeibert Orsolya (2025): *Családjog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

Vékás Lajos, Gárdos Péter (szerk.) (2018): *Kommentár a polgári törvénykönyvhöz*. Wolters Kluwer, Budapest.

Összefoglalás

A polgári jog igen szerteágazó területéről néhány fontosabb jogintézménnyel ismerkedtünk meg. A polgári jogi jogviszonyok, mint magánjogi jogalanyok körébe tartozó viszonyok, elsősorban a mellérendeltség és az egyenjogúság főszabálya köré szerveződnek. A felek szabadon alakíthatják ki a jogviszony kereteit, a jogszabályok egyes rendelkezéseitől eltérhetnek, bizonyos rendelkezéseket pedig kötelesek megtartani. A felek közötti jogvitákra az adott jogviszonyra vonatkozó szabályok szerinti polgári bíróságoknak van hatásköre és illetékessége.

Polgári eljárásjog

A polgári eljárásjogra szintén a kódex jellegű szabályozás jellemző, egyetlen eljárásjogi kódex van, noha természetesen vannak még partikuláris normák, ilyen például a külön törvényben szabályozott hagyatéki eljárás⁵⁹. Ez egy nemperes eljárás, a különlegessége az, hogy a közjegyző előtt zajlik, aki olyan hagyatékátadó végzést hoz, amely a bíróság ítéletével egyenlő, csak bírói úton támadható, ha másodlagos öröklési jogi vita van a felek között. A speciális jogszabályokat az egész eljárás (ezek tipikus speciális szabályok) során figyelembe kell venni, de az eljárásjog koherens módon egyetlen törvényben van szabályozva. Vannak kivételek, amelyek ún. nemperes eljárások, ezek lefolytathatóak a bíróság előtt is vagy más szervnél.

A hagyatéki eljárás ún. peren kívüli eljárás, ennek ellenére az eljárás végén született döntés a bíróság döntésével egyenértékű, és a közjegyzőnek kimondottan jogalakító szerepe van, amikor pl. a hagyaték átadásával tulajdonjoga keletkezik az örökösnek vagy örökösöknek.

Az alábbiakban a polgári ügýtípusokat soroljuk fel példálódzó jelleggel, de megjegyezzük, hogy számos más ügyben lehet polgári jogi elem (Nagy–Wopera, 2021:24).

A közigazgatási jogviták alapvetően más jogági jogviták, de például egyes közszerződéseknek vannak kimondottan magánjogi elemei.

Polgári ügynek minősül:

- „a polgári jogvita (a Ptk.-ban szereplő jogviszonyokon belüli jogokkal és kötelezettségekkel, azok teljesítésével, nem teljesítésével kapcsolatos jogviták);
- a családjogi jogvita (gyermek elhelyezése, házasság felbontása, házassági vagyonjogi jogvita);
- munkaügyi jogviták;
- közalkalmazotti jogvita;

59 2010. évi XXXVIII. törvény a hagyatéki eljárásról

- bírák, ügyészek, igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyaival kapcsolatos jogvita;
 - szövetkezeti jogviták;
 - váltójogi jogviták;
 - jogi személyekkel összefüggő jogviták;
 - civil szervezetekkel kapcsolatos ügyek (egyesületek, alapítványok, azok határozataival kapcsolatos jogvita);
 - társasházi jogviszonnyal kapcsolatos perek;
 - szerzői jogi jogviták.”
- (Nagy–Wopera, 2021:25).

A polgári eljárás vagy nemperes eljárás esetén a 2. táblázatban vázoljuk, hogy az egyes eljárásoknak melyek a legfőbb jellemzői.

2. táblázat. A polgári peres és nemperes eljárások legfőbb jellemzői
(Nagy–Wopera, 2021:27 alapján saját szerkesztés)

Peres eljárás	Nemperes eljárás
Minden esetben <i>bíróság jár el</i> perbírósági hatáskörben, a hatásköri és illetékességi szabályok alapján.	<i>Nem minden esetben bíróság jár el</i> (lásd pl. közjegyző a hagyatéki eljárás közjegyzői szakaszában, eljárása és határozatai a bíróság eljárásához és határozataihoz hasonlóak lesznek), de ilyen a fizetési meghagyásos eljárás, bírósági végrehajtó a végrehajtási eljárásban.
A jogvitában legalább két ellenérdekű fél van (felperes-alperes, illetve ezek jogi képviselői, ha vannak).	Az ellenérdekű felek jellemzően hiányoznak (pl. holtinak nyilvánítási eljárásban).
Az eljárás <i>keresetlevéllel</i> indul, amelyet a felperes nyújt be a perbírósághoz.	Az eljárás <i>kérelemmel</i> vagy más beadvánnyal indul.

Peres eljárás	Nemperes eljárás
A bíróság köteles mindkét felet meghallgatni (kétoldalú meghallgatás elve), azaz az eljárás kontradiktórius, a kölcsönös meghallgatáson és elsődlegesen írásbeli kommunikáción alapszik: kérelem (felperes) ellenkérelem (alperes) válaszirat (felperes) viszontválasz (alperes)	Az eljárás döntően nem kontradiktórius (pl. fizetési meghagyásos eljárás: a közjegyző az ellenérdekű felet nem hallgatja meg), maga a nemperes eljárás célja nem teszi szükségessé a felek kétoldalú meghallgatását (nincs jogvita).
A bíróság a tényállás meghallgatása érdekében bizonyítást vesz fel, de a per eldöntéséhez szükséges tények állítása és bizonyítékok rendelkezésre bocsátása a felek feladata.	Az eljárás során vagy nem folytatnak le bizonyítást (pl. fizetési meghagyásos eljárásnál) vagy korlátozottan van helye a bizonyításnak (pl. hagyatéki eljárás, cégbejegyzési eljárás: csak okirati bizonyítás megengedett).
A döntés a véglegesség igényével, ítélettel történik, mely, ha jogerőre emelkedik, jogi nyugvópontra juttatja a konfliktust.	Az eljárás érdemében is végzéssel születik döntés, ami nem minden esetben végleges (pl. teljes hatályú hagyatékátadó végzés, ideiglenes hatályú hagyatékátadó végzés).

A polgári eljárásjog a polgári anyagi joghoz hasonlóan alapelvekkel kezdődik, amelyeknek az egész per során érvényesülniük kell.

Elsők között a rendelkezési elv jelenik meg a Pp.-ben: a 2. § (1) bekezdés alapján a felek szabadon rendelkeznek perbe vitt jogaikkal, továbbá, hogy a bíróság a felek által előterjesztett kérelemhez kötve van (2. bekezdés). A felperes élhet a kereseti kérelem benyújtását követően és még a perfelvétel időszakában a kereseti kérelmének visszavonásával, illetve módosíthatja azt. Az alperes előterjesztett kereseti ellenkérelmét benyújtása után szintén módosíthatja, pontosíthatja. A feleknek viszont az az egyik alapvető kötelezettsége, hogy a kereseti kérelmüket pontosan terjesszék a bíróság elé, hogy a bíróság a jogvitáról érdemben tudjon dönteni. A polgári perjognak az egyik legnagyobb újítása és egyben az egész

eljárást meghatározó tényezője a *perkoncentráció elve*. Arra kell törekedniük a feleknek, hogy a per eldöntéséhez szükséges bizonyítékok (tanúvallomások, okiratok, magánszakértői vélemény, képek, esetleges hangfelvételek stb.) olyan időpontban álljanak rendelkezésre, hogy a jogvita lehetőleg egy tárgyaláson belül lezárható legyen (Pp. 3. §). Ez azt jelenti, hogy amennyire lehetőség van rá, a bíróság biztosítja azokat a körülményeket, hogy a felek a jogvitájukat időben le tudják zárni, bármelyik fél perelhúzó magatartása nem megengedett.

A perben a jelentősebb tények állítása, a tényeket alátámasztó bizonyítékok szolgáltatása a feleket terheli (Pp. 4. § 2. bekezdés).

Ahogy a polgári jogban már erről szóltunk, a feleknek a teljes eljárás alatt a *jóhiszeműség és a tisztesség* alapelvét figyelembe véve kell eljárniuk, aki nem így jár el, azt a bíróság pénzbírsággal sújthatja.

A polgári bírósági per szakaszai és főbb mozzanatai

1. A kereseti kérelem megfogalmazása és benyújtása a jogi képviselő által vagy önállóan a felperes(ek) részéről. Mindig a felperes indítja a pert, ő az ügy ura.
2. A bíróság, amennyiben a keresetlevél nem felel meg a jogszabályban foglaltaknak, úgy azt hiánypótlásra visszaküldheti.
3. Amennyiben a fél a hiánypótlási kötelezettségének maradéktalanul eleget tesz, a bíróság a keresetlevelet perfelvételre alkalmasnak találja és *befogadja*.
4. A per akkor kezdődik, amikor a keresetlevelet az ellenérdekű fél, az alperes(ek) részére a bíróság kézbesítette.
5. Az alperesnek a kereseti ellenkérelem benyújtására 45 nap áll rendelkezésére.
6. Ezt követően az ellenkérelmet a felperes kézhez kapja, és a benne foglaltakra vonatkozóan előterjeszti a válaszirátát.
7. Az alperes erre viszontválasszal reagál(hat).
8. A bíróság a Pp. alapján elrendelheti az előzetes bizonyítást, ha annak feltételei fennállnak:

- Pp. 334. §: *Az előzetes bizonyítás elrendelésének feltételeit az alábbiak szerint adja meg:*
 Előzetes bizonyításnak van helye az érdekelt fél kérelmére a per megindítása előtt vagy annak folyamatban léte alatt – a keresetlevél perfelvételre alkalmaságától kezdődően –, ha a bizonyítás a per folyamán, illetve annak későbbi szakaszában nem lenne sikeresen lefolytatható, vagy az jelentős nehézséggel járna,
- a. *a bizonyítás előzetes lefolytatása a per elkerülését, illetve észszerű időn belül történő befejezését elősegíti, vagy*
 - b. *a bizonyítás előzetes lefolytatását jogszabály megengedi.*
9. Amennyiben kirendeli előzetesen a szakértő alkalmazását, vagy helyszíni szemlét tart stb., ezt követően folytatódik a per következő, már nem írásbeli szakasza.
 10. A bíróság tárgyalást tart, amelyre a feleket idézi.
 11. Külön idézheti az első tárgyalásra a tanúkat is.
 12. A tárgyalás a megjelentek azonosításával kezdődik, majd a bíróság iratismertetéssel folytatja az ülést.
 13. Ezt követően felhívja elsőként a felperest, majd az alperest nyilatkozattételre.
 14. A felek nyilatkozatait és az egész eljárást hangfelvétel segítségével rögzíti, később leírja a jegyzőkönyvet nekik.
 15. A tárgyaláson rendszerint megkísérli a felek között az egyezség létrehozását, ezt elő is kell mozdítania.
 16. A tárgyaláson feladata az anyagi és az alaki pervezetés, az anyagi pervezetés körében jogkérdésekről köteles a feleket tájékoztatni, ide tartozik a kitanítási jog is, amely a felek méltóságának megőrzésével gyakorolható, nem kioktatás, hanem tanítás.
 17. Ezt követően, ha például egyezség kötésére van kilátás, akkor a perfelvételi tárgyaláson legfeljebb hat hónapos szünetelést rendel el, és felhívja a feleket, hogy írásba foglalt egyezségüket a bíróság felé nyújtsák be.
 18. Amennyiben a felek között bár a tárgyaláson volt remény az egyezség megkötésére, de végül az nem vezetett eredményre, a folytatólagos tárgyaláson a bizonyítási indítványokkal folyik tovább a tárgyalás.
 19. A bizonyítási indítványokat a felek előzetesen, a *perfelvétel* során már rendelkezésre bocsátották.
 20. Itt van mód tanúk meghallgatására, bizonyítás lefolytatására.
 21. Ha nem volt még előzetes bizonyítás az eljárás során, a bíró kirendelhet szakértőt.
 22. Új tárgyalást tűz ki, amennyiben szükséges.

23. A bíró a tárgyalás során szünetet is elrendelhet, ha vagy a tárgyalás hosszúsága, vagy egyéb körülmény miatt ez szükséges.
24. A bíró hozhat a tárgyaláson ún. részítéletet (egyes kérdésekben dönt rész- vagy kisítélettel).
25. Hozhat eljárási kérdésekben végzéseket az egész eljárás során, amikor idézi a tanúkat, a szakértőt vagy más érdekeltet.
26. Amikor bírságot szab ki, ezt is végzésben teszi.
27. A bíróság a per végén az adott ügyben, ha minden bizonyíték a rendelkezésre áll, a felek is együttműködnek a bírósággal, és egyéb körülmény sem akadályozza azt, akkor dönt a tárgyaláson ítélettel, amelyet kihirdet a felek számára.
28. Amennyiben a felek (valamennyi fél) lemondott a fellebbezés jogáról, akkor az ítélet a kihirdetésének napján jogerőssé válik.
29. „Res judicata pro veritate accipitur” szól a latin szentencia. Az ítélt dolgot igazságként kell elfogadni, anyagi jogerővel bír és végrehajtható.
30. Az utolsó szakasz az ítélet végrehajtása vagy a felek által, vagy bírósági végrehajtási eljárás útján.
31. Amennyiben valamelyik fél alapos okkal nem ért egyet az ítélettel, akkor a fellebbezési határidőn belül a magasabb szintű bírósághoz fordulhat jogorvoslat érdekében.

A polgári per során az egész eljárás gördülékenysége érdekében az elektronikus ügyintézés preferált, amennyiben valaki nem rendelkezik a szükséges háttérrel, a bíróságtól kérheti a hagyományos úton, postai levélben történő kapcsolattartást. A perben, ahogy a fentiekben is láttuk, dominál az egyezségkötés, a házassági bontópereknel például köteles a bíró felkínálni a feleknek a lehetőséget. Ha a felek egyezséget kötnek, azt a bíró úgynevezett *ítélet hatályú végzéssel* hagyja jóvá, vagyis a végzés, amit kiad, olyan erővel bír, mint egy ítélet, természetesen az egyezséget jóváhagyó végzés is jogorvoslattal támadható.

Főbb fogalmak

alperes, felperes, keresethez kötöttség, bizonyítékok, bizonyítás, perfelvételi tárgyalás, halasztás, felfüggesztés, egyezség, mediáció

Ajánlott irodalom

Nagy Adrienn – Wopera Zsuzsa (2021): *Polgári eljárásjog I.* Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.

Összefoglalás

A magánjogi jogvitákban az ügy ura a felperes, de az alperesnek is minden lehetséges módot meg kell adni a védekezésre, bizonyítási szükséghelyzetben még az ellenfélnél lévő bizonyítékokra is hivatkozhat. A perben főszabály szerint mindenkor a perkoncentráció elve érvényesül, a feleknek eljárástámogatási kötelezettségük van. Biztosítaniuk kell, hogy a bizonyítékok mindig időben rendelkezésre álljanak, és lehetőleg (noha ez sokszor utópisztikus) a pert egyetlen tárgyalás alatt le lehessen zárni. A perben a felek a nyilatkozataikhoz kötve vannak, azokat szűk körben módosíthatják a perjog szabályai szerint.

Jogászi hivatásrendek

A pszichológusok a munkájuk során, pl. igazságügyi szakértőként vagy gyermekvédelmi szakszolgálatoknál végzett munka során a szakterületükön kívüli jogi ismeretekkel kell gazdagítaniuk az eddigi tudásukat, és meg kell ismerkedniük azokkal a jogászi hivatásrendekkel, amelyek képviselőivel a gyakorlati munka során együtt kell működniük.

Az *ügyvédek és ügyvédjelöltek* egyéni ügyvédként vagy ügyvédi iroda tagjaként tevékenykednek, működésük során az ügyvédi törvénynek⁶⁰ és a Magyar Ügyvédi Kamara Etikai Kódexének⁶¹ vannak alárendelve. Ügyvéd az a személy, aki 3 év joggyakorlattal rendelkezik: A gyakorlat megszervezhető bíróságon, ügyészségen, közjegyzőnél vagy jogtanácsosként is „jogi szakvizsgálathoz kötött joggyakorlat” teljesített és , jogi szakvizsgát tett, és a Magyar Ügyvédi Kamara (MÜK) területi (székhely szerinti) szerve határozatával az ügyvédek soraiba felvett és nem áll törlési eljárás hatálya alatt. Az ügyvédi nyilvántartásban szereplőkről az Országos Ügyvédkereső⁶² felületén lehet tájékozódni. Az ügyvédek *függetlenek*, nem tartoznak egyik hatalmi ágba sem, tevékenységük során nem utasíthatóak. Az ügyvédek a MÜK által kibocsátott *ügyvédi igazolvánnyal* rendelkeznek. Az ügyvédjelöltek még szakvizsgával nem rendelkeznek, így korlátozottabb jogaik vannak az egyes eljárásokban.

A *jogtanácsosok és jogi előadók* állami szerveknél vagy gazdasági társaságoknál tevékenykednek, tevékenységük során kizárólag azon munkáltató érdekében járhatnak el, amelynek munkavállalói, „ügyeket” klasszikus értelemben harmadik személytől nem vállalhatnak. Ügyvédi igazolvánnyal rendelkeznek. A jogtanácsosok már jogi szakvizsgával rendelkeznek, így teljes értékű szakemberként képviselhetik peres ügyeikben a kormányhivatalt vagy éppen egy gazdasági társaságot. A jogtanácsosok is rendelkeznek ügyvédi igazolvánnyal és szerepelnek az ügyvédi nyilvántartásban.

60 <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1700078.tv> (2025. 08. 11.)

61 8/1999. (III. 22.) MÜK szabályzat az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól (2025. 08. 11.)

62 <https://magyarugyvedikamara.hu/html/nyilvanos-kereso/> (2025. 08. 11.)

A *bírák a bírói hatalmi* ágba tartoznak, hierarchikusan felépülő bírósági szervezetrendszerrel, jogi szakvizsgálóval rendelkeznek és legalább 35 évesek a kinevezésük idején. A bírói működésük megkezdésekor fizikai és pszichológiai vizsgálatokon esnek át, a kinevezés feltétele az alkalmassági vizsgálat „megfelelt” minősítése. Az alkalmasságvizsgálatot az Igazságügyi Minisztérium által kiadott rendelet⁶³ szabályozza. A bírák kinevezésénél kizáró ok a meglévő súlyos pszichiátriai betegség, illetve a döntések tekintetében mutatkozó pszichológiai deficit. A bírák felett a munkáltatói jogokat, a bíróság elnöke gyakorolja, az Országos Bírósági Hivatal (OBH)⁶⁴ kizárólag a kinevezésnél javaslattevő, hiszen az (OBH) elnökének javaslatára a köztársasági elnök hatásköre a bírák kinevezése (az OBH-ba van kinevezve, a munkáltatói jogkör gyakorló a felettes bíróság, így van ez az ügyészség esetében is), nincs egységes ítélkezési gyakorlatot kimondó döntés, de az előbbire törekedve vannak kötelező erővel bíró jogegységi döntések pl. de ezeknek nincsenek a szó szoros értelmében alárendelve a bírók, mert ha valamiért nem követi, akkor a másodfok megváltoztatja maximum a döntését, nem pedig joghátrány éri, mint pl., ha a törvény rendelkezéseit szegné meg, amiknek alá van rendelve.

Az *ügyészek jogállását* külön törvény⁶⁵ szabályozza, a végrehajtó hatalmi ágba tartoznak, felügyelik a büntetésvégrehajtási szerveket, a közigazgatás egészét, a közigazgatási tevékenységeket, a nyomozóhatóság munkáját és szűk körben nyomoznak is.

A jogászok egy része jogtudománnyal foglalkozik, amely lehet dogmatikai kutatást végző jogtudós vagy inkább empirikus jogtudományi kutatást végzők (Fleck-Gajduscheck, 2015).

63 6/2020. (V. 25.) IM rendelet a bírói pályalkalmassági vizsgálatról (2025. 08. 11.)

64 2011. évi CLXI. tv. 119. § A bíróság elnöke. a) a költségvetési keretek között gondoskodik a bíróság működéséhez szükséges személyi és tárgyi feltételekről, b) gyakorolja a törvény által hatáskörébe utalt munkáltatói jogokat.

65 2011. évi CLXIV. törvény a legfőbb ügyész, az ügyészek és más ügyészségi alkalmazottak jogállásáról és az ügyészi életpályáról (2025. 08. 11.)

Büntető anyagi és eljárásjog

Büntető anyagi jog

Rendkívül nagy joganyagot szükséges a jelen fejezetben ismertetni, ennek ellenére arra az anyagra szorítkozzunk, amelyet haszonnal forgathatnak a gyakorlók szakemberek. A célunk az, hogy az alapvető büntetőjogi és büntető eljárásjogi fogalmakkal tisztában legyen az olvasó. A pszichológusi munka gyakran igényli az alábbiakban hivatkozott alapvető fogalmak ismeretét, illetve a hivatkozott joganyag, illetve művek további eligazodást tesznek lehetővé a jogág egészében. A büntető anyagi jog azokat a normákat tartalmazza, amelyeknek megsértését a Büntető Törvénykönyvről szól 2012. C. törvény (Btk.)-ban taxatív felsorolt eseteket büntetni rendeli. Ezek többségében az állam lép fel a büntetőigényével, kivéve Be. 53. §. A büntetőjogi kódex, a 2012. évi C. törvény, a Büntető Törvénykönyv két nagy részből épül fel: a büntető anyagi jog általános részéből és a különös részéből. Az általános rész tartalmazza, többek között:

- A területi, időbeli, személyi, tárgyi hatály fogalmát
- A bűncselekmény fogalmát
- A bűnhalmazat fogalmát és a folytatóság fogalmát
- A szándékosság és a gondatlanság fogalmát
- A kísérletet, az előkészületet
- Az elkövető(k) fogalmát

A Btk. 1.§ (1) bekezdés egyik alapelve a már korábban említett törvényesség. A *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* elv tilalmazza azt, hogy olyan cselekményért ítéljenek el valakit, amely nem számít bűncselekménynek, és olyan büntetést szabjanak ki, amelyről a törvény nem rendelkezik. Ez a szemlélet az egész kódexet áthatja, illetve a büntető igazságszolgáltatást a nyomozóhatóságoktól az ügyészségen át a büntető bíróságokig. Az Alaptv.. elvi éllel rögzíti, hogy mindenkit megillet az ártatlanság vétele is. Be. 1. §: Senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg bűnösségét a bíróság jogerős ügydöntő határozata meg nem állapítja. Erről részletesebben a büntető eljárásjogi alfejezetben szólnunk.

A területi, időbeli, személyi, tárgyi hatály fogalma

A Btk. kimondja, hogy alapvetően a bűncselekmény *elkövetésének időpontja* az irányadó a bűncselekmény megítélése és az alkalmazandó jog vonatkozásában. Az is alapvető tétel a törvényben, hogy amennyiben a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el, akkor az *elbíráláskor* hatályban lévő büntető törvénykönyvet kell alkalmazni.

A kétszeres értékelés tilalma is ide kapcsolható, amely a ne bis in idem elvéből fakad, hogy kétszer nem lehet elítélni egy személyt ugyanazért a bűncselekményért, illetve amennyiben mondjuk az EU-ban már elítélték ugyanazért a bűncselekményért (kétszeres értékelés tilalma), nem lehet újra elítélni.⁶⁶

A Büntető Törvénykönyv személyi és területi hatálya

A Btk. 3. § (1) szakasza kimondja, hogy a magyar büntető törvényt kell alkalmazni

- *a belföldön elkövetett bűncselekményre,*

A tettes állampolgárságától függetlenül, amennyiben valaki belföldön olyan cselekményt vagy cselekményeket követ el, amelyek sértik a Btk. bármely rendelkezését, attól függetlenül, hogy közbárá vagy magánbárá üldözendő cselekményről van szó, a törvény a magyar büntetőjogot rendeli alkalmazni, ha a bűncselekmény Magyarországon történt.

- *a Magyarország területén kívül tartózkodó magyar felségjelű úszólétesítményen vagy magyar felségjelű légi járművön elkövetett bűncselekményre,*

A hajókon, repülőgépeken, amelyek akár az Antilláknál mozognak, ha magyar lobogó alatt közlekednek, mindig a magyar büntetőjog lesz az irányadó az ott elkövetett bűncselekményekre vonatkozóan.

66 2005. évi CXVI. törvény az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló, 2000. május 29-én kelt egyezmény és az egyezmény 2001. október 16-án kelt kiegészítő jegyzőkönyve kihirdetéséről.

Btk. 3.§ (2) bekezdés:

- *...a magyar állampolgár által külföldön elkövetett olyan cselekményre, amely a magyar törvény szerint bűncselekmény.*
- *A magyar büntető törvényt kell alkalmazni*
- *a nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett cselekményre is, ha az*
- *a magyar törvény szerint bűncselekmény, és az elkövetés helyének törvénye szerint is büntetendő,*
- *állam elleni bűncselekmény – kivéve a szövetséges fegyveres erő ellen elkövetett kémkedést és a kémkedést az Európai Unió intézményei ellen – tekintet nélkül arra, hogy az az elkövetés helyének törvénye szerint büntetendő-e,*
- *a magyar állampolgár, a magyar jog alapján létrejött jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező egyéb jogalany sérelmére nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett olyan cselekményre is, amely a magyar törvény szerint büntetendő.*

A büntetőjog általános része azokat a főbb fogalmakat tartalmazza, amelyekre az egész különös részi tényállások vonatkozásában szükségünk lesz, a büntetőjog vázát alkotják azok a fogalmak, amelyek minden bűncselekmény vonatkozásában értékelésre kerülnek, az alábbiakban néhány példával fogom érthetőbbé tenni a jogszabály szakaszait.

A bűncselekmény fogalma

A Btk. 4. § (1) bekezdése alapján: Bűncselekmény az a *szándékosan* vagy – ha e törvény a *gondatlan* elkövetést is büntetni rendeli – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre e törvény büntetés kiszabását rendeli.

Két alakzattal állunk szemben: az egyik a szándékosság, amelyen belül *egyenes* és *eshetőleges szándékot* különítünk el. Itt két dolgot tanulunk meg, amelyeknek lehet pszichológiai relevanciája is:

Btk. 7. §: Szándékosan követi el a bűncselekményt, aki cselekményének következményeit kívánja, vagy e következményekbe belenyugszik.

Egyenes szándék: X-nél van egy élet kioltására alkalmas kés, ezzel szíven szúrja a sértettet, azzal a szándékkal, hogy megölje.

Egyenes szándék: símaszket vesz Józsi, és pajszer, majd az éj leple alatt feltöri a helyi közértet, azért, hogy ellopjon onnan 100 doboz szeszes italt, illetve: Amálka elindul a szomszéd ház felé, ahol a gyanútlan anyósát egy 40 cm-es pengé hosszúságú késsel szíven szúrja.

Van egy dinnyeföldem, de nagyon félttem a dinnyéket, mert mindig megdézsmálják, ellopják őket, ezért úgy döntök, hogy az élet kioltására is alkalmas, 220 volt áramerősségű védelmi rendszert telepítek, amely miatt a tolvajok közül Józsi a helyszínen életét veszti. *Eshetőleges szándék*, belenyugszom, hogy lehet, hogy valaki arra megy, és ez a halálát okozhatja. Miért? Mert az áramerősség 220 volt, tehát tudom, hogy valaki ott meghalhat ettől, azért is teszem oda, de nem egy konkrét embert kívánok megölni, hanem bármely embert, aki a dinnyeföldemre téved.

A *gondatlan*⁶⁷ alakzatra példa:

- Tudatos gondatlanság (luxuria): Az elkövető előre látja a cselekményének lehetséges következményeit, de könnyelműen bíz az elmaradásában.

Példa: valakivel, aki ittas nézeteltérésem van, meglököm a sértettet, nézeteltérésem van, elesik és beüti a fejét a járdaszegélybe úgy, hogy ennek következtében meghal.

- Hanyag gondatlanság (negligencia): Az elkövető azért nem látja előre a lehetséges következményeket, mert elmulasztja a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést.

Egy orvos operál, de nem figyel oda, és véletlenül elvág egy eret, noha látnia kellett volna, hogy ahol műt, ott egy létfontosságú artéria van.

A lopás lehet vétség vagy büntett (gondatlanságból nem lehet lopást elkövetni), az emberölésnek viszont van *gondatlan alakzata*, így vagy büntett, vagy vétség lesz. Minden gondatlanságból elkövetett bűncselekmény vétségnek minősül.

Btk. 5. §: A bűncselekmény büntett vagy vétség. Büntett az a szándékosan elkövetett bűncselekmény, amelyre e törvény kétévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetés kiszabását rendeli, minden más bűncselekmény vétség.

67 A gondatlanságnak két formáját ismerjük: a negligenciát és a luxuriát, első a hanyag, a második a tudatos gondatlanság.

3. táblázat. A törvényi tényállás tartalmi elemei (Tóth, 2022 alapján saját szerkesztés)

Alany	Szükséges elemek	Esetleges elemek
	14. életévét betöltött természetes személy, kivéve egyes szándékos, erőszakos bűncselekmények	Hivatalos személy, katona, magyar állampolgárságú, nő stb. Van-e bármilyen védett tulajdonsága?
Alanyi oldal	Bűnösség (szándékos vagy gondatlan)	Motívum, célzat: Miért?
Tárgy	Jogi tárgy	Elkövetési tárgy vagy a passzív alany
Tárgyi oldal	Elkövetési magatartás tevés mulasztás	Hely idő mód eredmény ok-okozati összefüggés

A bűnhalmazat és a folytatólágosság fogalma

Btk. 6. § (1) bekezdése: *Bűnhalmazat az, ha az elkövető egy vagy több cselekménye több bűncselekményt valósít meg, és azokat egy eljárásban bírálják el.*

Azért hamisít okiratot, hogy aztán a sértettől jogtalanul megszerezze a vagyonát. Van egy okirathamisítás, amely alapján ő jogtalanul megszerzi a sértett ingatlanát, ebben az esetben nagy értékre elkövetett csalás is megvalósul, és erről a kettőről a bíróság egy eljárásban dönt.

- *Nem bűnhalmazat, hanem folytatólágosan elkövetett bűncselekmény az, ha az elkövető ugyanolyan bűncselekményt egységes elhatározással, azonos sértett sérelmére, rövid időközönként többször követ el.*

A terhelt mindig a Cukorka ABC-be (azonos sértett sérelmére) megy lopni (idegen dolgot mástól jogtalan eltulajdonítás céljából vesz el), mondjuk már nem szabálysértési értékhatáron belül eddig 2 millióért lopott, de most fülön csípték.

A bűncselekmények stádiumai: az előkészület és a kísérlet

A két fogalom a büntetőjogban a stádiumokat jelenti, vagyis azt, hogy egy adott bűncselekmény lehet, hogy csupán előkészületi szakba jut, és ott a bűncselekménytől az elkövető eláll, mégsem megy lopni, meggondolta magát, vagy nem húzza meg a ravaszt, megkegyelmez Péternek. Nézzük sorban a két *stádiumot*.

Az előkészület

Btk. 11. § (1) Ha e törvény külön elrendeli, előkészület miatt büntetendő, aki a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, az elkövetésre felhív, ajánlkozik, vállalkozik, vagy a közös elkövetésben megállapodik.

Példa az előkészületre: Tomi felajánlja Csabinak, hogy szívesen segít eltenni láb alól a mindkettőjüknek már sok „problémát” okozó Tecát. Vagy felbérel Csabi, hogy ő megfelelő pénzösszegért elteszi láb alól, de ezt mégsem teszi meg, de mondjuk az összeget az „akcióért” elteszi.

Példa az előkészületre: X-nek a kezében van a lőfegyver, rá is irányította a fegyvert a (hipotetikus) sértettre, de nem húzta meg a ravaszt, ekkor az alábbi szakaszt kell alkalmazni.

„Az előkészület magatartás jellemzői:

- törvényi tényállási elemet (a Btk.-ban szereplő bűncselekmények megvalósítása, érdekében) nem valósítanak meg,
- csak akkor büntethetők, ha ezt a különös részben szereplő bűncselekmények, tényállásaiban a jogalkotó kifejezett rendelkezéssel előírja,
- mindig célzatos, az elkövetés érdekében megvalósított magatartások.”
(Tóth, 2022:64)

A kísérlet

Btk.10. § (1): Kísérlet miatt büntetendő, aki a szándékos bűncselekmény *elkövetését megkezdi*, de nem fejezi be.

Mentőt hív, és *ennek következtében* a sértett életben marad. Akkor *életveszélyt okozó súlyos testi sértés lesz* a minősítés (az eset összes körülményeit nyilván ismerni kell a minősítéshez, különösen a szakértői véleményekben foglaltakat).

Vagy meghúzta a ravaszt, de nem találta el, akkor *emberölés kísérletéért felel*.

- A kísérletre a befejezett bűncselekmény büntetési tételét kell alkalmazni.
- A büntetést korlátlanul enyhíteni vagy mellőzni is lehet, ha a kísérletet alkalmatlan tárgyon, alkalmatlan eszközzel vagy alkalmatlan módon követik el.

Példa: Valaki az ágyban fekvő már *halott embert*⁶⁸ akarja megölni.

Az élet kioltására nem alkalmas *légpuskával* lő meg valakit. A lőfegyvernél mindig a csőtorkolati energia lesz az irányadó, kizárólag az minősül *lőfegyvernek*, amelynek a *csőtorkolati energiája 7,5 joule felett van*.

(5). Ha a (4) bekezdésben meghatározott esetben a kísérlet már önmagában is megvalósít más bűncselekményt, az elkövető e bűncselekmény miatt büntethető.

Az elkövetők

A Btk. 12. § szerint: Elkövető a tettes, a közvetett tettes és a társtettes (a továbbiakban együtt: tettesek), valamint a felbújtó és a bűnsegéd (a továbbiakban együtt: részesek).

A Btk. 13. § (1) bekezdése alapján: Tettes az, aki a bűncselekmény törvényi tényállását megvalósítja.

68 EBH2012. B.4. A halál beálltát követően, passzív alany hiányában – az elkövető akaratától függetlenül – emberölés nem követhető el. A halva született gyermek ellátatlanul hagyása ezért alkalmatlan kísérletet nem valósít meg. Passzív alany hiányában nem az alkalmatlan kísérlet jogkövetkezményeit kell alkalmazni, hanem – bűncselekmény hiányában – felmentő ítéletet kell hozni.

Minden esetben törvényi tényállási elemet kell megvalósítania (vannak kivételek, nyitott tényállásoknál)⁶⁹, a tettesnek ettől lesz tettesi „minősége”.

- *Közvetett tettes* az, aki a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását e cselekményért *gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer vagy fenyegetés* miatt nem büntethető, illetve tévedésben levő személy *felhasználásával* valósítja meg.

Példák a fentiekre: Beküldik a 10 éves Janikát az ablakon, mert ő befér, és ő emeli el a számítógépet.⁷⁰

- A mindenki által ismert fura falu bolondjának adnak a kezébe lőfegyvert (tettes) és arra biztatják, hogy húzza meg a ravaszt, nem lesz semmi gond, és egy embert megöl (közvetett tettes lesz az, aki felbújtotta, ő minősül elkövetőnek). A kóros elmeállapotú nem büntethető.
- Arra kényszerítik a pénztárost egy machetével, hogy adja át a pénzt a kaszából, ő átadja, ezzel nem követ el bűncselekményt, mert *fenyegették*.
- *Társtettesek* azok, akik a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását *egymás tevékenységéről* tudva, *közösen* valósítják meg.

A *tettes*, mindegy, hogy *társtettes*, vagyis nem egyedül van, törvényi *tényállást* valósít meg. *Példa*: Ketten mennek betöréses lopni (mindkettő bent van a lakásban), akkor a lopás törvényi tényállását megvalósítják mindketten. Amennyiben ketten erőszakolják meg a sértettet (passzív alanyt), mindegyikük önálló tettes, így ez egy kivétel!⁷¹

A Btk. 14. § (1) bekezdése alapján: *Felbújtó* az, aki más bűncselekmény elkövetésére szándékosan rábír.

Bűnsegéd az, aki bűncselekmény elkövetéséhez másnak *szándékosan segítséget nyújt*.

69 Tényállási elemeket kell megvalósítani, bár nem kell mindig a teljes egy személynek kimeríteni, pl. a nyitott törvényi tényállások cselekményeknél emberölés miatt büntetendő, aki lefog csak, ha a másik fojtogat, és tudja a másik szándékát vele.

70 Ha aki beküldi, közben figyelemmel nem biztosítja a cselekményét, mert akkor társtettesek lesznek, attól függetlenül, hogy az egyikük nem büntethető.

71 Van külön minősített eset rá: c) azonos alkalommal, egymás cselekményéről tudva, többen követik el. Csak akkor lehetnek társtettesek, ha az egyik lefogja vagy fegyvert fog rá, a másik pedig erőszakolja, csak tudva, hogy ezt fogja tenni.

- A bűnsegéd lehet fizikai: odaszállítja az elkövetőt a helyszínre.
- Amennyiben helyiséget biztosít a bordélyház működéséhez, a drogok előállításához elhozza a mérleget a gyógyszergyárból (munkahelyéről ellopja), már *siu generis* tettesi magatartást valósít meg például.
- *Pszichikai bűnsegéd*: alapvetően a *már kialakult szándékot (nem felbujtó, a felbujtó a szándék kialakítását segíti olyan személyben, akiben korábban nem volt meg a szándék)* megerősíti. Pl. „Persze Johni, miért ne tudnád megcsinálni, menj, szerintem nem is fognak észrevenni, beugrasz a széfhez, kinyitod és kisuhansz.” Ha csak jelen van a helyszínen, abban az esetben is.
- A részesekre is a tettesekre megállapított büntetési tételt kell alkalmazni.

Főbb fogalmak

tettes, társtettes, bűncselekmény, védett jogi tárgy, eszköz eredmény

Ajánlott irodalom

Tóth Mihály (2022): *Büntetőjog, általános rész*. Patrocinium Kiadó, Budapest.

Összefoglalás

A fentiekben megismerkedtek a bűncselekményt elkövetők fogalmával, illetve az egyes gondatlan vagy szándékos alakzatok alapszintű elhatárolásával. Abba az algoritmusba tekinthetett be az olvasó, amely a nyomozás és az ügyész munkáját keretezi, a bűncselekmény minősítésénél számtalan nem tárgyalt körülményt és eseményt kell figyelembe vennie a büntetőjogászoknak. A következőkben néhány konkrét bűncselekménnyel és elkövetési magatartásokkal ismerkednek meg.

Büntetőjog különös rész

A büntetőjog különös része már az egyes bűncselekményeket tárgyalja, az alábbiakban néhány, a pszichológus szakterület szempontjából kiemelt bűncselekménnyel foglalkozunk részletesen. A bűncselekményt meghatározó jogi norma szerkezete alapvetően *hipotézisből, diszpozícióból és szankcióból* áll. Részletesen nem bontjuk szét a fentieket, az a lényeges, hogy a büntetőjogi norma meghatározza, hogy ki lehet a bűncselekmény alanya, elkövetője (általános alannal gyakran találkozunk: *Aki*), lehet speciális alanyi kör, például: hivatalos személy a hivatali bűncselekményeknél.

- A tettes is lehet cselekvőképes, korlátozottan cselekvőképes 12 év alatti gyermekkorú (nem büntethető), a büntethetőség alsó határa 12 év egyes speciális bűncselekményeknél. 12–14 év közötti fiatalkorú, 14–18 életév közötti fiatalkorú elkövető, kóros elmeállapotú.
- A bűncselekmény másik alanya a sértett vagy passzív alany, lehet 12 év alatti, 12–14 év közötti, 14–18 év közötti, időskorú, fogyatékos, védekezésre, akaratnyilvánításra képtelen személy.

A bünszervezetben vagy bünszövetségben történő elkövetés többnyire súlyosító tényező (fontos kiemelni, hogy a bünszövetség nem mindig súlyosító körülmény, mert van, ahol tényállási elem, pl. rendszeresen minősített eset – és ott kétszeres minősítést eredményezne, ha még súlyosítóként is figyelembe vennénk) a büntetőjogban.

A büntetéskiszabásnál súlyosabbnak minősülhet, ha gyermek a passzív alany, ha időskorú, ha akaratnyilvánításra, védekezésre képtelen személy sérelmére követik el.

Az egyes bűncselekmények típusai

Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények

Az élet és testi épség fontossága és kiemelt tárgyi súlyára tekintettel a különös részi tényállásoknál a második helyen szerepel. Ebben kifejeződik az ember sérthetetlenlensége és alapvető kulturális értékeink is.

Btk. 160. § (1): Aki mást megöl, büntetett miatt öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A Ne ölj! parancsát már az Ószövetségben szereplő Mózes által a választott népnek átnyújtott kőtáblákról is ismerjük. Az élet kioltása az egyik legsúlyosabb bűncselekmény, amelynek *előkészülete és kísérlete is van*, mindkettőt büntetni rendeli a Btk. Azt is büntetni kell (azonos büntetési tételt szabnak ki rá), aki valaki mást arra vesz rá (felbujtó, vagyis szándékot kialakító), hogy egy harmadik embert vagy többet *megöljön*. Aki valaki mással követi el a bűncselekményt szándékegységben, egymás tevékenységéről tudva, ő lesz a *társtettes*. A *bűnsegéd*, aki a kocsit biztosítja, aki gödröt ás a holttestnek, az a fizikai bűnsegéd, úgynevezett részes magatartást valósít meg, *tettes(ek) lesz és részes(ek)*.

Az alábbiakban a *minősített esetekre* néhány példát adunk.

A büntetés tíz évtől húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés, ha az emberölést

- előre kitervelten követik el.

A tettes tudja, hogy a sértett minden reggel elmegy kutyát sétáltatni. Az egyik reggel arra megy a tettes egy Magnum hangtompítós fegyverrel (csőtorkolati energiája az élet kioltására nyilván alkalmas), majd a sértettet fejbe, végül mellkason lövi, a sértett szörnyethal, a tettes a helyszínről símaszokostul, fegyverestül elmenekül. A bűncselekmény minősítése: Előre kitervelt emberölés, eredménybűncselekmény a passzív alany elhunyt a helyszínen.

- Nyereségvágyból követik el.

A nyereségvágy mindig azonnal pénzszerezést jelent, tudja a tettes, hogy a sértett-nél van egymillió forint, ezért leüti, ő meghal, a pénzt elteszi és elmenekül, vagy még nem hal meg, de az emberölés volt a szándéka vagy legalább tudott róla, hogy az ütése lehetett halálos is, és ebbe belenyugodva hagyja ott élve a helyszínen:

a segítségnyújtás az életét megmenthette volna, de a sértettet magára hagyta (súlyosító körülmény, ha megállapítást nyer, hogy a sérülései nem indokolták az azonnali halált), majd a sértett meghalt.

- Aljas indokból vagy célból követik el.

2000-ben tavasszal egy egészen hátborzongató eset járta be a hazai sajtót. Soproni Ágnes színésznővel végzett a fia barátja. A tettes annak érdekében követte el a gyilkosságot, hogy Petróczi András (felbujtó) édesanyjától örökség gyanánt mindenét megszerezze. Ezt a szándékát rövid időre „sikerre” is vitte. A vagyonból utazgatott, illetve a barátjának, aki a tettes volt, pénzt adott, az édesanya holttestét is együtt darabolták fel közös házuk fürdőkádjában. Sokszor tévedés van még a nem laikusok körében is azzal összefüggésben, hogy a feldarabolás (noha szörnyű és brutális tett), nem számít különös kegyetlenségnek.

- Különös kegyetlenséggel követik el.

A különös kegyetlenség tekintetében a büntetőjogászok körében egyetértés van abban, hogy abban az esetben állapítható meg ez az elkövetési alakzat, ha valaki a sértettnek még életében elviselhetetlen szenvedést okoz. Az élve eltemetés, zsi-negelés mindenképpen ilyeneknek számítanak.

Több ember ellen követi el az emberölést a tettes, ha legalább egy ember meghal és egy megsebesül, nyilván egyértelmű, ha 2 meghal, ez akkor is bekövetkezik.

- Hivatalos személy vagy külföldi hivatalos személy sérelmére, hivatalos eljárása alatt, illetve emiatt, közfeladatot ellátó személy sérelmére, e feladatának teljesítése során, továbbá a hivatalos, a külföldi hivatalos vagy a közfeladatot ellátó személy támogatására vagy védelmére kelt személy sérelmére követik el.

Az e pontba sorolt esetek mindig súlyosabbnak minősülnek, hivatalos személy a rendőr, bíró, közjegyző, parlamenti képviselő stb.

Erős felindulásban elkövetett emberölés

Btk. 161. §: Aki mászt méltányolható okból származó erős felindulásban megöl, büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Megint egy pszichológiai szempontból fontos és a többitől elkülöníthető alakzat. Ezt is egy korábbi joggal mutatom be: Az elkövető egy ikerházban élt a volt

férjével, akihez szerető érkezett a bűncselekményt megelőző éjszaka. A férjtől a szerető a reggeli órákban munkába távozott, a férj szabadságon volt. A tettes egész éjszaka hallotta a közös öröm zajait a szomszédból. Amikor a férjtől a nő reggel elment, átment a másik ikerházfélbe egy emberölésre alkalmas késsel, és 63 késszúrással megölte a sértettet. Ez akármennyire első látásra hirtelen felindulásnak minősül, nem tekintjük annak.

Példa: Az apa folyamatosan erőszakolja és bántja a lányát, és egyik nap, mikor az apa bemegy hozzá, sikerül valami tárgyat megszereznie, és megöli apját, de itt is vizsgálni fogják nem volt-e előre kiterelve.

Típusosan ez az a jogeset, amivel jól érzékeltethető az, hogy egy adott bűncselekménynél az eset összes körülményeit vizsgálni kell. Végül az utóbbiért ítélte el a bíróság.

Az mindenképpen erős felindulás, amikor azt halljuk (nincs ölési szándék még az eseménysorozat elején), például: beszélgetnek, szóváltás történik, majd az ölés szándékával (nem testi sértést akar okozni, attól, hogy védekezik a másik, az nem zárja ki az erős felindulás megállapítását, felemeli a konyhakést, és leszúrja a másik felet, aki azonnal belehal sérüléseibe). Persze nem ennyire egyszerű, mert még számtalan körülményt kell felderíteni a nyomozás során, ezért is utaltam két fontos momentumra a zárójelben, de nagyjából erre kell gondolni amikor egyértelműnek tartjuk az erős felindulást.

Ahhoz, hogy az emberölés megvalósuljon (minden esetben, mivel eredménybűncselekményről van szó), a halálnak be kell következnie. Ha nem hal meg az illető, akár két hét múlva sem, akkor emberölés kísérlete marad, mindaddig nem befejezett, amíg nem következik be a „végeredmény”, a passzív alany halála.

Testi sértés

Btk. 164. § (1) bekezdése: Aki más testi épségét vagy egészségét sérti, testi sértést követ el.

- Ha a testi sértéssel okozott sérülés vagy *betegség nyolc napon belül gyógyul*, az elkövető könnyű testi sértés vétsége miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

- Ha a testi sértéssel okozott sérülés vagy *betegség nyolc napon túl gyógyul*, az elkövető súlyos testi sértés büntette miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A testi sértésnél a *gyógytartam*nak van jelentősége mindig. Az orvosi látélet fogja eldönteni a gyógytartamot. Van halált okozó testi sértés, ennek egy példája: fontos megint kiemelni, hogy a szándék ebben az esetben sem a halál „előidézése” irányul, de a tettes az eredményért felel.

Kocsmai verekedés során a sértett a közepes erővel történő ököllel mellbe ütés következtében (szegycsontját ütik meg) a járdába beveri a fejét, és ennek következtében koponyaalapi törést szenved. Az elhatárolásnál nem az ütés erejének van jelentősége, hanem annak, hogy az ütés volt, vagy csak lökés, hiszen ha meglököm akkor nem akarhattam testi sértést okozni neki, így ha ennek ellenére meghal gondatlan emberölés lesz, míg ha megütöttem ököllel, akkor egyértelmű hogy testi sértést kívántam neki okozni (mindegy hogy könnyű testi sértés vagy súlyos testi sértés okozására volt elegendő a ütési erőm, mert mindenképp a szándékon túli eredményért fogok felelni a halált okozó testi sértés formájában).

Gondatlan alakzat

Gondatlanságból követi el az emberölést, aki a tettének lehetséges következményeit (csak lehetséges, mert ha szükségképpen bekövetkező következmény, akkor már nem gondatlanságról beszélünk, hanem eshetőleges szándékról, hiszen bele nyugodott, hogy az az egy dolog bekövetkezhet, ami ilyenkor törvényszerűen bekövetkezik) előre látja, de bízik e következmények elmaradásában, vagy azért nem látja előre tettének következményeit, mert a kellő körültekintést elmulasztja.

Példák: Tudja az elkövető, hogy apja rendszeresen borozgat, annyi egyforma üveg van a pincében, hogy úgy dönt, felhasználja az egyik sötétített boros flaskát permetszertárolás céljából. A gyanútlan apja arra megy és meghúzza, majd meghal növényvédőszer-mérgezés következményeiben. Nem akarta megölni, tudta, hogy odajár az apja, abban bízott, nem húzza meg ezt, mert előtte biztos beleszagol és érzi, hogy az nem bor stb.

Foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés

A Btk. 165. § (1) bekezdése szerint, aki foglalkozási szabály megszegésével más vagy mások életét, testi épségét vagy egészségét gondatlanságból közvetlen veszélynek teszi ki, vagy testi sértést okoz, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Külön alakzata van annak, ha valaki foglalkozási szabályszegéssel követi el a bűncselekményt. Ilyen lehet az alábbi eset is, amikor az orvos nem „figyel” a műtősnőre, aki szintén nem figyel, és benne hagynak a páciensben egy fogót, csipeszt vagy hasi törlőt, és a páciens súlyos egészségkárosodást szenved, akkor ez az alakzat valósulhat meg. De ilyennek minősülnek a munkabalesetek is, ahol nem biztosítják a megfelelő állványzatot a munkavégzésnél, vagy a pszichológus nem tartja be a kutatásaitikai elveket, és egészségkárosodást szenved a nem megfelelő elrendezés miatt a vizsgálati személy.

Egészséget veszélyeztető bűncselekmények

Kábítószer kereskedelem. A Btk. 176. § (1) bekezdés, aki kábítószerrel kínál, átad, forgalomba hoz vagy azzal kereskedik, büntetett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A Btk. két bűncselekmény típust rendel büntetni a kábítószerekhez, ezek a szerek meghatározott anyagok⁷², közöttük gyógyszerek alapanyagai is, amelyeket szigorú ellenőrzés mellett lehet felhasználni, orvosi indikációra, illetve tiltott a felhasználásuk és a kereskedelmük is.

A Btk. a kereskedést és a tartást is büntetni rendeli, de ha valaki jogosulatlanul egészségügyi intézményből morfinszármazékokkal kereskedik, az szintén megvalósíthatja ezt a bűncselekményt. A gyógyszerértékesítési forgalomban vagy kórházi intézeti forgalomban értékesített gyógyszerek OGYÉI engedéllyel rendelkeznek, és mind a mennyiségük, kiadhatóságuk, indikációik szigorúan szabályozott.

Kábítószer birtoklása. A Btk. 178. § (1) bekezdése alapján, aki kábítószerrel termeszt, előállít, megszerez, tart, az ország területére történő behozatal céljából megrendel,

72 78/2022. (XII. 28.) BM rendelet az ellenőrzött anyagokról.

az ország területére behoz, onnan kivisz, vagy azon átszállít, büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Egészségügyi termék hamisítása. A Btk. 186(1). § bekezdése alapján, aki

- egészségügyi terméket meghamisít vagy hamis egészségügyi terméket készít,
- hamis, meghamisított vagy Magyarországon nem engedélyezett egészségügyi terméket kínál, átad, forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik, c) hamis vagy meghamisított egészségügyi terméket az ország területére behoz, onnan kivisz, azon átszállít, vagy indokolatlan mennyiségben megszerez, tart, d) Magyarországon nem engedélyezett egészségügyi terméket indokolatlan mennyiségben megszerez, tart, az ország területére behoz, onnan kivisz, azon átszállít, e) egészségügyi termékhez kapcsolódó eredeti dokumentumot kereskedelmi céllal rendeltetésétől eltérően felhasznál.

Az egészségügyi termékekre vonatkoznak Btk. 186. § (1) bekezdés alkalmazásában:

- a) egészségügyi termék: az orvostechnikai eszköz, az in vitro diagnosztikai orvostechnikai eszköz és a vizsgálati gyógyszer; de ide tartoznak a gyógyászati segédeszközök: a) átmeneti vagy végleges egészségkárosodással, fogyatékossággal vagy rokkantsággal élők gyógyászati, ápolási technikai eszközei;⁷³ nyilvánvalóan ebbe a körbe tartoznak a vérnyomásmérők, vércukormérők, különböző orvostechnikai eszközök is. Ez azért is lényeges, mert az experimentális pszichológiában gyakran alkalmaznak alapvetően orvostechnikai eszközöket, műszereket, mint MRI, PET-CT és a nagyon gyakran alkalmazott EEG készülék az EKP-vizsgálatokhoz (SEP, BEAP, AEP, VEP⁷⁴ stb.).

Kuruzslás

A Btk. 187. § (1) bekezdése alapján, aki ellenszolgáltatásért vagy rendszeresen

- az orvosi gyakorlat,

73 7/2004. (XI. 23.) EüM rendelet a gyógyászati segédeszközök forgalmazásának, javításának, kölcsönzésének szakmai követelményeiről.

74 Eseményhez kötött agyi potenciál vizsgálatok: szomatoszenzoros kiváltott válasz, vizuális, akusztikus kiváltott válasz vizsgálatok.

- a nem-konvencionális gyógyító és természetgyógyászati eljárások körébe tartozó tevékenységet jogosulatlanul fejt ki, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki ellenszolgáltatásért vagy rendszeresen magát jogosulatlanul pszichoterapeutaként feltüntetve egészségügyi szolgáltatást végez.

A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a kuruzslást az orvosi gyakorlatra jogosultság színlelésével követik el.

E § alkalmazásában orvosi gyakorlatra jogosult az,

- akinek hazai egyetemen szerzett általános orvosi vagy fogorvosi oklevele van,
- akinek külföldi egyetemen szerzett és honosított, egyenértékűségi záradékkal ellátott általános orvosi vagy fogorvosi oklevele van,
- a külföldi állampolgár, aki engedély alapján oklevelének honosítása nélkül fejthet ki orvosi tevékenységet,
- feltéve, hogy nem áll az orvosi tevékenységtől eltiltás hatálya alatt.

A kuruzslás elkövetőjével szemben kitiltásnak is helye van.

Az egészségünk az egyik legfértettebb kincsünk, ezért az állam felé a polgárok jogos igénye artikulálódik abban, hogy az egészségügyi tevékenység végzéséhez az azt végzők megfelelő képzéssel rendelkezzenek, ellenőrzéseken essenek át, róluk a hatóság közhiteles, nyilvános adatbázist működtessen.⁷⁵ „A polgárok egészségének védelme megköveteli azt is, hogy orvosi tevékenységet kizárólag olyan személy végezzen, aki erre megfelelő végzettséggel, képzettséggel és jogosultsággal rendelkezik.” (Belovics, 2019:177)

A magyar egészségügyi „folklore”-ban élnek nem túl szerencsés gyakorlatok, amikor a betegek egymást gyógyítják, egy jól bevált gyógyszert ajánlanak a szomszédnak, esetleg adnak is belőle. Ez bár szabálytalan és kerülendő gyakorlat, mégis a jogszabály tényállási elemeit nem valósítja meg, hiszen rendszeresen és ellenszolgáltatásért cserébe végzett tevékenységről van szó, itt ez nem valósul meg (Belovics, 2019:177).

A bűncselekmény alanya bárki lehet, az is fontos, hogy mondjuk az az orvos, aki a kötelező kamarai tagsága alól fel lett függesztve, vagy egyenesen törölték a kamarai nyilvántartásból, hivatalosan nem végezhet orvosi tevékenységet, akkor, ha mégis ezt teszi, ő is megvalósíthatja a kuruzslást. Geréb Ágnes

⁷⁵ <https://kereso.enkk.hu/> (2025. 12. 31.)

szülész-nőgyógyászt szintén eltiltották a tevékenység végzésétől, és amíg az eltiltás hatálya alól nem mentesült, nem végezhetett az orvosi gyakorlat körébe eső tevékenységet. Mivel elítélték foglalkozás körében elkövetett halált okozó bűncselekményért, ezért ideiglenes hatállyal (erősen vitathatóan, hiszen kórházi körülmények között is történhetnek hasonló sajnálatos halálesetek, ma neki köszönhetjük, hogy jogszabály is támogatja az otthon szülő édesanyákat és családokat) eltiltották a tevékenységtől. A klinikai szakpszichológusok is szerepelnek az EKEH nyilvántartásban, sőt innen azt is megtudhatjuk bármely egészségügyi dolgozóról, hogy rendelkezik-e a számára előírt továbbképzési pontokkal.

Kizárólag azt értékeljük a bűncselekmény minősítése körében, hogy a cselekményt mondjuk egy *hivatalos személy* követte el, ebben az esetben az elkövetés egy jól definiálható jogalanyhoz köthető.

Amennyiben a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés foglalkozás körében követi el, akkor ott pl. nincsen speciális alany, mert nem is kell munkaviszonyban lennie, hogy elkövető legyen, lehet egy kuruzsló is, de ha meg nem tényállási elem, akkor meg csak súlyosító körülmény lehet, de ott is csak szűk körben, ha kifejezetten a beosztása tette lehetővé az elkövetést.

Nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények

A büntetőjogi normák által védett jogi tárgy az emberi szabadságjogok részét képezi, tekintettel arra, hogy az egyén dönti el, hogy kivel és milyen módon létesít szexuális kapcsolatot 14 éves kor felett. De a büntetőjogi felelőssége annak, aki 18. életévét betöltötte, és nevelése, felügyelete, gondozása, gyógykezelése alatt, a vele kapcsolatban fennálló hatalmi vagy befolyási viszonyával visszaélve –, ami egy külön minősített eset – 14. életévét betöltött személlyel létesít szexuális kapcsolatot (még akkor is, ha a másik fél „beleegyezett”, bűncselekményt követ el). Az alábbiakban az egyes elkövetési magatartásokat mutatjuk be részletesebben.

Szexuális kényszerítés. A Btk. 196. § (1) bekezdés alapján, aki mást szexuális cselekményre vagy annak eltűrésére kényszerít, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Bármilyen szexuális cselekmény, amely a nemi vágy felkeltésére vagy kielégítésére alkalmas, nem kell, hogy bármely testüregbe történő *behatolás* megtörténjen.

Szexuális erőszak. Btk. 197. § (1): Szexuális erőszakot követ el, és büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki

- *a szexuális kényszerítést erőszakkal, illetve az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel követi el.*

Azt a tényállási fordulatot az követi el, aki a másikat megfenyegeti, hogy megöli, megveri, ha nem fekszik le vele, vagy arra *kényszeríti*, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűrjön.

- *más védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapotát szexuális cselekményre használja fel.*

Sajnos az utóbbi időben megszaporodtak azok az erőszakos bűncselekmények, ahol kábítószerrel használt fel az elkövető szexuális vágyainak kielégítése céljából. Nyilván egyrészt a kábítószer birtoklása bűncselekményt is megvalósítja, és e mellett pedig halmaztatban szexuális erőszakot is elkövet azzal, hogy a sértett italába mondjuk GHB-t tesz és ezzel akaratnyilvánításra, védekezésre képtelenné teszi, vagy eleve együtt fogyasztanak kábítószerrel vagy italt, vagy éppen leitatja a másik felet annak érdekében, hogy vele szexuálisan érintkezzen. De az altatóorvos vagy sebész, aki a beteg magatehetetlen állapotát kihasználja (sajnálatosan volt ilyen eset) és úgy tapogatja, vagy közösül vele, egyéb szexuális jellegű cselekményt végez, szintén megvalósítja e bűncselekményt.

- *Szexuális erőszakot követ el az is, és öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel büntetendő, aki tizenkettedik életévét be nem töltött személlyel szexuális cselekményt végez vagy végeztet.*

A szexuális cselekmény módjától, beleegyezéstől függetlenül szexuális erőszaknak minősül, ha valaki 12 éven aluli gyermekkel létesít szexuális kapcsolatot.

Szexuális visszaélés. A Btk. 198. § (1) szerint az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennegyedik életévét be nem töltött személlyel szexuális cselekményt végez, vagy ilyen személyt arra bír rá, hogy mással szexuális cselekményt végezzen, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A 12–14 életév (azért 12–14 év közötti sértett esetén követheti csak el, mert ha fiatalabbat beszél rá vagy próbál rábírni, az mindig erőszaknak minősül már) közötti személlyel szexuális cselekményt végző szintén bűncselekményt követ el.

Vérfertőzés. A Btk. 199. § (1) bekezdése alapján, aki egyenesági rokonával szexuális cselekményt végez, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

- Aki testvérével közösül, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- *Az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmény miatt nem büntethető a leszármazó, ha a cselekmény elkövetésekor tizennyolcadik életévét nem töltötte be.*
- A vérfertőzés kriminalizálásában az *incesztus* általános tilalma fejeződik ki.

Igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények

Hamis vád. A Btk. 268. § (1) bekezdése alapján, aki a) mást hatóság előtt bűncselekmény elkövetésével hamisan vádol, b) más ellen bűncselekményre vonatkozó koholt bizonyítékot hoz a hatóság tudomására.

Elképzelhető, hogy valaki akár bosszúvágyból valakit fel kíván jelenteni, noha a másik fél nem követett el *bűncselekményt*, ezt az illető tudja is, de feljenti a másik személyt.

Hamis tanúzás. A Btk. 272. § (1) bekezdése szerint, a tanú, aki hatóság előtt az ügy lényeges körülményére valótlan vallomást tesz, vagy a valót elhallgatja, hamis tanúzást követ el.

A hamis tanúzásra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni arra, aki

- *mint szakértő hamis szakvéleményt vagy mint szaktanácsadó hamis felvilágosítást ad,*
- *mint tolmács vagy fordító hamisan fordít,*
- a 268. § (1) bekezdésének b) pontja esetén kívül büntető- vagy polgári ügyben hamis okiratot vagy hamis tárgyi bizonyítási eszközt szolgáltat.

(3) A (2) bekezdés c) pontja alapján nem büntethető a büntetőügy terheltje.

Btk. 274. §: Hamis tanúzás miatt mindaddig, amíg az az alapügy, amelyben a hamis tanúzást elkövették, nem fejeződik be, büntetőeljárás csak az alapügyben eljáró hatóság feljelentése alapján indítható. Az ilyen feljelentés esetét kivéve a hamis tanúzás büntetetheitőségének elévülése az alapügy befejezésének napján kezdődik. Fontos tudni, hogy a hamis szakvélemény adása is bűncselekmény, ha a szakértő azért teszi, hogy a terhelt a büntetőjogi felelősség alól mentesüljön.

Azt is érdemes kiemelni, hogy mikor nem lehet valakit büntetőjogi felelősségre vonni hamis tanúzásért:

A Btk. 275. § (1) kimondja: Nem büntethető hamis tanúzásért,

- a) aki a valóság feltárása esetén önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná,
- b) aki a vallomástételt egyéb okból megtagadhatja, de erre kihallgatása előtt nem figyelmeztették, vagy
- c) akinek a kihallgatása törvény alapján kizárt.

(2) A büntetés korlátlanul enyhíthető, különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető azzal szemben, aki az alapügy jogerős vagy végleges befejezése előtt az eljáró hatóságnak az általa szolgáltatott bizonyítási eszköz hamis voltát bejelenti.

Hamis tanúzásra felhívás. A Btk. 276. § (1) bekezdése szerint, aki mást hamis tanúzásra rábírní törekszik, büntetőügyben történő elkövetés esetén büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel, polgári ügyben történő elkövetés esetén vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Tanúvallomás jogosulatlan megtagadása. A Btk. 277. § szerint a tanú, aki büntetőügyben a bíróság előtti vallomástételt a tanúzási figyelmeztetés után jogosulatlanul megtagadja, vétség miatt elzárással büntetendő.

Kényszerítés hatósági eljárásban. A Btk. 278. § (1) bekezdése alapján, aki mást erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy hatósági eljárásban a törvényes jogait ne gyakorolja, vagy a kötelezettségeit ne teljesítse, a kényszerítés hatósági eljárásban bűncselekményt követi el.

Hatósági eljárás megzavarása. A Btk. 279. § (1) bekezdése alapján, aki olyan kihívóan közösségellenes vagy erőszakos magatartást tanúsít, amely a hatóság eljárását megzavarja, akadályozza vagy megghiúsítja, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

- A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt bírósági eljárásban követik el.

Gyakran előfordul bírósági tárgyalásokon, hogy a feleken erős érzelmek lesznek úrrá, egy tárgyalás akár tettelegességig is fajulhat, ezért a bíróság az ilyen ügyekben feljelentést tehet.

Főbb fogalmak

passzív alany, jogi tárgy, enyhítő és súlyosító körülmények, speciális alany, gyógytartam, minősített esetek

Ajánlott irodalom

Belovics Ervin (2019): *Büntetőjog, különös rész*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest.

Összefoglalás

A fentiekben néhány a pszichológus szakterületen specifikus bűncselekménytípussal ismerkedhettek meg, az élet és testi épség, a szexuális bűncselekményekre és a hatósági eljárásban elkövethetőkre koncentráltunk.

A továbbiakban a büntetőeljárás szabályaival foglalkozunk, amelynek keretében a vád tárgyává tett bűncselekménnyel összefüggésben a bíróság a terheltet elítéli vagy felmenti, az ítélete lehet nem jogerős vagy jogerőre emelkedett, amelyet mindenkinek tiszteletben kell tartania.

A büntetőeljárás főbb résztvevői és szakaszai

A büntetőeljárás az a jogilag szabályozott eljárás, amelyben az államnak a bűnelkövetőkkel szembeni büntető igénye nyilvánul meg, az az eljárás, amely során a büntetőeljárás alá vont személy vagy személyek felelősségét egy adott bűncselekmény elkövetése vonatkozásában jogilag szabályozott eljárás keretein belül a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján mérlegelik és döntenek arról, hogy a bűncselekmény vonatkozásában terheli-e büntetőjogi felelősség, vagy különböző okok miatt felmentik. Részletesen a jelen alfejezetben nem térünk ki az igazságügyi szakértőkre, hiszen a szakértők büntetőeljárással összefüggő feladatairól a vonatkozó fejezetben szólnunk. A büntetőeljárásra, hasonlóan a polgári eljárásjogra, a kódexszerű szabályozás jellemző, a 2017. évi XC. törvény a Büntetőeljárásról (továbbiakban: Be.) határozza meg az eljárás jogi kereteit. Az eljárás szakaszait didaktikai okokból pontokba szedve ismertetjük.

Az eljárás résztvevői:

Terhelti oldal (akivel szemben büntetőeljárást folytatnak, Be. 38. § 1. bekezdés)

- Aki a bűncselekményt elkövette, a teljes büntetőeljárás alatt terhelt, de a különböző szakaszokban más nevet kap.
- Kezdetben a gyanúsítás vele való közlésekor *bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személy*.
- A vádemeléstől a bírósági eljárásban *vádlott*.
- Ha elítélik, a terhére rótt bűncselekmény miatt büntetést számára ítélettel kiszabták, *elítélt (a büntetésvégrehajtás során is, nem rab!)*.
- A gyanúsított oldalán a védő a gyanúsításkor, illetve a kihallgatáskor már jelen lehet.
- A *védő* mindenkit megillet, anyagi különbségek esetén is mindenkinek az Alaptv. által garantált joga a megfelelő büntetőjogi védelem, ezért vagy *kirendelt, vagy meghatalmazott* védője lehet (nem kötelező, a törvény biztosítja a jogot akár kirendelés, akár meghatalmazás útján) az eljárás minden szakaszában.

A sértetti oldal

- Áll a *sértettből* vagy *passzív alanyból*, akinek sérelmére elkövetik a bűncselekményt.
- A *sértett jogi képviselőjéből* (ha van neki).

Egyéb résztvevők

- Tanúkból
- Szakértő(k)ből
- Tolmácsból
- A nyomozóhatóság, amely lehet az *ügyészség* vagy a *rendőrség*, NAV.
- A bíróságból.

A terhelt személy jogai és kötelezettségei

A Be. 39.§ (1) bekezdése alapján a terheltet az alábbi jogok illetik meg az eljárásban:

a) megismerje a gyanúsítás és a vád tárgyát, továbbá ezek változását,

Amikor a nyomozóhatóság (ebből a szempontból lényegtelen, hogy az ügyészség vagy a rendőrség nyomoz) elsőként találkozik a gyanúsítottal, akkor felolvassák neki a gyanúsítás és a vád tárgyát: „Önt a mai napon halálos közúti baleset gondatlan okozása bűncselekménnyel gyanúsítom.”

A gyanúsításnak egy anyagi jogi tényállást kell kimerítenie, az alakzat gondatlan, tehát nem szándékos (Btk. 235. § 2. bekezdés, mondjuk esetünkben b) pontja alapján). Ez azt jelenti, hogy olyan halálos közúti baleset gondatlan okozásával gyanúsítják megalapozottan a terheltet, amelyben legalább egy ember meghalt, de nem halt meg kettőnél több.

Ez a büntetéskiszabás vonatkozásában lesz érdekes (1 ember meghalt, az minősített eset, ha kettő hal meg, az az érdekes, mert csak a kettőnél több minősített eset, így a 2 embernél súlyosító körülmény lesz „csak” hogy meghalt, egyebekben a gyanúsítás tárgyává tett bűncselekmény még nem azt jelenti, hogy a vádemelési javaslatban vagy az ügyész által megfogalmazott vádban azonos bűncselekmény lesz, hiszen a nyomozás vezethet olyan eredményre, hogy a kezdeti gyanúsításhoz képest más alakzattal vádolják meg a terheltet).

A gyanúsítás közlésekor a nyomozás jelenlegi állását ismertetik, és megtörténik az ujjlenyomatvétel és a fényképkészítés egyes bűncselekményeknél⁷⁶.

- *a bíróság, az ügyészség és a nyomozóhatóság megfelelő időt és körülményeket biztosítson számára a védekezésre való felkészüléshez,*

A terheltnek időt és lehetőséget kell biztosítani arra, hogy védőjével megfelelő körülmények között tudjon egyeztetni, és a védő számára is biztosítani kell a nyomozóhatóságnak az ügyben keletkezett iratanyag elérhetőségét. Az iratbetekintési joggal a védő a teljes iratanyagot a nyomozás teljes szakaszában megismerheti, illetve neki is minden dokumentumot ki kell adni. A védőnek a teljes dokumentációt át kell vizsgálnia, a szakértők esetleges véleményeit meg kell ismernie. A fenti példához az is szükséges, hogy a keretdispozíciót kitöltő norma a KRESZ rendelet lesz⁷⁷. Ez annyit jelent, hogy a bűncselekmény elkövetésénél a kitöltő norma szabályait is ismernie kell a védőnek is, vagyis fel kell készülnie arra is, hogy részletesen megismerje, hogy a balesetben részt vevő terhelt, sértett, illetve sértettek, az elhunytak milyen módon hatottak közre abban, egyáltalán megállapítható volt-e a közrehatásuk a baleset bekövetkezésében (autóbaleseteknél mindig vizsgálja a szakértő, hogy be volt-e kötve a sértett például). A másik jármű vagy járművek összes jelzőfénye világított-e a baleset bekövetkezésékor? Ehhez a terhelt alapos kikérdezése, meghallgatása szükséges. Gyakori ilyen esetekben a PÁV vizsgálat, amely egy rendkívüli eljárás arra vonatkozóan, hogy a gépjárművezető alkalmas-e a járművezetésre. Ennek az eljárásnak része a részletes pszichológiai vizsgálat is. A terhelt korábbi orvosi dokumentációit a nyomozóhatóság hivatalból kéri ki az őt korábban kezelő intézményekből. A védőnek mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy a terheltre vonatkozó, őt mentő körülményeket megismerje, a teljes bűncselekmény valamennyi részletéről kapjon információkat több oldalról. Tanúk, okirat, szakértő(k), illetve bármi, ami szükséges lehet a mentő körülmények felderítéséhez, ha szükséges, önállóan is felkérhet magánnyomozót, *a büntetőeljárási jogairól és kötelességeiről a bíróságtól, az ügyészségtől és a nyomozóhatóságtól felvilágosítást kapjon.*

A büntetőeljárás teljes szakaszában a nyomozóhatóság és a bíróság feladata minden körülmények között az, hogy tájékoztassa az anyagi és eljárási szabályokról a terheltet, meg is kell bizonyosodniuk arról, hogy a terhelt megértette

76 44. § 2009. évi XLVII. törvény a bünyügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bünyügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról.

77 1/1975. (II. 5.) KPM–BM együttes rendelet a közúti közlekedés szabályairól.

az elmondottakat. Tekintettel kell lenni a felvilágosítás adásakor a terhelt korára, egészségi állapotára, szociokulturális tényezőkre. Természetesen amennyiben szükséges, tolmácsot kell igénybe venni annál, aki a magyar nyelvet nem kellően ismeri, az nem anyanyelve és bizonyos dolgokat félreérthet.

- *védelmének ellátására védőt hatalmazzon meg vagy védő kirendelését indítványozza,*

A védő kirendelésének joga mindenkit megillet, a kirendelt védőket a területi kamarák a kirendelhető ügyvédek közül választják ki, csak meghatározott a kirendelést előre vállaló ügyvédet lehet kirendelni, a kirendelő határozatból értesül a kirendelhető ügyvéd magáról a kirendelésről.

- *a védőjével ellenőrzés nélkül tanácskozzon,*

A védőjével jogosult tanácskozni, ha szükséges, a hatóságoknak a bíróságnak meg kell teremteni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik a zavartalan kommunikációt.

- *vallomást tegyen vagy a vallomástételt megtagadja,*

A nyomozóhatóság felteszi a terhelt meghallgatásakor azt a kérdést, hogy: Vallomást kíván tenni?

Önmagát vádolhatja a vádlott hamisan bűncselekmény elkövetésével, mert csak MÁST nem vádolhat azzal hamisan, és a vádlott minden esetben megtagadhatja a vallomástételt nem csak szűk körben mint egy tanú, ahogy fentebb írtuk.

- *bizonyítékot terjesszen elő, indítványt és észrevételt tegyen, az utolsó szó jogán felszólaljon,*

A terheltnek joga van ahhoz, hogy bármely bizonyítási indítványt szolgáltatson a hatóság felé akár önállóan, akár védőjén keresztül. Kezébe kerül egy okirat vagy egy hangfelvétel, fénykép, amely bizonyítja álláspontja szerint, hogy a terhére rótt cselekményt nem ő követte el. Az ítélethirdetést megelőzően még mondhat bármi olyat, amit kíván.

- *a tárgyaláson és a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés tárgyában tartandó ülésen jelen legyen és az e törvényben meghatározottak szerint kérdéseket tegyen fel,*

A védelemhez való joghoz tapad, hogy amennyiben úgy érzi, megjelenhet a tárgyaláson, ha bármely kényszerintézkedést kívánnak vele szemben foganatosítani, ott önállóan vagy védőjével legyen lehetősége kérdezni, felvilágosítást kapni.

- *i) jogorvoslattal éljen,*

Az eljárás bármely szakaszában jogosult a gyanúsítással vagy éppen a fogva tartással kapcsolatban, illetve a kényszerintézkedéssel összefüggésben jogorvoslatot kérni, a nyomozási szakban: ott kell jogorvoslattal élni, ahol meghozták a döntést, az ügyész is visszaküldi a nyomozóhatóságnak először saját hatáskörben elbírálásra, és ők terjesztik fel, ha nem változtatják meg a döntésüket, az ügyészség számára.

- *Az eljárás ügyiratait – az e törvényben meghatározott kivételekkel – teljes terjedelmében megismerje,*

Az iratmegismerés jogáról már fentebb szoltunk, ezt a jogát a védőjén keresztül is gyakorolhatja a terhelt.

- *egyezség megkötését, illetve ügyészi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezését kezdeményezze*

Az úgynevezett közvetítői eljárás a vádemelést megelőzően lehetséges, amennyiben a sértett fél is nyitott az egyezség megkötésére, és többnyire valamilyen elégtételt kér.

A fogva lévő terhelt jogosult arra, hogy

- *megismerje a fogva tartásának okát és ennek változását,*
- *a fogva tartásáról egy általa választott személyt a bíróság, az ügyészség és a nyomozóhatóság tájékoztasson,*
- *a védőjével, és ha külföldi állampolgár, az államának konzuli képviselőjével a kapcsolatot felvegye, vele személyesen, postai vagy elektronikus úton ellenőrzés nélkül érintkezzen,*
- *az általa választott személlyel a vádemelés előtt az ügyészség, azután a bíróság rendelkezése szerint személyesen felügyelet mellett, továbbá postai vagy elektronikus úton ellenőrzés mellett érintkezzen,*
- *törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződésben meghatározott személlyel, hatósággal a nemzetközi szerződésben meghatározottak szerint érintkezzen.*

Az eljárás indulhat hivatalból (ügyészségnek vagy a rendőrségnek hivatalból tudomása van arról, hogy bűncselekményt követtek el, vagy ennek a gyanúja megalapozottan feltehető feljelentés nélkül (például közúti baleset) vagy feljelentéssel.

Feljelentést lehet tenni:

- személyesen vagy írásban elsősorban
- az illetékes rendőrkapitányságon, vagy a NAV illetékes szervénél, vagy bármely hatósághoz címezve, akik továbbítják a fentieknek.

A magánindítványra üldözendő bűncselekmények esetén felnőttkorúnál szexuális erőszak alapeseténél vagy testi sértés esetén, az érintett fél tehet feljelentés.

Ha a feljelentés vizsgálata során a rendőrség például ezen esetben a feljelentésben foglalt bűncselekményről megállapítja, hogy az nem bűncselekmény, a feljelentést elutasítja, vagy azt állapítja meg, hogy a cselekmény nem bűncselekmény, esetlegesen polgári jogi jogvita alapja lehet. Amennyiben azt állapítja meg, hogy bűncselekmény, de nincs hatásköre, akkor a hatáskörrel rendelkező szervhez átteszi.

A büntetőeljárás a nyomozással kezdődik, két részre osztható: az egyik a felderítés, a másik a vizsgálati szak (Be. 348. § 2. bekezdés).

A *felderítés* során a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben fel kell deríteni a tényállást, és ennek keretében megállapítani, hogy: ki? (kik?) mikor? hol? mit? mivel? hogyan? miért? követett el.

A *vizsgálat* során, a nyomozó ügyészt leszámítva, nem az ügyész szerzi be a bizonyítási eszközöket és vizsgálja meg, de vizsgálati szakban az ügyész ad rá utasítást, hogy miket szerezzenek be és miket vizsgáljanak még meg, míg felderítési szakban ezeket önállóan kell kitalálni a nyomozóhatóságnak.

Nyilvánvalóan, ha már nincs több lehetséges bizonyítási eszköz, minden jel arra mutat, hogy XYZ követte el a terhére rótt bűncselekményt (vagy éppen azt erősíti meg a nyomozás, hogy nem ő tette), vagy nincs is remény arra, hogy az adott további nyomozás további bizonyítékok megtalálásához vezet. A nyomozás az eljárás megszüntetésével vagy a vádemeléssel fejeződik be (Be. 348. § 1. bekezdés). Az ügyészség felügyeli a nyomozást, bármely eljárási cselekményt saját hatókörébe vonhat, vagy illetékességi területén utasíthatja a vizsgálati szakban a nyomozóhatóságot arra, hogy egyes eljárási cselekményeket tegyen meg.

Ha nincs az ügyészségnek vagy a nyomozóhatóságnak hatásköre és/vagy illetékessége, akkor áttételnek van helye. A nyomozást a lehető legrövidebb időn belül kell lefolytatni (Be. 351. § 1. bekezdés). A nyomozás végső határideje a gyanúsított kihallgatásától számítva általában két év (de lehet hosszabb, illetve rövidebb is) (3. bekezdés). A sértett polgári jogi igényét bejelentheti a vádemelést megelőzően is (Be. 355. § 1. bekezdés). Ez lehet bármely a bűncselekménnyel összefüggő

kár, gépjármű megrongálódása vagy személyét ért sérülés, sérelemdíj igénye stb. A nyomozás során leplezett eszköz alkalmazható (Be. 356).

Ezek lehetnek:

- „Ilyen leplezett eszköznek kell tekinteni, hogy a hatóság az eljárás valódi céljának titokban tartásával a bűncselekményre vonatkozó információt gyűjthet, ellenőrizhet.
- A bűncselekmény megszakítása, a bűncselekmény elkövetőjének azonosítása, illetve a bizonyítás érdekében a hatóság csapdát is alkalmazhat. Ennek feltétele, hogy a csapda sérülést vagy egészségkárosodást nem okozhat.
- Szintén a bűncselekmény megszakítása, a bűncselekmény elkövetőjének azonosítása, illetve a bizonyítás érdekében a hatóság a sértettet vagy más személyt az életének és testi épségének megóvása céljából helyettesítheti. Ennek lényege, hogy az elkövető megtevesztése céljából kiadhatja magát a sértettnek vagy más személynek, ha ezzel más életét vagy testi épségét védi.” (Tóth, 2024)⁷⁸

Azonban néhány esetben akkor is alkalmazhatóak, ha a cselekmény csak öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Ilyenek például az üzletszerűen vagy bűnszövetségben elkövetett bűncselekmények vagy a korrupciós bűncselekmények.

Bírói engedélyes leplezett eszközök

- az információs rendszer titkos megfigyelése (számítógép, adatbázis távoli megfigyelése stb.)
 - a titkos kutatás (akkor mennek oda, amikor a terhelt nem tud róla)
 - meghatározott hely titkos megfigyelése
 - valamely küldemény titkos megismerése (drognak minősülő vegyi anyag továbbítása)
 - lehallgatás (telefonon vagy helyiségben)
- (Czine, 2022:175).

Az előkészítő eljárás során az eljárási cselekményekről jegyzőkönyv vagy feljegyzés készül, ha felhasználható, akkor a nyomozati anyagba (ügyszerlatba) kerül.

78 <https://www.drtat.hu/blog-hasznos-informaciok/titkos-nyomozas-leplezett-eszkozok> (2025. 12. 30.) oldalszám nélkül.

Ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök

Hozzájárulással alkalmazott megfigyelés (sértett írásbeli hozzájárulásával, pl. uzsora bűncselekmény esetén) (Czine, 2022:170).

- *Álvásárlás*

„*Színlelt jogügylet köthető és teljesíthető, a leplezett eszköz alkalmazására feljogosított tag mint fedett nyomozó vagy titkosan együttműködő személy is végezheti.*” (Czine, 2022:171)

- *Fedett nyomozó alkalmazása*

A nyomozó kilétét leplezi, civil ruhás nyomozó, aki annak érdekében, hogy a nyomozás sikeres legyen, úgy épül be egy csoportba stb., vagy figyel meg, hogy ez senki számára ne tűnjön fel.

- *Fedőokirat, fedőintézmény, fedőadat*

Olyan, mintha valódi lenne, valójában azt a célt szolgálja, hogy a bűncselekményt felderítse, ennek érdekében valótlan adatot, tényt, tartalmazó okiratot készítenek és felhasználnak (Czine, 2022:173).

Amennyiben a nyomozás lezárul, a nyomozóhatóság a rendőrség vagy a NAV volt, akkor előterjeszti az ügy összes iratait vádemelési javaslattal az ügyészségre.

Szűk körben még a vádemelést megelőzően helye lehet a közvetítói eljárásnak is, erről részletesen nem szólnunk.

Az ügyészség vádiratot fogalmaz meg. Fontos megjegyezni, hogy a terheltre vonatkozóan, ha ő a bűncselekmény elkövetésekor nem volt beszámítható állapotban, akkor arra tesz javaslatot az ügyész a bíróságnak, hogy a vádlottat mentse fel, (rendkívül ritkán az előzetes elmemegfigyelésre is hivatkozva), mivel nem büntethető, intézkedés, azon belül kényszergyógykezelés alkalmazását rendelje el.

A Be. 422. § (1) bekezdése szerint a vádirat törvényes elemei:

- *a vádlott azonosításra alkalmas megjelölése,*

A vádlott azonosító adatait, anyja neve, lakhelye, születési ideje, helye.

- *a vád tárgyává tett cselekmény pontos leírása,*

Egy fiktív eseten keresztül mutatunk rá erre a szakaszra, kissé leegyszerűsítve.

H. János első rendű vádlott 2023. 04. 14-én az esti órákban kereste fel régi barátját T. Norbertet, akivel egész este alkoholt és drogokat fogyasztottak. Szóváltást követően H. János egy nála lévő 40 cm-es pengehosszúságú késsel a sértettet

nyakon szúrta, amely szúrás T. Norbert nyaki ütőerét találta el, melynek következtében a földre rogyott. H. János (elsőrendű vádlott) a sértettet tovább szurkálta, amely szúrások közül kettő életfontosságú szervet ért. A másodrendű vádlott, telefonon felhívta, segítséget kért T. Norbert likvidálásához, a helyszínre érkező S. Károly a még élő sértettet T. Norberttel (másodrendű vádlott) együtt megkötözte drótokkal, és tovább italoztak és drogoztak, míg a sértett elhunyt. Ezt követően a sértettet nejlonzsákba csomagolták, és a közeli kiserdőben Karcagborzasztó külterületén elásták.

A jogeset plasztikus leírást ad egy lehetséges bűncselekmény forgatókönyvéről, amelyben nyilvánvaló, hogy alkohol és drog befolyása alatt voltak mindketten (Btk.164. § f). pontja alapján minősül: f) úgy követik el, hogy az elkövető a cselekményt megelőzően – annak elkövetésével összefüggésbe hozható módon – kábítószerrel fogyasztott.) A szakértőnek a feladata az, hogy eldöntse, hogy átfogta-e a tudata H. Jánosnak a tettet, és azt, hogy a tettének súlyát felmérje. Három fő van a jogesetben: két tettes és egy sértett. A társtettes⁷⁹ is tettes, ezt az anyagi jogból már tudjuk. Azt is látjuk, hogy vannak nem szokványos tényállási elemek a jogesetben, amelyek a bűncselekmény minősítésében döntőek lesznek. A vádiratnak kizárólag a tényállási elemeket kell tartalmaznia, amely a tényállás tekintetében fontos.

- *a vád tárgyává tett cselekménynek a Btk. szerinti minősítése*

A vádirat ezen szakaszában a Btk. tényállási elemei közül kell választania az ügyésznek, és az is szükséges, hogy a tényállási elemek a vádlott tekintetében megálljanak.

A fenti példánk a Btk. Élet és testi épség elleni bűncselekmény lesz, azon belül is Emberölés, de nem alapeset, mert láttuk, hogy amikor élt még, megkötötték drótokkal (ha extrém fájdalmat szenvedést okoz), a kivéreztetés miatt lesz különös kegyetlenség, ez azt jelenti, hogy különös kegyetlenséggel követték el a bűncselekményt.

Ez a Btk. 160. § „Aki mást megöl, büntett miatt öt évtől tizenöt évig lenne büntetendő, de mivel megvalósul a súlyosabb alakzat, ezért a 160. § (2) bekezdés d) pontja alapján különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés lesz a minősítése a terheltek terhére rótt cselekménynek.

- *az ügyészségnek a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására, vagy a kóros elmeállapota miatt nem büntethető terhelt felmentésére vonatkozó indítványa.*

Mindketten azonos büntetést kapnak, 10 évtől 20 évig vagy életfogytig tartó szabadságvesztés (az ügyész előre azt mondja, 15 év, bíró mozoghat maximum 10-ig lefelé) büntetés kiszabását kéri az ügyész, szóval legalább 10 év (ennél kevesebbet nem kaphat), a büntetés kiszabásánál sok egyéb körülményt mérlegelni fognak, de a 10 éves büntetés, többnyire fegyház fokozatban, és halmazati büntetésül 10 év közügyektől eltiltásra ítélje.

Az ügyész vádirata egy indítvány a bíróság felé, amely, a tényállás tekintetében a vádhoz kötve van. Az ügyész, amennyiben nem elégszik meg az ítélettel, fellebbezhet az ítélet ellen akár a vádlott terhére, akár a javára” a védelem pedig enyhítésért fog fellebbezni nyilvánvalóan.

- *A vádirat az (1) bekezdésben meghatározott törvényes elemeken túl tartalmazza:*

a) a vád tárgyává tett cselekményekkel, illetve részcselekményekkel összefüggő, rendelkezésre álló bizonyítási eszközök megjelölését,

A vádiratban részletesen le van írva, hogy mely tanúkat hallgatták ki az ügyben, mely szakértők szakvéleményét szerzeték be.

- *az ügyészségnek az egyes cselekmények, illetve részcselekmények és a büntetőkiszabási körülmények bizonyításával összefüggő bizonyítási indítványait,*
- Ebben a körben indítványozza az ügyész, a tanúk kihallgatását, vagy csak a vallomásuk felolvasását, szakértői vélemény ismertetését és az iratok felolvasását.

Az egyenes szándékra lehet következtetni (meg akarta ölni, a szúrások életfontosságú szerveket értek), mert a sértettet további bántalmazásnak tették ki, aki kínok között halt meg. Az orvosszakértő a dróttal megkötözés a sértett szervezetére gyakorolt hatásait, a szúrt sérülések által okozott elváltozások leírását használhatja fel az ügyész, illetve minden már releváns információt. Tegyük fel, hogy a fenti borzalom elkövetője az első rendű vádlott kóros elmeállapotú volt, és nem volt társtettes, de ő azt látta, hogy az ördög megtestesült a sértettben, és egy hang azt mondta neki, öld meg. Ebben az esetben az ügyész indítványa az lesz, hogy alkalmazzanak vele szemben kényszergyógykezelést, amelynek végrehajtására az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyintézetet jelöli ki.

- *a bíróság hatáskörére és illetékességére vonatkozó jogszabályok megjelölését, továbbá a vádiratot benyújtó ügyészség hatáskörére és illetékességére vonatkozó rendelkezésekre való utalást,*

Konkrét joghelyekkel alá kell támasztani, hogy a tárgyi ügyben miért ez a bíróság jár el, illetve miért az ügyészség hatáskörébe tartozik, mert a bűncselekmény elkövetésének a helye lesz elsődlegesen az irányadó, függetlenül a sértett vagy a vádlott lakóhelyétől.

- *az ügyészség közlendőit,*
- *az ügyészség további indítványait.*
- *Az ügyészség a vádiratban indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére vagy tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri.*

Az ügyészség azt mondja, hogy amennyiben a bűnösségét az előkészítő ülésen beismeri, őt a bíróság ítélje 15 év fegyházbüntetésre és a közügyektől 5 évre tiltsa el.

Ha a gyanúsított személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedés hatálya alatt áll, és az ügyészség ennek fenntartását indokoltnak tartja, az erre vonatkozó indítványát is tartalmazó vádiratot a kényszerintézkedés lejárta előtt tizenöt nappal nyújtja be a bíróságnak.

A bizonyítékok beszerzésénél azoknak a tényeknek az összegyűjtése zajlik (egy komplex kognitív folyamaton keresztül), amelyek az adott kérdés (ebben az esetben a bűncselekmények) értékelésénél relevánsak.

Jogilag releváns *ténynek* minősül egy szakkérdés mondjuk arról, hogy az illető a bűncselekmény elkövetésekor az elméműködésének kóros állapotában volt-e. (Btk. 17. § 1. bekezdés). Ez egy *szakkérdés*, de az anyagi jog oldaláról jogi relevanciával bíró tény.

Ha ő követte el a bűncselekményt, és a tényállást kimeríti, akkor vele szemben nem lehet büntetést alkalmazni, kizárólag intézkedésnek lehet helye, hiszen a Btk. 15. § b) pontja alapján nem büntethető az, aki kóros elmeállapotú, az intézkedés a *kényszergyógykezelés*, ha a bűncselekmény *tárgyi súlya* ezt indokolja. Jogilag releváns tény az, hogy az, akit megöltek, a gyilkosság pillanatában már nem volt életben. Tegyük fel, hogy az ágyában fekvő sértettet ölnek meg, aki már 3 napja nem él. De ettől a magánlaksértés megvalósulhatott, de emberölés nem. A jogilag releváns tény többnyire szakkérdés, amelyet a szakértő feladata eldönteni.

A tárgyalás

- A tárgyalás megkezdődik, a bíró a tárgyalást az ügy ismertetésével nyitja meg.
- Számbavétel következik: a bíróságon megjelentek személyi azonosító okmányait elkérlik.
- Ha jelen van a szakértő, mert a tárgyalásra őt is idézték, akkor köteles a szakértői igazolványának a felmutatására.
- A bíró felkéri az ügyészt, hogy ismertesse a vádirat lényegét (ha az az előkészítő ülés során nem történt meg, vagy ha azt a sértett azért indítványozza, mert az előkészítő ülésen nem volt jelen).
- Meghallgatják a vádlottat.
- Meghallgatják a sértettet, ha szükséges, a vallomása a bírósági szakaszban is szükséges (tanúkat kiküldik).
- A bíró meghallgathat még tanúkat, további bizonyítási indítványoknak lehet helye.
- A bíróság berekesztheti a tárgyalást, és új tárgyalási határnapot tűz ki, ha szükséges.
- Az ügyész vádbeszédet, a védő védőbeszédet tart, az utolsó szó jogán szólhat még a vádlott is (ekkor a tanúkat már nem küldik ki).
- Ítéletet hirdet.

A bíróság tárgyalásra tárgyalási napot, órát, helyszínt határoz meg. A tárgyalásra különböző feleket idézhet, ha a vádlott megjelenése kötelező, akkor köteles megjelenni, ha fogva van, akkor elővezetik, ha a jelenléte a tárgyaláson kötelező. A vádlott a tárgyaláson történő jelenlétéről lemondhat (Be. 428. § 1. bekezdés). Ha több vádlott van, de a tárgyaláson valamelyik vádlott nem jelenik meg, a távolmaradása esetén az őt nem érintő része a tárgyalásnak megtartható a jelenléte nélkül is.

A tárgyalást a bíró vezeti, a bűncselekmény súlyától és a bíróságtól függően egyesbíró vagy tanács vezeti, tanács esetén a tanácselnök vezeti a tárgyalást (Be. 439. § (1) bekezdés). Aki a tárgyalás rendjét megzavarja, a bíró rendre utasítja, ha ezt a magatartását folytatja, akkor rendbírsággal sújthatja. A bíróság zárt tárgyalást rendelhet el, a tárgyalásról a nyilvánosságot kizárja. Különösen indokolt, ha kiskorú sértett van a tárgyaláson, vagy egyéb okból nem szerencsés, ha az ülés nyilvános. A tárgyaláson lehet olyan súlyos a rendzavarás, hogy bűncselekmény is megvalósulhat, illetve fegyelmi eljárás is kezdeményezhető (Be. 442. §). A tárgyalásról jegyzőkönyv készül.

Főbb fogalmak

vádhoz kötöttség, a bizonyítékok szabad mérlegelése, elítélt, ítélet, terhelt, sértett, passzív alany, igazságügyi szakértő, tanú, okirat, tárgy

Ajánlott irodalom

Fantoly Zsanett (2024): Szervezeti alapelvek. In: Bartók et al. (szerk.): *A büntető-eljárásjog tankönyve*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest.

Összefoglalás

Áttekintettük a büntetőeljárás szakaszait a bűncselekménnyel történő megvádolástól, egészen a kihallgatáson át a bizonyításig, illetve végső soron felvázoltuk a védő és a terhelt legfőbb jogait. Fontos megjegyezni, hogy polgári jogi igény keletkezhet bűncselekmény során, akkor azzal összefüggésben a büntetőeljárást követően a polgári bíróság is jogosult dönteni, ha a büntető bíróság egyéb törvényes útra utasította a polgári jogi igényt az eljárás elhúzódásának elkerülése érdekében.

Közigazgatási anyagi és eljárásjog

Az államapparátus működéséhez elengedhetetlen az, hogy a három hatalmi ágból a végrehajtó hatalmi ágon keresztül, a közigazgatási intézményrendszeren keresztül az állam és az állampolgárok jogai és jogos érdekei érvényesülhessenek. Az államigazgatás két alrendszerben összpontosul: az egyik az önkormányzati alrendszer, amely a helyi önkormányzati igazgatási ügyeken kívül az állam által az önkormányzatra ruházott hatáskörben ellátja az állami feladatokat. A másik: a közigazgatás úgynevezett *dekoncentrált* szervein keresztül. A közigazgatási jog anyagi jogi részével kezdjük a jelen fejezetet, amelyben a pszichológusok számára lényeges szakigazgatásokat ismertetjük kizárólag. A közigazgatási jog belső struktúráját az egységes eljárási normarendszer és a szerteágazó ágazati joganyag jellemzi. A humán közszolgáltatások, az egészségügy, a szociális szféra és a gyermekvédelmi igazgatás olyan szakigazgatások, amelyek egy-egy ágazati normarendszerbe illeszkednek, önállóak és egymástól többnyire függetlenek. Az állam különböző feladatait ezek az alrendszerek látják el, amelyek azt a célt is szolgálják, hogy koherens szabályozási környezetben az adott alrendszer szereplői a saját helyzetüket és lehetőségeiket a jogszabályok (törvények, rendeletek, irányelvek, módszertani levelek), illetve belső szabályozókon keresztül ismerjék, és ezekre támaszkodva hozzanak döntéseket, vegyenek részt az állam által nyújtott szolgáltatások igazságos és méltányos elosztásában és a közhatalmi aktusok gyakorlásában a hatósági jogalkalmazáson keresztül. Az állam sokrétű feladatait szakosított szervekre telepíti. A közigazgatás folyamatosan változó struktúra, az utóbbi időben megnövekedett azoknak az ügyeknek a száma, ahol a digitális tér használata természetessé vált, és könnyedén lehet akár e-papíron vagy a magyarorszag.hu felület segítségével az adott ügytípusban ügyeket intézni. Ennek ellenére számos olyan hatósági vagy éppen szolgáltató jellegű szakfeladata van az államnak (ilyen az egészségügyi ellátás), amely egy folyamatos üzemű, szükséglet alapú, a mögöttes meghúzódo biztosítási struktúra pedig általános és a kockázatközösség alapelvein működik, a nap 24 órájában nyújt ellátásokat.

Szakigazgatások

Egészségügyi jog és igazgatás⁸⁰

Sajátos terület, ahol még inkább érvényesül az információhiányból fakadó kiszolgáltatottság, a test és a lélek feletti hatalom, az *episztémikus* igazságtalanság (Tari–Kelemen–Kristóf, 2024). A lelki betegségek medikalizálása okán az orvosok részéről nagyobb az apriori inkompetencia preconcepció, amely a kommunikációban a másik személy észlelésének torzítását szükségszerűen okozza. A pszichiátriai betegek vonatkozásában az alábbi orvos–beteg, igazgatszolgáltatás–beteg, bíróság–beteg alá-föle rendeltségi viszonyok jelennek meg (4. táblázat). A példák a jelen és a betegjogi fejezetben is a pszichiátriai ellátórendszer alapvonalaira koncentrálnak mutatják be ezt a szociális és egészségügyi ágazati jog által határolt területet.

Az elméleti vonatkozások jobb megértését és szinergiáját szolgálja a jogszabályok és az intézményrendszer részletesebb bemutatása. A hosszú középkort a széttagoltság, a párhuzamosság és a különböző szakterületek differenciálatlansága határozta meg. Előtérben történelmi okokból a járványok voltak, a 12–14. századi európai orvoslás még a pestis *traktátusokhoz* (Kapronczay, 2010:63) hasonló művekkel próbálja elejét venni a járvány terjedésének, végül a középkori orvoslás lezárul a nagy pestisjárvánnyal, és egy teljesen új, gyümölcsöző fejlődés kezdődik meg. A reneszánsz ember már többet akar tudni az emberi testről, háttérbe szorul a vallás, az érzületetikák, nem tudja elnyomni a történelmi egyházak istenféltelme a racionális ember vágyait a megismerés rejtett és titkos ösvényeinek bejárására. A kor felfedezi a testet, kendőzetlenül folynak az anatómiai bemutatások, az orvostanhallgatók képzésében domináns lesz a szemléltetés. A képzőművészetben és a tudományban történt forradalmat jól mutatja Leonardo da Vinci Vitruvius-tanulmánya az emberi testről (1490). Terjedelmi okokból a jelen alfejezetben az 1700-as évekig tudok visszatekinteni, hiszen a szervezett egészségügyi ellátást a „felvilágosult abszolutizmus teremti meg” (Fazekas, 2020c:9). Ebben az időszakban az országra jellemző volt a különböző „egészségügyi jellegű” hivatások széttagoltsága: felcserek, borbélyok, kuruzslók,

80 A jelen alfejezet részben megjelent a disszertációmban, lásd bővebben az irodalomjegyzékben (Dobai, 2025).

vándorgyógyítók, foghúzó, gyógyfüvesek, bábák, szemgyógyítók tevékenykedtek hatósági ellenőrzés és engedélyek nélkül (Kapronczay, 2010:68). A Habsburg Birodalom alapvetően nem tekinthető egységesnek a jogalkotás a jogalkalmazás tekintetében sem. A nagy anyagi különbségek ab ovo széttagoltá tették a monarchiát, ezért égető szükség volt az átfogó jogi szabályozásra az egészségügy területén. Az első kodifikált egészségügyi tárgyú törvény a Generale Normativum in re Sanitatis (1770) volt (Balázs, 2007). Maga a szerző, a szakirodalom szerint Hódosi Skollanics József Ferenc, magyar orvos, aki a Magyar Királyi Egészségügyi Bizottság tagja és később, tanácsadója volt (Balázs, 2007:10). Egy olyan egységes „Egészségügyi Főszabályzat” megalkotása volt a cél, amely részletesen szabályozza a kor szakmai színvonalán az egyes egészségügyi kérdéseket. Elsősorban tekinthetjük hivatásetikai szabályegyesítésnek, illetve az egészségügyi igazgatás csírájának a jogrendszerben. Az egészségügyi tevékenységeket végzőkkel szemben a bizalom kiépítése és fenntartása, illetve állami garanciák nyújtása az egyes tevékenységek végzéséhez, a szakmai feltételrendszer kialakítása mindenképpen cél volt. A járványok megelőzése és kezelése külön fejezetet érdemelt (Fazekas–Koncz, 2020a:11). 1848. 06. 12-én megalakult volna az első *érdekvédelmi* szervezet, a Magyar Orvosi Akadémia, végül ez csak 1876-ban történhetett meg, mégpedig a magyar orvosképzés reformja, a pszichológiai és szociológiai diszciplínák integrálásának kudarcával (Kovács J., 2024), amelynek jogi feltételrendszerét az európai jogalkotás egyik legkorszerűbb rendelete teremtette meg (Kapronczay, 2010:87). A közegészségügyi rendelet sokáig a mértékadó jogszabályok közé tartozott, rendészeti jellegű volt (ezt a járványok és a közegészségügyi viszonyok is indokolták). A rendelet már megnevezi a tisztifőorvosok és a járási orvosok intézményét (Fazekas–Koncz, 2020a:12). Az egészségügyi rendszer ebben a korban még nem mondható egységesnek, több magánintézmény is működött, ilyenek voltak Budapesten pl. a Dr. Pajor Szanatórium és Vízyógyintézet, illetve az utóbbi időben üresen álló Dr. Preisich-féle Szanatórium. (A magán-elmeintézetekre még külön fejezetben részletesen ki fogok térni.) Az orvostörténelmen belül az ideg- és elmeorvoslás is szerves fejlődésen ment keresztül, a korszerű eljárások lassan, de mindenhol elérhetővé váltak a 20. század harmadik felére (Dobai et al, 2024).

Az egészségügy és a közegészségügy felügyelete a belügyminiszterhez került a dualizmus időszakában is (Fazekas, 2020b:15). Az egészségügy finanszírozása is szervezeti széttagoltságot mutatott, az egységes egészségbiztosítási rendszer kialakítása csak fokozatosan történt meg. A betegbiztosítás első gyökerei az 1907-ben létrehozott Állami Munkásbiztosító Hivatal létrehívásáig nyúlnak vissza: a hivatal hatásköre volt a különböző biztosítók felügyelete, ellenőrzése. Az ellenőrzés

kiterjedt mind a pénztárakra, mind a velük kapcsolatban lévő intézményekre (Püski et al, 2000). A 20. században több átszervezést is megélt a társadalombiztosítás rendszere, végül „1927-ben született meg az 1927. évi XXI. tc., amely az Országos Munkásbetegsegélyező és Balesetbiztosító Pénztár teljes feladatkörét az Országos Munkásbiztosító Intézetre ruházta át.” (Püski et al, 2000). Később Magyarország is csatlakozott az ILO⁸¹-hoz, amely biztosította az előfeltételeit a bismarcki típusú biztosítási rendszerhez történő csatlakozásnak (Fazekas, 2020b:16). A szocializmus természeténél fogva az állam szerepvállalásában látta a széles társadalmi csoportok egészségügyi ellátásának biztonságát, a magánintézmények és biztosítók háttérbe szorultak és megszűntek. Egyes foglalkozási csoportokban megmaradtak az önkéntes pénztárak. 1950-ben az Országos Társadalombiztosítási Intézet megszűnt, feladatait részben a Szakszervezeti Társadalombiztosító Központ vette át. A szocialista egészségügy elve a díjtalan, széles rétegek számára hozzáférhető, egységes ellátási rendszer kialakítása (Fazekas, 2020c:19). Az egészségügyi jogszabályok ebben az időszakban még sokfélék voltak, nem volt egységes kodifikáció, végül az 1972-ben történt meg azzal az egészségügyi törvénnyel, amely évtizedekre meghatározta az egészségügy/járványügy jogi kereteit (Fazekas, 2020b:19). A fentiekből jól látható, hogy a politikai berendezkedés milyen módon tagolta az egészségügy szervezetét és a kapcsolódó joganyagot. A szocializmust mindenképpen az egységes rendszerre törekvés, az intézmények megformálása, az országos hatáskörű intézményrendszer stabilizálása jellemezte. 1945 után átfogó tuberkulózis megelőző programok, 1948-tól a kötelező BCG-oltás bevezetése történt meg, kialakult a mai napig is példaértékű oltási rend, az életkorhoz és foglalkozási csoportokhoz kötött kötelező védőoltási rendszer. A járványügy szervezte, a tanácsrendszeren belül működött, míg a fővárosi és megyei KÖJÁL-ok a helyi járványügyi tevékenységet szervezték (Kapronczay, 2010:104). A rendszerváltás után még évekig hatályban volt a „rég” egészségügyi törvény. A rendszerváltozás utáni években a közigazgatási szervezetrendszer rendkívül sokat változott, ennek ellenére a szervezetrendszer felépítése még ma is jól definiálható elvekre épül:

81 International Labour Organisation.

1. A centralizáció elve

Az egészségügy vonatkozásában is beszélhetünk a központi-politikai-kormányzati szándékok érvényre juttatásánál, lényegében hazánkban az utóbbi időben dominál a centralizáció, és pl. a helyi önkormányzatok, pl. az egészségügyi ellátás megszervezése során egyre csökkenő mozgásteret kapnak, míg pl. a szociális szolgáltatások, alacsony küszöbű vagy a nappali ellátás megszervezése az ő feladat- és hatáskörük maradt.

2. A dekoncentráció és hierarchia elvei

A különböző hatáskörű szervek dekoncentrált egységei jönnek létre. Pl. a Magyar Államkincstár és az egyes vármegyékben helyi szinten oldják meg a feladat- és hatáskörükbe tartozó kérdéseket. Ilyennek tekinthetők a Nyugdíjfolyósító Igazgatóságok, amelyek a nyugdíjak, illetve a témánk szempontjából lényeges rokkantsági és rehabilitációs ellátások folyósítását végzik.

A hierarchia kifejezi, hogy az egyes szervek szervezetrendszerbe tagozódnak, és a láncolat végén a közigazgatás vonatkozásában a mindenkori kormány áll.

3. A decentralizáció és az autonómia elvei

Az egészségügy vonatkozásában ez az elv nem nagyon érvényesül, mert a feladatok többsége központi irányítást és centralizációt, illetve dekoncentrációt igényel. „Relatív” autonómiáról beszélhetünk, ha az egyszemélyi vezetésű szervnek viszonylag széles hatáskörei vannak, ezek nyilvánvalóan felhatalmazási típusúak, mégis az egész szervezetet képesek befolyásolni, saját jogkörükben előzetes jóváhagyás nélkül is dönthetnek. Hazánkban az egészségügy vonatkozásában ilyen pl. az Országos Kórházi Főigazgatóság országos kórházi főigazgatója.

4. Az integráció elve

Ágazatonként hierarchikus szervezetrendszerekbe tagozódnak a különböző szervek, azonban az egyes feladatok gördülékeny ellátásához vertikális és horizontális együttműködésekre van szükség. Az egészségügyben az államigazgatási feladatokat a Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ, régi nevén (ÁNTSZ-OTH) látja el. Ennek ellenére a hasonló feladatokat ellátó kormányhivatalokkal, amelyek a kormányzati igazgatás területi szervei (népegészségügyi főosztályok,

népegészségügyi osztályok), nem áll hierarchikus viszonyban (önálló feladatköröket kapnak, törvényben) szervezeten belül: pl. nem utasíthatja az országos tisztifőorvos a kormányhivatalban lévő tisztviselőket, de szakmai iránymutatásokat, ajánlásokat, módszertani leveleken keresztül útmutatásokat ad, minisztériumi főosztály besorolású szervezetben működik.

5. A közszolgálati elve

A közigazgatásban a szervezeti struktúrába tartozó tisztviselők sajátos alkalmazási és előmeneteli rendszerben látják el feladataikat (Fazekas J., 2022b:117–123).

A korábbi rendkívül centralizált központi államigazgatási struktúra jelentős mértékben átalakult. A számunkra fontos szakmai ágazatok közül az egészségügy újra önálló Egészségügyi Minisztériumba került, továbbá, a Szociális és Családügyi Minisztérium is önálló lett, ez a lépés elősegíti, hogy az ágazati kérdések szakmai szempontból megfelelő helyen artikulálódjanak⁸².

Az alábbi központi államigazgatási szervek nevei is vélhetően meg fognak változni, a kormányzati akarat a NNGYK esetében nagyjából ismert, a Nemzeti Népegészségügyi, Élelmezés-egészségügyi és Gyógyszerészeti Központ önállóan fog működni.

- Országos Kórházi Főigazgatóság (OKFÖ);
- Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ (NNGYK);
- Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK);
- Országos Mentőszolgálat (OMSZ);
- Országos Vérellátó Szolgálat (OVSZ).

Kiadmányozási jogköre a miniszternek van, a szervezeti apparátus előkészíti, szakmailag támogatja a miniszter döntéseit. A minisztérium állandó és változó politikai munkatársakból, tisztviselőkből álló szervezetként működik (Fazekas J., 2022a:167).

A pszichiátriai betegeket ellátó szociális és egészségügyi ágazat is a BM-hez tartozik, a miniszter felel a kormányprogram gyakorlati megvalósításáért, „valamint az ágazat érdekeit, szempontjait is képviseli a kormányban (Fazekas J., 2022a:168).

82 2026. évi XIII. törvény Magyarország minisztériumainak felsorolásáról.

A pszichiátriai ellátórendszer

Az orvos–beteg viszonyrendszer joghelyzet (Zsidai, 2009). A „*Ha jog, akkor kötelezettség*” (Zsidai, 2009:108) vonatkozásában az egészségügyi intézményrendszer az egyik legfontosabb állami feladat színtere, ahol az állam részvétele a magánellátás mellett szükségszerű. A kötelezettség két irányból jelenik meg: az egyik az állami ellátási kötelezettsége, a másik az ellátó orvos ellátási kötelezettsége. Ő az, aki egyedül jogosult a betegek gyógyítására, illetve a mellette/vele dolgozó paramedicinális személyzet (5. táblázat).

5. táblázat. Pszichiátriai betegek a hatalmi térben (saját szerkesztés)

Reláció	Állami ellátás	Magánellátás	Bírói hatalom
orvos-beteg	aszimmetria kiszolgáltatottság	mellérendeltség/ partnerség szolgáltatás	szakértő/hatalmi jogi relevanciával bíró orvosi szakkérdés
beteg-állam	aszimmetria	nem releváns	aszimmetrikus

Az Eütv. részletesen felsorolja a betegek jogait és kötelezettségeit, erről a későbbiekben lesz szó. Az 5. § (1) bekezdés b-c) pont alapján megjelenik az ellátórendszer kötelezettsége a beteggel szemben, amely nála jogosultság formájában jelenik meg:

- joga van tájékoztatást kapni az egészségügyi szolgáltatók által nyújtott egészségügyi ellátások jellemzőiről, azok elérhetőségéről és az igénybevétel rendjéről, továbbá a betegeket megillető jogokról és azok érvényesíthetőségéről,
- saját egészségi állapotáért a tőle elvárható módon felelősséggel kell tartoznia. Az intézmény mint egészségügyi szolgáltató felelősséggel tartozik (ti. a betegekért, de az egészségügyi dolgozóért is, ami a munka- és dolgozói egészségvédelem szakterületére tartozik), köteles megtenni bizonyos intézkedéseket, és a beteg ellátását szűk körben tagadhatja csak meg. A pszichiátriai betegek vonatkozásában az egészségügy hatalmi karaktere hangsúlyos a sürgősségi vagy kötelező gyógykezeléseknél:

„Eütv. 196. § Pszichiátriai betegek intézeti gyógykezelésbe vételének

- a bíróság kötelező intézeti gyógykezelést elrendelő határozata alapján (a továbbiakban: kötelező gyógykezelés) van helye.”

- és a speciális egészségügyi rezsimben mint az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet.

Illetve speciális helyzetben:

„Eütv. 9/A. §: Az egészségügyi államigazgatási szerv a gyógyintézet jelzése alapján az ismeretlen személyazonosságú beteg körözési eljárás keretében történő azonosítását rendelheti el személyazonosságának megállapítása érdekében. A körözést elrendelő határozat fellebbezésre tekintet nélkül végrehajthatóvá nyilvánítható. Ha a körözés elrendelésének az oka megszűnt, az azt elrendelő egészségügyi államigazgatási szerv a körözést visszavonja.”

A pszichiátriai ellátásra vonatkozó normák a jogforrási hierarchia valamennyi szintjén megtalálhatóak. Alábbiakban csupán a főbb jogforrásokat sorolom fel, a betegjogi vonatkozásokra térek ki részletesebben az egyes részjogok tárgyalásánál.

A közigazgatási jog a kapcsolódó joganyagot a humán-közszolgáltatások között helyezi el, ide sorolja az egészségügyi közszolgáltatásokat – közgazdasági, szociológiai és jogtudományi aspektusból is vizsgálendő terület (Hoffman, 2016), valamint a szociális ellátásokat is. Ebben a körben találkozunk az egészségügyi szolgáltatás mint közszolgáltatás meghatározásával (Fazekas, 2022a:23). A közszolgáltatásokra rendkívül szerteágazó és differenciált szabályozás vonatkozik. A jogviszonyok minősítésénél célszerű az alábbi csoportosításból kiindulni:

- *A szolgáltatás igénybevételének, nyújtásának önkéntes vagy kötelező volta*
Míg a szolgáltatások terén egyes – pl. kulturális – szolgáltatások fakultatívak, addig a fertőző betegeknek kötelező igénybe venni a szolgáltatásokat, illetve a közvetlen veszélyeztető⁸³ magatartás esetén vagy a bírói szemle során megállapított kötelezés esetén nem hagyhatja el a pszichiátriai intézményt a beteg. Feltétlenül szükséges, hogy az önkéntesen felvett beteg esetén a bíró (szemle) arról döntsön: *„ha önként, szabad akaratából ment – a bíróságnak azt kell eldöntenie, hogy a kezelés sürgősségi gyógykezeléssé átminősítése megfelelő, valóban a beteg érdekét*

83 A CRPD Bizottság Nyilatkozat 1. és 2. pontját. (Az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottságának nyilatkozata [UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities: Statement on article 14 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Geneva, September 2014.]; <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15183> (2025. 04. 20.)

szolgáló okból/célból történt-e és nem pedig esetlegesen azért, mert valamely őt megillető betegjogával kívánt élni.”⁸⁴

- *Köz- vagy magánfinanszírozás, a szolgáltatás ingyenessége*

A kötelező igénybevételhez általában térítés is társul, az állam kötelez és a költségeket is a társadalombiztosítási alap finanszírozza.

- *A szolgáltatás igénybevételére vonatkozó aktus*

Egyedi döntés alapján köteleznek a szolgáltatás igénybevételére. Sokszor a többlétszolgáltatások igénybevételénél szükség lehet polgári jogi aktusra is (mondjuk térítés ellenében igénybe vett többlétszolgáltatások).

- *A szolgáltatás időtartama*

A szolgáltatás időtartama a járóbeteg-ellátásban lehet néhány perc, pár óra, a kórházi bentfekvés jellemzően hosszabb. A legtöbb esetben a beteg az intézményt szabadon elhagyhatja, ha orvosilag indokolt lenne a kezelése, akkor saját felelősségére.

- *Intézeti hatalomkizárás a szolgáltatásból (Ki? Kit? Milyen indokkal?)*

Az intézeti hatalom dominál a pszichiátriai kezelés során (összességében az egész egészségügyi rendszerben, több-kevesebb mértékben mindig). A hatalom kiterjed az intézetbe való felvételre és a kezelésbe vételre is. Az elbocsátás joga is az orvosé.

Tartós jogviszonyokban mindig érvényesül az aszimmetrikus viszony, amelyben a beteg vagy a szociálisan rászoruló gondozott kiszolgáltatott helyzetben van. A beteg/ellátott számára többletjogokat kell biztosítani, illetve a jogait minden körülmények között szervezeti garanciákkal is védeni kell pl. beteg- vagy ellátott-jogi képviselő útján (Fazekas, 2022a:145).

A pszichiátriai ellátás különleges helyet foglal el az egészségügyi alrendszerben, hiszen a járó-és fekvőbetegellátás mellett a szociális rendszer egyes szegmensei is szükségszerűen részei a betegellátásnak. A biopszicho-szociális rendszerszemléletű modellben, a szociális indikációk is megjelennek, a pszichiátriai ellátásban számos szociális jellegű szolgáltatást is biztosítani kell (pl. ételmezés, ruházatkodás, lakhatás, napi teendők ellátása, házi segítségnyújtás igénybevétele).

84 AJB-2134/2022 (2025. 05. 17.)

A jelen kötetben a jogforrások szinteknek megfelelően kívánom bemutatni az ellátórendszer egészét, illetve a pszichiátriai szakterülethez kapcsolódó joganyagot. Az Európai Unió Alapjogi Chartája⁸⁵ az I. cím alatt tárgyalja, különösen az 1–4. cikk fejezi ki a részes államok kötelezettségét az egyes alapvető jogok védelme tekintetében. Az emberi méltóság tiszteletben tartása az egészségügyi ellátás során kiemelten fontos, senkit sem lehet az emberi méltóságától megfosztani, az orvosi vizsgálat és a kezelések alatt be kell tartani azokat a szabályokat, amelyek garanciát jelentenek erre (különösen ügyelni kell a szeméremérzet megkímélésére). A 3. cikk a sérthetetlenséghez való jogot mondja ki, „*Mindenkinek joga van a testi és szellemi sérthetetlenséghez.*”⁸⁶ Különösen fontos (a betegjogoknál erre kitérek) az érintett személy szabad és tájékoztatáson alapuló beleegyezése a törvényben megállapított eljárásoknak megfelelően.⁸⁷ A tájékoztatók megszerkesztése és a dolgozók oktatása a tájékoztatásának mértékéről és mélységéről az adott intézmény vezetőinek feladata. Az intézményen belül biztosítani kell a rendszeres oktatást, a dolgozók továbbképzését, nem csupán szakmai kérdésekben, de a jogi joggyakorlatok megismerése érdekében is. A Charta 4. cikk szintén vonatkozik az egészségügyi ellátásra, hiszen kimondja: „*4. cikk – A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetés tilalma.*”⁸⁸ Senkit sem lehet kínzásnak, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni az egészségügyi ellátás során; erre is van példa, amikor a kezelőszemélyzet a helyzetével visszaél⁸⁹ és a beteget megalázza. Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény⁹⁰ kimondja, hogy:

85 <http://fra.europa.eu/hu/eu-charter/title/title-i-dignity> (2024. 02. 05.)

86 u.o.

87 u.o.

88 u.o.

89 Interjú kutatásunkban a Lipótmező volt orvosa beszámol a fizikai bántalmazások gyakorlatairól (Dobai–Düll, 2024): „Az volt, amit az ápoló akart és mondott. Megyek be a 14 ágyas figyelőbe, és ott ül a széken 17 éves, ilyen wahn állapotban lévő, szkizofrénnak induló szkizofrén gyerek. Hát az életbe nem felejttem el, még az arca is előttem van. Ül a széken, és ez a nagydarab állat. Nem tudok mást mondani rá. A_____. Akkor pofont ad a gyereknek, hogy a másik kezével kellett vissza emelni a székre. S akkor én a háta mögött álltam is így... hát én a háta közepéig értem, így meg kellett kocogtatnom a hátát, s akkor visszaneéz. Na, magának is pont most kellett bejönni, ez volt a válasz. S amikor kimentem az (főorvos)____-hez is, elmondtam, hogy én ezt nem bírom tovább, akkor azt mondta XYZ, ezek nélkül az ápolók nélkül összeomlik az elmeosztály. És eljutottam oda, hogy elmegyek, otthagynom az egészet, elmegyek mindegy, körzeti orvosnak, akárminek...” 1980-as évek (főorvos, nő interjúalany)

90 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.

„e) törvényes őrizetbe vétel fertőző betegségek terjedésének megakadályozása céljából, valamint elmebetegek, alkoholisták, kábítószer-élvezők vagy csavargók őrizetbe vétele;” megengedett, de a fentiek jogi garanciáit, a szükségtelen kényszer alkalmazásának elkerülését a Charta részes államai saját jogukban kötelesek biztosítani.

Ebben a körben különösen a *bírói szemle* jogintézménye fontos, hiszen az egyik jogi garancia arra, hogy a pszichiátriai beteget csak abban az esetben lehet továbbra is, akarata ellenére bent tartani, ha az orvosszakmailag indokolt⁹¹. A hazai jogi szabályozás kereteit tekintve a magyarországi csúcsgogforrásból, az Alaptörvény „Szabadság és felelősség” fejezetéből kell kiindulnunk. A törvény 1. cikke kimondja, hogy: „az EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani”.⁹² Az alapjogi tesztek rendszere adja meg, hogy az egyes jogokat milyen mértékben, a szükségesség és arányosság mércéjét figyelembe véve lehet korlátozni, csakis kivételes esetekben. Az alapjog korlátozás céljával és szükségességével összefüggésben az elért „előnyök” és a korlátozással elmaradt, okozott jogsérelem súlya lesz a mérvadó (Pozsár-Szentmiklósy, 2016:26). Az alkalmasság, a szükségesség és az arányosság hármását egyenként és összességükben is értékelni kell, ez egyfajta sajátos súlyozást is jelent. A pszichiátriában számos alapvető jog sérelme lehetséges, részben a fizikai és kémiai terápiás beavatkozások, illetve az elzárás, elkülönítés kapcsán. Itt kell megemlíteni a hátrányos megkülönböztetés általános tilalmát kimondó XVI. cikket, különösen a 2. bekezdést: „Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.” A fogyatékoság alapján nyilvánvalóan a külön törvényben és rendeletben meghatározott fogyatékoságokat kell érteni. A jogi szabályozás ebben a tekintetben ellentmondásokat tartalmaz, hiszen a súlyos fogyatékosággal élőkre vonatkozó személyi kedvezmény érvényesítésénél egy jóval tágabb személyi kör érintett⁹³. A fogyatékoság másik fogalma szűkebb

91 Jógyakorlat, hogy közérthető tájékoztatást tesz lehetővé az Integrált Jogvédelmi Szolgálat brossúrája, a betegek könnyebben tájékozódhatnak a jogaikról és a szemléről is: https://www.ajbh.hu/documents/10180/2831080/Plak%C3%A1t_v5.pdf (2024. 02. 06.)

92 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> (2024. 02. 04.)

93 335/2009. (XII. 29.) Korm. rendelet az összevont adóalap adóját csökkentő kedvezmény igénybevétele szempontjából súlyos fogyatékoságnak minősülő betegségekről.

alanyi kört érint, amelyet külön rendelet szabályoz⁹⁴. Az utóbbi kategória kizárólag a mozgásszervi, látási, hallási és autizmus spektrum zavarral élőkre terjed ki. A jogszabályok a fogyatékoság fogalmának használatában nem következetesek, amely jogértelmezési problémák forrása lehet. A pszichiátriai betegek egy része az idézett jogszabály mindkét alanyi körében megtalálhatóak, viszont kívánatos lenne, mint érzékeny csoportokat, külön is kiemelni. (A jogsértések részben még részletesen ki fogok térni erre a problémára.)

A jelen fejezet szempontjából a XX. cikk lesz mérvadó, ahol a korábbi szabályozás, a régi Alkotmány kimondta, hogy: „Mindenkinek joga van a legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez.” A jelenlegi jogszabály a „legmagasabb szintű” jelzőt kivette a szabályozásból és a „Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez” formát alkalmazza. A következő bekezdés pontosítva megadja, hogy milyen eszközökkel lehetséges az 1. bekezdésben összefoglalt jogok biztosítása, ennyiben a szabályozás bővült:

„(2) Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az **egészségügyi ellátás megszervezésével**, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.”⁹⁵ Témánk tekintetében az egészségügyi ellátás megszervezésével kitétel lesz lényeges, hiszen az egészségügyi jogi szabályozás ebből a gondolatból vezethető le.

A következő jogforrási szinten az Eütv. megalkotását tette lehetővé. Az egészségügyi törvény kodifikálta a betegek jogait, amelynek pszichiátria vonatkozásairól a pszichiátriai betegek jogait tárgyaló alfejezetben írok. Az Eütv. a X. fejezetben részletesen szabályozza az ellátásra vonatkozóan a pszichiátriai betegek jogait a „Pszichiátriai betegek gyógykezelése és gondozása” cím alatt. Ezt a struktúrát indokolja az is, hogy a betegek speciális betegcsoportot képviselnek, különösen a betegségbelátás hiánya, vagy az esetlegesen veszélyeztető magatartásra tekintettel (Dósa, 2016:399). Az értelmező rendelkezések között a 188. § az alapvető fogalmak meghatározását adja meg. A joghely a pszichiátriai intézet fogalmát kiterjesztően értelmezi, és valamennyi aktív fekvőbeteg-intézményt, járóbeteg-ellátó helyet, gondozókat stb. ebbe a kategóriába sorolja, ahol az ellátást

94 141/2000. (VIII. 9.) Korm. rendelet a súlyos fogyatékoság minősítésének és felülvizsgálatának, valamint a fogyatékosági támogatás folyósításának szabályairól.

95 u.o.

24 órán át biztosítják. Pszichiátriai intézetnek minősül a járóbeteg-szakellátás, közösségi pszichiátria, amely a pszichiátriai betegek integrált nappali ellátását biztosítja. A jogszabály a pszichiátriai betegek otthonát és a rehabilitációs intézetet is pszichiátriai intézet ernaőfogalom alá sorolja, annak ellenére, hogy a részletszabályokat (speciális szabályokat) egy külön jogszabály rendezi⁹⁶. A rendszer összetevőit a 6. táblázat szemlélteti. A pszichiátria történetének jelenkori állapotát is remekül szemlélteti a táblázat, amely rámutat a rendszer sokféleségére és hiányosságaira.

A leghatékonyabb ellátási formák a legkevésbé elterjedtek, ennek jórészt anyagi és szakpolitikai okai vannak. A finanszírozási modell nem alkalmas az integrált pszichiátriai ellátás hatékony működtetésére, a medikális modell a probléma elfojtásában érdekelt, a gyógyszerek ambuláns ellátás keretében történő rendelésén nem igen mutat túl, annak ellenére, hogy még vannak olyan műhelyek, ahol lokálisan kialakultak akcióterek, ahol megvalósult a közösségi ellátás. Az egészségügyi államigazgatás szakmai irányelvekkel⁹⁷ segíti az ellátórendszer egészének standardok szerinti munkáját. 2023–2025 között az alábbi pszichiátriai és pszichoterápiás (kapcsolódó) szakmai irányelvek kerültek nyilvántartásba:

1. A pszichoterápiás ellátásról (2024. 04. 17.)
2. Az epilepsziás rohamok és epilepszia felismeréséről, kezeléséről és az epilepsziás betegek gondozásáról (2024. 05. 03.)
3. Opioid használati zavar és kezelése (2024. 12. 14.)
4. Az alkohol által okozott mentális zavarokról (2024. 04. 17.)
5. A szakpszichológiai ellátásról (2023. 04. 18.)
6. Az alkohol által okozott mentális zavarokról (2024. 04. 24.)

⁹⁶ Eütv.188. §

⁹⁷ Belügyminisztérium – Egészségügyi Államtitkárság Egészségügyi Szakmai Kollégium nyilvántartása: https://www.neak.gov.hu/felso_menu/szakmai_oldal/szakmai_iranyelvek/szakmai_iranyelvek (2025. 02. 15.)

Dimenziók	Modellek	Intézményi modell	Forgóajtós modell	Közösségi modell
Intézményi dimenzió	Intézmény	Pszichiátriai szociális otthon	Kórház, gondozó	Közösségi ellátási formák
	Élettér	Szociális otthon	Kórház, egyén lakóhelye	Egyén lakóhelye, nappali klubok
	Ellátási forma megjelenése	1950-es évek eleje	1960-as évek eleje	1990-es évek közepe
	Szolgáltatás	Elsősorban ápolás-ellátás, gyógyszeres kezelés, csak a betegre irányul	Döntően, gyógyszeres kezelés, csak a betegségre, betegre irányul	Többféle egyénre szabott segítség, bevonja az egyén környezetét is
	Fenntartó	Állam	Állam	Állam, piaci szféra
	Ellátási forma elterjedtsége	Elterjedt	Legelterjedtebb	Legkevesbé elterjedtebb
Társadalmi dimenzió	Társadalmi integráció	Nincs	Nincs	Is-is
	Ellátás célja	Elzárás, egyén rendszerben tartása	Status quo, az egyén rendszerben tartása	Egyén társadalomban tartása, egyén rendszerben tartása
	Munkaerőpiaci részvétel	Nincs vagy védett munka	Nincs vagy védett munka	Nincs, védett munka vagy nyílt munkaerő-piac
	Egyén megjelenése	Láthatatlan, beteg, ön. és közveszélyes deviáns	Láthatatlan, beteg, ön. és közveszélyes deviáns	Beteg, segítségre, támogatásra szoruló
Egyéni dimenzió	Kapcsolati háló	„Betegek” és ellátó személyzet	„Betegek” és ellátó személyzet, család	Család, „betegek”, segítők, tágabb környezet
	Egyén énképe	Jellemzően betegidentitás	Jellemzően betegidentitás	Betegidentitás, de alternatív énképek megjelenése
	Eltartó	Állam	Állam, család	Állam, család, egyén

6. táblázat. A magyarországi pszichiátriai betegellátás alapmodellje és jellemzői
(Légmán–Bányai, 2011)

Szociális igazgatás

Az állam nem csupán közhatalmat gyakorol az állampolgárok felett, hanem a különböző alrendszereken keresztül az adó- és járulékbefizetésekre támaszkodva biztosítja a polgároknak az Alaptv. XIX. cikkében vállalt kötelezettségeit: *„Magyarország arra törekszik, hogy minden állampolgárának szociális biztonságot nyújtson. Anyaság, betegség, rokkantság, fogyatékoság, özvegyesség, árvaság és önhibáján kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén minden magyar állampolgár törvényben meghatározott támogatásra jogosult.”* A jóléti államokban sem beszélhetünk kialakult, intézményesült és az állam által garantált szociális ellátórendszerről a polgári és az ipari forradalmak előtt (Hoffman, 2020:806). Európában a szociális jellegű személyes gondoskodást nyújtó intézményrendszer fenntartása és kiépítése az egyházakhoz kötődött, illetve a falvak látták el a saját testi és mentális betegeiket (Csikós, 2024), erről árulkodik az a korábbi szokás (néhány helyen még gyakorolják), hogy a gyermekágyas anyákat a környékbeli nőtársak kiszolgálták a szülést követően. A klasszikus vidék szívességszolgálatainak jelensége társadalmi átalakulásával markáns változásokon ment keresztül az eltelt évek során. A polgári forradalmak szakítottak a korábbi rendi struktúrákkal és Európa-szerte megteremtették azokat az előfeltételeket, amelyek igyekeztek biztosítani az egyenlőséget a különböző társadalmi csoportok között (Hoffman, 2020:807). Ebben az időszakban még csupán sporadikusan beszélhetünk átfogó, rendszerszinten megjelenő, átgondolt szociálpolitikai intézkedésekről és jóléti szolgáltatásokról. A háborúk, a betegségek (TBC, hastífusz) sérülékenné tették a lakosságot, az elszegényedés általános volt. Az USA-ban létrejött a „szegényügyi ellátásokra összpontosító jóléti állam”, Németországban, pedig a jóléti szolgáltatások rendszerének fokozatos kiépülése új utakat teremtett a „kontinentális államok fejlődése” számára (Hoffman, 2020:808). A szociális szolgáltatás is a közszolgáltatások közé tartozik, szűkebb értelemben a természetbeni és nem természetbeni szolgáltatásokat, a személyes gondoskodás intézményrendszerét helyezhetjük ebbe az elméleti keretbe, hiszen az állam nyújtja ezeket a javakat. A közgazdaságtan elsősorban gazdasági oldalról vizsgálja a kérdéskört, és a társadalmi újraelosztás rendszereként értelmezi ezeket a szolgáltatástípusokat (Hoffman, 2021:19). A szociális igazgatás hazai struktúrájának bemutatását Hoffman István (2020) alapján, továbbá a 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról (továbbiakban: Szocvtv.) rendelkezéseit figyelembe véve végzem el.

A szociális igazgatás szervezetrendszere hierarchikusan felépített, központosított, területi szinten a fővárosi és megyei kormányhivatalok, továbbá az önkormányzatok felelnek a pénzbeli és természetbeni juttatások elosztásával, kapcsolatos igazgatási (hivatali ügyintézés) és személyes munkaerőt igénylő szolgáltatások megvalósításáról (otthonápolás, jelzőrendszeres segítségnyújtás, pszichiátriai betegek, idősek nappali ellátása, szociális ellátás).

Foglalkoztatáspolitikai eszközök

Az állam a foglalkoztatottak és a valamilyen okból inaktívak számára is nyújt különböző szolgáltatásokat. A munkaviszonnyal rendelkezők betegség, rokkantság esetén jogosultak a társadalombiztosítási alrendszer különféle természetbeni és nem természetbeni szolgáltatásait igénybe venni. A munkanélküliek számára a rendszer számos személyes jellegű szolgáltatást is nyújt (tanácsadás, átképzések), ezek egy részét a rendszer az EU-ból érkező GINOP, EFOP pályázatokból finanszírozta, annak érdekében, hogy a munkaerőpiacról kikerülő új szakmát, hivatást vagy éppen készségeket tanuljanak. Az egyes szolgáltatások részben a munkaügyi igazgatás, illetve kisebb hányadban az önkormányzati hatáskörbe utalt szociálpolitikai intézkedések (Hoffman, 2020:823). A munkanélküli ellátást a munkanélküli személyek alapvetően a 1991. évi IV. törvény A foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról c. törvény rendelkezései szerint kapják, alapesetben a munkanélkülivé válás eseteire legfeljebb 90 nap időtartamra, ezt követően a szociális ellátásként nyújtott aktív korúak ellátását veheti igénybe a munkanélküli, amely szociális ellátásnak minősül (Hoffman, 2020:823), illetve jogosult lehet a megváltozott munkaképességűek ellátásaira, ha az ott meghatározott időszakban társadalombiztosítási járulékalapot képező jövedelemmel rendelkezik, és a külön törvényekben szereplő egyéb feltételeknek megfelel.

Hajléktalanok ellátásai

Magyarországon a gazdasági környezet megváltozásával, illetve az államszocialista rendszer teljes foglalkoztatottság mítoszával eleven problémává vált a hajléktalanság, amely a devizahitel-károsultak tömeges megjelenésével további személyeket kényszerített az utcára. Az ellátóhelyek kapacitása rendkívül szűkös, a hajléktalanellátás intézményi szolgáltatásokon keresztül és

személyes gondozáson keresztül valósul meg (Hoffman, 2020:824). Az egyházi intézményeknek, mint a Katolikus Caritas, Menhely Alapítvány, Magyar Máltai Szeretetszolgálat, az Étel az Életért Alapítvány és más szervezetek egyes szolgáltatások nyújtását az államtól átvállalják. A nagyvárosokban éjjeli menedékhelyek, nappali melegedők állnak rendelkezésre, a BMSZKI⁹⁸ átmeneti szállót, továbbá „Albérlok házát” működtet. A hajléktalanok orvosi ellátását is részben egyházi, részben állami intézményke látják el. A humánerőforrás-kapacitások ezeken a területeken rendkívül szűkösek.

Családtámogatások

Az állam kiemelt figyelmet fordít hazánkban a gyermekvállaló édesanyák és édesapák támogatására, a családtámogatások az alábbiak lehetnek:

- anyasági támogatás, amely a gyermek otthoni gondozását segíti,
- a gyermekgondozási díj (GYED) legkorábban a csecsemőgondozási díj, illetőleg az annak megfelelő időtartam (168 nap) lejártát követő naptól a gyermek 2. életévének betöltéséig jár⁹⁹,
- gyermekgondozási ellátás (GYES) (az ellátás alatt az édesanya akár 40 órás foglalkoztatási jogviszonyban is állhat), ez az ellátás a gyermekek 3 éves koráig jár,
- gyermeknevelési támogatás (GYET) a gyermekkel otthon maradó szülőnek, legalább háromgyermekes családokban jár, legfeljebb heti 30 órás foglalkoztatásra irányuló jogviszony mellett is,
- évente tovább bővül az SZJA-kedvezmények köre is, így a személyi jövedelemadóból levonható kedvezmények (Hoffman, 2020:824).

98 Budapesti Módszertani és Szociális Központ és Intézményei.

99 https://www.allamkincstar.gov.hu/csaladok-tamogatasa/Csalad_gyermek/gyermekgondozasi-dij-gyed (2026.06. 29.)

Fogyatékosok, megváltozott munkaképességűek ellátásai

A fogyatékos személyek ellátásai két csoportra oszthatóak, fogalmilag a jogrendszerben különül tárgykör szerint két jogszabályban a fogyatékosok köre:

335/2009. (XII. 29.) Korm. rendelet az összevont adóalap adóját csökkentő kedvezmény igénybevétele szempontjából súlyos fogyatékoságnak minősülő betegségekről

Az adóalapot csökkentő betegség olyan kórkép, amelyet a hivatkozott rendelet ilyennek tart, a felsorolt diagnózisokkal élő személyek 5 évre visszamenőleg kérhetik önellenőrzés keretein belül a NAV-tól az összeget, ha a felsorolt betegségek valamelyike a kérdéses időszakban fennállt, ha csupán egy részében az 5 évnél, akkor erre az időszakra lehet igényelni, illetve minden évben az adóbevallásban érvényesíteni. A kedvezmény érvényesítéséhez nyomtatványon kell kérni a gondozó orvost, hogy adjon ki igazolást a betegség fennállásáról (tüntesse fel a BNO-kódot is). Az igazolást nem kell leadni a NAV felé, azt meg kell őrizni.

141/2000. (VIII. 9.) Korm. rendelet a súlyos fogyatékoság minősítésének és felülvizsgálatának, valamint a fogyatékosági támogatás folyósításának szabályairól
A fenti jogszabály nomenklatúrája az előbb említett fogyatékoság fogalomhoz képest sokkal szűkebben értelmezi a különböző fogyatékosságokat, és jelentősen korlátozza azoknak a személyeknek a körét, akik jogosultak lehetnek a rendeletben rögzített fogyatékosági támogatásra, ilyenek:

- végtaghiánnyal élők,
- kerekesszékesek,
- az intellektus zavaraival élők,
- autizmus spektrum zavarával élők,
- beszédértés, beszédprodukció súlyos zavaraival élők,
- siketvakosságúak,
- siketek, nagyothallók,
- látásukban akadályozott személyek,
- súlyos mozgászavarokkal élők.

Aki a fenti zavarok bármelyikében szenved, kérheti a szakértői vizsgálatot, amelyhez a háziorvostól beutalót kell szereznie. A szakértői szerv véleményezi az igénylőt, hogy jogosult-e a súlyos fogyatékoság esetén járó támogatásra (a támogatás élethosszig jár, nem függ a többi esetlegesen folyósított ellátástól, ha az illető állapota végleges; egyébként az igénylőt felülvizsgálati kötelezettség terheli).

A megváltozott munkaképességűek az új szabályok szerint¹⁰⁰ rehabilitációs ellátásban is részesülhetnek, amelyre jogosultak az alábbi személyek.

Az a megváltozott munkaképességű személy, aki rehabilitálható, ezen belül,

- akinek foglalkoztathatósága rehabilitációval helyreállítható, és egészségi állapota 51–60% közötti (B1 kategória),
- aki tartós foglalkozási rehabilitációt igényel és egészségi állapota 31–50% közötti (C1 kategória),

illetve *rokkantsági* ellátásban részesülhetnek az alábbiak szerint.

Az a megváltozott munkaképességű személy,

- akinek foglalkozási rehabilitációja nem javasolt és akinek az egészségi állapota 51–60% között van, és a rehabilitálhatóság foglalkoztatási szempontú, vagy a rehabilitálhatóság szociális szempontú vizsgálata alapján a rehabilitációja nem javasolt (B2 kategória), valamint akinek a foglalkoztathatósága rehabilitációval helyreállítható, és a kérelem benyújtásának vagy a felülvizsgálat időpontjában az öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséig hátralevő időtartam az 5 évet nem haladja meg.

Akinek foglalkozási rehabilitációja nem javasolt, és egészségi állapota

- 31–50% közötti (C2 kategória), valamint aki tartós foglalkozási rehabilitációt igényel, és a kérelem benyújtásának időpontjában az öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséig hátralevő időtartam az 5 évet nem haladja meg, továbbá
- aki kizárólag folyamatos támogatással foglalkoztatható és egészségi állapota 1–30% közötti (D kategória),
- akinek egészségkárosodása jelentős és önellátásra nem vagy csak segítséggel képes, és egészségi állapota 1–30% közötti (E kategória).

Az ellátásra való jogosultságot a 2011. évi CXCI. törvény a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról rendelkezései alapján, továbbá a 327/2011. (XII. 29.) Korm. rendelet a megváltozott munkaképességű személyek ellátásaival kapcsolatos eljárási szabályokról a 7/2012. (II. 14.) NEFMI rendelet a komplex minősítésre vonatkozó részletes szabályokról c. rendelet a komplex minősítés szempontrendszerét és a megváltozott munkaképességű

100 A megváltozott munkaképességűek ellátásai Belügyminisztérium Ügyfélszolgálati Osztály. <https://kormany.hu/application/documents/1826c8f6-92ca-4454-bf91-1f3b832886d3/download> (2026. 01. 01.)

személy egészségkárosodásának, illetve megmaradt egészségi állapotának értékelését táblázatosan tartalmazza. A szociális szempontú vizsgálat értékelését a BM külön utasítása szerint végzik.

A fentiekén kívül részesülhetnek nappali ellátásban, személyes gondoskodásban, gyógyszer, illetve gyógyászati segédeszköz árához nyújtott támogatásban is.

Időskorú személyek ellátásai

Magyarországon a társadalombiztosítás *jövedelmarányos*, és kötelező a befizetés minden munkavállaló számára. A társadalombiztosítási rendszer részét képezi a nyugdíjbiztosítási alap is. A jogszabály által irányadó életkor betöltésével, vagy a nők esetén a legalább 32 év munkaviszony és legfeljebb 8 év gyermekneveléssel szerzett jogosultsági idővel élhetnek a „nők 40” karkedvezménytel. Egyéb karkedvezmény a magyar nyugdíjrendszerben nincs. Ennek ellenére egyes foglalkoztatási csoportokra speciális szabályok vonatkoznak, ilyenek: Átmeneti bányászjáradék, a Magyar Alkotóművészeti Közalapítvány által folyósított ellátásokról szóló kormányrendelet alapján folyósított ellátásban, mezőgazdasági járadékban (öregségi, munkaképtelenségi, özvegyi járadékban, növelt összegű öregségi, munkaképtelenségi, özvegyi járadékban), bányászati keresetkiegészítésben részesülők esetén az ott meghatározott feltételek teljesítése mellett jogosult igénybe venni a különböző ellátásokat, megfelelő, az adott szakterületen eltöltött szolgálati időt követően.

Léteznek a hozzátartozói nyugellátások, amely bizonyos feltételek megléte mellett az elhunyt hozzátartozó után járnak, 1 évig emelt összegben, majd élethosszig (az életben maradt házastárs életkorától függően) az elhunyt nyugdíjának a 30%-át kaphatja meg legfeljebb özvegyi nyugdíjként a jogosult. Rászorultsági alapon a nyugdíjas további szolgáltatásokra lehet jogosult (Hoffman, 2020:826), illetve a nyugdíjrendszer ismeri a méltányosságból történő nyugdíjemelés intézményét (kérelemre), illetve a nyugdíjsegélyt, amely bizonyos jövedelem alatt élő nyugdíjasok számára jelenthet könnyebbiséget. Az utóbbi években visszavezetett 13. havi és a bevezetés alatt álló 14. havi nyugdíj évente szintén némileg kompenzálja a legalacsonyabb nyugdíjjal rendelkezők helyzetét.

A nyugdíjasok fentebb már részletezett ellátásain túl a 65 év felettiek ingyenes tömegközlekedési kedvezménye valamennyi közösségi közlekedési eszközön (néhány extra kivétellel) használható a személyi igazolvány felmutatásával (Hoffman, 2020:826). A fentiek mellett az idősek is a betegségüknek megfelelően gyógygyógyellátásra, illetve gyógyszerek árához kötött támogatásra lehetnek jogosultak.

Társadalombiztosítás

A társadalombiztosítási ellátórendszer két típusú ellátást nyújt, a biztosított egy „kockázatközösség tagja, amely egyeseknek elképzelhető, hogy nagyon minimális szolgáltatást nyújt, másoknak meg ennek a többszörösét” (Hoffman, 2020:827). A biztosítási szerződések klasszikusan ezen az elven működnek.

Az egyik nagy csoport a pénzbeli ellátások, ilyenek a:

- táppénz (legfeljebb egy évig folyósítható, ha a táppénzt megelőzően volt a munkavállalónak legalább 1 éves munkaviszonya),
- baleseti táppénz (munkabaleset vagy útibaleset esetén, illetve foglalkozási megbetegedés esetén jár),
- baleseti szülői nyugdíj,
- baleseti özvegyi nyugdíj,
- baleseti árvaellátás.

Továbbá természetbeni ellátások:

- baleseti természetbeni egészségügyi ellátás (akkor is jár, ha az illetőnek nincs megfelelő jövedelemmel fedett napja, munkabaleset esetén jár),
- gyógyszer árához kötött támogatás (pl. Eü. rend.),
- közgyógyellátás (normatív, méltányossági alapú),
- kötszerekhez, gyógyászati segédeszközökhöz nyújtott ártámogatás.

Az utolsó témakörünk a gyermekvédelmi igazgatás lesz, amely szintén egy rendkívül szerteágazó témakör.

Gyermekevédelmi rendszer Magyarországon

A hazai ellátórendszer 1950-től állami felügyelet alá került. Ennek részeként az egyházak feladata a szegénységben élők támogatása; a szülők nélkül élő árva gyermekek számára végzett feladatait az állam vette át, és többnyire vidéken, illetve a fővárosban (többnyire kastélyokban) helyezték el a gyermekeket, illetve létesült a Főti Gyermekváros is, amely hazai „mintaintézménynek” számított (Rózsás, 2020:833). A totális intézmények fokozatos megszüntetésének, illetve kitágulásának folyamata a gyermekvédelmi intézményeket is érintette. Számos, az államszocializmus idején működő gyermekotthon, fogyatékos személyek

számára tartós gondozást nyújtó intézmény szűnt meg, a folyamat legsúlyosabban a hazai gyermekpszichiátriát érintette, hiszen nem alakultak ki a nemzetközi szinten jól működő intézmények, amelyek a problémát hatékonyan tudták volna orvosolni. Olaszországban a „Basaglia-törvény” (1972) *„után már megtörtént a nagy pszichiátriai gyógyintézetek kitagolása úgy, hogy alternatívaként közösségi elveken és erőforrásokon alapuló szolgáltatásokat fejlesztettek.”* (Ács, 2012:15) A hazai gyógypedagógiai intézményekben is a klasszikus rendszer teljes leépítésének lehettünk tanúi egy már 1980-tól fokozatosan kialakuló erodálódási folyamat részeként, illetve a nyugati országokban már tendenciává váló megszüntetési hullám érezte hatását a keleti blokkban is.

A nagylétszámú intézmények nem szűntek meg, bár valóban részben az intézményrendszer átalakulását tapasztalhatjuk, de a lakóotthonok, lakásotthonok még mindig elenyésző számban vannak jelen.

„Ma Magyarországon még mindig rengeteg, több mint 23 000 fogyatékossgal élő ember lakik nagylétszámú (50 vagy annál több férőhellyel rendelkező) bentlakásos szociális otthonban. Ezek az intézmények gyakran vidéki kistelepülések peremén, láthatatlan módon működnek.”¹⁰¹

Ezeknek az otthonoknak egy részében fogyatékossgal élő vagy pszichiátriai beteg gyermekek élnek, bár a gyermekintézményekben volt talán a legsikeresebb a kitagolás, vagyis annak a folyamata, hogy *transzintitucionalizáció* jött létre, párhuzamosan kiépültek az emberi jogi szempontból is igazságosabb és embe-ribb ellátást nyújtó intézmények, annak érdekében, hogy a „kinti” élettől ne egy zárt, intézeti, elidegenedő struktúra épüljön fel, hanem *igazságosabb* kontextusok jöhessenek létre.

A hazai gyermekvédelmi intézményrendszer átalakításának alapja a gyermeki jogok nemzetközi szinten történő elismerése, amelyet elsőként a New York-i Gyermekjogi Egyezmény tartalmaz, amely egy olyan nemzetközi dokumentum, amely egyedülálló módon összefoglalja a szülők, az állam jogait és kötelezettségeit egyaránt (Szeibert, 2025:145). Az Egyezményben részes államok kötelezettséget vállaltak arra, hogy a lefektetett elveknek megfelelő jogszabályi környezetet teremtenek, amely olyan szabályanyagot tartalmaz, amely deklarálja

101 TASZ <https://tasz.hu/cikkek/aggaszto-elolelek-a-kitagolas-jovojerol-2/> (2026. 01. 02.)

és elősegíti az Egyezmény fő célját: „a gyermek mindenk felett álló érdekét”¹⁰² (Rózsás, 2020:834). A gyermekekre vonatkozó Alaptv. rendelkezésekre utalunk a jelen kötet alapjogokról szóló alfejezetére. A továbbiakban, mivel a családjogi fejezetben szintén foglalkoztunk már a gyermekek jogaival, így kizárólag a gyermekvédelmi törvény intézkedéseit tárgyaljuk.

A gyermekjogok. A gyermekjogok és a gyermekvédelmi intézményrendszer tárgyalásánál Rózsás (2020) felosztását követjük. A Gyvt. a 6. §-ban megadja a gyermekek jogainak katalógusát, amelyben irányadóként az első bekezdés szolgál: *a gyermeknek joga van a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét biztosító saját családi környezetében történő nevelkedéshez.* A gyermeknek az a joga, hogy saját családjában nevelkedjen, megjelenik már a Ptk. vonatkozó szakaszában, amely kimondja: 4:2. § *A gyermek érdekének védelme (2) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy saját családjában nevelkedjék. Ezért a gyermekvédelmi intézkedések során mindig a gyermek legfőbb érdekeit kell figyelembe venni, és a családjából történő kiemelés csak kivételes esetben történhet meg.* Ebben a körben ahhoz is joga van, amennyiben számára a szülők által biztosított környezet *vulnerábilis*, a személyiségfejlődését negatív irányban befolyásolja, a gyermekvédelmi szervektől megfelelő, adekvát segítséget kapjon. Fogyatékos-ságra, hátrányos helyzetre, etnikai kisebbséghez tartozásra tekintettel keletkező hátrányok leküzdéséhez megfelelő segítséget kell nyújtania a rendszernek (Rózsás, 2020:839). A gyermek jogait a szülőknek a saját jogaik elé kell helyezniük, ez fejeződik ki abban, hogy a gyermek tartása még a szülő saját tartását is veszélyeztetheti. A gyermek tartásra való rászorultságát a szülőnek minden körülmények között vélelmezni kell: 4:214. § *A rászorultság vélelme*

A kiskorú gyermek tartásra való rászorultságát vélelmezni kell. Ez a vélelem a gyermek nagykorúságának betöltése után is – legfeljebb a huszadik életévének betöltéséig – érvényesül, ha a gyermek középfokú iskolai tanulmányokat folytat.

4:215. § *A szülő tartási kötelezettsége*

(1) A kiskorú gyermek tartására a szülő a saját szükséges tartásának korlátozásával is köteles. A Gyvt. szabályai arról is rendelkeznek, hogy kizárólag azért, mert szegénységben él egy család, nem indokolja a családból való kiemelés, sokkal inkább kötelezi az államot a törvény logikája, hogy a szegénység és az éhezés legküzdéséért

102 The best interest of the child, idézi Rózsás, 2020:834 az Egyezményt.

lépjen fel minden eszközzel, és segítse a családokat, csökkentse a társadalomban a strukturális szegények számát.

„A gyermeknek joga van ahhoz, hogy a fejlődésére ártalmas környezeti és társadalmi hatások, valamint az egészségére káros szerek ellen védelemben részesüljön.” A kóros szenvedélykeltés cselekmény kriminalizálása is ennek jegyében történt. Így az alkohol vagy más anyag élvezetére történő rábírás is bűncselekménnyek minősül:

Btk. 181. § (1) Az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt kábítószernek nem minősülő kábító hatású anyag, illetve szer kóros élvezetére rábír vagy rábírtni törekszik, vagy tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt kábítószer fogyasztására rábírtni törekszik,

A kriminalizálás azt a célt is szolgálja, hogy a társadalom ezzel is védje a kiskorú személyek egészségét és azt a jogát, hogy egészséges környezetben nőjenek fel.

- A gyermekek jogai mellett a Gyvt. is ír a gyermekek kötelezettségeiről, így a gyermek köteles különösen arra, hogy:
- gondozása, nevelése érdekében szülőjével vagy más törvényes képviselővel gondozójával együttműködjön,
- képességeinek megfelelően tegyen eleget tanulmányi kötelezettségeinek,
- tartózkodjon az egészségét károsító életmód gyakorlásától, az egészségét károsító szerek használatától (Rózsás, 2020:840).

A gyermekvédelem intézményrendszere

A polgári és a büntetőjogban láthattuk, milyen módon jelenik meg a család mint az élet *mikrote*, a szülők felelőssége, a családi élet szervezésének jogi keretei. A gyermekvédelmi intézkedésekre mindig akkor kerül sor, amikor a családi életben valamilyen zavar keletkezik, a belső mechanizmusok nem jól működnek, és esetleg a gyermek mint legfőbb tünehordozó megjelenik az ellátórendszer valamelyik szegmensében. „Az Egyezmény 9. cikke rendelkezik arról is, hogy tiszteltetben kell tartani a mindkét szülőjétől vagy ezek egyikétől külön élő gyermeknek a jogát ahhoz, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével.”¹⁰³

103 Idézi Szeibert, 2025:154, kiemelés tőlem.

A helyi önkormányzatok feladatai. A 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól c. törvény (továbbiakban: Mötv.) rendezi azokat a feladatokat, amelyek kizárólagosan önkormányzati feladatok a gyermekek ellátásával összefüggésben:

- óvodai, bölcsődei ellátás megszervezése;
- gyermekjóléti szolgáltatások és ellátások;
- szociális szolgáltatások és ellátások, amelyek keretében települési támogatás állapítható meg;
- oktatási, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, kulturális feladatok ellátásának elősegítése (Mötv. 13.§).

Az önkormányzat illetékességi területén ellátja a közigazgatási területén élők, továbbá egyesített intézmények esetén a szomszédos települések családjaival, gyermekeivel kapcsolatos személyes gondoskodást igénylő feladatokat. Az önkormányzatok kiemelt feladata a nemzetiségi önkormányzatok feladatainak segítése: a kulturális események, a nyelvhasználat és más településhez fűződő értékek megőrzésének, ápolásának körében a gyerekek érdekeit a döntéshozók mindenkor kötelesek figyelembe venni. Az önkormányzatoknak szintén fontos kötelezettsége a nagycsaládosok terheinek enyhítése. Az önkormányzat kötelessége a családsegítő szolgáltatások alacsony küszöbű elérésének támogatása, a családsegítés megszervezése, együttműködésben a helyi egészségfejlesztési, egészségügyi feladatokért felelős munkatársakkal. Feladatai körében az állammal szorosan együttműködik, elősegíti és támogatja a területén lévő intézmények állam általi ellenőrzését. A települési önkormányzat a területén kívül akkor nyújt szolgáltatásokat, ha:

- az intézményt társulási szerződés keretein belül a társult önkormányzattal tartják fenn,
- a személyes gondoskodás keretébe tartozó gyermekjóléti alapellátásokat (különösen bölcsőde, gyermekek, illetve a családok átmeneti otthonának biztosítását, gyermekjóléti központ működtetését) társulás útján nyújtja (Rózsás, 2020:841).

Az állam gyermekvédelmi feladatai. Az állam legfőbb gyermekvédelmi szerve, a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság (SZGYF) küldetését az alábbiakban fogalmazza meg: az emberi jogok, a társadalmi igazságosság és az esélyegyenlőség alapvető elveire építve arra törekszik, hogy a fenntartásában lévő intézményekben élő ellátott emberek részére a lehető legkedvezőbb természetes és társadalmi életfeltételeket teremtsen. Minden ember megérdemli a gondoskodást, a méltó

törődést és gondviselést. „Mindent megteszünk azért, hogy ne csupán az alapvető életfeltételeket teremtsük meg, hanem a társadalom normái szerinti méltóság, méltányosság, tisztelet és egyenlőség, valamint a féltő szeretet jegyében a magukra maradottak otthonra leljenek.”¹⁰⁴

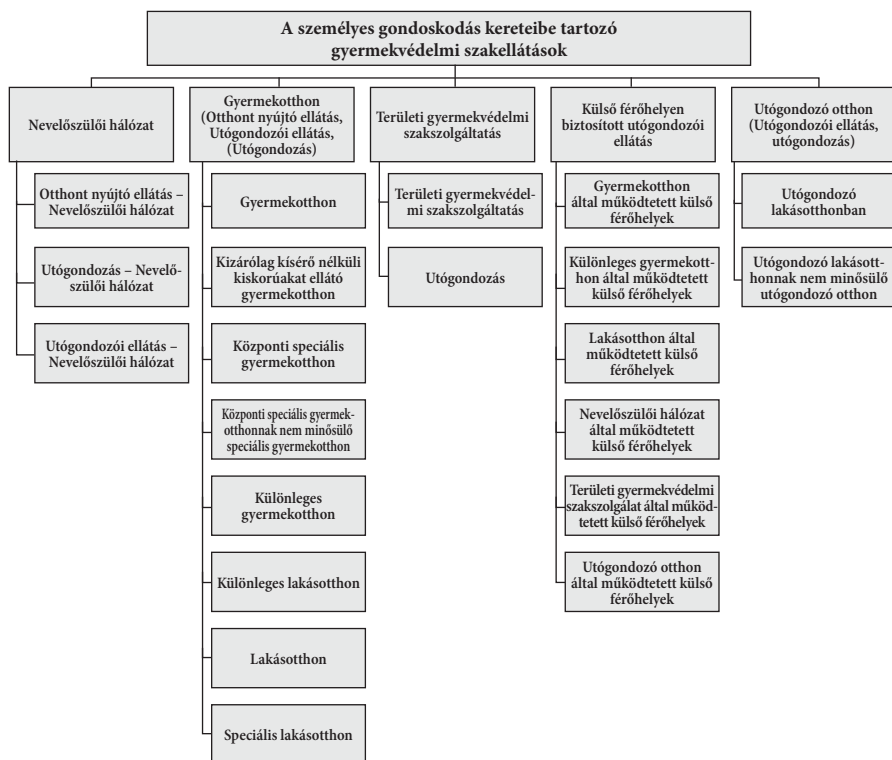
A központi hivatal jogállású szerv szociális szakosított ellátásokat, gyermekvédelmi szakellátást nyújtó állami fenntartású intézményiek fenntartói feladatait látja el, végül is a szakminisztérium „kinyújtott” karjaként működő megyei és fővárosi szervezeti egységekből áll (Hoffman, 2020:822). A fenntartó jogkörében eljárva fontos, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezések esetén a nevelőszülőt és a gyermekotthonok működését is felügyeli (Rózsás, 2020:841).

A gyermekvédelmi ellátások rendszere. A gyermekvédelmi alapellátások három nagy kategóriára oszthatóak:

- pénzübeli ellátások (rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény, gyermektartásdíj megelőlegezése, otthonteremtési támogatás),
- természetbeni ellátások (gyermekétkeztetés),
- személyes gondoskodás (gyermekjóléti szolgáltatás, gyermekek napközbeni ellátása, gyermekek átmeneti gondozása) (Rózsás, 2020:842).

A gyermekvédelmi feladatok speciális igények kielégítését is szolgálják, ezért a szakosított ellátások formáin keresztül az állam a családjából kiemelt gyermek számára (Rózsás, 2020:842) különféle szinten, az élethelyzetekhez igazodva nyújt bizonyos ellátásokat (3. ábra).

104 <https://szgyf.gov.hu/rolunk/kuldetesunk/> (2026. 01. 02.)

3. ábra. Személyes gondoskodás keretébe tartozó gyermekvédelmi szakellátások

(Forrás: <https://tamogatoweb.hu/gyermekvedelmi-szakellatások>)

A 3. ábrán is jól látható, hogy a különböző szolgáltatások eltérő szinten valósulnak meg, a nevelőszülői hálózat, az otthont nyújtó szolgáltatások, területi gyermekvédelmi szakigazgatás, külső férőhelyen biztosított utógondozói ellátás, illetve az utógondozói otthoni szolgáltatás. A rendszerben dominálnak a nagy létszámú gyermekotthonokon kívüli ellátási formák, ennek ellenére még mindig ezek az intézmények dominálnak.

Gyermekvédelmi intézkedések. A gyermeki jogok kapcsán írtunk már arról, hogy a gyermek testi, lelki, szellemi fejlődését életkorára, szellemi és testi állapotára tekintettel a szülőnek kell biztosítania. Ha a szülő aktív részvételével ez nem oldható meg, akkor az állam részvétele a gyermekek ellátásában elengedhetetlen. Vannak átmeneti állapotok, amikor a szülő alkalmas a gyermek megfelelő

nevelésre, de például, ha az egyedül élő, özvegy édesanya egy súlyos betegség miatt kórházba kerül, akkor szükséges lehet a családba fogadás. Ilyen és hasonló élet-helyzeteket, a hátrányos helyzetű családok támogatását célozza a rendszer egésze. Az minősül hátrányos helyzetű családnak, ahol a lakókörnyezet nem megfelelő, a gyám vagy a törvényes képviselő szülő alacsony iskolai végzettségű (Rózsás, 2020:843). A hátrányos helyzet igazolása a hatóság feladata a család megismerését és környezettanulmány elvégzését követően, a szociális esetek (családok) összes körülményeit vizsgálják.

Védelembé vétel intézménye. A Család- és gyermekvédelmi központ feladatai közé tartozik: „*kezdemenyezni a gyermek védelembé vételét vagy súlyosabb fokú veszélyeztetettség esetén a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezését, nevelésbe vételét,*” (Gyvt.40/A §, ba) pontja alapján).

Elsődleges helyen a hátrányos helyzet orvoslása, a család családvédelmi szolgáltatásokkal történő segítése, támogatása áll:

- *A védelembé vétellel egyidejűleg a gyermek gondozásának folyamatos segítése és ellátásának megszervezése; a szülői nevelés támogatása érdekében a gyámhatóság felhívja a gyermekjóléti központot a védelembé vételhez kapcsolódó gyermekjóléti szolgáltatási feladatok esetmenedzselésének ellátására, és a veszélyeztetettség okának megszüntetése érdekében intézkedést tesz, (Gyvt. 68. § (3) bek.).*

Amennyiben a gyámhatóság vagy a gyermekvédelmi központ azt észleli, hogy a gyermekkel szemben bűncselekményt követhettek el (elég ezt alapos okkal valószínűsíteni), akkor köteles feljelentést tenni a rendőrségen vagy az ügyészségen. A védelembé vétel akadályoztatása esetén a törvény rendelkezik arról, hogy tájékoztatási kötelezettsége van a gyámhatóságnak, és a nem együttműködő szülő ellen eljárást indíthat: „*figyelmezteti a szülőt, hogy eredménytelen védelembé vétel esetén a gyámhatóság feljelentéssel élhet kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény miatt.*” (Gyvt. 68. § 1. pontja alapján).

Fontos kiemelni, hogy a védelembé vétel egy ideiglenes intézkedés a veszélyeztetett gyermek megsegítésére, és a szülő szülői felügyeletének gyakorlását nem érinti (Rózsás, 2020:843). A Gyvt. és az Egyezmény, de a Ptk. is arra törekszik, a jogalkotónak az az egyértelmű célja, hogy a gyermekek a családjukban nőjenek fel, és ne legyen szükség gyermekvédelmi intézkedésekre, akit védelembé vettek, ha a védelembé vételre okot adó körülmény megszűnt, akkor visszatérjen saját családjához.

Megelőző pártfogás. Amennyiben a gyermekkel szemben büntetőeljárás indult bűncselekmény elkövetése miatt, akkor a gyámhatóság „*pártfogó felügyelőt rendel ki a gyermek mellé, környezettanulmányt és kockázatértékelést köteles készíteni a felügyelői szolgálat a gyermekvédelmi szolgálattal együttműködve*” (Rózsás, 2020:844). A gyermekek esetén sem az a célja a pártfogó felügyeletnek, ez a javítóintézeti nevelésről is elmondható, hogy a gyermeket megbüntessék, hanem az, hogy különböző intézkedésekkel (a pártfogó felügyelet a javítóintézet előszobája is lehet) segítsék őt abban, hogy *reintegrációja* a társadalmi feladataihoz illeszkedjen, további bűncselekmények elkövetését elkerülje, ilyen értelemben ez egy prevenciósz beavatkozás is. A megelőző pártfogásnál is ki kell emelni, hogy a szülő továbbra is gyakorolhatja gyermek felett a szülői felügyeleti jogait, az a pártfogás elrendelésétől függetlenül megilleti (Rózsás, 2020:844).

Családba fogadás. A családba fogadás jogintézménye pont a célját tekintve a Ptk. hatálya alá tartozó intézkedés, a szülőnek az a joga fejeződik ki benne, hogy rendelkezessen a családba fogadásról *akadályoztatása* esetén: Ptk. 187. § *A családba fogadás* „(1) A szülői felügyeletet közösen gyakorló szülők vagy a szülői felügyeletet gyakorló szülő kérelmére – a különélő másik szülő meghallgatásával – a gyámhatóság hozzájárulhat ahhoz, hogy a szülő egészségi állapota, indokolt távolléte vagy más családi ok miatt a gyermeket más, általa megnevezett család átmenetileg befogadja, gondozza és nevelje, feltéve, hogy a családba fogadás a gyermek érdekében áll.” Ez a jogintézmény arra szolgál, hogy amennyiben a szülő átmenetileg a szülői felügyeleti jogát nem tudja gyakorolni, az szünetel (e) Ptk. 4:186. § alapján, amely kimondja: *a gyámhatóság a gyermek családba fogadásához hozzájárult; az általa megnevezett családnál*”.

Ideiglenes hatályú elhelyezés. Az ideiglenes hatályú elhelyezés során az állam már a gyermekvédelmi jelzőrendszeren keresztül értesül arról (ideális esetben), hogy ha a Gyvt. 72. § (1) bekezdése szerint a gyermek

- *felügyelet nélkül marad, vagy testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését családi környezete vagy önmaga súlyosan veszélyezteti, és emiatt azonnali elhelyezése szükséges, a gyámhatóság, valamint a rendőrség, az idegenrendészeti hatóság, a menekültügyi hatóság, az ügyészség, a bíróság, a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoksága (a továbbiakban: beutaló szerv) a gyermeket azonnal végrehajtható határozatával ideiglenesen,*
- *a nevelésére alkalmas, azt vállaló különélő szülőnél, más hozzátartozónál (elsődlegesen) elhelyezze.*

A rendelkezés azt az igényt *juttatja* kifejezésre, hogy a gyermek testi, lelki egészsége, fejlődése valamilyen fentebb részletezett okból közvetlen veszélynek van kitéve, a hatóság a megfelelő intézkedést a gyermek védelmében meg tudja hozni.

Nevelésbe vétel. A nevelésbe vétel is alapvetően egy olyan intézkedés, amely vagy ideiglenes vagy végleges hatályú,

- a nevelésbe vétel célja a gyermek otthont nyújtó ellátásának és törvényes képviselőjének biztosítása,
- amíg családja képessé válik a gyermek visszafogadására,
- számára családba fogadó gyám rendelésére kerülhet sor,
- örökbefogadása megtörténik, vagy
- eléri nagykorúságát, ha az a)–c) pontban foglaltak teljesülésére nincs lehetőség. (Gyvt. 77. § 1. bekezdés)

Nevelési felügyelet. A nevelési felügyelet azt a célt szolgálja, hogy a gyermeket speciális gyermekotthonban, speciális lakásotthonban és gyermekotthon speciális csoportjában helyezték el.

- Gyvt. 81/B. § Ha a gyermek személyes szabadságának korlátozása előreláthatólag negyvennyolc órát meghaladóan szükséges, és
- erre a gondozási hely meghatározására vagy megváltoztatására irányuló eljárásban az országos vagy a vármegyei, fővárosi gyermekvédelmi szakértői bizottság a szakmai véleményében javaslatot tett, a gyámhatóság a gondozási hely meghatározásával egyidejűleg dönt a nevelési felügyelet elrendeléséről vagy annak mellőzéséről.

Utógondozás. Az utógondozás célja, hogy a gyermekvédelemből kikerülő, 18. életévét betöltött, kivételes esetben 21. életévét betöltött vagy továbbtanuló 25. életévét betöltött gyermek a társadalomba vissza tudjon illeszkedni és az intézeti nevelés okozta hátrányokat némileg kompenzálja, ezt a célt szolgálja a „kirepüléskor” biztosított otthonteremtési támogatás is, amely életkezdési támogatásnak minősül. Az utógondozás az alábbi lehet:

Gyvt. 53/A. § (1) bekezdés: A gyámhatóság által elrendelt utógondozói ellátás keretében a fiatal felnőtt számára utógondozást és szükség szerinti ellátást kell biztosítani.

Az utógondozói ellátást az alábbi formákban lehet megvalósítani:

- a nevelőszülő a nevelőszülői hálózat közreműködésével,
- a gyermekotthon,

- az utógondozó otthon,
- a nevelőszülői hálózat, a gyermekotthon, az utógondozó otthon vagy a területi gyermekvédelmi szakszolgálat által működtetett, lakhatást nyújtó külső férőhelyen vagy
- a fiatal felnőtt tulajdonában álló vagy általa bérelt ingatlanban működő külső férőhelyen [a *d*) és *e*) pontban foglaltak a továbbiakban együtt: külső férőhely] biztosítja.

Gyámügyi igazgatás. A gyámügyi igazgatási feladatok egy része a Gyvt.-ben került szabályozásra, a gyámügyi feladatokat a fővárosi és vármegyei kormányhivatalok látják el. Hatósági és Gyámügyi Ügyfélszolgálaton keresztül, de megyeszékhelyeken működnek a Gyámügyi és Igazságügyi Főosztályok is, ezek szervezeti keretei között működnek a járási hivatalok gyámügyi igazgatási feladatokat ellátó ügyfélszolgálatai.

Főbb fogalmak

ellátórendszer, állami gondoskodás, védelembe vétel, pénzügyi és természetbeni ellátások, anyaság, rokkantság

Ajánlott irodalom

Hoffman István – Asbóth Márton: A humán közszolgáltatások alapjai. In: Lap-sánszky András (szerk.) (2020): *Közigazgatási jog. Szakigazgatásaink elmélete és működése*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.

Összefoglalás

A fejezetben áttekintettük az egészségügyi ellátórendszer működésének alapjait, a szociális ellátások rendszerét, annak az alapelvét is megtanulhattuk, hogy az állam gondoskodik azokról a személyekről, akik valamilyen hátrány miatt a társadalmi részvétel vonatkozásában hátrányt szenvednek. Az ellátások jövedelempótló jellegűek, illetve a hátrány leküzdésére igényelhetők (pl. rokkantsági, rehabilitációs ellátás, fogyatékosági támogatás). Az állam a családtámogatási rendszer folyamatos fejlesztésén keresztül igyekszik a népességnövekedésre is közvetetten hatni.

Közigazgatási eljárásjog

A közigazgatási jog önálló jogterülete az eljárásjog. Azokat az alapvető szabályokat találjuk a 2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról szóló jogszabályban (továbbiakban: Ákr.), amelyek valamennyi eljárás kereteit megadják. A továbbiakban röviden áttekintjük azokat a főbb lépéseket, amelyek szegélyzik az eljárásokat, ezek olyan cölöpök lesznek, amelyeket a gyakorlatban jól használhat az olvasó egy-egy eljárás túl sokrétű és bonyolult szabályai között. Az eljárásjog is rendelkezik néhány alapelvről, amelyeket az Ákr. rögzít. A közigazgatási szervek valamennyi tevékenységén át kell „sugároznia” a felsorolt alapelveknek.

A jogszerűség elve

A hatóság az illetékességi területén (földrajzi terület) és a jogszabályok által rá ruházott hatáskörben vagy kijelölés alapján köteles eljárni, kivéve, ha összeférhetetlenség merül fel, egy-egy ügy kapcsán, ennek tényét viszont a szervezeten belül nyomban jelezni szükséges. Az ügyvitelben a szakszerűség és az egyszerűség alapelvével kell eljárni, a túl bonyolult ügymeneteket és a szabályozások átláthatatlanságát kerülni kell (Ákr. 2. §).

Az ügyfelek között nem tehet az ügyintéző különbséget, illetve a részrehajlást is kerülni kell.

A meghatározott határidőket be kell tartani a hatóságnak és az ügyfeleknek is, ebben a körben az ügyfélnek együttműködési kötelezettsége is van.

A hivatalbóliság elve

A hatóság hivatalból vagy kérelemre jár el, egyes eljárásoknál kizárólag hivatalból jár el (ilyenek a hatósági céllenőrzések az egészségügyi hatóság esetében) (Ákr. 3. §).

A hatékonyság elve

A hatóság a hatékonyság érdekében úgy szervezi meg a tevékenységét, hogy az a legkevebb költséget okozza az eljárás résztvevőinek. Az új kódex szabályozza

azt is, hogy az új technológiákat is lehetőség szerint a hatóságnak alkalmaznia kell (Ákr. 4. §).

Az Ákr-nek további fontos alapelve, hogy az ügyfélnek a jóhiszeműség és a tisztesség figyelembevételével kell eljárnia a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során. Az ügyfélnek a hatósággal együtt kell működnie, a tényállás tisztázásához a szükséges okiratok, egyéb bizonyítékok, helyszín megtekintését lehetővé kell tenni, az eljárás valamennyi résztvevőjével együtt kell működnie (Ákr. 6. §).

Az eljárás során minden résztvevő jogosult arra, hogy anyanyelvét használja, amennyiben a hatósághoz nem magyar anyanyelvet használó kérelmét terjeszti elő, neki is biztosítani kell azt, hogy az általa és a hatóság által ismert közvetítőnyelven vagy anyanyelvén ismerje meg a hatósági eljárás célját, jogait, és a jogok gyakorlásához szükséges nyilatkozatait. A kérelmező ebben az esetben maga fizeti az eljárásban a tolmácsolás és a fordítás díját; amennyiben vele szemben a hatóság hivatalból indítja az eljárást, akkor a tolmácsolás és fordítás költségét a hatóság viseli, annak érdekében, hogy az adott esetben azonnali intézkedés alatt jogsérelem a magyar nyelvet nem ismerő személyt ne érje (Ákr. 21. §).

Kapcsolattartás az ügyfelekkel

Amennyiben az ügyfél elektronikus kapcsolattartásra kötelezett, kizárólag elektronikusan jogosult kapcsolatot tartani a hatósággal, ilyenek az egyéni cégek, cégljárési törvény hatálya alá tartozó és más gazdálkodó szervezetek. Amennyiben akadályoztatva vannak, van lehetőségük jogi képviselő útján eljárni (Ákr. 26. §). A törvény annak érdekében (ez a bírósági eljárások egy részére is igaz), hogy az elektronikus kapcsolattartásra való képtelenség miatt ne sérüljenek az állampolgárok jogai, a természetes személyek jogosultak, ha egyik fenti kategóriába sem tartoznak, a hatóság előtt hagyományos módon papír alapon eljárni.

Kérelemre indult eljárás szakaszai

Az ügyfél, akinek jogát jogos érdekét az ügy érinti, a hatóság elé terjeszti kérelmét, amely megindítja az eljárást. Ákr. 35. §: *(1) A kérelem az ügyfél olyan nyilatkozata, amellyel hatósági eljárás lefolytatását, illetve a hatóság döntését kéri jogának vagy jogos érdekének érvényesítése érdekében.*

Példa: Egészségügyi szolgáltatás nyújtása érdekében a hatóság előtt működési engedély iránti kérelmet terjeszt elő.

Példa: Azonnali eljárását kéri a Járási Hivatal Hatósági Osztályának annak érdekében, hogy részére laccímet igazoló hatósági igazolványt állítsanak ki.

A hatósági eljárás fajtái

A kérelem automatikus döntéshozatali eljárásban, sommás vagy teljes eljárásban kérhető. Egyes ügyekben a sommás eljárást törvény kizárhatja (Ákr. 39. §).

Automatikus eljárás. Amennyiben nincs ellenérdekű ügyfél, az ügy különösebb mérlegelést nem igényel, ebben az esetben a hatóság azonnal dönt, helye lehet sommás eljárásnak, bár egyes esetekben ez kizárt (Ákr. 39. §).

Sommás eljárás

- A sommás eljárás esetén a hatóság 8 napon belül dönt, ha a döntését nem tudja nyolc nap alatt lefolytatni, akkor erről az eljárásról áttérhet az úgynevezett teljes eljárásra, amely 60 nap. A hatvan nap alatt naptári napot kell érteni.
- Amennyiben a hatóság azt észleli a kérelem kézhezvételekor, hogy az ügyre nincs hatásköre vagy illetékessége, akkor átteszi a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatósághoz, aki jogosult az ügyet eldönteni.
- Amennyiben a hatóság a kérelem bármely hiányosságát állapítja meg és ezeket orvosolhatónak tartja, a kérelmet hiánypótlásra a kérelmezőnek visszaküldi.

Az eljárás megindult

- Közbenső aktusokra is szükség lehet, az egyik lehet pl., hogy egyes szociális ellátások igénylésénél adatszolgáltatás céljából a Nemzeti Adó- és Vámhivatalt megkeresi a jövedelmi és járulékadatok megszerzése végett.

Az eljárásban szükség lehet szakhatóság megkeresésére, mert a hatóság döntése előzetesen szakhatósági speciális tudást igényel, amely nélkül nem hozható

megalapozott döntés. A szakhatóság számára a közbenső állásfoglaláshoz rendelkezésre álló időről az ágazati jogszabályok rendelkeznek.

Ha bármelyik fél bármely eljárási cselekményt önhibáján kívül elmulasztja, akkor igazolási kérelem előterjesztésének van helye (Ákr. 53. §).

A hatóság a tényállás tisztázásához bizonyítást folytathat le, ennek egyik leggyakoribb módja, hogy szemlét tart, iratot kér be, tanút vagy tanúkat hallgat meg.

Abban az esetben, ha a hatóság döntésének jellege vagy más indokolja, akkor tárgyalást is tarthat, amelyet főszabály szerint hivatali helyiségében tart meg, amelyre a részvételre kötelezetteket idézi (Ákr. 74. §.).

A hatóság az ügyben történtek egy részét (pl. telefonhívások során készült egyeztetésről) hivatalos feljegyzésben rögzíti, ha helyszíni szemlét tartott, akkor készíthet erről az eljárási cselekményről feljegyzést, amennyiben nem vett részt az ügyfél vagy bármely érdekelt a szemlén.

A hatóság hangrögzítéséhez a feleknek hozzá kell járulnia, de tárgyalást is lehet rögzíteni, az elhangzottak későbbi pontos visszaidézhetősége kedvéért. Az eljárási eseményekről, a szemléről, hatóság helyszíni intézkedéséről a hatóság képviselője jegyzőkönyvet vesz fel, amelyet minden oldalon a jelenlevők kézzel írtan látnak el.

A helyszínen készült *jegyzőkönyv kötelező részei*

- fejléc: Jegyzőkönyv, a hatóság megnevezése,
- a szemle helyszíne,
- a szemle pontos időpontja (óra, perc pontossággal),
- a szemlén részt vevő személyek neve, szükség esetén beosztása, esetleg a hatóság képviselőjének a képviselői jogosultságát igazoló igazolvány száma,
- a szemlén észlelt leírása, amennyiben szükséges volt azonnali intézkedés, ennek módja,
- a szemlén résztvevők aláírása,
- a szemle helyszíne és dátuma minden oldalon és az utolsó oldalon.

A hatóság döntései

A hatóság az ügy érdemében határozatot hoz, minden más esetben végzést bocsát ki (Ákr. 80. §).

Végzés lehet

- eljárást megindító,
- a kérelmet visszautasító,

- az ügy áttételéről szóló (hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatósághoz),
- hiánypótlást előíró,
- szakértőt kirendelő,
- eljárási bírsággal sújtó,
- eljárás szüneteléséről szóló.

Vannak végzések, amelyeket (például az eljárást visszautasító) önállóan meg lehet támadni a bíróságon pont azért, mert ha erre nem lenne jogi lehetőség, akkor az állampolgárok jogai sérülnének.

Az ügy érdekében hozott *határozat lehet*

- hatósági bizonyítvány (tények, jogok fennállásának igazolására),
- bírsághatározat (a féllel szemben joghátrányt jelentő),
- engedély valamely tevékenység végzésére,
- valamely ténynek, bejelentésnek a tudomásulvétele,
- valamely tevékenységet megtiltó, bármely adatot, tényt törölő, hatálytalanító,
- a felek egyezségét is határozatba foglalja, így hagyja jóvá.

113. § Jogorvoslati eljárások

(1) Kérelemre induló jogorvoslati eljárások

- a közigazgatási per,
- a fellebbezési eljárás.

(2) Hivatalból induló jogorvoslati eljárások

- a döntés módosítása vagy visszavonása a hatóság saját hatáskörében,
- a felügyeleti eljárás,
- az ügyészségről szóló törvény szerinti ügyészi felhívás és fellépés nyomán indított eljárás.

A szakhatósági állásfoglalások is a határozat megtámadásával egy időben támadhatóak.

A jogi képviselő ezeknél az eljárásoknál nem kötelező, de ajánlott. A következőkben a betegek jogait ismertetjük.

Főbb fogalmak

ügyfél, hatósági ügy, sommás eljárás, teljes eljárás, szemle, bizonyítékok, jegyzőkönyv

Ajánlott irodalom

Fazekas Marianna (szerk.) (2020): *Közigazgatási jog III.* Eötvös Kiadó, Budapest.

Összefoglalás

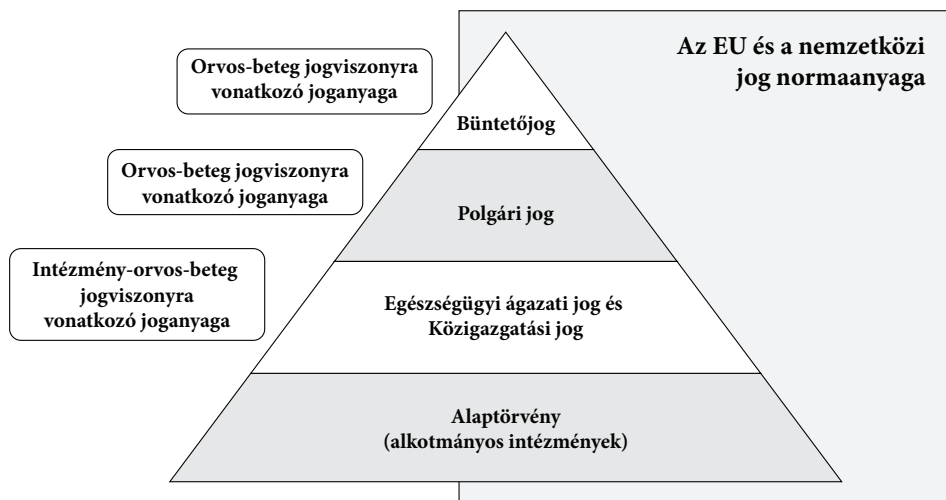
A fentiekben az ügyfél és az eljárás résztvevőinek jogait és kötelezettségeit ismertettük, a közigazgatási eljárás menetét, résztvevőit és a hatóság főbb intézkedéseit tekintettük át. A hatóság kérelemre vagy hivatalból indít eljárást a tőle független jogalanyokkal szemben, a hivatalból indult eljárásban a magyar nyelvet nem ismerő számára lehetőséget kell biztosítani, hogy anyanyelvén vagy általa megfelelő szinten beszélt idegen nyelven folytassa le vele szemben a hatósági eljárást, hogy a jogok gyakorlása és kötöttségek során hátrány ne érje; hasonlóan kell eljárni a jelnyelvet használóval vagy éppen a nem látó személlyel szemben is.

„Salus Aegroti Suprema Lex Esto.”¹⁰⁵

105 A beteg java legyen a legfőbb törvény (Hippokratész).

A betegek és ellátottak jogai

Az egészségügyi ellátás valamennyi szintjén a betegellátás valamennyi résztvevője számára a beteg érdekeit mindenkinek figyelembe kell vennie. A beteg jog sérelem esetén jogosult az őt ért jogsérelem orvoslására, és végső esetben jogi segítséget kérhet, érdekeit bíróságon is megvédheti. Ezért lényeges, hogy minden az egészségügyi ellátásban dolgozó személy ismerje és ismerje fel/meg a betegek jogait az ellátás során. Az alábbiakban néhány jogeseten, illetve példán keresztül mutatjuk be a betegek jogait, ahol érdemes volt ott jogesetek, illetve az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala jelentéseit is megtalálják. A bibliográfiában az egyes jelentéseket megtalálják, ezeket tovább lehet olvasni egy-egy téma mélyebb megértése érdekében. A legtöbb jogsértés a pszichiátriai betegeket éri az egészségügyi vagy a szociális ellátórendszerben, ezért ez a témakör hangsúlyos az alfejezetben. Az ágazati joganyag tekintetében utalok az alábbi 4. ábrára.

4. ábra. Az egészségügyi jogi szabályozási keretrendszere (saját szerkesztés)

Az egészségügyi ellátáshoz való jog¹⁰⁶

Az Eütv. 6. § kimondja, hogy: „minden betegnek joga van sürgős, szükség esetén az életmentő, illetve a súlyos vagy maradandó egészségkárosodás megelőzését biztosító ellátáshoz, valamint fájdalomának csillapításához és szenvedésének csökkentéséhez.” Ebben a szakaszban kifejezésre jut a jogalkotó akarata, hogy egy tágabb alanyi kör (bárki, aki megbetegedett, sürgős szükség esetén), biztosítási jogviszonytól függetlenül, ne maradjon ellátatlanul, hanem megkapja a számára szükséges életmentő beavatkozásokat, azokhoz hozzáférjen. Morális imperatívuszt is magában foglal ez a normaszöveg: az emberi életre mint értékre mutat rá, amelyet a jog eszközeivel sürgős szükség esetén is védeni kell. Külön jogszabály tárgyalja, hogy mely beavatkozások tartoznak a sürgős szükség fogalmi körébe. A 52/2006. (XII. 28.) EüM rendelet melléklete 1–31. pontig taxatív felsorolja ezeket az esetköröket. Továbbá az egészségügyi biztosítási jogviszony (az Eütv. 142. §-ához kapcsolódó pontok) szintén nevesíti azokat az ellátásokat, amelyek az igénybevétel alapjául szolgáló jogviszony előzetes igazolása nélkül vehetők igénybe. Az orvosnak kell mérlegelnie, hogy az adott kórfolyamat a meglévő kategóriákba beilleszthető-e. Ugyanakkor elég konkrét kórfolyamatokról van szó, így az orvos mérlegelési jogköre rendkívül korlátozott. Az Eütv. 7. § (1) bekezdéstől a megfelelő egészségügyi ellátáshoz való jogra vonatkozó szakaszokat tartalmazza – folyamatosan hozzáférhető ellátást biztosítanak az egészségügyi szolgáltatók. Az egészségügy által nyújtott szolgáltatások köre nem parttalan, a betegségre vonatkozó orvosi protokollok és orvosszakmai indokok alapján történnek a beavatkozások/ellátások (Kovácsy, 2016).

A megfelelőség szerteágazó kritériumrendszerét az orvosi és egészségügyi szakdolgozói kamarák, továbbá a szakmai protokollok rendszerei bontják ki. Az biztosan elmondható, hogy tágan értelmezhető a megfelelő ellátás fogalma, de mégis több jogi és nem jogi jellegű szabály határozza meg, mi az, ami megfelelő és elérhető. Alapvetően az ellátás mindenki számára elérhető, 24 órában hozzáférhető szolgáltatást takar. Aki nem fizet járulékot, annak a TAJ-száma érvénytelenítésre kerül. Sok olyan eset merülhet fel a napi gyakorlatban, amikor a beteg olyan kórfolyamattal jelentkezik ügyeleti időben, amely nem sürgősségi kórkép, de mondjuk sokára kapott időpontot, és akut betegként jelentkezik, elkerülve a várakozást. Kialakításra került a triázs-rendszer, de még ezt a kategóriarendszert

106 A jelen alfejezet részben publikálásra került első szerzős műként.

is szétfeszítik azok az esetek, akik egy receptért mennek, vagy régóta fájó hátuk miatt keresik fel az SBO-t. A triázs-rendszer nem közvetlenül ezt szolgálja, de irányt mutat a többször módosított 47/2004. ESZCSM rendelet, amelynek egyik lényegi változtatása volt a triázs bevezetése 2019. január 1-től valamennyi SBO-n. A betegek az ellátóhelyre érkezést követően a szakma sürgősségi szabályai szerint besorolásra kerülnek. Saját lábón érkezőket 10 percen belül, a mentővel érkezetteket a menetlevélben rögzített időponttól számított 5 percen belül rögzítik az informatikai rendszerben, és ekkor megtörténik a triázsolás (ebben nagy szerepe van az egészségügyi szakszemélyzetnek, mivel a szakma szabályai szerint kell felmérni és megítélni a sürgősséget és a szükséges várakozási időt). A pszichiátriai betegek sürgősségi kezelésére, beutalására vonatkozóan a hatályos szabályozás az alábbi kezelési formákat ismeri:

„*Veszélyeztető magatartás*: a beteg – mentális zavara következtében – saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére jelentős veszélyt jelenthet, és a kezelés hiánya állapotának további romlását eredményezné, amely a Eütv. 196. § c) pontja szerinti gyógykezeléssel hárítható el, de a megbetegedés jellegére tekintettel a sürgős intézeti gyógykezelésbe vétel nem indokolt.

Közvetlen veszélyeztető magatartás: a beteg – akut mentális zavara következtében – saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére közvetlen és súlyos veszélyt jelent, és az azonnali kezelés hiánya állapotának további romlását eredményezné, amely az Eütv. 196. § b) pontja szerinti azonnali intézeti gyógykezeléssel hárítható el.”

Eütv. 196. §: a beteg beleegyezésével vagy a 16. § (1)–(2) bekezdés szerinti személy kérelmére továbbiakban: *önkéntes gyógykezelés*,

- azonnali intézeti gyógykezelést szükségessé tevő közvetlen veszélyeztető magatartás esetén, az azt észlelő orvos intézkedése alapján (a továbbiakban: sürgősségi gyógykezelés);
- a bíróság kötelező intézeti gyógykezelést elrendelő határozata alapján (a továbbiakban: kötelező gyógykezelés) van helye” (Kövesné, 2018).

A fentiek szerint a gyógykezelés típusa a beteg *compliance*-ától függ, és a betegsége által előidézett kórkép természetétől, a tünetek súlyától. A joggyakorlat vonatkozásában a sürgősségi gyógykezelés egyes problémás vonatkozásai mindenképpen figyelmet érdemelnek jelen dolgozat keretei között. Az alapvető jogok biztosa egy vizsgálatban rámutatott a korábban az adott intézetnél végzett népegészségügyi szempontú vizsgálat által feltárt hiányosságokra, amelyek az ellátáshoz való jog és a minőség összefüggéseire világítanak rá:

„Észrevételezték, hogy a B és D osztályokon a heverők nagyon *elhasználódtak*, besüllyedt, sérült felületűek, amely higiénés szempontból is kedvezőtlen a tisztántartás miatt. A nagyfokú használat, igénybevétel miatt a szociális helyiségek (fürdők, mosdók, vécék) felújításra szorulnak. A fürdőkádak felülete kopott, sérült, megfelelő fertőtlenítése így nem biztosítható.”

A szociális ellátás területén is szükséges az egészséget nem veszélyeztető, valamint az értelmi sérült ellátottak számára a megfelelő körülmények biztosítása. Ilyen módon az emberi méltósághoz való jog összekapcsolható az ellátás minőségével, a tárgyi feltételrendszerrel.

Egy friss jogeset a saját praxisomból megmutatja a pénzbeli ellátások vonatkozásában a pszichiátriai kezelés alatt állók problémáit:

1996-os születésű férfi, paranoid szkizofrén. Viselkedészavar, hiperaktivitás, bipoláris affektív zavar, különböző pszichoaktív szerek okozta károsodások diagnózisokkal rendelkezik (2 éve agyvérzése is volt). Külföldön dolgozott, édesanyján kívül nincsenek emberi/baráti kapcsolatai. Cigarettazik, rendkívül sok gyógyszert kap, eszik, alszik, fürdik, vegetál. Autófényező szakmája van, de abban elhelyezkedni nem tud, veszélyes anyagokkal és készítményekkel nem is dolgozhat. Édesanyja szintén pszichiátriai beteg, gyermekét egyedül neveli. „Dr. Úr, mit tegyünk, segítsen, nincs igazság Nyíregyházán?!” Édesanya elkeseredett. Ügyfelem megváltozott munkaképességűek ellátásáért folyamodott, rehabilitálhatónak találták. B2 kategóriába sorolták. Keresetlevelet írtam, kértem a hatóságot, hogy gondolja át a döntését (személyes megjelenés nélkül döntött a foglalkozási rehabilitáció kérdésében; első vizsgálat volt, bizonyos betegségeket egyáltalán nem vettek figyelembe és a térség foglalkoztatási lehetőségeit sem.) A BM legfrissebb foglalkoztatási szempontú szakértői iránymutatása¹⁰⁷ szerint *méltányosságból* megkaphatná az ellátást, mert pont elegendő társadalombiztosítási járulékalapot képező jövedelemszerző napja van. A jogi képviselő kérte a bíróságot, hogy rendeljenek ki új orvosszakértőt, helyezték C2-be, továbbá, hogy tartson a bíróság tárgyalást az ügyben.

107 Nyilvánosan nem lehet elérni.

Az emberi méltósághoz való jog

Az emberi méltóság olyan alapvető jog, amely az emberi mivoltból fakadóan mindenkit megillet, az emberként való kölcsönös elismerést juttatja kifejezésre (Lenkovics, 2014, Lamn, 2018). Ezt a jogot az egészségügyi ellátás során is tiszteltetni kell tartani: „Az emberi méltósághoz való jog, minden más személyiségi jog ún., anyajoga” (Lenkovics, 2014:103). A jogalkotó a Ptk.-ban kidolgozta az emberi méltóság megsértésre vonatkozóan a *sérelemdíj* intézményét is, amely a Ptk. szóhasználatában és a jogalkotó rendelkezése szerint a személyhez fűződő jogok megsértéséért járhat. A felróhatóságtól független szankciók kerültek bevezetésre.

Az eset körülményeihez képest követelhető:

- a jogsértés tényének bírósági megállapítása,
- a jogsértés abbahagyása és a jogsértő eltiltása a további jogsértéstől,
- a jogsértő adjon elégtételt,
- a sérelmes helyzet megszüntetése, jogsértést megelőző állapot helyreállítása,
- jogsértő vagy jogutódja a jogsértéssel elért vagyoni előnyt engedje át javára a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint.

A Ptk. a fenti 2:51. § (1) bekezdésen kívül *nem vagyoni jellegű károkért járó sérelemdíj* megállapítását is lehetővé teszi, ami az egészségügyi jogviszonyokban sokkal relevánsabb lehet. A személyiségi jogok közvetlen kompenzációja érhető el ezzel a lehetőséggel. Alapvetően a jogsértés ténye – amelynek bizonyítása nem könnyű – elegendő ahhoz, hogy megalapozza a sérelemdíjra vonatkozó igényt (Székely, 2018). A sérelemdíj mértékét (egy összegben) a bíróság fogja meghatározni, amely során mérlegeli a jogsértés súlyát (Lenkovics, 2018), az ismétlődő jellegét, a felróhatóság mértékét, a sértettre és környezetére gyakorolt hatását (Székely, 2018). Az Eütv. részletesen meghatározza, hogy az egészségügyi ellátás során mi számít az emberi méltósághoz való jog megsértésének. A taxatív felsoroláson túl a jogalkotó az első bekezdésben kimondja, hogy kizárólag csak az ellátáshoz szükséges vizsgálatok végezhetők el, és a beteg nem korlátozható jogaiban csak a szükséges mértékig. A korlátozás csak szükséges időn át, a beteg állapotának megfelelő mértékben alkalmazható. A 60/2004. ESZCSM¹⁰⁸ rendelet mellékletében egy kitöltendő adatlap is található, amely a korlátozó intézkedés kötelező

108 60/2004. (VII. 6.) ESZCsM rendelet a pszichiátriai betegek intézeti felvételének és az ellátásuk során alkalmazható korlátozó intézkedések szabályairól (2026. 01. 04.).

dokumentuma. Ezt a korlátozás egész időtartama alatt szükséges vezetni, felelőse a korlátozó intézkedés bevezetését és fenntartását elrendelő orvos, együttműködésben az egészségügyi szakdolgozóval. A 60/2004-es rendelet utaló szabályt tartalmaz az Eütv. 192. §-ra, továbbá a 199. §-ra vonatkozóan. Típusosan a pszichiátriai, neurológiai, addiktológiai, *politraumatizált*, toxikológiai etc. betegekénél – vagy metabolikus kórképek esetén – fordul elő, hogy állapotuk indokolja akár kémiai, fizikai módszerek alkalmazását annak érdekében, hogy egyáltalán a betegellátás vagy az érdemi vizsgálat megkezdhető legyen. Kínzó, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód nem alkalmazható, és csak addig tarthat a korlátozás, ameddig annak oka fennáll. Ezzel összefüggésben számos visszaélést tárt fel az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala különböző pszichiátriai otthonokban vagy akut osztályokon, ahol korlátozó intézkedés gyanánt a beteget az öntöttvas radiátorhoz kötötték¹⁰⁹, kiteve őt az égési és egyéb traumás sérülések lehetőségének. A kegyetlenség különféle tematikái megjelennek az egészségügyi ellátások során is (Barcsi, 2023). Számos olyan korlátozó intézkedést, mint a kényszerzubony (Porter, 2002:113) vagy a görcskezelés (Baran et al, 2008) vagy a hálós ágy, ma már nem alkalmaznak a pszichiátriai betegellátásban. A biológiai pszichiátria elterjedésével azonban kémiai úton, különböző barbiturátokkal és benzodiazepin származékokkal, illetve különféle antipszichotikumok túldozírozásával is meg lehet sérteni az Eütv. vonatkozó rendelkezését. A gyógyszerelésre is igaz, hogy azt a szakma szabályai szerint – *lege artis* – szükséges végezni, és az adagoláskor a gyártó erre vonatkozó utasításait, valamint a beteg egyéni toleranciaszintjét is szükséges tekintetbe venni.

A korlátozó módszerek további garanciális szabályok betartását is igényli az alkalmazó egészségügyi dolgozóktól (elsősorban a kezelőorvost nevesíti a jogszabály), de a szakdolgozók is felelősségre vonhatók, amennyiben nem az orvos utasításának megfelelően járnak el a korlátozó intézkedések alkalmazásakor. Az ilyen jellegű intézkedéseket a betegdokumentációban rögzíteni szükséges az alkalmazott korlátozó eszköz fajtája, elrendelő neve, elrendelés és megszüntetés időpontja adataival. Az ápoló a helyben szokásos módon ezt az ápolási dekurzusba is köteles átvezetni. 16 óra van meghatározva időablaknak, amely alatt a szakápoló köteles értesíteni az általa alkalmazott – elsősorban fizikai – korlátozó eszköz bevezetéséről a kezelőorvost, kizárólag akkor, ha nincs helyben orvos. Az sem tartható,

109 AJB-410/2015 jelentés a Merényi Gusztáv telephely Pszichiátriai Osztályán készült vizsgálat alapján.

hogy a betegnek a korlátozó intézkedés ideje alatt nem észlelik a vitális paramétereit, életfunkcióit (vérnyomás, légzés, keringés, pulzus). Kémiai korlátozás – nagy adag antipszichotikum vagy barbiturát adása esetén – szükséges a vitális paraméterek (légzés, keringés, kiválasztás) monitorozása, eltérés észlelése esetén az orvos értesítése. Egyes gyógyszerek kiválthatnak olyan mellékhatásokat is, amelyek csak szubintenzív vagy intenzív osztályon kezelhetők, ezeket időben fel kell ismerni. Klasszikus eset a pszichiátrián jelentkező, nem kellő időben felismert belgyógyászati kórkép és az annak szövődményeiből adódó komplikációk. Az AJB-410/2015¹¹⁰ jelentés az Alapvető Jogok Biztosa mint OPCAT nemzetközi megelőzési mechanizmus jelentésben az ágyrács egész napos használatával kapcsolatban lépett fel: a beteg radiátorhoz kötözése nem megengedett, és egyben ütközik az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdéssel is. Az emberi méltósághoz hozzá tartozik az is, hogy kizárólag méltányolható okból lehet a beteget várakoztatni. Ilyen lehet például egy akutan érkező beteg ellátása vagy mentő megvárása valaki számára, aki folyamatos észlelést kíván. Életszerűtlen az is, hogy a hat hónapos terhes kismama sorát kivárva megy be a rendelőbe, holott elvárható, hogy az állapotára tekintettel elsőbbséget kapjon, különösen, ha nehezen bírja a várakozást etc. Pszichiátriai betegeknél nem tekintette a bíróság jogellenesnek annak a pszichiátriai megbetegedésben szenvedőnek a személyi szabadságának korlátozását, akinél kötelező pszichiátriai gyógykezelést rendeltek el veszélyeztető magatartás miatt.

A beteget ruházatától csak a szükséges mértékben és ideig lehet megfosztani, tekintettel kell lenni szeméremérzetére is. Az OPNI¹¹¹-ban gyakorlat volt, hogy a betegosztály elnevezése is szerepelt a ruházaton (a betegek az intézmény pizsamáját hordták, pl. V. Pszichiátria). Ez az emberi méltóságot sértő eljárás volt. Erre vonatkozóan nincs és korábban sem volt szabályozás, ezeket az eljárásokat a pszichiátriai gyógykezelésekhez kapcsolódó íratlan szokásjog és a kapcsolódó közjogi szervezetszabályozó eszközök, házirendek munkálták ki. A betegellátás számtalan olyan helyzetet eredményezhet, amikor több beteget kell egy helyen ellátni. A sürgősségi betegellátás ilyen, vagy mondjuk a háziorvosi ellátás során is előfordulhat interferencia, amikor két beteg egyszerre van jelen, vagy csupán egyetlen beteg van jelen, de nem biztosítják a megfelelő vizuális izolálást. A rendelők ablakait a külső tértől belátásgátló fóliával kell ellátni, a belső terekben pedig paravánokat, illetve függönyöket kell alkalmazni. Intenzív osztályon a betegek könnyebb

110 „Merényi-ügy”

111 Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet, 2007-ben bezárt.

észlelését lehetővé tevő üvegezett kórtermeket alakítanak ki, hogy a nővérpultból az orvosok és a nővérek is lássák a betegeket és a monitorokat is. Beavatkozások esetén vagy haláleset során szükséges a belső térben az egyéni izolálás, különösen akkor, ha látogatók jönnek a már eszméleténél lévő beteghez. Nem jó az a gyakorlat, ha a beteget levetkőztetik és várakoztatják, miközben az orvos és a szakdolgozó pl. beszélgetnek vagy még az előző beteggel foglalkoznak. A szeméremérzet növelésére minden betegellátó intézményben ki kell dolgozni és alkalmazni szükséges jogyakorlatokat és eljárásokat, amelyek ennek a törvényi rendelkezésnek a betartását segítik elő. Az empirikus részben további példákat fogok bemutatni annak illusztrálására, hogy milyen módon sérülhet a hívő társadalmi csoportokhoz tartozók emberi méltósága az ellátással összefüggésben. A MOK Etikai Kódex II. 1.3. (4)¹¹² bekezdés is rögzíti, hogy: *„Az orvos nem élhet vissza betege kiszolgáltatott helyzetével, nem sértheti emberi méltóságát, figyelembe kell vennie szemérem- és szégyenérzetét. Még kilátástalannak tűnő esetben is vigaszt kell nyújtania, erőt adva betegének. Feltétlenül el kell kerülnie a beteg tárgyiasulását, amelynek következtében esetté, a kutatás tárgyává vagy sorszámmá válhat.”* Itt különösen is kiemelendő, hogy az orvos nem tehet olyan utalásokat, amelyek sértik az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdését, amely kimondja: *„A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni”*. Az egészségügyi ellátással összefüggően is előfordulhatnak és elő is fordulnak ilyen jogsértések.

Az emberi méltóság tárgykörébe tartozik az is, ha oktatási célból hallgatókat vonnak be a diagnosztikus vagy terápiás folyamatba. A klinikai képzésben részt vevő orvosok esetében külön beleegyezés nem szükséges, de a tájékoztatás során a beteg figyelmét erre a tényre fel kell hívni. A befekvés napján az illető tudomásul veszi, hogy az intézmény oktatási jellegéből adódóan ki lesz téve a orvosok esetleges vizsgálatainak is – ha ezt kimondottan nem ellenzi (véleményem szerint csupán szűk körben élhet ezzel a lehetőséggel), ugyanis oktatási célokat szolgál benntartózkodásával. Az alapvető jogok biztosa intézménybejárson megállapította, hogy a Szentgotthárdi Szociális Otthonban még mindig alkalmazzák az elkülönítés intézményét: *„A tapasztalt hiányosságok a jogbiztonsággal*

112 <https://mok.hu/a-kamararol/etikai-kodex> (2026. 01. 04.)

*kapcsolatos problémát okoznak az intézményben, az emberi jog sérelme bekövetkeztenek állandó és közvetlen veszélyét hordozzák magukon.*¹¹³

Az intézetben további gyakorlat még a nappali pizsamaviselés is, illetve a megtorló intézkedések alkalmazása. A biztos úgy találta, hogy nagyobb hangsúlyt kell helyezni a megelőző jellegű eljárásokra, a biztonságra és a figyelemre. Az intézményi protokoll is hiányos volt a látogatáskor: sokkal *átgondoltabb* eljárásrend kialakítását szorgalmazta. Az emberi méltóság sérelme akkor is fennáll, amikor egy eljárásban a rendőrség burkoltan megfenyegeti az eljárása alá vont személyt: „Az eljáró rendőrök erre – ahelyett, hogy megnyugtatták volna, hogy nincs mitől tartania, ha nem követett el semmit – megkérdezték tőle, van-e mentális betegsége, és felvetették a pszichiátriára való szállításának mint biztonsági intézkedésnek a lehetőségét” (Matisz, 2019).

A kapcsolattartás joga

Akut vagy krónikus betegség esetén emberi szükséglet a hozzátartozókkal, barátokkal való kapcsolattartás, amelyet az egészségügyben biztosítani is szükséges. Ez nem jelenti azt természetesen, hogy ez a jog korlátozás nélkül gyakorolható, hiszen a látogatásoknak is illeszkedni szükséges a kórház napi működésének kialakult gyakorlatahoz, valamint a betegek és ellátók napi rutinjához. A kapcsolattartás nem korlátozható, de a jog gyakorlásának szabályozása a kórházi házirendekben történik. A házirendnek illeszkednie szükséges a kórházban nyújtott ellátási formák szükségleteihez, de nem korlátozhatja a kapcsolattartás jogát, kivéve, ha ez indokolt, pl. járványügyi érdekből az Eütv. 69. § (1) bekezdése alapján. A házirendre vonatkozó részletszabályokat az Eütv. 27. §-a, valamint a 43/2003. (VII. 29) ESzCsM rendelet 5. §-a adja meg. Ebben a körben a gyógyintézeteknek széles jogkört biztosít arra vonatkozóan, hogy szervezetére sajátos, adott esetben szigorúbb működési rendet állapítson meg, különösen, ha az ellátás sajátosságai ezt indokolják.

Jellemzően délelőtt vizsgálatok, vizitek vannak, célszerű a látogatást a délutáni időpontokban megejteni és szabályozni, de ennek is több akadálya lehet. Járványok esetén a látogatás járványügyi érdekből megtiltható. Egyes osztályokon a betegellátó egység

113 AJB-4464/2014.

speciális jellege meg is kívánja a korlátozást (pl. intenzív terápiás ellátásban hosszú látogatások nem lehetségesek). Nem tartozik szorosan ehhez a betegjoghoz, de mégis megemlítendő, hogy az elhunyt hozzátartozó „meglátogatását”, a végső búcsúzást is lehetővé kell tenni a hozzátartozók számára. A 351/2013 (X. 4.) Korm. rendelet a halottvizsgálatról rendelkezik ugyan, de a hozzátartozók értesítése helyett a rendelet az elhunyt eltemettetésére kötelezettet használja a halál tényéről történő értesítésre utalva. Jogilag nem szabályozott a kórházban elhunytak hozzátartozói számára a korábban többek által szorgalmazott búcsúszoba intézménye, ahol a méltó búcsúra is lehetőség volna. Ezzel összefüggésben a korábbi MÁV Kórházban alakult ki jógyakorlat, amelyet már korábban Polcz Alaine és a Hospice Alapítvány is szorgalmazott (Pilling, 2004). A gyakorlatban fel kell kínálni a hozzátartozónak a lehetőséget, ha búcsút szeretnének venni az elhunyttól, vagy ha az eltemetés előtt különféle felekezeti szertartások ezt szükségessé teszik. Az Eütv. 99. § (1–4) bekezdése a hospice speciális szabályait rögzíti. A beteg rendelkezhet arról, hogy egyeseket a látogatásból kizár, vagy a kórházi vagy gyógykezelésének a tényét mások számára nem teszi hozzáférhetővé. Az Eütv. kisegítő engedményt tesz, hogy a szükséges mértékben mégis megengedhető a közeli hozzátartozó vagy gondozásra kötelezett személy vagy személyek tájékoztatása – ez azonban csak a beteg érdekében és kizárólag a szükséges mértékben történhet. Súlyos állapotú betegnek többletjogokat biztosít a törvény, ez alapján mellette lehet a hozzátartozó, ha igényli. A kapcsolattartás joga a fekvőbeteg gyógyintézeti ellátásban vehető igénybe (Kovácsy, 2016). Ennek ellenére felmerül, hogy a szociális ellátóhely – idősok otthona – fekvőbeteg-részlegét ebben a tekintetben fekvőbeteg-ellátó egységnek kell-e tekinteni, hiszen a működési engedély nem erre a tevékenységre szól. Összességében az ellátottak jogai mellett a betegjogok érvényesülésére is szükség volna ezen speciális ellátási formáknál is, ahol a napi gondozási szükséglet megnövekszik, tartós betegség miatt állandó felügyeletre szorul az esetleg korábban önálló apartmanban élő idős vagy fogyatékkal élő. A gyakorlat azt mutatja, hogy ezeket a betegeket sem „gyógyítják” szükségszerűen ezeken az átmeneti részlegeken, hanem szükség szerint kórházba szállítják őket. Külön kiemelendő, hogy telefonon főszabály szerint nincs mód a hozzátartozók tájékoztatására – alapvetően élő szóban adható felvilágosítás. Kritikus állapotú betegek esetén a gyakorlatban a hozzátartozókat értesítik az esetleges állapotromlásról, de részletes tájékoztatás távbeszélőn nem adható. Kellemetlen lehet a betelefonáló, e-mail útján is érdeklődő hozzátartozó, akinek a kiléte nehezen állapítható meg.

A pszichiátriai betegek valamennyi személyes tárgyát – a korábbi általános gyakorlat szerint – a befekvéskor elvették, leltárt készítettek. Értéket, készpénzt, bankkártyát és mobiltelefont nem tarthattak maguknál a betegek. További visszasságot eredményezett, hogy saját ruhájuk helyett az intézmény pizsamáját kapták meg.

A mobiltelefon elvétele ma is a gyakorlat része, ezt az alapvető jogok biztosa egy jelentésében (AJB¹¹⁴) nehezményezte is, hiszen sérti az Alaptv. VI. cikk, (1) bekezdés magánszférához és a kapcsolattartáshoz való jogot. Lényeges kiemelni, hogy a szülő nőnek joga van ahhoz, hogy az általa kívánt nagykorú személy a szülésnél jelen legyen, őt érzelmileg kísérje és támogassa (Eütv. 11. § (5) bek.). A gyermek elszakítása az édesanyától szülés után sem megengedhető – kivéve, ha a gyermek olyan ellátásra szorul, amely az édesanyával egy helyiségben nem folytatható (pl. császármetszés után mindig elviszik, nincs aranyóra sem, mert veszélyes, hogy az anyák nem emelhetik meg 6 óráig a fejüket sem, így nem képesek ellátni addig a csecsemőt) – de az édesanya annak tűrésére sem köteles, hogy erővel a gyermeket mindenáron akkor is nála helyezték el, ha pihenésre van szüksége. A jogszabály szerint a kisdéd és az édesanya szükségleteit egyszerre kell figyelembe venni, az összes körülményt mérlegelni kell és jó gyakorlatokat kell kialakítani a szülőszobán is.

A gyógyintézet elhagyásának joga

Főszabály szerint a betegek gyógyulásához szükséges időt a kezelőorvos határozza meg – a szakma szabályait és a beteg állapotát figyelembe véve – a beteggel egyeztetve. Kiemeli a jogszabály, hogy a beteg ezt a jogát csak akkor gyakorolhatja, ha mások testi épségét nem veszélyezteti. A beteg a távozási szándékát a kezelőorvos felé jelzi, aki a betegdokumentációba a távozás tényét feljegyzi és a beteggel aláírhatja a távozásról szóló nyilatkozatot, amelyet az önkéntesen tesz meg. Lényeges lehet annak felismerése, hogy a távozni kívánó személy cselekvőképes állapotban van-e. Ezt sokszor nehéz eldönteni, például az éppen kijózanodó alkoholintoxikált vagy gyógyszer-túladagolt beteg esetén. Akit a bíróság határozatával cselekvőképességében teljesen korlátozott személynek nyilvánított, annál a személynél a törvényes képviselőt tájékoztatni szükséges. A gyógyintézetből történő elbocsátásáról a beteget, lehetőség szerint, időben tájékoztatni szükséges, eseteként a hozzátartozót is. Nyilván azért is szükséges ez a mozzanat, hogy a beteg és a család is kellően fel tudjon készülni az emittálásra. A korlátozottan cselekvőképes személy joga

114 AJB-410/2015 17. o.

e tekintetben fennáll, nem szükséges előzetes törvényes képviselőtől származó jóváhagyás (Dósa–Hanti et al, 2016).

Amennyiben a beteg gyógyintézetben történő további tartózkodása orvosszakmai indok alapján javasolt, úgy érdemes a tájékoztatásnak részletesen kitérnie arra, hogy milyen következményei lehetnek a páciens egészségi állapotára vonatkozóan, ha a kórházból idő előtt távozik (Dósa–Hanti et al, 2016). A gyógyintézetből történt idő előtti távozás későbbi jogvitákat eredményezhet egy állapotrosszabbodás vagy haláleset kapcsán. Gyakori jelenség, hogy demens betegek hagyják el az intézményt, akik többnyire cselekvőképességükben részlegesen vagy teljesen korlátozottak. Ebben az esetben a hozzátartozókat és a hatóságokat is értesíteni szükséges az esetről.¹¹⁵ Az eltűnt személy körözését a személy eltűnésére vonatkozó bejelentést vagy hatósági észlelést követően azonnal el kell rendelni. A körözés elrendelésével szemben jogorvoslatnak helye nincs.

A tájékoztatáshoz való jog

Az egyik legfontosabb és a legtöbb jogvitát eredményező terület. Szorosan kapcsolódik az emberen végzett orvostudományi kutatások etikai elveihez: a kutatásban részt vevő vizsgálatvezetők és vizsgálatba bevont személyek között fennálló egyik lényeges kötelezettség. A beavatkozások előtt, alatt és az elvégzett gyógyító célú vagy diagnosztikus beavatkozásokat követően is jogosult a beteg arra, hogy megismerje a lényeges, az egészségi állapotával szorosan összefüggő információkat. Előfordult az is, hogy a nem megfelelő tájékoztatás ütközött az Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. cikkkel (magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog) a Csoma kontra Románia¹¹⁶ ügyben, ahol az orvos a beteget a hidrocephalusban szenvedő magzat orvosiilag is indokolt abortusza során nem tájékoztatta a beadott készítményekkel kapcsolatos esetleges nem kívánatos hatásokról. A beavatkozás következtében és az orvosi hanyagság miatt súlyos állapotba került a várandós nő, aki maga is egészségügyi dolgozó, és tudta, hogy az életmentő műtét után újabb

115 2013. évi LXXXVIII. törvény a körözési nyilvántartási rendszerről és a személyek, dolgok felkutatásáról és azonosításáról.

116 [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-115862%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-115862%22]}) (2013. 01. 15., kérelem-szám: 8759/05).

gyermek vállalása már nem lehetséges (Dósa, 2018). A fentiekből is jól látható, mennyire lényeges a részletes tájékoztatás különösen az invazív beavatkozásoknál, hiszen ez az orvos-beteg-egészségügyi szolgáltató közötti bizalmi viszony kiépítésének kulcsa (Hidvéginé–Sáriné, 2012). A betegség lefolyása, időtartama, valamint a betegség természete jelentősen befolyásolja az egészségben eltölthető éveket, és jelentős életminőséget befolyásoló tényező is. Az együttműködési és tájékoztatási kötelezettséget mint a Ptk. szerződésekkel kapcsolatos általános követelményét állítja elénk:

„Ptk. 6:62. § Együttműködési és tájékoztatási kötelezettség (1) A felek kötelesek a szerződéskötési tárgyalások alatt, a szerződés megkötésénél, a fennállása alatt és megszüntetése során együttműködni és tájékoztatni egymást a szerződést érintő lényeges körülményekről.”

Az egészségügyi ellátás is egy szerződéses jogviszony, így a fentiek vonatkoznak erre a szerződéstípusra is. Mégis elmondható, hogy ez egy sajátos jogviszony, hiszen számos szubjektív tényező is meghatározza, amely az emberi mivoltból fakadó bizonytalansági és nagy egyéni variabilitást mutató faktor. A betegek sokszor előzetesen már utánanézték a betegségüket érintő egyes kérdéseknek – többnyire az interneten –, amely laikusok számára „veszélyes terep”, sokszor félrevezető információkat kapnak, vagy egyszerűen a szakismeretek hiányában nem képesek igazán az ismereteket szintetizálni. Magyarországon is van néhány közérthetőbb egészségügyi forrás, de angol nyelvterületeken a betegek által is érthető, hétköznapi nyelven megfogalmazott tájékoztatók találhatók, főként krónikus betegségekkel összefüggésben az önszervező szervezetek oldalain keresztül lehet informálódni.

A beteg tájékoztatáshoz való joga számos ágazati jogszabály szintjén is megjelenik: a terhesgondozással összefüggésben, a biztonságos és gazdaságos gyógyszerellátásról rendelkező szabályok között is találunk kimondottan a tájékoztatási kötelezettségre vonatkozó normát a 2. § (4) bekezdésben¹¹⁷. A tájékoztatásnak minden esetben illeszkednie szükséges a beteg aktuális fizikai és pszichikai állapotához, életkorához, és esetleges mentális társbetegségeihez, intellektusához is. A tájékoztatás nem lehet gépies folyamat, amelyben az orvos vagy egészségügyi dolgozó információkat ad át – sokkal inkább interakció, ahol a páciens felteheti a számára lényeges kérdéseket, megoszthatja kétségeit, esetleges féltreállításait az ellátás vagy beavatkozás kapcsán. Fontos, hogy azt is megismerje a beteg teljeskörűen, egyéniesített formában,

117 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről.

hogy az eljárásokat, amelyeket terveznek, diagnosztikus vagy terápiás célból végzik. Az Eütv. 13. § (1) bekezdése kimondja a gyógyító személyzetnek ezt a kötelezettségét. Az alapvető jogok biztosa aggályosnak találta azt a gyakorlatot, ahol a kórházi „standard” beleegyező nyilatkozatot alkalmazták pszichiátriai betegek felvételénél is:

„...az általános beleegyezői nyilatkozat alkalmazása álláspontom szerint nem felel meg az Eütv. előírásainak, így több okból sem eredményez érvényes beleegyezőt. Egyfelől a páciens tájékoztatását az Eütv. 13. §-ában foglalt tartalommal és módon kell elvégezni, egyénre szabottan, melynek során a páciensnek joga van kérdéseket feltenni és azokra érdemi választ kapni. Nem kerülhető meg tehát a szóbeli interakció, az esetlegesen alkalmazott írásbeli tájékoztató anyagok szóban történő „személyre szabása”.

A tájékoztatásnak mindenre ki kell terjednie, amely az ellátást közvetlenül érintő körülmény. Nem elegendő a felületes, csupán a papírok aláírására szorítókozó „informálás”. Ez a jog a pszichiátriai beteget még akkor is megilleti, ha kötelező vagy sürgősségi gyógykezelése indokolt. Ez abból is következik, hogy pl. amikor a Ptk. kimondja a cselekvőképtelenséget (életkor vagy mentális állapot miatt), akkor is megilleti a gondnokoltat is a tájékoztatás joga, mivel ez közvetlenül az ember nem korlátozható jogképességéből és alapvető jogaiból fakad. Továbbá: „a pszichiátriai ellátásban részt vevő páciensek esetében a kezelési alternatívákat ugyanúgy eléjük kell tárni, a kezelési terv elkészítésébe ugyanúgy be kell vonni őket, mint bármely más páciens.”

Az önrendelkezéshez való jog

Az önrendelkezéshez való jog szorosan kapcsolódik a tájékoztatáshoz való joghoz és annak gyakorlati megvalósulásának eredményességéhez. Az információs aszimmetria a betegellátásban nyilvánvaló. A szaktudással rendelkező orvos, az egészségügyi szakdolgozó és a páciens állnak egymással szemben. Az aszimmetria csak egy bizonyos mértékig csökkenthető, hiszen a szaktudás és szakmaiság az ellátók sajátja. A betegek tájékoztatásával azonban csökkenthető a tudáshiányból adódó információhiány, és így szabadabban gyakorolható az önrendelkezési jog is. A kezelések előny-kockázat mérlegelésével dönt az orvos a diagnosztikus és terápiás algoritmusok (kidolgozott szakmai irányelvek, protokollok) szerint, majd felkínálja a választás lehetőségét a betegnek. Az ellátás igénybevételéről a beteg dönt. Kivételt

képez ez alól, ha a beteg nincs cselekvőképes állapotban, illetve a sürgős szükség esete – feltéve, hogy korábban nem tett például olyan nyilatkozatot, hogy esetleges újraélesztését nem kéri (életvégi döntés). Fontos kritérium, hogy kényszertől és fenyegetéstől mentesnek kell lennie a beleegyezésnek a diagnosztikus vagy terápiás beavatkozásokba. A beteg akkor tudja gyakorolni az önrendelkezési jogát, ha az az általa anyanyelvként használt nyelven, jelnyelven vagy általa – és a tájékoztatást adó által is – értett nyelven történik és kiterjed az előnyökre és az esetleges kockázatokra, veszélyekre is. Továbbá nagyon lényeges, hogy az orvos felvázolja azt is, hogy a beavatkozás elmaradása milyen rövid vagy hosszabb távú kockázatokkal járhat. Ha több lehetőség van, főszabály szerint a beteg dönti el, melyiket választja. A beteget az ellátás visszautasításának joga megilleti, ebben a vonatkozásban a 117/1998. Korm. rendelet¹¹⁸ rendelkezései az irányadók. Az önrendelkezési jog körébe tartozik az is, amikor a beteg a számára kínált ellátásba beleegyezik. Egyértelműen nem szolgálhat a pszichiátriai beteggel szembeni intézkedés alapjául olyan eljárás, ahol a beleegyező nyilatkozatban már hatályát veszített joganyagra hivatkoznak:

„Nem hagyható figyelmen kívül továbbá az a körülmény sem, hogy a gyógykezelés elrendelését kezdeményező, az intézetvezető aláírásával ellátott iraton az intézkedés alapjául olyan jogszabályok vannak megjelölve, melyeket több, mint 10 évvel ezelőtt hatályon kívül helyeztek (1994. évi LXXXVII. tv. 2. § 2. bekezdése, ill. az e törvény alapján módosított 1972. évi II. tv. 35/A. §), azok tehát jogszerűen nem szolgálhattak az intézkedés alapjául.”

A pszichiátriai betegek olyan érzékeny csoportjai a társadalomnak, ahol az önmagáért sokszor tenni nem képes beteggel szemben a kezelőszemélyzet részéről még nagyobb odafigyelés és diligencia szükséges. „A látszólag formálisnak vagy technikainak tűnő jogszabályi rendelkezések maradéktalan betartása a pszichiátriai betegségben szenvedő személyek esetében különleges jelentőséggel bír, hiszen állapotuknál fogva az egyik legkiszolgáltatottabb személycsoportba tartoznak.”

118 117/1998. (VI. 16.) Korm. rendelet egyes egészségügyi ellátások visszautasításának részletes szabályairól (2026. 01. 04.).

Az ellátás visszautasításának joga

Az előzőekben tárgyalt betegjogokból is következik, hogy a beteg kellő mélységű tájékoztatás birtokában gyakorolhatja az önrendelkezési jogát, amely kiterjed az ellátás visszautasítására is. Az Eütv. lehetővé teszi, hogy egy cselekvőképes beteg az ellátást visszautasítsa. Ellenben abban az esetben, ha az ellátás visszautasítása következtében a beteg potenciálisan súlyos egészségromlást szenvedhet el, akkor csak szűk körben élhet az ellátás visszautasításával – minden esetben alaki kötöttségekkel megtett nyilatkozat válik szükségessé, amelyet tájékoztatás előz meg. Ebben a körben a betegnek joga van:

„a) életmentő, életfenntartó (csak a betegség természetes lefolyását lehetővé téve beteg olyan súlyos betegségben szenved, amely az orvostudomány mindenkori állása szerint rövid időn belül – megfelelő egészségügyi ellátás mellett is – halálhoz vezet és gyógyíthatatlan) (a továbbiakban együtt: életfenntartó) beavatkozások visszautasítására [Eütv. 20. § (3) bekezdés], valamint b) olyan egészségügyi ellátások visszautasítására, amelyek elmaradása esetén a beteg egészségi állapotában várhatóan súlyos vagy maradandó károsodás következne be [Eütv. 20. § (2) bekezdés].”

A cselekvőképességében részlegesen vagy teljesen korlátozott személy a visszautasítás jogát önmaga nem gyakorolhatja, 21. § (1) Cselekvőképtelen beteg, korlátozottan cselekvőképes kiskorú és a cselekvőképességében az egészségügyi ellátással összefüggő jogok gyakorlása tekintetében részlegesen korlátozott beteg esetén a 20. § (2) bekezdése szerinti ellátás nem utasítható vissza.

(1a) Korlátozottan cselekvőképes vagy cselekvőképtelen kiskorú esetén a házi-orvosi, házi gyermekorvosi és a védőnői egészségügyi szolgáltatás nem utasítható vissza. Nem minősül az ellátás visszautasításának, ha a korlátozottan cselekvőképes vagy cselekvőképtelen kiskorú törvényes képviselője az egészségügyi alapellátásról szóló törvény szerint a háziorvos, illetve házi gyermekorvos választásának jogát gyakorolja.

(2) Ha cselekvőképtelen beteg, továbbá korlátozottan cselekvőképes kiskorú és a cselekvőképességében az egészségügyi ellátással összefüggő jogok gyakorlása tekintetében részlegesen korlátozott beteg esetén a 20. § (3) bekezdése szerinti ellátás visszautasítására kerül sor, az egészségügyi szolgáltató kérelmet terjeszt elő a beleegyezés bíróság általi pótlása iránt. A kezelőorvos a bíróság jogerős határozatának meghozataláig köteles a beteg egészségi állapota által indokolt ellátások megtételére. Közvetlen életveszély esetén a szükséges beavatkozások elvégzéséhez bírósági nyilatkozatpótlásra nincs szükség. Teljes bizonyító erejű magánokirat

vagy egyes esetekben közokirat szükséges a visszautasításhoz. Azonban akkor sem élhet a beteg a visszautasítás jogával, ha önmagát a visszautasítással olyan helyzetbe hozza, hogy élete közvetlen veszélynek lesz kitéve, kivéve, ha egy három tagból álló bizottság meg nem állapítja azt, hogy a halála a beavatkozás mellett is szükségszerűen bekövetkezhet. Az ellátás visszautasítására vonatkozó részletszabályokat a 117/1998. (VII. 16.) Korm. rendelet tartalmazza. Mindemellett a MOK Etikai Kódexe is tiltja az eutanázia minden formáját. Az életfenntartó kezelések visszautasítása lehetséges, és ennek jogi garanciája az ellátás visszautasításának a joga, de a joggyakorlás szigorú alakisághoz kötött. Ezzel összefüggésben az AB 24/2014-es számú határozatával kimondta, hogy alaptörvénybe ütközik, ha az életfenntartó kezelés visszautasítására vonatkozó előzetes jognyilatkozat két évente felülvizsgálandó.

Az egészségügyi dokumentáció megismerésének joga

Jogos igény a betegek részéről, hogy az állapotukkal kapcsolatban született leleteket, kórrajzot, *dekurzust* megismerhessék. A beteg ezen jogát az egészségügyi ellátás, pl. kórházi tartózkodás alatt és ezt követően is gyakorolhatja. A beteget még a pontatlannak vagy hiányosnak ítélt dokumentáció kijavításának, kiegészítésének joga is megilleti, de nem „diktálhat” adatokat az ellátása során, az adatkezelő orvos szakmai véleményét feljegyzi az iratra (Hanti, 2016). Függetlenül attól, hogy a dokumentációt elektronikusan vagy papír alapúként vezetik, összefoglaló néven az összes, a beteg gyógykezelésével összefüggésben kezelt dokumentumot – modalitástól függetlenül – *egészségügyi dokumentációnak* nevezzük. Az ellátás során a hatályos adatvédelemre vonatkozó szabályokat, különösen a 1997. évi XLVII. tv. rendelkezéseit be kell tartani, és a beteg adatait csak a gyógykezeléshez szükséges mértékben és ideig szabad kezelni. A betegdokumentációt illetéktelenek számára nem szabad hozzáférhetővé tenni. A gyakorlatban nehézséget okozhat, ha a betegkartonokat nem zárt helyen tárolják – jellemzően folyosón, sokszor helyhiány miatt – és azt elvben más is megismerheti, hozzáférhet. További ilyen probléma lehet, ha az ambuláns rendelésen jól láthatóak az előző beteg számára kiadott dokumentumok a személyes adatokkal. A beteg az adatkezeléshez – véleményem szerint – az ambuláns rendelésre történő bejelentkezéssel már hozzájárul: TAJ-szám alapján azonosítják be, majd így küldik a rendelésre. Ez különleges

adatnak minősül, így (2) Különleges adat a) az (1) bekezdés c)–d) pontjában meghatározottak szerint, vagy b) akkor kezelhető, ha az törvényben kihirdetett nemzetközi szerződés végrehajtásához feltétlenül szükséges és azzal arányos, vagy azt az Alaptörvényben biztosított alapvető jog érvényesítése, továbbá a nemzetbiztonság, a bűncselekmények megelőzése, felderítése vagy üldözése érdekében vagy honvédelmi érdekből törvény elrendeli, és a d) pontban a személyes adatot az érintett kifejezetten nyilvánosságra hozta kitétel van¹¹⁹.

Az egészségügyi adatok, leletek különösen szenzitív információk, ezért extra védelmet igényelnek.

A közelmúlt egyik újítása az EESZT, integrált egészségügyi informatikai rendszer, amely a magán- és állami ellátásokban keletkezett dokumentumok feltöltésére, tárolására, megtekintésére, letöltésére szolgál. Ennek ellenére vannak olyan részletek, amelyek nem ambuláns ellátásban keletkeznek, hanem a bentfekvés alatt, ezek egy része nem kerül fel az EESZT felületre. Továbbá nem minden beteg-től várható el, hogy ezen felületen keresztül tájékozódjon – vagy adott esetben egy leletet megfelelően értelmezzen –, valamint egyes esetekben a papíron átadott és elmagyarázott dokumentummegismeréstől sem lehet eltekinteni. Helytelen, de jól ismert gyakorlat, amikor arra hivatkozik az egészségügyi szolgáltató, hogy kizárólag a beteg jogi képviselőjének adja ki a betegellátással kapcsolatos dokumentációt. Ugyanakkor a jogi képviselő nem rendelkezik olyan többletjogokkal, mint az egészségügyi szolgáltatóval kapcsolatban álló páciens, így erre elvben a szolgáltató nem hivatkozhatna (Kovácsy, 2018). Az egészségügyi adat adatgazdája (a beteg-egészségügyi szolgáltató relációban) nem a szakellátó, hanem maga a páciens. A kórházi vagy ambuláns kezelés során keletkezett valamennyi dokumentumba joga van a betegnek betekinteni. Ezzel szemben már sokkal nehezebb a helyzet a boncolási jegyzőkönyvekkel. A beteg boncolási jegyzőkönyve, bár a betegdokumentáció része, de közeli hozzátartozónak vagy törvényes képviselőnek adható ki, a helyben szokásos módon. Le nem zárt boncjegyzőkönyvbe viszont betekinteni a szokásjog alapján nem lehet (szövettani, részletesebb immunhisztokémiai vizsgálatokat követően készül el sok esetben véglegesen).

119 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról.

Az orvosi titoktartáshoz való jog

Az orvost kötelezi, a beteget jogosítja a jelen részben tárgyalt betegjog. Ezen betegjog részletesebb szabályozását külön törvényben is lényegesnek ítélte a jogalkotó. Az Eütv.-t az Eüak. rendelkezéseivel összhangban kell alkalmazni. Az orvosi titoktartás nem kizárólag az orvosokra vonatkozik, hanem szükségszerűen minden betegellátóra kiterjed, és főszabály szerint minden egészségügyi és ahhoz kapcsolt betegadatra értendő (Hanti, 2016). A betegellátás ténye azok számára, akik részt vesznek közvetlenül a beteg diagnosztizálásában és gyógykezelésében, nyilvánvaló. Különösen egészségügyi dolgozó ellátása során merülhet fel az, hogy az őt ellátó személyzetből valaki ismerőssel találkozik, illetve kisebb településen is óhatatlan. Ebben a körben nem mindegy, hogy valaki a pszichiátrián várakozik, vagy a bőr- és nemibeteg ambuláns ellátást veszi igénybe. A természetes jogérzék is azt mondja, ha bármely összeférhetetlenség felmerül, a beteg azt időben jelezve esetleg kérjen másik orvoshoz időpontot. Az orvosi titkot (egészségügyi adatot) bizalmasan kell kezelni, és óvakodni kell, hogy illetéktelen személy számára ne szolgáltatassák ki. A kórházban fekvés ténye vagy a kezelés igénybevétele már önmagában titok. A bent tartózkodásra vonatkozóan a beteg megadhatja azt a személyt, illetve személyeket, aki(k)nek felvilágosítás adható, akiket pedig szeretne, a tájékoztathatók köréből ki is zárhat. Sok olyan eset lehet, amikor a telefonon érdeklődő beazonosítása nem sikeres, ilyenkor célszerű meggyőződni arról, hogy aki telefonál, valóban olyan személy-e, akit az illető feljogosított, hogy tájékoztatható. A halál tényéről sms-ben történő tájékoztatás sem megfelelő, kegyeltsértő (Hanti, 2016). Amennyiben az adott beteg cselekvőképtelen és nem tett előzetes jognyilatkozatot azzal kapcsolatosan, hogy ki legyen a gondnoka, vagy kinek adható felvilágosítás, akkor az egészségügyi szolgáltató nem tagadhatja meg a tájékoztatáshoz való jogot a vele együtt élőtlől vagy leszármazottól. „A törvényben meghatározott sorrend szerint vagy ilyen hozzátartozó hiányában a beteggel közös háztartásban nem élő hozzátartozók az ugyancsak a törvény által meghatározott sorrendben, első helyen a cselekvőképes gyermeke.”¹²⁰

120 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről (Eütv.) 16. §.

20. § (2)¹²¹ A beteg minden olyan ellátást, amelynek elmaradása esetén egészségi állapotában várhatóan súlyos vagy maradandó károsodás következne be, csak közokiratban vagy teljes bizonyító erejű magánokiratban, illetve írásképtelensége esetén két tanú együttes jelenlétében utasíthat vissza. Ez utóbbi esetben a visszautasítást az egészségügyi dokumentációban rögzíteni kell, amelyet a tanúk aláírásukkal hitelesítenek.

A beteg halála esetén törvényes képviselője, közeli hozzátartozója, valamint örököse – írásos kérelme alapján – jogosult a halál okával összefüggő vagy összefüggésbe hozható, továbbá a halál bekövetkezését megelőző gyógykezeléssel kapcsolatos egészségügyi adatokat megismerni, az egészségügyi dokumentációba betekinteni, valamint azokról kivonatot, másolatot készíteni, illetve – első alkalommal térítésmentesen, valamint – minden további másolat tekintetében – az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló törvény szerint meghatározott módon a saját költségére másolatot kapni.

Főbb fogalmak

önrendelkezési jog, emberi méltóság, tájékozott és tájékoztatott beleegyezés

Ajánlott irodalom

Kovácsy Zsombor (2018): *Beutaló, iránytű a magyar egészségügy labirintusához*. Atheneum Kiadó, Budapest.

Kovácsy Zsombor: In.: Dósa Ágnes, Hanti Péter, Kovácsy Zsombor (2016): *Kommentár az egészségügyi törvényhez*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.

Összefoglalás

A fentiekben megismerkedtek a betegek alapvető jogaival, a betegjogok megsértésének esetein keresztül betekinthettek az egészségügyi ágazati jog egy speciális

121 Eütv.

jogterületére a betegek és ellátottak jogaiba. A rendszerváltás után nem sokkal az Eütv.-ben kódexszerűen szabályozott betegjogok megteremtették annak a jogi előfeltételeit, hogy a patriarchális egészségügyi rendszerből egy igazságosabb, a beteget a szolgáltatást igénybe vevőként, partnernek tekintse az ellátás valamennyi résztvevője.

Adatvédelem és dokumentációs kötelezettség a pszichológusi praxisban

A fejezet elején megismerkedünk a személyi jogokkal, a személyes adatok fogalmával, majd az adatvédelem általános alapelveivel, a személyes adatok körével, majd a pszichológusi gyakorlat során felmerülő kimondottan adminisztrációs kötelezettséggel kapcsolatos jogesetek, dilemmák segítségével világítunk meg konkrét, gyakorlati természetű problémákat.

Mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez.

Mi tekinthető személyes adatnak?

- személyazonosító adatok (személyi szám, személyi igazolvány szám, lakcím adat, édesanyja neve, születési helye és ideje),
- egészségügyi adatok különleges személyes adatok, továbbá a
- képmás- és hangfelvétel (kutatások során gyakran felmerül a kérdés, hogy a hang miért minősül személyes adatnak; azért, mert az illető ez alapján személy szerint beazonosítható),
- bármely személyes információ.

Az Alaptv. kimondja, hogy mindenkinek joga van a személyes adatok védelméhez, amelynek jogi garanciáit a törvények is biztosítják, amelyet az Alkotmánybíróság több határozata is¹²² megerősített¹²³. „a magán- és családi élet tiszteletben tartása az állami beavatkozás tilalmán kívül azt is jelenti, hogy a magánéletéről szóló információk csak az érintett hozzájárulásával (vagy törvény rendelkezése alapján)

122 A határozat számára rákértesve azonosítani tudja az, akit a teljes szöveg érdekel.

123 3167/2019. (VII. 10.) AB határozat, valamint a 3211/2020. (VI. 19.) AB határozat a személyes adatok védelme körében megfogalmazott, 11/2014. (IV. 4.) AB határozatban.

kerülhessenek nyilvánosságra vagy az állam tudomására” (Török, 2021:65). A 15/1991. (IV. 13.) AB határozat már információs önrendelkezési jogként említi (Csink et al, 2021:65), amely az Infotv. rendelkezéseiben csúcsosodik ki: „2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról”. Az Európai Unió 2016/679. sz. rendeletében¹²⁴ az adatvédelem körében az alábbi alapelveket fektette le:

Jogszerűség, tisztességes eljárás és átláthatóság (jogszerű eljárásban, tisztességesen és átláthatóan kell az adatkezelési elveket kidolgozni), továbbá

- adatokat csak célhoz kötötten,
- az adattakarékosság elvét figyelembe véve,
- pontosan (az adatok lényeges tartalmának sérelme nélkül),
- korlátozott tárolhatóság (az adatkezelés során meg kell adni azokat a fizikai helyeket, akár távoli számítógépeket vagy a papír alapú dokumentumok őrzésének helyét, ahol tárolják az adatokat, és azt is, hogy mennyi ideig jogosult az adatkezelő/adatgazda az adatok tárolására),
- integritás és bizalmas jelleg,
- elszámoltathatóság. (Pontosan meg kell határozni azoknak a személyeknek a körét, akik az adatkezelést végzik, és annak garanciáit is, hogy kizárólag célhoz kötötten és csak a szükséges adatokat kezelik.)

Természetesen a fentiekhez szorosan kapcsolódik a szükségesség és arányosság kérdése is. Az adatot csak a szükséges *mértékben* és a céllal *arányosan* lehet kezelni. Kutatási adatok esetén általában előírás, hogy öt évet meghaladóan csak különösen indokolt esetben kezelhetők adatok, a kutatás alkalmával keletkezett dokumentációt meg kell semmisíteni. Nyilvánvalóan kivételt képeznek az adattárakban vagy levéltárakban őrzött dokumentumok.

Alaptv. VI. cikk (4): *A személyes adatok védelméhez és a közérdekű adatok megismeréséhez való jog érvényesülését sarkalatos törvénnyel létrehozott, független hatóság ellenőrzi.*

A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH)¹²⁵ hivatott arra, hogy feladata körében örökdjön a személyes adatok megfelelő kezelése felett,

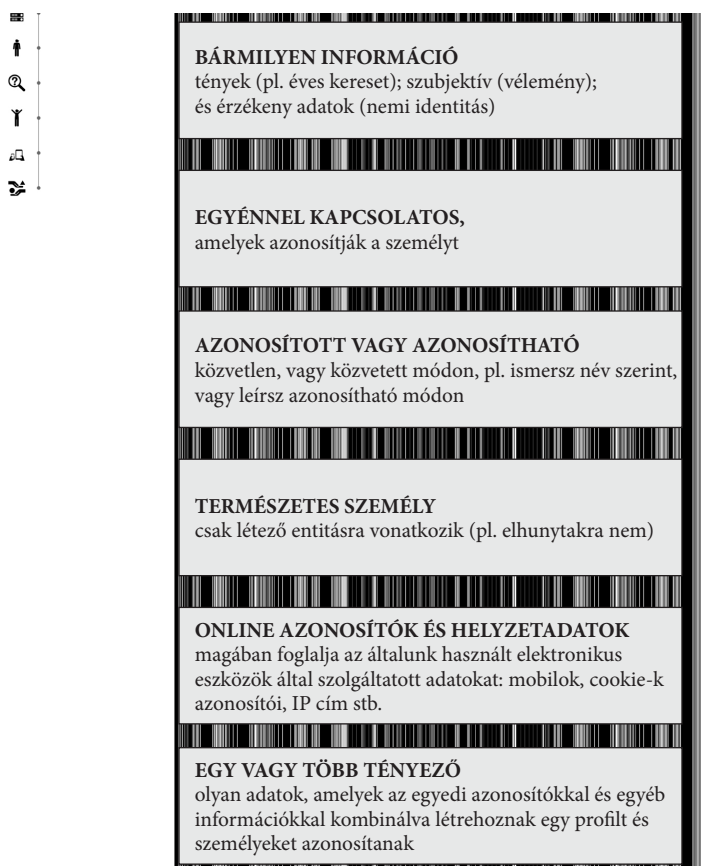
¹²⁴ A természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet).

¹²⁵ <https://www.naih.hu/> (2025. 11. 04.)

és ellenőrizze a közérdekű és közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez való jog érvényesülését, működtesse az Adatvédelmi tisztviselők nyilvántartását és biztosítsa képzésüket. A NAIH feladat- és hatáskörébe tartozik az adatvédelmi incidensek kivizsgálása is. Abban az esetben, ha például bér- vagy munkaügyi adatok azért kerülnek illetéktelen személy birtokába, mert az adatkezelést végző humánerőforrás munkatárs gondatlanul járt el az adatkezelés körében, az egyébként kulccsal rendelkező éjjeliőr ezért kifürkészte a dolgozók fizetéseit, összehasonlításokat végzett a fizetésemelések körében, majd szembesítette a munkáltatói jogkör gyakorlóját a fizetések jelentős különbségeivel, mindenképpen adatvédelmi incidensként kezelendő és jelentendő esemény. Ezek a rendkívüli események az adatkezelés integritását veszélyeztetik, ez gyakran előfordulhat a klinikai gyakorlatban is, amikor a következő páciens a korábbi páciens anyagát az asztalon látja, esetleg észreveszi a címét és a diagnózisát is, ez megtörténhet a számítógép képernyőjének megtekintésével is. Ezért a betegek adatainak kezelése körében gondosan kell eljárni, célszerű minden, a korábbi kliensek dokumentációját gondosan elzárni, a számítógépes munkaasztalt olyan állapotba hozni, hogy a folyamatban lévő dekurzust pl. ne lássa a következő beteg. A személyes adatok védelméhez való jog azt is megilleti, aki nincs jelen már a kezelőhelyiségben, az AB 3171/2017. (VII. 14.) határozatában kifejtette, hogy a személyes adatok védelméhez való jog korlátozása az alapjogi teszt feltételei szerint megengedett, az egészségügyi adatok kezelése a beteg érdeke is, pontosan meghatározott jogszerű cél esetén lehetséges az adatkezelés.

Pár éve mindenhol visszhangzik a GDPR¹²⁶ mozaikszó. Mindenki retteg tőle, de senki sem nagyon ismeri, miről is van szó, nagyjából annyit jelent sokaknak, hogy újabb papírokat kell kitölteni, és attól kell rettegnünk, hogy valaki hozzáfér legféltebb adatainkhoz. Az információtechnológia fejlődésével szükség volt arra, hogy egységes európai szabályozási rendszer alakuljon ki.

126 General Data Protection Regulation.

5. ábra. Személyes adatok típusai (Forrás: dmpk.hu)

A jogalkotó azt a szabályozási technikát választotta, hogy nemzeti jogunkba beillesztette a 2016/679-es rendeletet, amelynek bár közvetlen hatálya van hazánkban, de a gördülékeny jogalkalmazásra tekintettel szükséges a nemzeti jogunk részévé vált Infotv. rendelkezéseit is több ponton módosítani a jogharmonizáció érdekében. Az egészségügyi adatkezelés sajátos jellegére tekintettel az Eüak.-ban az ágazat adatjogát önállóan szabályozni és folyamatosan módosítani szükséges az Európai Unió jogával történő összhang megteremtése érdekében. Az alapelvek az Infotv.-ben kaptak helyet. Az Infotv.-ben egészségügyi adat néven szerepel, Infotv. 3. c. szerint az *egészségügyi adat*: egy természetes személy testi vagy szellemi egészségi állapotára vonatkozó személyes adat, ideértve a természetes személy számára nyújtott egészségügyi szolgáltatásokra vonatkozó olyan adatot is, amely információt hordoz a természetes személy egészségi állapotáról;

Az Eütv. § p) pontja alapján, az *egészségügyi dokumentáció*: az egészségügyi szolgáltatás során az egészségügyi dolgozó tudomására jutó, a beteg kezelésével kapcsolatos egészségügyi és személyazonosító adatokat tartalmazó feljegyzés, nyilvántartás vagy bármilyen más módon rögzített adat, függetlenül annak hordozójától vagy formájától;

A dokumentációs kötelezettségről az Eütv rendelkezik, amely részletesen szabályozza az *egészségügyi dokumentáció tartalmát* is:

Eütv. 136. § (1) A beteg vizsgálatával és gyógykezelésével kapcsolatos adatokat az egészségügyi dokumentáció tartalmazza. Az egészségügyi dokumentációt úgy kell vezetni, hogy az a valóságnak megfelelően tükrözze az ellátás folyamatát.

Az egészségügyi dokumentációban fel kell tüntetni:

- a betegnek az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló törvényben meghatározott személyazonosító adatait,
- cselekvőképes beteg esetén az értesítendő személy, valamint – ha a beteg kéri – a támogatott döntéshozatalról szóló törvény szerinti támogató nevét, lakcímét, elérhetőségét, továbbá kiskorú, illetve a cselekvőképességet részlegesen vagy teljesen korlátozó, gondnokság alatt álló beteg esetében a törvényes képviselő nevét, lakcímét, elérhetőségét,
- a kórelőzményt, a kórtörténetet,
- az első vizsgálat eredményét,
- a diagnózist és a gyógykezelési tervet megalapozó vizsgálati eredményeket, a vizsgálatok elvégzésének időpontját, az ellátást indokoló betegség megnevezését, a kialakulásának alapjául szolgáló betegséget, a kísérőbetegségeket és szövődményeket,
- egyéb, az ellátást közvetlenül nem indokló betegség, illetve a kockázati tényezők megnevezését,
- az elvégzett beavatkozások idejét és azok eredményét,
- a gyógyszeres és egyéb terápiát, annak eredményét,
- a beteg gyógyszer-túlérzékenységeire vonatkozó adatokat,
- a bejegyzést tévő egészségügyi dolgozó nevét és a bejegyzés időpontját,
- a betegnek, illetőleg tájékoztatásra jogosult más személynek nyújtott tájékoztatás tartalmának rögzítését,
- a beleegyezés [15. § (3) bekezdés], illetve visszautasítás (20–23. §) tényét, valamint ezek időpontját,

- minden olyan egyéb adatot és tényt, amely a beteg gyógyulására befolyással lehet.
- Az egészségügyi dokumentáció részeként meg kell őrizni: a) az egyes vizsgálatokról készült leleteket, b) a gyógykezelés és a konzílium során keletkezett iratokat, c) az ápolási dokumentációt, d) a képalkotó diagnosztikus eljárások felvételeit, valamint e) a beteg testéből kivett szövetmintákat.

Eütv. 137. § alapján: *az egészségügyi szolgáltató*

- több résztevékenységből álló, összefüggő ellátási folyamat végén vagy fekvőbeteg-gyógyintézeti ellátást követően az ellátás adatait összefoglaló zárójelentést,
- járóbeteg-szakellátási tevékenység befejezésekor, a beteg ellátásával és gyógykezelésével kapcsolatos összefoglaló adatokat tartalmazó ambuláns ellátási lapot készít, és azt – a 14. § (1) bekezdésben foglalt eset kivételével – a beteg kérésére a betegnek átadja vagy elektronikus úton megküldi.

Az Eütv. 193. § kimondja, hogy: A pszichiátriai beteg esetében kivételesen korlátozható a betegnek az egészségügyi dokumentáció megismeréséhez való joga, ha alapos okkal feltételezhető, hogy a beteg gyógyulását nagymértékben veszélyeztetné, vagy más személy személyiségi jogait sértené az egészségügyi dokumentáció megismerése. A korlátozás elrendelésére kizárólag orvos jogosult.

A dokumentálás jogyakorlatai a pszichológiában

„33 éves férfi csonk vizsgálati anyaga”
József Attila félbehagyott Rorschach-próbájára ezt írta
Kozmutza Flóra Bagdy Emőkének

A pszichológusi munka mindennapjaihoz hozzátartozik a kliensdokumentációs tevékenység, ennek több formája van. Elsőként a klinikai pszichológus praxisa során keletkező dokumentumokról, azok főbb típusairól és az adatkezelési elvekről esik szó. A pszichiátriai osztályos és ambuláns ellátás során is keletkeznek a pszichiátriai diagnózishoz is szükséges értékeléseket, eredményeket tartalmazó dokumentumok, amelyek már önmagukban is szenzitív tartalmúak,

profilalkotásra alkalmasak. A zárójelentésben a pszichiátriai osztályos felvétel során készített tesztek kivonatos eredményei gyakran szerepelnek. A zárójelentések vonatkozásában a tárolás (adatkezelés) digitális és/vagy papír alapon történik, a betegkartonokat a szakrendelőkben (néhány helyen még vezetik a pácienskartonokat az elektronikus adatrögzítés mellett) zárt helyen, illetéktelen személy által hozzá nem férhető szekrényben kell tárolni, továbbá a számítógépeket jelszóval kell védeni (a különböző egészségügyi rendszerek nem is teszik lehetővé a jelszó nélküli belépést). Adatkezeléssel kapcsolatban tette fel a kérést az egyik hallgató, hogy lehetséges-e a beteg *utánkövetése* a tudta nélkül, vagyis, amennyiben hozzáfér a pszichológus az elektronikusan tárolt adatokhoz, a betegutat követheti-e, megnézheti-e az előzményeket? Az orvos is csak akkor jogosult egészségügyi adatot kezelni, amikor a beteg ellátásához az adatkezelésre szükség van, és csak addig amíg az ellátás során ez elengedhetetlen, arányosan. Természetesen az EESZT lehetővé teszi, hogy a *betegadatokat* statisztikai célból használják, de ez nem az egyes adatok szabad felhasználását jelenti, hanem kizárólag epidemiológiai, finanszírozás optimalizálási célt szolgálhat az adatkezelés. Az alapvető adatkezelési irányelveket mindenkinek be kell tartania. A másik gyakori probléma, hogy a kórházak integrált rendszerében igen, de az EESZT-ben nem tudnak önállóan adatot rögzíteni a pszichológusok, ez egy alapvető probléma a rendszerben, elfogadható és érthető igény, hogy az ambuláns lapokhoz saját jogosultsággal a klinikai szakpszichológus hozzáférjen, adatot tudjon felvinni. Ennek különösen az ambuláns ellátásban van jelentősége. A gyakorlatban az orvos viszi fel az adatokat, a pszichológiai vizsgálat eredményeivel, az exploráció során feltárt releváns információkkal az orvossal együttműködésben kiegészíti az ambuláns lapot. A pszichológus önálló *dekurzus* vezetésére vonatkozóan nincs egységes jogi szabályozás, a gyakorlatban a pszichológiai munka során, az explorációban feltárt információkat, a terapeuta reflexióit, a kliensek követését szolgáló jegyzeteket tartalmaznak ezek a dokumentumok. A gyakorlatban élesen különválik a pszichológus saját maga által vezetett nem hivatalos dokumentációja a hivatalos bejegyzésektől, elsősorban a páciensek iránt érzett diszkréció miatt. A korábbi pszichiátriai gondozás vagy pszichológiai terápia lényeges lehet egy nyomozásnál, így a pszichológus saját feljegyzései is alapjául szolgálhatnak a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személlyel szembeni intézkedéseknek. Ilyen módon okirati bizonyíték lehet, ha ő magánrendelésen járt pszichiáternél vagy pszichológusnál. Nyilván ez egy szélsőséges példa, de előfordulhat és releváns lehet egy jogi eljárásban. A tapasztalat azt mutatja, hogy a szakorvosok sem mindig vezetnek teljes dokumentációt az EESZT-ben elérhetően, így nagyon

sokszor, amikor a rendőrség adatot kér (ezt a nyomozás során megteheti) az egészségügyi szolgáltatóktól arról, hogy az adott rendelést felkereste-e a páciens, kaphat adatot, de a kezelés részlete és a jelenlegi állapot vagy többszöri megjelenés esetén az esetleges változások nem követhetők. A gondos dokumentáció vezetése esetén az egyes megjelenéseket dátum szerint kell vezetni és leírni a beteg státuszát. Az orvosok is gyakran írják, hogy „st. idem.”¹²⁷ A fentiek nem csupán a páciens érdekeit szolgálják, hanem a kezelőszemélyzetét (Dósa, 2010) is, hiszen egy kártérítési, sérelemdíj ügyben hivatkozhatnak az esetleges szakmai mulasztásokra, és amennyiben a dokumentáció hiányos, ezzel felületet adhatunk egy jogi eljárásban magunk ellen, és hivatkozhat a jogi képviselő arra, hogy nem vezette az adott szakember a dokumentációt. Nyilván ez nem jelenti azt, hogy az lenne az általános elvárás, hogy túlbürokratizált legyen az ellátás és az egyébként is kötelező adminisztratív terheket tovább növeljük, az éppen elegendőre kell törekedni, a helyi szokásokat figyelembe véve kialakítani egyéni, de nyomon követhető rendszert.

A klinikai szakpszichológus által vezetett adatok, melyek különleges személyes adatoknak minősülnek, nem „csupán” személyes adatok, ezért fokozottan szennyezettek. Az EESZT a pszichiátriai kezeléseket alapértelmezettként is kizárólag szakmai egyezés esetén teszi elérhetővé, de a beteg rendelkezhet az adatok titkosításáról az „Adatvédelmi rendelkezések” funkció használatával az EESZT-ben. A pácienseknek javasolható, hogy éljenek a lehetőséggel, ha tartanak attól, hogy illetéktelen személy megismerheti ezeket a speciális adatokat.

Külön kiemelandó a megszűnt intézetek dokumentációinak kezelése és a nem praktizáló és az elhunyt pszichológusok által előállított dokumentumok őrzése.

Miért annyira jelentőségteljes a pszichológusi dokumentáció kérdése?

Információgazdag és sok szempontból *adatvezérelt* társadalmakban élünk. A társadalmi térben egyszerre van jelen az információ mint *vagyon és hivatásbéli titok*. A pszichológus is ilyen titkok őrzője, mindeközben a munkahelynek, külső partnereknek, megbízójának (jogviszonytól függően) olyan módon kell megfelelnie, hogy közben a kliensek érdekeit ne sértse meg az adatfelvétel, adattárolás, adattovábbítás során.

127 A státusz változatlan.

Milyen adatokat őriz a pszichológus bármilyen adathordozóról is legyen szó – a munkája során?

Írásos anyag (a pszichológus jegyzetei, a kliens levelei a pszichológusnak). A Ptk. rendelkezései szerint az elektronikus forma is írásos dokumentumnak minősül, ha abból a küldő személye, a címzett, a feladás dátuma és mindkét fél e-mail-címe nyilvánvaló.

- Hang- vagy képmagnófelvétel.
- Rajzok.
- Tesztek anyagai.

Az adatok őrzéséért és megfelelő (elzárt helyen, pl. szekrényben történő vagy külső winchesteren való) tárolásáért, jelszavas védelemért a pszichológus felelős. A munkába lépéskor a pszichológusnak érdemes tájékozódnia arról, hogy az adott munkahelyen milyen speciális szabályok vonatkoznak az adatok megőrzésére (Adatvédelmi Szabályzat, Iratkezelési Szabályzat), mit és mennyi ideig kell megőrizni (Varga, 2014:173). A részletes gyakorlati „fogásokról” még lesz szó a jogyorkorlatok alfejezetben. A szabályzatok többnyire az intraneten elérhetőek, nem túl felemelő egy nem jogász számára elmélyedni ezekben a dokumentumokban, de a szabályszerű, etikus pszichológusi magtartás egyik alappillére, különösen az adatok illetéktelen személyek által történő megismerését kell megakadályozni.

Fontos megjegyezni, hogy a kliensről készült bármely dokumentum bizonyítékként is adott esetben használható polgári vagy büntetőeljárás során. Ezért ügyelni kell a szakmailag korrekt megfogalmazásokra, a következtetések alaposságára, szakmai megalapozottságára. Eljárások során a kórházat vagy rendelőintézetet büntetőügyben megkeresi a rendőrség, és kéri a dokumentációt kiadni a nyomozás érdekeire hivatkozva. Soha ne úgy vezessük a klienseink dokumentációját, mintha az asztalfióknak szánnánk azokat¹²⁸, nem képezi a pszichológus személyes tulajdonát a dokumentáció, még a magánellátásban sem. Fontos, hogy a pszichológus időről időre revideálja megállapításait, és a kliensről készült dekuszban a valós aktuális állapotról szóló feljegyzések kerüljenek.

¹²⁸ Az ügyvédi praxisban is minden ügyfelem dokumentációit elkülönülten, iktatószámokkal ellátva kezelem, úgy, hogy amennyiben valaki más a dokumentációt kézbe veszi, akár egy betegség (helyettes ügyvéd kolléga) vagy más ok miatt, akkor abban ő kérdés nélkül eligazodjon.

A hivatalos dokumentáció az alábbiakat tartalmazza:

- Azonosító adatok (név, elérhetőségek, számlázási-pénzügyi információk)
- Első interjú adatai
- Kórtörténet és kockázati tényezők
- Orvosi státusz
- Gyógyszerek
- A panasz, amivel a kliens érkezett
- Jelenlegi státusz (dekurzus)
- Diagnosztikus benyomások
- Kezelési terv
- Haladási feljegyzések
- Pszichológiai tesztek
- A kliens házi feladatai
- Az ülések dokumentumai
- Utánkövetés
- Tájékoztató beleegyezés (a terápiás munkába)
- Terápia lezárása

(Koocher és Keith-Spiegel, 1998, idézi Varga, 2014:173)

A pszichológus, ha önálló magánpraxist vezet, akkor dönthet arról, hogy papíron vagy elektronikusan vezeti a dokumentációt. Rendkívül szerencsétlen helyzet adódik akkor, amikor a papíron vezetett dokumentáció nem egyezik az elektronikus dokumentációval (bármelyikben fáziskésés van, vagy korábbi megállapítások kerültek rögzítésre, amelyek már nem érvényesek a kliens aktuális állapota alapján).

Kórházi vagy orvosokkal közös rendeléseken a dokumentáció vezetéséről egy-egy gyakorlatot igyekeznek kialakítani, ha ez egy „*time shareing*” rendelő, akkor érdemes saját dokumentációs gyakorlatot kialakítani. Az arany szabály tehát az, hogy *mindegy, milyen módon, de mindig ugyanúgy*. Ha később felhagyunk a papíron vezetett dokumentációval, akkor pedig gondosan meg kell őrizni az addig keletkezett páciensiratokat. Gyakorlati tanács, hogy olyan iratrendezőt használjunk papíron tárolható dokumentációkhoz, amely egy hosszabb kezelés esetén is kényelmesen kereshetővé teszi a dokumentumokat, esetleg érdemes a vizsgálati anyagokhoz tasakokat, mappákat használni. A dokumentációk zárható szekrényben legyenek, sok ellátóhelyen gyakorlat, hogy a páciensváróban vannak a korábbi betegek anyagai, például polcokon, ahol illetéktelenek hozzáférhetnek. A zárójelekentések őrzési ideje rendkívül hosszú, ezért az elvégzett pszichológiai tesztekéről

készült összefoglalók, leletek is szükségszerűen a zárójelentés őrzési idejéig *megőrizendők*, a dokumentációnak követhetőnek és egyértelműnek kell lennie. Amennyiben van mód és kapacitás rá, akkor a teljes dokumentáció digitalizálható, és mikrofilmeken vagy digitálisan megőrizhető valamennyi anyag. Vannak, főként régivágású pszichológusok, akik ragaszkodnak a betegkartonok vezetéséhez, számukra a dekurzus is jobban követhető így. Erre nincs egységes gyakorlat, ahogy fentebb már írtuk, de talán a kettős adminisztráció elkerülése végett még a digitalizációtól tomboló világban is jó szívvel ajánlható a papír alapú dokumentáció vezetése is. Amennyiben a pszichológus az adott munkahelyen abbahagyja a munkát, a betegdokumentációt le kell adnia, azt nem viheti haza, a többi kórdokumentummal együtt kell őrizni azokat. Az átadás szimbolikusan meg kell, hogy történjen az elektronikus dokumentációvezetés esetén is, ekkor adathordozón kell átadni megőrzésre azokat, vagy a központi szerverre feltölteni, a helyi szokásoknak megfelelően. A pszichológus igazságügyi szakértőként készített (amikor nem magát a kórházat vagy rendelőintézetet stb. keresik meg, hanem magát a pszichológust) dokumentációit a szakértőnek saját magának kell megőriznie. Szerencsés lenne egy Központi Pszichológus Dokumentációs Archívum létrehozása, ahová a nem praktizáló pszichológusok le tudják adni a magánpraxisokban keletkezett anyagaikat.

A pszichológusi munka etikai kérdései

A régi egyetemi stúdiumok mindig filozófiával kezdődtek, nem lehetett egyetlen tudományban sem elmerülni anélkül, hogy valaki a filozófiatörténettel és a főbb filozófiai irányokkal megismerkedhetett volna. A jelen művet is lehetett volna egy alapos filozófiai bevezetővel kezdeni, de tárgyunk szempontjából a jogfilozófiának, jogi dogmatikának és a jelen fejezet tekintetében a filozófia egyik ágának, az etikának van jelentősége.

Az *etika* kifejezéssel már a görög gondolkodóknál is találkozunk, ezek az írások olyan alapelveken tartalmaznak, amelyek még nem differenciálódnak a mai értelemben vett etika területének megfelelően.

A klasszikus etika erkölcsfilozófiát jelent, „a cselekvés és az akarat helyességével foglalkozó tudomány” (Tolcsvai, 2007:311). A második jelentése erkölcsstan, cselekvést vezérlő általános elvek rendszere, de ide tartoznak a témánk szempontjából lényeges olyan hivatásetikai alapelvek is, amelyek erkölcsi és viselkedési szabályokat foglalnak össze (Tolcsvai, 2007:311). Az orvosoknak, ügyvédeknek, egyetemi oktatóknak, a pszichológusoknak is van etikai kódexe, amely a helyes, szakmai szabályoknak megfelelő¹²⁹ viselkedés, „szakmai magatartás” tanúsítását írja elő. A jogszabályoknak való megfelelésen túl vannak olyan az írott szabályokon túli normák, amelyek leginkább a formális és informális tanulás/tanítás és gyakorlatok keretein belül interiorizálódnak. A kliensekkel való kapcsolaton túl a pszichológus kollektívával történő kapcsolatfelvételnél, kommunikációnál is vannak etikai dimenziói. Az egyes etikai problémák, a munka során felmerülő etikai kérdések tárgyalása során a Varga Katalin (2014) által összegyűjtött 99 dilemma közül is ismertetünk néhányat. Aki a témában mélyebben elmerülne, számára a könyv mindenképpen hasznos további olvasmány lehet. Néhány olyan etikai probléma is ismertetésre kerül, amelyet a hallgatók osztottak meg velem, illetve saját ügyvédi praxisomból származik. A téma jellegére tekintettel mindig anonim módon kerülnek ismertetésre a történetek, inkább jelenségeket mutatnak be, és valós példákon keresztül nyújtanak segítséget abban, hogy az olvasó a saját

129 A szakma szabályai szerint.

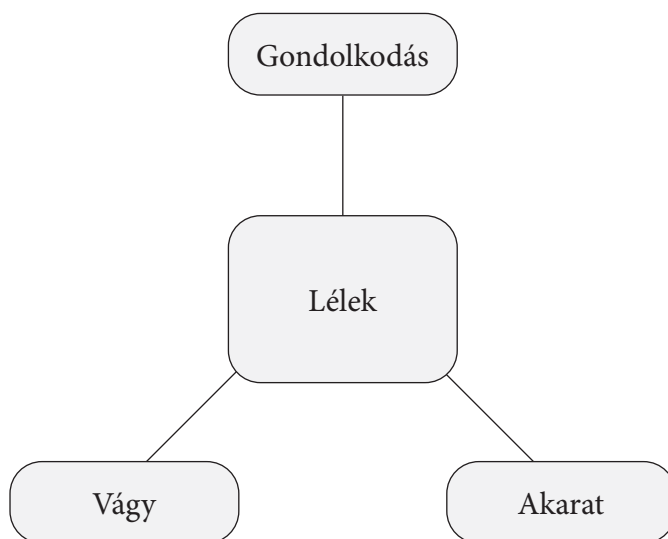
praxisában képes legyen ezeket hasznosítani, beépíteni a napi gyakorlatba. A különböző etikai szemléletmódokat Varga, 2014:18, idézi Hársing, 1999, Hársing, 2001, 2001, valamint Horúczy, 1994 munkája alapján adjuk meg.

Egyik pólus	Másik pólus
<i>Idealista</i> Az erkölcs eredete az isten Az erkölcs örök, változtathatatlan, abszolút (vagyis tökéletes és változtathatatlan) Az erkölcsi gyakorlatot az eszmei, tudati tényezők határozzák meg Az erkölcs helyességére isten a garancia	<i>Materialista</i> Az erkölcs eredete evilági, a társadalom létviszonyai és életkörülményei szabják meg Az erkölcs a társadalmi viszonyokkal együtt változik Az erkölcsöt a gyakorlat, a tényleges életvitel, a lét anyagi vonatkozásai határozzák meg Az erkölcs garanciáját a meggyőződés, lelkiismeret, közvélemény, felelősség és hasonló elemek garantálják
<i>Abszolutizmus</i> Az erkölcs örök és változatlan, csakúgy, mint az etikai kategóriák, pl. erény, bűn, igazság, jóság	<i>Relativizmus</i> Minden viszonylagos, az erkölcs csakúgy, mint az értékek. Megítélés kérdése, mi a jó, a bűn, az igazság stb.
<i>Leíró etikák</i> A cél az etikai jelenségek bemutatása, értékelés nélkül	<i>Értéketikák</i> A cél az etikai jelenségek bemutatása és értékelése
<i>Optimista etikák</i> Felfogásában az ember alapvetően jó, mindenki nevelhető: az emberiség szépre és jóra hivatott	<i>Pesszimista etikák</i> Felfogása szerint az ember eredendően rossz, bűnös hajlamokkal: az emberiség saját végzete felé rohan
<i>Humanista etika</i> Központi érték az ember, felfogásában minden az emberért történik	<i>Nem humanista etika</i> Az ember alárendelhető valamely más eszmének (pl. vallásnak vagy a szocializmus eszméjének)

Egyik pólus	Másik pólus
<i>Teológiai etika</i> Az erkölcsi előírások vallási alapúak	<i>Szekuláris etika</i> Az erkölcsi előírások világi alapúak
<i>Individualista etika</i> Az egyén szabadsága áll mindenek felett, az egyéni jogok felülírják a társadalmi kötelezettséget	<i>Kollektivista etika</i> A társadalmi, közösségi értékek (pl. biztonság, béke) felette állnak az egyéni szempontoknak, jogoknak

7. táblázat. Az etika típusai (Hársing, 1999, Hársing, 2001, 2001, valamint Horúczy, 1994, idézi Varga, 2014:18)

A 7. táblázatból jól látható, hogy az etikai dimenziók két nagy csoportra oszthatók: az egyik nagy csoport egy ideáltipikus etikai mező, a második materiális; joggal kérdezhetni az olvasó, hogy melyik jelenti az etika teljességét. Melyik igaz? Tekintettel arra, hogy abszolút igazság nincs, a teljesen isteni etika felfogása és a materialista is tartalmaz igazságokat. A továbbiakban az etika történeti ívét fogjuk ismertetni. Platón az első, akinél az antropológia és etika fogalma megjelenik. Platón a lelket három részre osztja (6. ábra).

6. ábra. Platón a lélek felépítése (Störig, 1997:126 alapján saját szerkesztés)

„A gondolkodás székhelye a fejben található, az eszmék birodalmában a legfőbb jó van a legfelsőbb helyen (Störig, 1997:126). Az eszményi jóság (erkölcsileg helyes) cselekedet manifesztálódik Platónnál, az ember a halhatatlan lelkén keresztül részesül a legfőbb jóból, ez a jóság fogalom összefűződik az erény fogalmával, amely tartalmát tekintve etikai dimenziókat nyit meg számunkra:

- bölcsesség,
- bátorság,
- megfontoltság,
- igazságosság (Störig, 1997:127).

A fenti erények egyértelműen hozzájárulnak az etikus cselekedetekhez, hiszen könnyen belátható, hogy ami a legfőbb jóhoz kapcsolható cselekedet, az mindenképpen pozitív előjelet kap, a bölcs ember megfontolt döntéseket hoz, és bátor, ez összességében nyilván igazságos is lesz. Honnan tudjuk, hogy mi az, ami a fenti kategóriákba tartozik? Ki mondja meg, hogy mi számít erélyes cselekedetnek?

Arisztotelésznél a politika és az etika még nem vált szét egymástól, nem két önálló tudományt jelölő fogalmak. Arisztotelész teoretikus (elméleti) és praktikus (gyakorlati) tudományokat különböztet meg (Bene, 2007). Az arisztotelészi emberképhez hozzá tartozott, hogy az emberi cselekvés célhoz kötött vagy jóra irányul, ebben az értelemben a jóság előfeltételezése benne van azokban a cselekvésekben (hétköznapi praxis), amelyet abból a célból végez az ember, hogy alkosson, mesterségét űzze. A cselekvéssel elérhető jót eudaimoniának hívta, amely azt jelenti, hogy az emberi cselekvés boldogsághoz vezet, a legfőbb jó elérése az ember végső célja. Az emberi dolgokra vonatkozó tudományt *politiké*-nek nevezi, a tudás megszerzésén túl a tudományokban történő elmerülés a kiváló emberré válást segíti elő (Bene, 2007:128–129). A sajátos (neki elgondolt, előre meghatározott) tevékenységének kiművelésében rejlik a tökéletesség, Arisztotelész az etikus erényeket az ész uralmának tartja az érzéki ösztönök felett, a *dianoetikus* gondolkodói erények magának az észnek a tökéletesebbé tételére szolgálnak (Störig, 1997:143). A sztoikusok (Zeénon, Kleantész, Khrüszipposz, Poszeidóniosz, Anneus, Seneca, Marcus Aurelius) etikája szorosan összefűződik a *szókratikus* iskola cinikus ágával. Az ember végső célját tekintve még mindig ebben az iskolában is dominál az isteni törvényszerűségének megértésére törekvés, emberképe *deisztikus*, kulcsfogalmuk a *természetnek megfelelő élet(észszerű élet)* lett (Störig, 1997:151). Nyilvánvalóan, ami ennek ellentmond, az nem tekinthető észszerűnek, így az elutasított „nem jó élet”.

A sztoában kezd kialakulni a jó és a rossz mellett egy további kategória, a közömbös: „élet, egészség, tulajdon, becsület, öregség, betegség, halál, szegénység, szolgaság, becsstelenség”¹³⁰ (Störig, 1997:151). Az ösztönök alapvetően gátolják az embert az erkölcsi jó megismerésében, gondoljunk Freudra és a pszichoanalízisre és az ösztönkésztetések világára, de itt Maslow szükségleteinek hierarchiájára is utalok. A magasabb rendű pszichikus folyamatoknál gátló tényező az alacsonyabb rendű szükségletek tárháza és az érzelmi élet viharai. A szenvedélyektől való mentességet a sztoában *apatheia*nak hívjuk. Olyan állapot, amely *szenvtelen-séget* takar (Störig, 1997:151). A bölcsesség tehát a fentiek szerint olyan alaperény, amely befolyásolja az egyén értékelő viszonyulásait, és alapvetően az emberszeretetre és igazságosságra épülő etikát tartja „jónak” (Störig, 1997:152). Hunter Lewisnél (Miller, 2001) (idézi Varga, 2014:21) találunk arra felsorolást, hogy mi, illetve ki határozza meg, mi a jó.

A jó meghatározója lehet:

- Valamely hatalmi szervezet, ilyenkor az egyénen kívüli (vallási, politikai vagy más) hatalom dönt arról, mi tekinthető jónak. (Természetesen, amely az egyik vallási normarendszer szerint tiltott, nem kívánatos, nem jó, az a másik normarendszer szerint kívánatos vagy egyenesen jó. [A szerző])
- A racionalitás: ilyenkor az észszerűség, a logika hivatott eldönteni, mi a jó. A morális döntések igazolói a megváltoztathatatlan, önmagukat igazoló igazságok.
- Az érzéki ítéletek: a jó attól függ, hogy érzéki, érzékleti szinten mi kielégítő, mi okoz gyönyörűséget: például a művészi, irodalmi megítélések terén.
- A hűség és összetartozás: az egyén a döntéseiben a szeretet és az intimitás élményét keresi, az tekinthető jónak, ami ennél több ilyen élményhez vezet.
- Intuíció: az egyént akár misztikus élmények, intuíciók is vezethetik arra, mi a jó.
- Tudományos, szakértői meghatározás: az egyén mások speciális ismereteire, tudására alapozott döntései alapján fogadja el, hogy mi a jó. Ez esetben a jó mérhető, kézzelfogható, előre jelezhető kell, legyen (Varga, 2014:21 idézi Millert).

Az, hogy az adott helyzetben mi számít jónak, meghatározzák a jogi és vallási normarendszerek. Aki követ egy vallást, tudja, hogy a kereszténység vagy az iszlám,

130 Kiemelés tőlem.

zsidóság *parancsolatait*, szabályait meg kell tartania annak érdekében, hogy a vallás könyveinek (Biblia, Korán, Talmud) megfelelő legyen a magatartása; mi a megfelelő? Ami a vallási előírásoknak és a közösségi szokásoknak megfelel. A zsidó vallásban vannak a Talmud által előírt úgynevezett micvák, ezek valamennyi szabályát az ortodox zsidóság megtartja, mások betartani igyekeznek. A közösségen belül is lehetnek olyan irányzatok, ilyen a neológia a zsidóságban, vagy éppen a római katolicizmus a keresztényeknél, hogy eltérő az, hogy mit gondolnak feltétlenül betartandó szabálynak, és melyektől lehet eltérni. Nagyon sok szó szerinti vallási parancs van, és nem csupán szimbolikus jelentőségű. Dövarim, Mózes V. könyve 6. 11. fejezetében írja: Írd őket (ti. a Tóra szavait) házad ajtófélfáira és kapuidra”, ez olyan parancs, amely minden vallásos zsidóval szemben azt az elvárást támasztja, hogy egy mezuya nevű tekercstartót rögzítsen ferdén a háza ajtajára és a lakásban lévő szobák némely ajtajára is (Meir Lau, 2000:23). Ez tehát egy vallási parancs, amelynek van egy konkrét materiális vetülete is. Meg kell tenned, ez az üzenete, illetve az iszlámban ilyenek az imaidők, amelyek a vallásos muszlimnak naponta 5 alkalommal kötelezőek:

- „1. **Fadzsr (Hajnali ima):** hajnalhasadástól napfelkeltéig tart; 2 raka (imaegység).
2. **Zuhr (Déli ima):** a zenit elhagyásától addig, amíg az árnyék hossza meg-egyezik a test magasságával; 4 raka.
3. **Aszr (Délutáni ima):** az előző ima végétől napnyugtáig tart; 4 raka.
4. **Magrib (Naplemente ima):** napnyugta után azonnal kezdődik; 3 raka.
5. **Isá (Esti ima):** A Magrib után kezdődik és éjszakába nyúlik, az éjszakai szürkület beálltától hajnalig; 4 raka.”¹³¹

Megint olyan kötelezettségek megjelenését találjuk a fenti imaidőkben, amely minden nap ismétlődően előírás, és mint olyan, aki nem tartja be, annak a közösségben és a hitben gyengülnek a pozíciói. A római katolikusoknál a szerzetesek és a papok kötelezve vannak a zsolozsma végzésére, amely szintén minden nap végzendő imádság az egyház könyvekben meghatározott szertartása szerint. Vallási előírás, ahogy fent láttuk, ahogy az iszlámban, de természetesen a hinduizmusban és a zsidó vallásban is kötött szövegek és kötelezően elmondandó imádságok vannak.

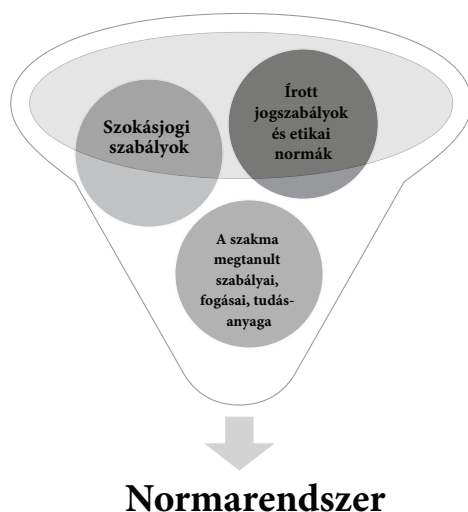
131 <https://iszlami.com/az-iszlami-pillerei/iszlami-ima/imadkozas/item/1759-az-imadkozas> (2025. 12. 22.)

A fenti szakrális példák azt a célt szolgálják, hogy mélyebben megértsük az egyes tudományterületek belső működését is, amelyről elmondható: minden szak(tudomány)terület egy kicsit vallásnak is tekinthető, hiszen a szokásoknak rendkívül nagy szerepük van a generációk nevelésében, ahogy az ételeknek, gyógynövényeknek, likőröknek vagy éppen a patikai készítményeknek saját receptúrája van.

A szüléset-nőgyógyászat területéről hoznék erre példát. A szüléseten gátmetszést rendkívül sok esetben végeznek, mert rutinná, hagyománnyá vált, interiorizálta több évtizeden keresztül számos orvos- és szülésetnő-generáció. Ezt kell csinálni, mert így szokás. Hosszú évek kellenek, amíg ez a gyakorlat kikopik a szakterület hétköznapijaiból, mert valaki elmondja, hogy szakmailag nem indokolt, elhangzik pár konferencián, írnak róla tanulmányokat, és beérik, eltűnik a gyakorlatból. Rendkívül sok eljárás volt/van az egészségügyben, amelyet egyes helyeken rutinból alkalmaznak, az egyedi eseteket nem igazán veszik figyelembe. Alapvetően az orvos- és egészségtudományban, de számos más területen is léteznek protokollok, amelyek betartását elvárják; ezek olyan belső szabályok, amelyek azáltal válnak normává, hogy dokumentálják őket, és minden eljárásnál számon is kéri a protokoll szerinti eljárást az illetőn. Ilyenkor szokott gondot okozni, no de a beteg nem tudja a tankönyvet? Van egy egyedi eset, amely egy teljesen más algoritmus kíván. Hogy tudom betartani a szakmai és az etikai szabályokat, ha nem azt teszem, ami le van írva?

A profán világban is vannak írott és íratlan szabályok, normák, amelyeket a társadalmi együttélés érdekében a társadalom tagjai betartanak, így téve könnyebbé a társas kapcsolatokat, interakciókat és az életet a közösségben. Van egy általános nézet, hogy a tankönyvekben leírtak is részét képezik a szakértői tudásnak, illetve annak, hogy mi a jó az adott helyzetben. A *lege artis* szabályok azok, amelyeket a tankönyvekből és a gyakorlatok során sajátítanak el az érintettek. Egy olyan implicit tudáskészlet, amely belsővé válik, ezért fontos, hogy a „fogásokat”, bármely hivatás gyakorlásáról legyen szó, megfelelő helyről sajátítsuk el. A megfelelő mesterektől megtanult tudás a gyakorlati életben jól kamatoztatható. Amint a 7. ábrából is láthatjuk, a mi a jó kérdésre nem lehet sablonos választ adni úgy, hogy bármelyik, a norma tartalmát meghatározó építőelemet (7. ábra) kiragadjuk. A következőkben a szakterületi kompetenciákat érintjük, majd rátérünk az igazságügyi szakértés egyes részletszabályaira.

7. ábra. A pszichológusi tevékenység normaanyaga (saját szerkesztés)

Szakterületi kompetenciák

A pszichológus kompetenciáinak a megismertetése azért is rendkívül időszerű, mert sokan nem készülnek fel kellően a végzettségüknek megfelelő gyakorlati feladatok ellátására, illetve helytelenül értékelik az elvégezhető feladatok körét. A pszichológusképzés ma rendkívül szerteágazó, az 1960-as évektől folyamatosan differenciálódó területek színes kavalkádja. A bolognai reform olyan strukturális változásokhoz és ennek kapcsán új mesterképzések elindításához vezetett, amely tovább bontotta a meglévő két- illetve többlépcsős képzési rendszert (Pléh, 2016). A hároméves belépő szint birtokában a viselkedéselemzők BA diplomát szereznek, amely vagy a felsőfokú végzettség megszerzésére elegendő, és határterületeken felügyelettel végezhető munkakörök ellátására jogosít. A szakmai kompetenciák önállóbb szintje a mesterképzés, ahol már szakirányos ismereteket is tanulnak a jövő pszichológusjelöltjei, de önmagában az elvégzett szakképzés paradox módon még nem képesít az önálló, például terápiás munka végzésére. Itt szoktak elkezdődni a szakmai dilemmák, és sok esetben a végzett pszichológus joggal teszi fel magának a kérdést:

Számos coach működik az országban tanfolyami végzettséggel, miért ne csinálhatnék én is hasonlót? Az alapelv az, hogy nagyjából *életvezetési tanácsokat* lehet adni önállóan, nyilvánvalóan terápiát nem lehet végezni, kizárólag a felnőtt klinikai és mentálhigiénés szakképzettség birtokában. Ennek ellenére azt gondolom, hogy nagyon nehéz meghatározni, hogy meddig életvezetési tanács és mikortól minősül terápiának a tevékenység. Ebben a tekintetben a jogi szabályozás is hiányos, jelenleg nincs kimondottan a pszichológusokra vonatkozó jogi norma, az utóbbi években annyi elmozdulás tapasztalható, hogy a pszichoterápiás tevékenység pszichoterapeuta végzettség hiányában a kuruzslás bűncselekmény önálló alakzatává lett.

Kutatásetika a pszichológiában

A pszichológia születésénél még egyetlen országban sem voltak átfogó etikai szabályok, „az 1920-as években a Minnesota Egyetemen zajlottak Carney Landis kutatásai, amelyek elrendezésben érzelmkísérletet végeztek, és ennek kapcsán az erős érzelmi helyzetekre adott fizikai válaszokat vizsgálták. Az egyik vizsgálat eredményét Woodworth és Schlossberg 1938-ban publikálta *Kísérleti pszichológia c. átfogó munkájában*” (Szokolszky, 2020:195). Ma már tudjuk, hogy az etikai normák súlyos megsértését jelenti, ha valakinek a vizsgálat nagyon erős érzelmi, fizikai fájdalmat okoz. Az erős fizikai szenvedés okozása vagy annak pusztán lehetsége minden orvosi és pszichológiai kutatás során tilos! Az idézett kutatásban „*Landis a fokozatosan egyre drasztikusabbá váló ingerhelyzetek végső aktusaként a vizsgált résztvevő elé letett egy élő patkányt és egy kést, és azt az utasítást adta, hogy a vizsgált személy fejezze le a patkányt. A kísérleti személyek közül többen azt hitték, hogy Landis viccel, mások felháborodtak*” (Szokolszky, 2020:195)¹³². A második világháború lezárásával a „Nürnbergi perek (1945–46), illetve Tokio (1946–48)” (Szokolszky, 2020:198) következményeként, és Joseph Mengele és orvostársai által a náci koncentrációs táborokban végzett kísérleteire tekintettel átfogó etikai kódexet fogadtak el 1949 Nürnbergi Kódex néven (Szokolszky, 2020:198). Az azóta eltelt évtizedekben a pszichológiában számos olyan kísérlet

132 Kiemelés tőlem.

zajlott, még Magyarországon is, amelyek a később már szofisztikálódott etikai alapelveket súlyosan sértették, ilyen volt a Milgram által végzett engedelmességi kísérlet (Milgram, 1963), illetve Zimbardo börtönkísérlete (1972) is (mindkettőt idézi Szokolszky, 2020:200–203). Mérei Ferencék az akkor még éppen ébredező, nyiladozó hazai pszichológiai környezetben a Kurt Lewin-féle vezetési stílusokat vizsgálták egy kísérletben, ahol a részt vevő gyermekek (őket vizsgálták) úgy, hogy egy „beépített ember”, a tanárnő, Kati néni a három különböző vezetési stílust alkalmazta a kutatásban részt vevő gyermekek egy-egy csoportjában, az egyikben autoriter, a másokban demokratikus, a harmadikban laissez faire vezető volt (Basa et al, 2021). A gyermekekben erős érzelmi reakciót váltott ki a vizsgálat, amely az énképükre is hathatott, egyes gyerekeket enyhén traumatizálhatott. Fontos információkat tudtunk meg a vizsgálatból: az elrendezés a korábbiakhoz képest korántsem volt a vizsgált személyeknek megterhelő (felnőttek esetében nem is nagyon lenne vele problémánk, hiszen bennük a megfelelő kontroll a valóság és a kísérleti helyzet [talán] elkülönülne). Hosszú évtizedekre volt szüksége a nemzetközi és a hazai kutatópszichológus közösségnek, hogy végül egységesen, a világ nyugati részében és a kutatások tekintetében színvonalas, hazai pályán is magas, jó színvonalú etikai minimumok és standardok alakuljanak ki.

A kutatásetikai alapelvekre vonatkozóan utalok a Magyar Pszichológiai Társaság által 2025. 05. 15-én elfogadott „Pszichológusok Szakmai Etikai Kódexe”-re¹³³ (továbbiakban: SZEK). Évek óta hiányzott a módosított átfogó etikai szabályozás, ezt a hiányt pótolta az MPT tagsága az új kódexszel. A pszichológusi munkában az utóbbi évtizedekben megszorodtak a különböző beavatkozó és nem beavatkozó vizsgálatok. A kutatásokat jellemzően a *klinikumban* pszichiátriai klinikákon, illetve fekvőbetegosztályokon, illetve akadémiai és egyetemi kutatóintézetekhez kapcsolódóan végzik. A pszichológusnak tisztában kell lennie azokkal az alapelvekkel, amelyeket a kutatása során figyelembe kell venni, alkalmazkodnia kell az adott intézmény etikai szabályaihoz, a kutatásetikai kérelem beadásának módját, a kutatásához szükséges feltételeket biztosítani kell. Egyetemi környezetben Kutatásetikai Bizottság működik. Az utóbbi időben intézményünkben (ELTE PPK) már egy korszerű online felületen lehet benyújtani a kérelmeket a kutatásvezető által. Az is alapvető követelmény, hogy az etikai kérelmet hallgató egyik szinten sem adhat be önállóan, a kutatásért felelős kutató kizárólag PhD vagy DSc.

133 https://mpt.hu/wp-content/uploads/2025/05/Pszichologusok_Szakmai_Etikai_Kodexe_20250515.pdf (2025. 12. 31.)

fokozattal rendelkező lehet. Nem csupán egyfajta hierarchia húzódik meg e követelmény felett, hogy különbséget kíván tenni a fokozattal rendelkező hallgatók és az oktatók között (vannak oktatók, tanársegédek, mestertanárok, akik szintén nem adhatnak be önállóan etikai kérelmet). Sokkal inkább az a szándék vezérelte az etikai normák kidolgozóit, hogy legyen egyfajta tudományos minimumkövetelmény, olyan személy álljon az egyes kutatások mögött, aki megmérettetett már, tisztában van az alapvető szabályozással és otthonosan mozog a kérelmek beadása terén is.

A kutatásetikai alapelveket a SZEK 8.2. az alábbiakban adja meg:

- *Kutatásaik során a pszichológusok a lehető legnagyobb mértékben a nemzetközi pszichológiai közösség által használt legújabb kutatási módszerek népszerűsítésére töreksenek, tiszteletben tartva a tudományos szigorot és az etikai normákat.*
- *A tudományos kutatási tevékenységek értékelésében, figyelemmel kísérésében, elvégzésében és jelentésében részt vevő pszichológusoknak pártatlanságról és tárgyilagosságról kell gondoskodniuk, és tiszteletben kell tartaniuk a szellemi tulajdonjogokat.*
- *A pszichológusok nem mutathatnak be valótlan adatokat, amelyek nem tényleges mérésből származnak. Ha az adatok bemutatásában vagy azok feldolgozásában hibákat találnak, minden szükséges lépést megtesznek azok kijavítására.*
- *A pszichológusok nem mutatnak be más tanulmányokból vagy kutatásokból származó adatokat vagy eredményeket sajátjukként. A plágium bármilyen formája tilos, tehát az adatok vagy eredmények illetéktelen átvétele mellett a szó szerinti átvétel forrásmegjelölés nélkül, illetve parafrázelt gondolatmenetek, érvek, elméleti következtetések forrásmegjelölés nélküli átvétele sem megengedett.*
- *Összeegyeztethetetlen a kutató etikus magatartásával a forrásművek szerzői helyes megadásának elmulasztása, az összeférhetetlenség felfedésének elmulasztása, a kutatások pénzügyi forrásainak nem transzparens felhasználása, a nyilvántartásba vétel elmulasztása és/vagy az eredmények tárolásának elmulasztása, az értékelések objektivitásának hiánya, a titoktartási feltételek be nem tartása, valamint ugyanazon eredmények ismételt publikálása, tudományos újdonság elemként, valamint korábban már finanszírozott kutatásra újbóli támogatás igénylése.*

- *A tudományos kutatás során a pszichológusok nem rejtik el vagy nem távolítják el a nem kívánt eredményeket, nem gyártanak eredményeket, nem helyettesítik az eredményeket fiktív adatokkal, nem torzítják el szándékosan az eredményeket és nem torzítják el a következtetéseket. Külföldi, illetve más kulturális háttérű hallgatók esetén a kutatásban törekedni kell ezen hallgatók kulturális sajátosságainak figyelembevételére. Külföldi hallgatókat egyetemi hallgatói jogállásuk és az emberi jogok alapján ugyanúgy kell kezelni, mint a magyar hallgatókat.*
- *A kutatást vezető pszichológusnak egyrészt törekednie kell arra, hogy lehetőségei szerint kompenzálja vizsgálati személyeit az általuk befektetett időért és erőfeszítésért, másrészt kerülnie kell, hogy a kutatás résztvevőinek túlzott pénzügyi kompenzációt nyújtson, vagy egyéb olyan ösztönzőket ajánljon fel a kutatásban való részvételért, amelyek a hozzájárulás megszerzését szolgálják, különösen akkor, ha a kutatás során fennáll a szenvedés és sérelem kockázata.*

Ki minősül ma pszichológusnak?

A bolognai folyamat jelentősen átalakította a pszichológiai képzést: ma már lehetővé teszi a pszichológiához kapcsolódó más egyetemi diplomákra épülő egyes irányzatokban történő elmerülést, ilyen az önállósodott kognitív idegtudomány a *pszicholingvisztikán* keresztül, szorosan kapcsolódik ehhez a területhez az „Elméleti nyelvészet” mesterképzés is. Átmeneti időszak volt a Debreceni Egyetemen, amikor ott Egészségpszichológia mesterszakos diplomát adtak nem pszichológus alapképzettségűeknek is, itt a Népegészségügyi MSc. egészségfejlesztési szakirányát egy ideig elfogadták bemeneti szakként. Ma már erre nincsen lehetőség, korán kiderült, hogy ez a képzési forma a pszichológus közösséget is sérti, illetve a végzett egészségpszichológusok nem is tekinthetik magukat teljes értékű pszichológusnak, ez belső konfliktusokhoz is vezethet. A SZEK világosan fogalmaz, amikor lefekteti, hogy kit nevezhetünk ma Magyarországon pszichológusnak, nyilvánvaló, hogy kizárólag a Pszichológia BA szakot bemeneti feltételként elfogadó új mesterképzési szakok is ebbe a körbe tartoznak.

„Pszichológus az a személy, aki egyetemen – nappali, esti, levelező vagy kiegészítő formában – pszichológiából szerzett legalább MA, MSc (korábban osztatlan egyetemi) szintű képesítést, és emellett a következő két feltétel valamelyike teljesül:

(1) Pszichológus diplomával pszichológus munkakörben dolgozik; ebben az esetben az illetőt pszichológusnak kell tekinteni. (2) Pszichológus diplomával a személy nem pszichológus munkakörben dolgozik, hanem az oktatásban, a kutatásban, illetve bármely más szakterületen, ahol e tudomány elveit és módszereit hivatásszerűen (foglalkozásszerűen) alkalmazza, és ennek során magát pszichológusnak tekinti és jeleníti meg. Utóbbi esetben azonban az, hogy valaki nem tünteti fel magát pszichológusnak, nem ad alapot a felelősség elhárítására (pl. etikailag kifogásolható pszichológus-szakmai hibákkal kapcsolatban), tehát etikai felelőssége közvetlenül a pszichológus oklevélhez kötött.” (SZEK 3.2. pontja.)

A pszichológiai kutatás fázisai és az azokhoz kapcsolódó etikai alapelvek

A kutatások során a vizsgálat tárgyától, a kutatási kérdésektől függően különböző társadalmi csoportokkal kerül kapcsolatba a kutatást végző pszichológus. Ezek a kapcsolatok olyan bizalmi helyzetek, amikor a másik félben vagy felekben mindenképpen a kutatást végző személyes kvalitásai is „vizsgáznak”, ez azt jelenti, hogy ahogy ez a terápiás munkánál megfigyelhető, az ember a saját szubjektivitásával van ott a terepmunkában, laboratóriumban. A vizsgálati személy számára professzionálisnak kell lenni, nem „tökéletesnek”, bár egyszer régen egy professzor kijelentette, hogy ő még életében nem hibázott, nagyon neveltünk. Szóval vállalni kell a kutatómunka nehézségeit, de látszania kell rajtunk annak, hogy értünk a feladathoz, fel vagyunk készülve, és bízhat bennünk a vizsgált személy. Ezt végig éreznie kell, hiszen akár az experimentális kutatásokban szenzitív adataink keletkeznek egy EKP vizsgálat kapcsán, a kvalitatív kutatások esetében pedig az egyén a számára legérzékenyebb belső titkokat, élethelyzeteit tárja fel előttünk. Minden ilyen információra vigyáznunk kell, és meg kell tenni mindent annak érdekében, hogy ne sérüljön a kutatás integritása. A kutatás kivitelezése során az „Informált beleegyezés” nevezhető szakmai szempontból elfogadható kutatói attitűdnek a vizsgált személlyel szemben. Etikusan kell lenni a kutatás *operacionalizálása*, a kutatási kérdések kialakítása terén, és az egész vizsgálat alatt ki kell építenünk és fenn kell tartanunk a bizalom légkörét. A Pszichológiai Etikai Kódex 8.5. az alábbi adatkezelési alapelveket tekinti irányadónak:

A kutató saját adatainak kezelése és elemzése során a következőképp jár el:

- Kizárólag olyan adatokat használ, melyeket pontosan a kutatás bemutatása során leírt módon gyűjtött; tilos az adathamisítás. Az adatok gyűjtésének módszerét pontosan dokumentálja.
- Adatait anonim formában a kutatás befejezése után időhatár nélkül megőrzi. Olyan adatok (pl. video- és hangfelvételek) megőrzésére, melyek utólag nem zárják ki a részt vevő személyek azonosíthatóságát, az etikai engedélyben ki kell térni, és erről az illetékes etikai bizottság döntését szükséges kérni.
- Általánosságban elvárható az is, hogy publikációs médiumokkal, illetve kutatótársakkal a már publikált eredményeihez tartozó nyers adatait (és elemzési módszertanát) megossza ellenőrzési, reprodukációs céllal. Ezt azonban nem minden esetben kötelező megtenni; konkrét esetekben a kutató mérlegelés tárgyává teheti.
- Mások adatait nem tünteti fel sajátjaként; a társszerzőség, illetve a szerzői jogok kiterjednek az adatok gyűjtésére is.
- Az adatgyűjtési és elemzési módszerek során az objektivitást tartja szem előtt; kerüli a megkérdőjelezhető tudományos gyakorlatokat, melyek saját szakmai előmenetelét az objektivitás, illetve az igazság feltárásának rovására szolgálják (pl. nem várt eredmények visszatartása; vizsgálati minták szelektálása az eredmények manipulálása céljából.)

Beleegyező nyilatkozatok jelentősége

Az etikai engedélynek néhány lényeges melléklete biztosan van, az egyik a Toborzó szövege, az adatkezelési tájékoztató és a beleegyező nyilatkozat, továbbá, ha intézménybe megyünk, akkor az intézményvezetőnek készült kutatásra felhívó, megkereső levél tervezetét is meg kell küldenünk. A résztvevőt pontosan kell tájékoztatnunk a kutatás céljáról, a kutatás során elvégzendő feladatokról, arról, hogy bármikor megszakíthatja a számára kellemetlen vizsgálatot, legyen ez lelki, fiziológias vagy egyéb zavar, amelyet a vizsgálat kiváltott benne. A Ne árts! alapelvét minden körülmények között be kell tartanunk. A vizsgálat során kezelendő adatok köréről, az adatkezelés céljáról szintén tájékoztatást kell adnunk, arról is, ha anonim módon gyűjtjük az adatokat, illetve azt is, hogy milyen garanciákat adunk neki arra vonatkozóan, hogy az adatai biztonságban maradnak. Kiemelendő még a *vulnerábilis* csoportok speciális igényeire való felkészülés:

„Amennyiben felmerül, hogy a kutatás témája bármilyen szempontból érzékeny (pl. vulnerábilis csoportok résztvevőként való bevonása, kisebbségi csoportok megítélése, előítéletek mérése, potenciálisan bármilyen stresszt kiváltó eseményhez, jelenséghez kapcsolódó kérdések), különösen mérlegelni kell az informált beleegyezés minden egyes pontját.” (Pszicho Kódex 8.6.)

Az igazságügyi pszichológus szakértő tevékenysége

A pszichológusok egy jól meghatározható köre már az egyetemi képzés alatt is izgalmasnak találja a jog és a pszichológia területeinek különféle kapcsolódásait. Az igazságügyi pszichológus szakértő igénybevétele polgári és büntető perekben is gyakran szükséges valamely szakkérdés megválaszolásához, állapot fennállása, fenn nem állásának igazolására. A perben a szakértők felkérésre járnak el, és rájuk is vonatkoznak a Pp. és a Be. szabályai az eljárásuk során, és igazmondási kötelezettségük van mind az írásbeli, mind a szóbeli kérdések megválaszolása során. A szakértőt felkérő levélben konkrét szakkérdés megválaszolására kéri fel, gyakori, hogy az igazságügyi pszichiáter szakértő dönt arról, hogy társszakértő bevonását indítványozza, de büntetőeljárásban mindig ketten kellene, ha elmeállapotról van szó¹³⁴, annak érdekében, hogy közös szakvéleményt bocsássonak ki.

17. § (1) Ha büntetőeljárásban elmeállapot orvosszakértői vizsgálatára kerül sor, a vizsgálatot végző szakértők közül az egyiknek igazságügyi pszichiátria (igazságügyi elmeorvostan), a másiknak pedig igazságügyi orvostan vagy igazságügyi pszichiátria (igazságügyi elmeorvostan) képesítéssel kell rendelkeznie.

A szakértői névjegyzékbe történő felvétel és a szakértői nyilvántartás feltételei

A szakértői névjegyzék egy ügynevezett közhiteles nyilvántartás, a benne foglalt tényekről, adatokról ellenkező bizonyításig azt kell feltételezni, hogy azok fennállnak és valósak, a benne nem szereplő tényekről pedig azt, hogy nem állnak fenn. A szakértés feltétele az, hogy az illető megfelelő tapasztalattal rendelkezzen, ezt képes is legyen igazolni. A szakértőkre vonatkozó egységes jogszabály: a 2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről (továbbiakban: Sztv.).

134 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről.

A törvény egyértelműen meghatározza, mi szükséges ahhoz, hogy valakit a szakértői névjegyzékbe felvegyenek és szakvélemény adására feljogosítsanak.

A névjegyzékbe az vehető fel, aki, *büntetlen előéletű*, és nem áll az igazságügyi szakértői vagy a szakterületének megfelelő tevékenység folytatását kizáró foglalkozástól eltiltás hatálya alatt.

A büntetlen előélet igazolását abban az esetben adja ki a hatóság, ha valaki egyáltalán nem volt büntetve, vagy volt büntetve, de a büntethetőséghez fűződő jogkövetkezmények alól már mentesítették, kivételesen a büntetőbíróság fontos okból, mérlegelve a bűncselekmény tárgyi súlyát, a kiszabott büntetést és az egyéb körülményeket, dönthet úgy, hogy a büntetés letöltésekor már automatikusan mentesül.

Btk. 101. § (1) Végrehajtandó szabadságvesztés esetén a bíróság az elítéltet kérelemre utólag mentesítésben részesítheti, ha erre érdemes, és a szabadságvesztés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől a 100. § (1) bekezdés f)–i) pontjában meghatározott idő fele már eltelt.

(2) Felfüggesztett szabadságvesztés esetén a bíróság az elítéltet kérelemre utólag mentesítésben részesítheti, ha erre érdemes, és a próbaidő fele része, de legalább egy év már eltelt.

Amennyiben foglalkozástól eltiltás hatálya (ez is büntetésnek minősül) alatt áll, úgy szintén nem folytathat szakértői tevékenységet:

- a kérelmében megjelölt szakterületen
- az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásához meghatározott vagy azzal egyenértékű képesítéssel és
- *ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – a képesítés megszerzésétől számított, legalább kétéves szakirányú szakmai gyakorlattal, vagy az adott szakterületen egyetemi doktori vagy tudományos fokozattal rendelkezik,*

A releváns szakmai gyakorlat azt jelenti, hogy a pszichológus a végzettségének megfelelő munkakörben is dolgozik, szakvizsgát sem kell feltétlenül szerezni, de ez kizárólag akkor igaz, ha nem kimondottan klinikai szakpszichológust keresnek az adott perben történő szakértésre.

Amennyiben valaki PhD-fokozatot szerez pszichológia tudományágban, az mentesül a kétéves gyakorlati idő alól.

- *a miniszter által szervezett igazságügyi szakértői tevékenység végzéséhez szükséges jogi ismeretek oktatásán részt vett és a jogi vizsgát – a miniszter rendeletében meghatározott mentesülés esetét kivéve – sikeresen letette,*

A következő konjuktív (együttes feltétel), hogy az Igazságügyi Minisztérium által meghatározott tananyag alapján a felkészülési időszakot követően jogi vizsgát kell tennie a szakértőjelöltnek.

- *a szakterületén működő szakmai kamara tagja, ha a tevékenység folytatásához a kötelező kamarai tagságot jogszabály előírja,*

A pszichológusok esetén vita folyik jelenleg arról, hogy legyen-e kötelező kamarai tagság, a szakma ellenállása miatt egyelőre a közeljövőben erre nem kell számítani.

- *kötelezettséget vállal arra, hogy a hatósági kirendelésnek – jogszabályban meghatározott eseteket kivéve – eleget tesz, és...*

Amennyiben a szakértőt kirendelik és nincs akadályoztatva, köteles a kirendelő végzésnek eleget tenni és a szakértői véleményét az előírt határidőn belül megküldeni, akadályoztatásáról (ha az később merülne fel) haladéktalanul értesíteni kell a kirendelő szervet/hatóságot.

- *nem áll cselekvőképességet érintő gondnokság, támogatott döntéshozatal vagy közügyektől eltiltás hatálya alatt.*

Egyértelmű, hogy akinek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége bármennyire is korlátozott, nem alkalmas arra, hogy szakkérdésben felelős döntést hozzon, így ez a feltétel is olyan, amely eltérést nem enged. Azt is világossá teszi a jogalkotó, hogy nem kíván lehetőséget adni annak sem a szakértésre, akit a bíróság jogerősen a közügyektől eltiltott.

A névjegyzékbe való felvételi eljárásért a miniszter által rendeletben megállapított igazgatási szolgáltatási díjat kell fizetni.

- A névjegyzékbe történő felvétel iránti kérelem tartalmára vonatkozó szabályokat a Kormány rendeletben állapítja meg. Kérelem csak a miniszter rendeletében szereplő szakterületre nyújtható be. Rendeletileg szabályozza a területért felelős miniszter, hogy mely végzettségekhez kapcsolódó szakmai tudást lehet szakértőként kamatoztatni, és a névjegyzékbe történő felvételnek is természetesen ez alapvető követelménye lesz.
- Az igazságügyi szakértő a névjegyzékbe vételét követő két hónapon belül a névjegyzéket vezető hatóság előtt esküt tesz.
- Az (1) bekezdés szerinti eskü olyan módon is megszervezhető, hogy az eskütételre kötelezett az erről szóló okmányt elektronikusan írja alá.

A Covid-19 járvány hatására számos kiegészítő rendelkezés lépett életbe a hatósági ügyintézés területén is. A jogszabály lehetővé teszi az elektronikus aláírást is.

- Szaktv. 10.§ A szakértői eskü az egyes közjogi tisztségviselők esküjéről és fogadalmáról szóló törvényben foglalt eskü szövegéből és annak első mondatát követően a következő szövegből áll: *„Hivatásom gyakorlása során szakmai kötelességeimet lelkiismeretesen és a legjobb tudásom szerint teljesítem.”*
- Az egyes közjogi tisztségviselők esküjéről és fogadalmáról szóló törvényben foglalt eskü szövegében szereplő tisztség megnevezése az eskü tétele során: *igazságügyi szakértő.*
- Az igazságügyi szakértő az igazságügyi szakértői igazolványát az eskü letétele után veheti át, a tevékenységét az eskü letétele után kezdheti meg.
- Az igazságügyi szakértő jelölt tevékenységét csak akkor kezdheti meg ha esküt tesz, ez egy formális aktus, a tevékenység ennek hiányában nem kezdhető meg. Az eskü letételéről az igazságügyi szakértő esküokmányt ír alá, ez annyira szigorú szabály, hogy az, aki nem tesz esküt, a szakértői névjegyzékből történő törlésre számíthat szankció gyanánt.
- Ha az igazságügyi szakértő az eskütételben akadályozva van, az (1) bekezdésben meghatározott határidőt az akadály megszűnésétől kell számítani. Ha az igazságügyi szakértő az esküt határidőben nem tette le, a névjegyzékből a határidő lejártát követő tizenöt napon belül törölni kell.
- A névjegyzéket vezető hatóság biztosítja, hogy az igazságügyi szakértő a névjegyzékbe történő felvételét követően az esküt határidőben letehesse. Ha a névjegyzéket vezető hatóság ezt nem biztosítja, az igazságügyi szakértő a névjegyzékből nem törölhető; az esküt a névjegyzéket vezető hatóság által kijelölt legközelebbi időpontban le kell tennie.

A fentiekben megismerték, hogy a szakértővé válásnak milyen kötelező előfeltételei vannak, a továbbiakban a szakértői tevékenységről ejtünk néhány szót, ahol szükséges ott a kapcsolódó joghelyek mellett megadjuk az esetlegesen előforduló etikai dilemmákat is.

Igazságügyi szakértői tevékenység

Szaktv. 2. § 8. pont „igazságügyi szakértői tevékenység: a jogszabályban meghatározott követelményeknek megfelelő igazságügyi szakértő, illetve az igazságügyi szakértő munkáját segítő egyéb személyek által, a kirendelő hatóság, bíróság, ügyészség, rendőrség, közjegyző, bírósági végrehajtó (a továbbiakban együtt: hatóság) kirendelése vagy megbízás alapján, e törvény által meghatározott szervezeti keretek között, jellemzően szakértői díj ellenében végzett, a hatóság eljárásaiban különleges szakértelmet igénylő tény vagy egyéb körülmény megállapítását vagy megítélését elősegítő részcselekmények összessége, így különösen a szakvéleményhez szükséges vizsgálatok elvégzése, a szakvélemény előkészítése, elkészítése és előterjesztése, valamint a hatóság kérésére annak kiegészítése és az ezekkel összefüggő valamennyi részcselekmény.”¹³⁵

A meghatározásból látható, hogy a Sztv. szerint ki minősül szakértőnek, illetve milyen feladati vannak, és az egyes eljárások mely szakaszában vehető igénybe szakértő. A büntető és a polgári eljárásokon kívül más hatóság is kirendelhet szakértőt, ha a döntéséhez különleges szakértelem szükséges, ez történhet szervezet belül, úgynevezett szakhatósági állásfoglalás beszerzésével, akár több társhatóság szakembereinek közreműködésével, és természetesen kijelölhetnek eseti szakértőt, ha nincs a hatóságnál olyan szerv vagy személy, aki az adott szakértői tudással rendelkezik.

Mi minősül kompetenciavéttségnek a szakértés során?

Szaktv. 2. § 10. pont: kompetenciavéttség: az a fegyelmi véttség, amelyet az igazságügyi szakértő a névjegyzékbe bejegyzett szakterületén kívüli más, az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló miniszeri rendeletben meghatározott szakterületre tartozó eljárásával követ el,”

Egy igazságügyi pszichológus szakértő azzal követhet el kompetenciavétséget, ha szakvéleményében orvosszakmai kérdésben foglal állást. Ez lehet például a gyógyszeres terápiával kapcsolatos következtetés vagy a mellékhatásokkal összefüggő állásfoglalás, diagnózisokkal összefüggő tévedés.

135 u.o.

Mi számít *szakértő által kiadott leletnek*?

Lelet: a szakvélemény részét képező tartalmi egység, amely a vizsgálat tárgyára, a vizsgálati eljárásokra és eszközökre, valamint a vizsgálat tárgyában bekövetkezett változásokra vonatkozó adatok összességét tartalmazza.

A jól strukturált szakvélemény felépítése, formai követelményei (Pszimódsz, 19. o.):

- Fejlécen: Igazságügyi pszichológus szakértői vélemény vagy Igazságügyi pszichológus (magán) szakértői vélemény
- Bevezető rész, ki, miért kérte a vizsgálatot (elrendelő hatóság neve, végzés vagy határozat száma, az ügy rövid megjelölése)
- A vizsgálandó személy, személyek
- Az előzmények rövid összefoglalója a szakértő kirendelő végzés vagy határozat alapján
- A megválaszolandó kérdések felsorolása
- A vizsgálat helye, ideje, azon ki volt jelent, fontos körülmények (gondokság alá helyezett személynél, gyermeknél: gondnokával xyz-vel vagy szülővel xyz-vel érkezett a vizsgálatra)
- A vizsgálatba bevont személyek sorszámozott nevei alatt:
 - a. A vizsgált személyek adatai
 - b. Az explorációban kapott adatok, információk, megfigyelések
- A vizsgálati módszerek ismertetése (hivatkozás szakmai protokollokra, ajánlásokra). Ez azért is fontos, mert a jogi képviselő vagy a bíró támadhatja az alkalmazott módszertanunkat, ha az például korszerűtlen. Erre valószínűleg egyiküknek sincs jogi lehetősége, de előfordult már magánszakértői vélemény kapcsán.
- Elvégzett tesztvizsgálatok (MMPI, Rorschach-próba stb., majd az adott teszt-ről szóló vélemény)
- Összefoglalás
- Dátum, aláírás, bélyegzőlenyomat
- A szakértő nyilvántartási számát mindig fel kell tüntetni az aláíráshelyen, továbbá az adott szakterületet, szakterületeket is
- *Vélemény címszó alatt az összes feltett kérdésre külön kell válaszolni!*

Szaktv. 47. § (4) bekezdés

- (4) A szakvéleménynek tartalmaznia kell
- a) a leletet,
 - b) a vizsgálat módszerének rövid ismertetését,
 - c) a szakmai ténymegállapításokat,
 - d) a szakértő véleményét,
 - e) ha az ügyben korábban vizsgálat lefolytatására került sor, és a kirendelés erre kiterjed, a korábbi vizsgálatra vonatkozó adatok és megállapítások értékelését,
 - f) a módszertani levélre történő utalást, illetve a módszertani levélben foglaltaktól történő eltérés esetén ennek indokait és
 - g) az arra való utalást, hogy az igazságügyi szakértő mely szakterületen jogosult szakvéleményt adni, illetve, hogy az igazságügyi szakértő vagy más személy eseti szakértőként járt el.
- (5) Szakkonzultáns vagy segédszemélyzet igénybevétele esetén a szakvéleményben a hatóságot erről tájékoztatni kell, továbbá fel kell tüntetni, hogy a szakkonzultáns milyen szakkérdésben nyilvánított véleményt.
- (6) A szakvéleményben jogkérdésben – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – nem lehet állást foglalni.
- (7) A szakvéleményt készítő igazságügyi szakértő az írásbeli szakvéleményt aláírásával köteles ellátni, valamint köteles azon a nyilvántartási számát feltüntetni. A szakvéleményt az igazságügyi szakértő ellátja bélyegzőjének lenyomatával is. A bélyegzőn fel kell tüntetni az igazságügyi szakértő nevét, igazságügyi szakértői minőségét és nyilvántartási számát. A bélyegzőn Magyarország címere nem használható.

A büntető vagy polgári ügyek kapcsán gyakran van szükség pszichológus szakértői véleményre, pszichológus kirendelésére szakértőként különböző perekben. Röviden áttekintjük mindkét jogágban azokat a tényezőket, amelyeket a bizonyításról, a bizonyítási indítványokról tudni kell, továbbá részletezzük a szakértői vélemény jelentőségét mindkét pertípusban. Az alábbiakban Dósa Ágnes (2011) aktualizált felosztása szerint tekintjük át a különféle eljárások relevanciáit az igazságügyi pszichológus szakértői munkájában.

A bizonyítás és a szakértés egyes kérdései a polgári perekben

A bíróság egyes jogkérdésekben akkor tud felelős döntést hozni, ha az eset összes körülményeit képes mérlegelni, a felek tényelődásaira, a jogi képviselők által előterjesztett indítványokra, illetve az *anyagi pervezetés* körében (a bíró a feleket, a felek képviselőit felvilágosítja, hogy milyen bizonyítási eszközre lesz szüksége az adott kérdés eldöntéséhez). Az *alaki pervezetés* ehhez képest pedig azt jelenti, hogy az egész pernek ő lesz az ura a tárgyalóteremben, a megszólalásoknak, indítványoknak akkor van helye, ha azokat a bíró jóváhagyta. Ha valaki nem úgy „viselkedik” a tárgyaláson, a bírót megilleti a rendre utasítás, a tárgyalóteremből való kivezetetés (végső esetben) és eljárási bírsággal sújtás a rendzavarás súlyos eseteiben. Minden félnek meg kell őriznie a tárgyalás és a bíróság méltóságát, ez szükséges ahhoz, hogy a bíró is higgadtan tudjon döntést hozni, ne legyen elfogult egyik vagy másik fél viselkedésére tekintettel. A bíróság a perben nincs kötve a bizonyítás módjához (ilyen irányú kereseti kérelem esetén sem), szabadon felhasználhatja a felek előadásait, valamint minden a rendelkezésére álló bizonyítékot (Pp. 263. §). A bíróságot a más hatóság által hozott döntés sem köti többnyire. Ez annyit jelent, hogy amennyiben valamely tény, körülmény fennállása, fenn nem állása a perben kérdés, akkor a bíróság szabad abban, hogy a jogvita eldöntése érdekében vagy a határozatának megalapozása érdekében válasszon az elé terjesztett bizonyítékok közül, egyes bizonyítékokat mellőzőn, másokat felhasználjon a per során. Az a jogi lehetősége is adott a perben a bíróságnak, hogy adott esetben egyik bizonyítékot se vegye figyelembe.

Természetesen, amikor polgári perben olyan polgári jogi igényt bírálnak el, amely kapcsolódik valamely büntetőperhez, akkor a büntetőügyben a polgári bíróság nem dönthet, nem határozhat arról, hogy a terhelt a terhére rótt cselekményt elkövette vagy nem követte el (Pp. 264. §). A perben nyilvánvalóan annak kell bizonyítania, aki valamely tény bizonyításához érdeke fűződik. Ez annyit jelent, hogy ha én azt állítom egy házasság tényállásos bontása esetén, hogy az egyik fél hűtlen volt, akkor erre vonatkozóan nekem kell bizonyítékot szolgáltatnom, ha azt a másik fél nem ismeri el (ez azért ritkán esik meg, de előfordulhat), ellenben gyermekek lakóhelyének a meghatározásánál vagy a váltott gondoskodás körében értékelendő és lényeges körülmény az, ha bármelyik fél bántalmazó volt a kapcsolatban, ezt bizonyítani kell, itt szükség lehet pszichológus szakértői véleményre is. Létezik a *bizonyítási szükséghelyzet* is a polgári perben, amikor a fél valószínűsíti (erről nyilatkozik is), hogy:

- a bizonyítási indítványához nélkülözhetetlen adatokkal kizárólag az ellenérdekű fél rendelkezik, és igazolja, hogy az ezek megszerzéséhez szükséges intézkedéseket megtette (felvette vele a kapcsolatot, de nem járt sikerrel, vagy máshonnan próbálta megszerezni a hiányzó bizonyítékokat, de nem sikerült),
- a tényállítás bizonyítása számára nem lehetséges, de a másik féltől elvárható az állított tények fenn nem állásának a bizonyítása,
- a bizonyítás sikerességét az ellenérdekű fél (a másik fél) neki felróhatóan hiúsította meg.

Amennyiben bizonyítási szükséghelyzet fennáll, a szükséghelyzetben lévő fél által bizonyítandó tényt a bíróság valósnak fogadhatja el, ha annak tekintetében kételye nem merül fel (Pp. 265. §).

A bizonyítás módjai:

- tanú,
- okirat (teljes bizonyító erejű magánokirat, közokirat, egyszerű magánokirat),
- szakértői bizonyítás (írasszakértő, igazságügyi pszichológus szakértő, műszaki szakértő stb.),
- szemle (valamely tárgy, helyszín, személy szemrevételezése),
- a Pp. 268. §-ban azt is rögzíti, hogy elsősorban, a fentiek mellett, képfelvétel, hangfelvétel, kép- és hangfelvétel, valamint egyéb tárgyi bizonyítási eszköz vehető igénybe.

A perben a bizonyítási eszköznek alkalmasnak kell lennie arra, hogy igénybevételével a bíróság jelentős tények megállapításához felhasználható, a mérlegelése során figyelembe vehető bizonyítékokhoz jusson. Az igazságügyi pszichológus szakértőnek a bíróság által feltett kérdésekre kell válaszolnia, jogkérdésben nem foglalhat állást, amennyiben nem szakkérdésben kérdezik, meg kell tanulnia a kompetenciahatárainak figyelembevételével kezelni a hasonló helyzeteket. Amennyiben a bíróság által feltett kérdés nem megfelelő, annak alapján szakmai válasz nem adható, nem elég pontos, ennek tényét jelezni kell a bíróság felé, esetleg a pontosítás érdekében célszerű kiigazítást kérni a bírótól.

A bíróságnak jogi lehetősége van arra, hogy a perben jelentős tény megállapításához, a jogvita kereteinek meghatározásához különleges szakértelmet igénylő esetekben szakértőt alkalmazzon (Pp. 300. §). Amennyiben a felek nem ismerik fel, hogy az adott szakkérdés eldöntése szakértőt igényelne, akkor a bíróságnak fel

kell hívnia a felek figyelmét az anyagi pervezetés keretein belül arra, hogy olyan kérdés eldöntéséről kell határozni, amely szakértő közreműködése nélkül nem lehetséges (Nagy–Wopera, 2021:330). Az igazságügyi szakértőkről szóló törvény 2. § szerint:

„Kirendelés: az igazságügyi szakértő eljárását megalapozó bírósági, közjegyzői, bírósági végrehajtói, ügyészégi, rendőrségi vagy jogszabályban meghatározott más hatóság által meghozott döntés, amely minden esetben az igazságügyi szakértői tevékenység kifejtésére való felhívást tartalmazza, így különösen a polgári perrendtartásról szóló törvény vagy a közigazgatási perrendtartásról szóló törvény szerinti végzés, a büntetőeljárásról szóló törvény szerinti határozat, az általános közigazgatási rendtartásról szóló törvény szerinti végzés, valamint a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló törvény szerinti határozat.”

A magánszakértésnél lényeges elem, hogy a magánszakértőt, a szakértő pszichológust (lehetőleg) ne az érintett (akiről a szakvéleményt el kell készíteni) keresse meg, hanem a szakértőt a jogi képviselővel válasszák ki és együtt fogalmazzanak meg olyan szakkérdéseket egy felkérő levélben, amely aztán alkalmas lesz arra, hogy azt a szakértő megválaszolja.

A bíróság a közhiteles adatbázisnak tekinthető érvényes működési engedéllyel rendelkező szakértők közül választhat, illetve amennyiben annyira speciális szakterületről van szó, szakértői intézetet, illetve eseti szakértőt kérhet fel. A felek indítványozhatják pl. polgári vagy közigazgatási eljárásokban, hogy mely szakértőt rendelje ki a bíróság, de a felek indítványához a bíró nincs kötve.

Kivéve a büntetőeljárásoknál: Meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről 2. § (1) bekezdés: A 2. számú mellékletben meghatározott szakkérdésekben szakértőként kizárólag az ott felsorolt, az igazságügyért felelős miniszter által alapított igazságügyi szakértői intézmény (a továbbiakban: intézmény), az orvostudományi képzést folytató egyetem igazságügyi orvostani intézete (a továbbiakban: egyetemi intézet) vagy más állami szerv járhat el¹³⁶.

136 282/2007. (X. 26.) Korm. rendelet a szakterületek ágazati követelményeiért felelős szervek kijelöléséről.

A bíróság felé lehet jelezni a fél által kívánt szakértő kirendelését, nyilván a másik fél beleegyezésével.

Szakértői vélemény benyújtása és szakértő kirendelése lehetséges:

- A kereseti kérelem benyújtásakor, ha magánszakértői véleményt kérek figyelembe venni például felperesnél.
- A perfelvételi tárgyaláson például egyezség rendezése érdekében a felek együtt választanak megfelelő szakértelemmel rendelkező szakértőt, amely mindkettőjüknek megfelel.

A szakértő a perből természetesen kizárandó, amennyiben vele szemben összeférhetetlenség merülne fel:

- a korábban eljáró bíró nem lehet szakértő,
- olyan gazdasági társaságnak vagy szolgáltatónak a tagja, amelyben az szakértőként korábban eljár,
- a kizárási okokat a bíróság hivatalból veszi figyelembe, a szakértő és a fél is köteles azt haladéktalanul bejelenteni (Pp. 301. §).

A Pp. 12. § ban meghatározott kizárási okok a szakértőre ugyanúgy vonatkoznak, mint a bíróra:

A per elintézéséből ki van zárva, és abban mint bíró nem vehet részt:

- a fél, a féllel együtt jogosított vagy kötelezett személy, továbbá az, aki a per tárgyát egészen vagy részben a maga részére követeli, vagy akinek jogaira, illetve kötelezettségeire a per eredménye kihatással lehet;
- az a) pont szerinti személy képviselője, támogatója vagy olyan volt képviselője, volt támogatója, aki az ügyben eljár;
- az a) vagy b) pont szerinti személy hozzátartozója;
- az, akinek tanúként történő meghallgatását a bíróság a perben elrendelte, az, akit a perben a bíróság szakértőként rendelt ki, vagy aki a perrel összefüggő szakvéleményt adott;
- a perrel összefüggő közvetítői eljárást lefolytató személy, vagy
- az, akitől az ügy tárgyiilagos megítélése egyéb okból nem várható.

Nyilván elfogult lehet a szakértő, ennek az eseteit hivatott kiküszöbölni a fenti rendelkezés.

A fél a magánszakértői véleményt a perben, a bíróság felhívásában szereplő időtartamon belül köteles benyújtani. Természetesen a bíróság megteheti, hogy nem ad helyt a bizonyítási indítványnak. A becsatolt magánszakértői vélemény nem

jelenti azt, hogy a bíróság azt figyelembe fogja venni a döntésénél, csupán elfogadja annak tényét, hogy valamely lényeges tény a szakértő nélkül nem dönthető el. A bíróság szabad abban, hogy további szakértőt rendeljen ki, ha például a magánszakértő véleménye aggályosnak tűnik.

A szakértő szerepe a cselekvőképesség megítélésénél

Az egyén cselekvőképességének megítélésekor az igazságügyi pszichológus, illetve elmeorvos adott esetben egy okiratba foglalt szakértői véleményének döntő szerepe van. A törvény megkülönbözteti a kiskorúság miatt cselekvőképtelenség, nagykorúság alatt fennálló cselekvőképtelen és korlátozottan cselekvőképes kategóriákat, ezen esetektől eltekintve, a büntethetőség tekintetében már egyes bűncselekmények elkövetésekor felelősségre vonható a 12. életévének betöltésétől. A *korlátozottan cselekvőképes* kiskorú 14–18 év között és a cselekvőképes nagykorú kategóriák is megkülönböztetendők. Fontos kiemelni, hogy a cselekvőképtelen kiskorú vagy korlátozottan cselekvőképes kiskorú személyét érintő kérdésekben a véleményét korára, egészségi állapotára, fejlettségi szintjére tekintettel ki kell kérni. Különösen családjogi ügyekben rendkívüli jelentőségű a gyermek klinikai szakpszichológus véleménye arról, hogy az adott gyermek milyen bánásmódban részesült, helye van-e a távoltartó határozatnak, mert olyan agresszív az édesapa például, hogy a családban maradása veszélyezteti a gyermek pszichológiai egészségét.

A törvény ismeri az *állapot cselekvőképtelenség* (Ptk. 2:9) fogalmát is. Akkor van jelentősége annak, hogy valaki a jognyilatkozat megtételekor cselekvőképtelen állapotban volt, amikor a jognyilatkozat érvénytelenségére hivatkozik mondjuk a szerződő fél. A jogszabály akkor lehetővé teszi az utólagos érvényesség megállapítását (a végrendelet kivételével), ha egyébként a jognyilatkozatot megtette volna cselekvőképes állapotban is. A nagykorúak gondnokság alá helyezési korábbi gyakorlataival szakítani kíván a jogalkotó, és új jogpolitikai és társadalmi, orvosi komplex fogyatékosági modell mellett kötelezi el magát, ennek előzménye a 2007. évi XCII. törvénnyel kihirdetett ENSZ Fogyatékosággal Élő Személyek Jogairól Szóló Egyezmény (Dósa, 2011:20). Az egyezmény a nagyobb autonómia elvéből indul ki, és az esélyegyenlőség mellett a megmaradt képességek a reszocializáció talaján újrafogalmazza a fogyatékos emberek társadalmi helyzetét globális kontextusban. Saját vizsgálatunkból a rendszer hazai implementálása a biopszicho-szociális rendszerszemléleti modellben működő ellátóhelyek rendkívüli

válságidőszakot élnek át, a szolgáltatások egyenetlenek és a tényleges igényeket nem tudja kielégíteni a jelenlegi ellátórendszer (Dobai-Tósaki, 2025a). A törvény alapgondolata, hogy a gondnokság alá helyezési eljárást csak akkor indítsák meg az erre jogosultak, ha más megoldással az egyén nem óvható meg attól, hogy vagyonában, személyében bármilyen sérülés éri, az enyhe fokú belátási képesség csökkenésénél a támogatott döntéshozatal intézménye áll rendelkezésre, amely a cselekvőképességet nem érinti (Dósa, 2011:20). Az új Ptk. korábbi változatától eltérően végül a hatályos joganyagban nem került *kodifikálásra* „*az önálló vagy segítséggel történő eljárásra, jognyilatkozat tételére való képesség*” fordulat. Álláspontunk szerint a jelenlegi törvény sokkal egyértelműbb, mégis hordozza az ENSZ alapokmányában foglaltakat, önmagában a definíció inkább csak árnyalta volna a jelenlegi helyzetet (*a jelen verzióban az egyéni körülményeire, valamint családi, társadalmi kapcsolataira tekintettel, meghatározott ügycsoportokban gondnokság alá helyezése indokolt*), de érdemben nem változtatott volna a cselekvőképesség korlátozásának szakmai alapelvein.

Nagykorúak cselekvőképességének korlátozása

Ki kérheti a bíróságtól a gondnokság alá helyezést?

- Testvér,
- szülő,
- nagyszülő,
- együttélő házastárs, élettárs,
- ügyész,
- gyámhatóság,
- gyermeke,
- unokája,
- dédunokája.

Amikor a gyámhatóság jelzést kap valakitől arra vonatkozóan, hogy egy nagykorú személy gondnokság alá helyezése indokolt lehet, a tudomásszerzéstől számítva mihamarabb elrendeli az illető vagyonának zár alá vételét és zárgondnok rendelését, mihamarabb kijelöl egy ideiglenes gondnokot (kizárólag kivételes esetben, csak ha más lehetőség nincs). Az ideiglenes gondnok kijelölésétől számított 8 napon belül a *gondokság alá helyezési pert* a gyámhatóságnak kell megindítania.

A per *felperese*, aki a pert megindítja, az alperes, aki ellen meg kell indítani a pert, az a személy, akinek gondnokság alá helyezése indokolt.

A gyakorlatban megjelenő probléma, hogy a 17. életévét betöltött korlátozottan cselekvőképes kiskorú nem rendelkezik az ügyeinek viteléhez szükséges belátási képességgel, ezért a cselekvőképességet részlegesen vagy teljesen korlátozó gondnokság alá helyezése indokolt. Ezért esetében még a 18. születésnapját megelőzően el kell indítani a *cselekvőképességet részlegesen korlátozó vagy teljesen korlátozó gondnokság* alá helyezési pert a kiskorúval szemben.

A cselekvőképesség részleges korlátozása

A törvény rendelkezése szerint, a bíróság azt a nagykorút, kivéve a fenti esetet, helyezi cselekvőképességet részlegesen korlátozó gondnokság alá, akinek ügyei viteléhez szükséges belátási képessége – mentális zavara következtében – tartósan vagy időszakonként visszatérően nagymértékben csökkent (Ptk. 2:19. § 2. bekezdés).

Ebben az esetben a bíróság dönti el, hogy mely ügytípusokban, személyi és vagyoni ügyekben korlátozza a cselekvőképességet. A választójogról mindig határoz, egyébként meg az egyén élethelyzetének megfelelően, ezért nincs külön a törvényben felsorolva, hogy a korlátozás mely ügytípusokra terjedjen ki. Többnyire az ingatlannyilvántartásba a gondnokság ténye bejegyzésre kerül, amennyiben egyéb lajstromozott vagyontárgy van az illető birtokában, ott is feltüntetésre kerül a gondnokság ténye. A cselekvőképességében korlátozott minden más ügyben, amely nem szerepel a bíróság határozatában, önállóan dönthet.

A cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság

A cselekvőképtelenséget az ENSZ egyezményrel összhangban kivezette az új Ptk., ezért a törvény rendelkezése szerint kizárólag a cselekvőképesség teljes korlátozásának van helye. Azt a nagykorút helyezi teljesen korlátozó gondnokság alá a bíróság, akinek ügyeinek viteléhez szükséges belátási képessége mentális zavara következtében tartósan, teljes körűen hiányzik, és emiatt egyéni körülményeire, valamint társadalmi kapcsolataira tekintettel gondnokság alá helyezése indokolt (Ptk. 2:21).

Mindkét esetben az esetleges egyesített pszichiátriai és pszichológiai elmeszakértői véleményben arról kell nyilatkozni a bíróság kérdésére, hogy a fenti két állapot valamelyike fennáll-e, illetve nem áll fenn. Az igazságügyi pszichológus

szakértőnek leginkább az exploráció, intelligencia, személyiségprofil, percepció, memória, hangulati élet megítélésében az elvégzett tesztvizsgálatok alapján kell nyilatkoznia. Az ügycsoportokat a bíróság a két szakvélemény figyelembevételével fogja meghatározni. A Szaktv. kimondja: 18. § (1): Ha polgári eljárásban elmeállapot orvosszakértői vizsgálatára kerül sor, a vizsgálatot végző szakértőnek igazságügyi pszichiátriai (igazságügyi elmeorvostan) képesítéssel kell rendelkeznie.

(2) Ha a szakkérdés annak megállapítására irányul, hogy a vizsgált személynek az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége mentális zavara miatt

- a) meghatározott ügycsoportok vonatkozásában tartósan vagy időszakraként visszatérően nagymértékben csökkent vagy
- b) tartósan teljes mértékben hiányzik,

elmeállapotának orvosszakértői vizsgálatát kell elvégezni. Noha a két vélemény együtt adna igazán hiteles képet, egyes igazságügyi elmeszakértők felismerik ennek jelentőségét, és együttes szakvélemény elkészítésére tesznek javaslatot a bíróságnak, ennek kezdeményezése a kirendelést követően mindkét fél, a pszichológus és a pszichiáter(szakértő) részéről lehetőség. Nyilvánvalóan nem szükséges részletes exploráció egy olyan, demenciában szenvedőnél, aki egyértelműen orvosi szemmel is jól megítélhetően nem képes az ügyei vitelére. A jól kompenzáló, magas disszimulációs indexet mutatóknál, vagy pont azoknál, ahol eleve az egész eljárás kérdéses, és csupán egy-egy tünet vagy shub indította el a folyamatot, noha önmagában a pszichiátriai betegség nem indokolja a gondnokság alá helyezést, de a hozzátartozóknak egy hirtelen jelentkező pszichotikus állapot megalapozhatja az eljárást még félelemből vagy féltésből is.

Mindkét esetben természetesen a mindennapi élet kisebb jelentőségű szerződéseit a gondnokság alatt lévő személy megteheti. Mindkét formánál meg kell hallgatni (lehetőség szerint) a gondnokolt véleményét minden olyan személyt érintő kérdésben, amelyben célszerű a véleményének megismerése. A bíróság ellenőrzi a cselekvőképességet érintő per előkészítése folyamán, hogy van-e olyan előzetes jognyilatkozata az illetőnek, amely cselekvőképtelensége esetére megjelöli azokat a személyeket, akiket igen vagy akiket nem szeretne gondnokául a személy, illetve azt is meghatározhatja, hogy az egyes személyi és vagyoni viszonyait tekintve milyen döntéseket hozzon a leendő gondnok. Olyan progresszív betegségek esetén van ennek jelentősége, ahol a kórfolyamat lényegéhez tartozik, hogy az illető cselekvőképességét a betegség érinteni fogja. Megjegyezzük, hogy a gondnokolt a perben teljes perbeli cselekvőképességgel rendelkezik, sőt kérheti a teljesen korlátozó gondnokság alá helyezés megváltoztatását, ekkor részlegesen korlátozó gondnokságra módosíthatják kérelmére, illetve amikor már

az elrendelés körülményei nem állnak fenn, a megszüntetését is kérheti (Ptk. 2:30. §). A gondnoknak és a gondnokoltnak együtt kell működnie egymással, bármelyik félnél előállhat az a helyzet, hogy nem bírnak együttműködni egymással, így a feladatellátás bármely fél számára a terhes lehet. Olyan is előfordult több esetben, hogy a gondnok nem megfelelően kezelte a gondnokolt vagyont, esetleg helyzetével visszaélt, kihasználta, vagyonában csökkenést idézett elő, vagy éppen számadási kötelezettségének nem tudott eleget tenni, vagy nem végezte a költségek tételes nyilvántartását, elszámolást. Ezek az esetek egyre ritkábban fordulnak elő, de sajnos előfordulhatnak, ennek büntetőjogi konzekvenciái is lehetnek.

A továbbiakban a polgári jog egyik legszerteágazóbb területéről esik néhány szó, a *szerződési jogról* (a polgári jogi fejezetben a téma alapvonalait érintettük), itt kimondottan a szakértésre fókuszálunk.

A szerződés akkor érvényes és hatályos, ha az akarat, a nyilatkozat és a célzott joghatás egységesen érvényesül.

A szerződő fél (szerződőképes volt az adott jogügylet vonatkozásában) nyilatkozata alakilag, tartalmilag megfelelt a Ptk. követelményeinek, és egy meghatározott jogügyletre irányult a felek akarat. Legalább két ember azt határozza el, hogy adásvételi szerződést kötnek egy ingatlanra, a fél vételi ajánlatot közöl az eladóval, akinek ajánlatot tesz egy belbudai 53 nm-es ingatlanra, a vételárat 10 000 000, azaz tízmillió forintban határozzák meg a felek, az eladó boldog, hogy megfelelő vevőt talált.

Fontos kérdés, hogy a jognyilatkozatot tevő fél a szerződés megkötésének pillanatában rendelkezett-e az adott szerződés megkötéséhez minden körülmény mérlegelésének képességével, vagy nem. A szakértő ekkor nem azt vizsgálja, hogy pillanatnyilag milyen állapotban van az illető, hanem retrospektív módon akkor milyen állapotban volt; típusos ilyen jellegű szerződések még a tartási és életjáradéki szerződések is (Dósa, 2011:24). Ez rendkívül nehéz lesz a szakértőnek, hiszen a belátási képesség hiányát az időben sok esetben már az egyik szerződő fél halálakor kell megállapítania, vagy bűncselekményeknél, amikor az elkövetés pillanata lesz az irányadó a beszámítási képesség megítélésében.

Az állapot cselekvőképtelenségnél van egy kiegészítő szabály, amint arról már szóltunk, hogy nem semmis a jognyilatkozat, ha annak megtétele a jognyilatkozatot tevő cselekvőképessége esetén is indokolt volna. Vagyis, ha valaki egy görbe estén túlادott egy teljes bizonyító erejű magánokiratban az autóján, és a vevő kifizette a 15 éves autóért a 800 000 forintot, de a vevő később meggondolja magát, és arra hivatkozik, hogy az autót eladó Joe részeg volt, akkor hivatkozhat arra Joe,

hogy a szerződést józanul is megkötötte volna. (Természetesen tovább bonyolítja a helyzetet, ha mindketten részek voltak, ez a kocsmában előfordul.) Ennél az esetről is mindent annak kell bizonyítani, akinek érdekében áll. A szakértő itt adott esetben mindkét fél beszámítási képességét és a bíró is az eset összes körülményeit mérlegeli (Ptk. 2:9. § 2. bekezdés), amikor megállapítja a szerződés érvényességét vagy éppen érvénytelenségét. Egyetlen kivétel van, a végrendelet, mert ha a szakértő azt állapítja meg, hogy a végrendelkező cselekvőképtelen állapotban volt, a végrendelet semmis. Annak kell hivatkozni a végrendelet semmisségére, aki a végrendelet semmissége esetén maga örökölné, vagy kötelezettségtől, vagy más tehertől mentesülné. A végrendelkezési képességről megint retrospektív módon kell a szakértőnek véleményt nyilvánítani. Azt is ilyen módon kell bizonyítani, hogy valaki kényszerítette arra, hogy az ő javára végrendelkezzen, és akarata már könnyen hajlítható volt erre. A korlátozottan cselekvőképes kiskorú és a cselekvőkétségében vagyoni jognyilatkozatai tekintetében részlegesen korlátozott nagykorú, a vagyoni jognyilatkozat tételében korlátozott nagykorú személy csak *közvégrendeletet* tehet, a cselekvőkétségében teljesen korlátozott személy nem tehet végrendeletet. A végrendelkezési képességről és a belátási képességről a végrendelet készítő ügyvédnek vagy közjegyzőnek meg kell bizonyosodnia, és ha kétsége merül fel ezzel összefüggésben, vagy felmerül az benne, hogy az illetőt valaki kényszeríti a végrendelet tételére, akkor azt meg kell tagadnia.

Az igazságügyi szakértők szerepe családjogi jogvitákban

A házasság érvénytelenítése és a gyermekekről történő gondoskodás kérdésében, illetve *bántalmazás* esetén kérheti a bíróság vagy más hatóság. A korlátozottan cselekvőképes személy önállóan is elindíthatja a pert. A bíróságon a felperesnek azt kell bizonyítania, hogy házasságuk teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott. Amennyiben akár a perfelvételi tárgyalás során konszenzus alakul ki a felek között, akkor még az első tárgyalás előtt egyezség megkötésére utalhatja a feleket a bíróság. Van olyan, amikor a bíróság az egyik szülőnél rendeli elhelyezni a gyermeket, mert a másik szülő nem alkalmas a szülői felügyeleti jogának gyakorlására, vagy abban esetleg tartósan akadályoztatva van. Klasszikus értelemben a régi Családjogi törvény (Csjt.) szerinti „elhelyezést” már nem ismeri a Ptk. A törvény rendelkezik arról, hogy a szülők kötelezettsége, hogy a gyermeket

gondozzák, a gyermek megélhetéséhez és felneveléséhez szükséges feltételeket biztosítsák, és bizonyos kérdésekben együtt döntsenek. Annak megítélése a pszichológus szakértő feladata lesz egy perben, hogy az egyik vagy másik szülő alkalmas-e a gyermekkel összefüggő feladatok ellátására, illetve bármely kötelezettségének megszegése vagy éppen életvitele mutatja-e azt, hogy szülői feladatainak ellátására ideiglenesen, esetleg véglegesen alkalmatlan. Nyilván ennek kimondása a bíróság feladata, de az alkalmatlanságot megalapozó tények vizsgálata a szakértő feladatkörébe tartozik.

A családjogi eljárások során a vizsgálatok célja a következő kérdések megválaszolása:

- Milyen a vizsgált személyek személyiségszerkezete?
- Milyen a vizsgált személyek nevelési alkalmassága?
- Melyik fél alkalmasabb pszichológiai szempontból a gyermek nevelésére?
- Befolyásolják-e a felek a gyermeket tiltott módon, meg nem engedett eszközökkel (direkt, indirekt, manipulatív jellegű befolyásolás), ellennevelés érzékelhető-e?
- Milyen a gyermek(ek) kötődése a vizsgált személyek irányába? Milyen a felek kötődése a gyermek felé?
- Milyen a testvérek kapcsolata egymáshoz? Esetleges elválasztásuk javasolt-e? Milyen a gyermek pszichés státusza?
- Milyen a gyermeknek a perben érintett más személyekhez (pl. élettárs, nagyszülő) fűződő érzelmi viszonya, illetve ezen személyek hogyan viszonyulnak a gyermekhez? (Pszimódsz:23)

A kapcsolattartás típusára történő javaslat alapján a kapcsolattartás lehet: korlátozott, felügyelet mellett zajló, elvitel jogával történő stb. A szakértő a szülői elidegenítést (PAS-szindróma) nem vizsgálja, ugyanakkor igyekszik feltárni a gyermekre irányuló, véleménynyilvánítását befolyásolni törekvő direkt és indirekt ráhatásokat, az elidegenítési törekvéseket, ld. 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 20/B. § (4) bekezdése alapján.

Milyen eljárásoknál van szerepe a szakértőnek?

Szülői felügyelet rendezésére és megváltoztatására irányuló eljárások:

- kapcsolattartás szabályai
- a gyermek elhelyezése 3. személynél
- örökbefogadás, annak felbontása

Mely kérdések megválaszolását indítványozhatják a fenti ügyekben?

- Milyen a vizsgált személyek személyiség szerkezete?
- Milyen a vizsgált személyek nevelési alkalmassága?
- Melyik fél alkalmasabb pszichológiai (kizárólag szakkérdést vizsgál a pszichológus) szempontból a gyermek nevelésére?
 - Befolyásolják-e a felek a gyermeket tiltott módon, meg nem engedett eszközökkel (direkt, indirekt manipuláció, ellennevelés)?
- Milyen a gyermek kötődése a vizsgált személyek irányába?
- Milyen a testvérek kapcsolata egymáshoz? Esetleges elválasztásuk javasolt-e?
- Milyen a gyermek pszichés státusza?
- Milyen a gyermeknek a perben érintett más személyekhez (pl. élettárs, nagyszülő)? fűződő érzelmi viszonya, illetve ezen személyek hogyan viszonyulnak a gyermekhez?

A Pszimódsz (25. o). elvei alapján a nevelési alkalmatlanság akkor véleményezhető, ha:

- A gyermek személyiségében súlyos fejlődési zavarok, traumatizáció vagy veszélyeztetettség jelenik meg,
- és ez kapcsolatba hozható a kérdéses szülői személyiség jellemzőiből következő magatartással. Ez az elv követendő akkor is a nevelői alkalmasság megítélésében, ha korábban a szülő bűncselekményt követett el.

Kártérítési eljárás

A kártérítési eljárásokban (legyen az peren kívüli egyezség vagy kártérítési per, polgári eljárás) gyakran kerül sor szakértő kirendelésére, például koponyasérülésnél a vagyoni és nem vagyoni kártérítés összegének meghatározásakor, szükség lehet pszichiáter szakértő véleményére (Dósa, 2011:26). Ehhez kapcsolódóan neuropszichológiai kiegészítő vizsgálatoknak, több irányú pszichológiai explorációnak is helye lehet. A kártérítés abból az alapelvből fakad, amelyet a Ptk. rögzít. *„Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentessül a kártérítési kötelezettség alól a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása (amit cselekedett, amitől a kár bekövetkezett) nem volt felróható.”* (Ptk. 6:519)

Kárt alapvetően szerződésszegéssel – kontraktuális alakzat – vagy szerződé-
sen kívül lehet okozni – deliktuális alakzat (Fuglinszky, 2014:37).

A Ptk. másik alapvető elvárása a szerződéses jogviszonyra is igaz, hogy úgy
kell eljárni, ahogy az adott helyzetben általában elvárható (1:4. § 1. bekezdés).
A károkozásnál sincs ez másként.

A károkozás során két nagy csoportja van a károknak: a *vagyoni*¹³⁷ és a *nem
vagyoni károk*¹³⁸.

Vagyoni károk

- Indokolt kiadások, amelyek a kár bekövetkezésével összefüggenek,
- költségek,
- elmaradt haszon (az az összeg, amelyet a károsult megkeresett vagy meg-
kereshetett volna, például a bérjövődelem).
- Az autóbaleset tipikus példájával jól szemléltethető a vagyoni károk két
típusa: *a jármű roncsolódása, a vezető elszakadt, beszenyeződött ruhá-
jának értéke lesz a tényleges kár, a gyógykezeléssel kapcsolatos költségek,
gyógyászati segédeszközök beszerzésének költsége, többletélvezés pedig
az elmaradt haszon* (Dósa, 2011:27).

Nem vagyoni károk

A nem vagyoni károk azok a személyhez fűződő, jogokhoz kapcsolódó károk,
amelyek véglegesen nem hozhatóak helyre, a kért összegnek elsősorban kompen-
zációs funkciója van (Dósa, 2011:27). Az okozott kár és a jogellenes magatartás
között ok-okozati összefüggést kell bizonyítani, a bizonyítási teher a jogellenes
károkozás tekintetében a felperesén van, viszont az alperesnek kell bizonyítania,
hogy magatartása nem volt felróható (Dósa, 2011:28).

Ha bizonyítható a kártérítési felelősség, akkor arról kell dönten, hogy mit
és kinek kell megtéríteni a kérdéses ügyben, ki kell jelölni a megtérítendő kár
elemeit, összetevőit (Fuglinszky, 2014:37). A különböző személyhez fűződő jogok

¹³⁷ Vagyoni kár a pénzben kifejezhető, pl. az autóban bekövetkezett kár.

¹³⁸

sérelmének orvoslására az új Ptk. bevezette a *sérelemdíj* intézményét. Témánk vonatkozásában a nem vagyoni kártérítés körében jöhet szóba a sérelemdíj intézménye. Egyes szerzőknél a személyiségi jogsértés felelősség alapú szankciója (Fuglinszky, 2014:829).

A jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésére kötelezés. A Ptk.-ban azt a célt szolgálja, hogy a jogsértéssel előállt vagyoni előnyt (pénzben kifejezhető jogok és kötelezettségek összességét) követelje a sérelmet szenvedett fél a sérelmes magatartásával neki kárt okozó féltől. Objektív szankció, nem függ attól például, hogy a fél ki tudja-e menteni magát a felelősség alól egy klasszikus kártérítési helyzetben (Lenkovics–Székely, 2014:140).

A jogalkotó az új Polgári törvénykönyv hatályba lépésével bevezette a jogrendszerbe a *sérelemdíj* intézményét, amely azt a célt szolgálja, hogy az a fél, akit megsértettek a nevesített személyiségi jogaiban, elégtételt kérhet. (A nem nevesített személyiségi jogok vonatkozásában is kérhető, de ez többnyire kevésbé eredményes jogérvényesítést jelent a gyakorlatban, ugyanis a bíróság számára pontosan meg kell jelölni azt a magatartást, amely alkalmas volt a személyiségi jogsértésre, és az adott személyiségi jogot is meg kell adni.) Pénzben történő elégtétel tehát, amelynek összegét már a kereseti kérelemben is elő kell terjeszteni; a bírói mérlegelés körébe tartozik az, hogy a bíróság mérsékli esetleg a túlzott sérelemdíjat, ezt a másik fél (sérelemdíj fizetésére kötelezett) kérheti is. A sértett személyéhez fűződő, nem örökölhető igény (Lenkovics–Székely, 2014:145).

Az igazságügyi pszichológus szakértő által alkalmazott vizsgálóeljárások

Az alábbiakban példalódzó jelleggel felsorolunk a teljesség igénye nélkül néhány általános pszichológiai vizsgálóeljárást. A vizsgáló pszichológus szabad abban, hogy mely vizsgálatokat preferálja, az újabb vizsgálatok esetén azok hazai standardizált formáit kell alkalmazni, és a pontos módszertanra is érdemes utalni a szakvéleményben, ezzel mintegy megelőzve azt, hogy a módszertani kérdéseket vitassa a bíróság vagy éppen az ellenérdekű fél. A vizsgálóeljárások vonatkozásában az 5/2020. *Módszertani levél rendelkezései az irányadók: Az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermekszakpszichológia egyes szakértői vizsgálatairól* (továbbiakban: Pszimódsz). A jelen tankönyv mellékletében a módszertani

levél teljes terjedelmében megtalálható. Továbbá a szakértői vizsgálat szakmódszertanához kapcsolódó szintén irányadó irányelv: *A pszichológiai teszthasználat irányelvei* A Magyar Pszichológiai Társaság Tesztbizottsága 2015. december 15-én elfogadta (továbbiakban: Pszichoteszt). A igazságügyi szakértés kompetenciahatárainak körvonalazása érdekében néhány kérdés vonatkozásában a módszertani levelet vezérfonalként alkalmazzuk. Egyes szerzők szakkonzulensként tekintenek (Kovács, 2011) a pszichológus szakértőre. Véleményem szerint a probléma komplexitása vagy éppen a szakkérdés árnyalt volta dönti el azt, hogy az adott kérdés vizsgálatánál kizárólag pszichiáter tudja megválaszolni a vizsgált személyről a feltett szakértői kérdést, vagy szükséges hozzá az a speciális tudás, amely a pszichológus kezében van. A pszichodiagnosztika és annak helyes alkalmazása a pszichológus gazdag eszköztára, amivel színesíti is a vizsgálatot, de adott esetben alapvető félreértéseket is tisztáz, amely az orvosi anamnézisérvéltétnél nem derül ki. Ennyiben mindenképpen egyet kell érteni Kovács (2011) megállapításaival, aki arra utal, hogy a: „pszichodiagnosztikai módszerek megfoghatóbbá, objektívebbé teszik a pszichiátriai vizsgálat adatait, benyomásait, sejtéseit” (Kovács, 2011:55). Az egyik gondnokság alá helyezési perben az igazságügyi elmeszakértő (pszichiáter) áttanulmányozta a páciens korábbi zárójelentéseit, ambuláns lapokat és ennek alapján az abban foglalt pszichológiai szakvéleménnyel egészítette ki a saját vizsgálatait. Több ízben beszélt az alperessel, aki egyébként egy jól funkcionáló, disszimilációt mutató súlyos kórképben szenvedő fiatal nő volt. Egy alapos pszichológiai vizsgálat alaposabb keresztmetszeti képhez segíthette volna a vizsgáló orvost, aki végül úgy látta, hogy a nőnek, annak ellenére, hogy semmilyen hivatalos ügyben sem tudott önállóan intézkedni, az időszakonként fellépő pszichotikus állapotai miatt a személyiségét csak közvetett módon ismerhette meg. Itt helyes lett volna egy pszichológust társszakértőnek felkérni és újabb vizsgálatokkal feltárni a beteg aktuális problémáit, a megküzdési stratégiáinak fejlettségét és színvonalát stb. A cselekvőképesség vonatkozásában, de a veszélyeztető és a közvetlen veszélyeztető állapotok felismerésében is kulcsfontosságú a klinikai szakpszichológus véleménye. Az alábbiakban felsoroljuk a tesztek, de mivel leendő pszichológusoknak szól a tankönyv, ezért eltekintünk ezek részletes ismertetésétől.

A Pszimódsz-ban megfogalmazott alapelvek

Az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermekszakpszichológus (a továbbiakban: pszichológus szakértő/szakértő) a munkája során:

- az objektivitás
- pártatlanság
- szakmaiság követelményeik megfelelően
- aggálytalanság
- a jogi és etikai szabályok betartásával
- a vizsgált személy méltóságának tiszteletben tartásával
- a gyermekek legfőbb érdekeit figyelembevételével és érvényre juttatása érdekében a Gyermekek jogairól szóló New York-i nemzetközi egyezménynek megfelelően (amely hazánkban a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV törvénnyel került kihirdetésre)
- a feltett kérdések minél teljesebb megválaszolása érdekében jár el,
- a jogszabályi kötelezettségeknek megfelelően a határidők betartását szem előtt tartja, illetve a határidők lejártát megelőzően értesíti a kirendelő hatóságot a vélemény elkészítésének akadályáról.

Fontos gyakorlati kritérium a szakértés teljes folyamatára vonatkozóan!

A pártatlanság és objektivitás követelményének megfelelően a szakértő nem vehet át és nem használhat fel semmilyen olyan iratot, dokumentációt, fénykép vagy videófelvételt, amely nem része az iratanyagnak!

Amennyiben más kirendelt szakértő kéri az adatokat, akkor köteles azokat rendelkezésre bocsátani.

Telefonon a szakértő nem adhat senkinek sem tájékoztatást. Amennyiben a szakértő más ügyben is vizsgálta a vizsgálatra ismét kijelölt személyeket, más ügyben keletkezett szakvéleményét csak a kirendelő hatóság engedélye alapján használhatja fel.

Az igazságügyi pszichológus szakértői tevékenység ebből következően nem egészségügyi szolgáltatás, mivel nem célja sem a gyógyítás, sem a prevenciója az egyes betegségeknek, ahogy a rehabilitációhoz sem kapcsolódik. Aki az ügyben szakértőként jár el, nem tölthet be terápiás szerepet és fordítva, mert más a beavatkozás célja, módja. A szakértő olyan módszereket választ, amelyek illeszkednek a feltett vagy szakmai szempontból vizsgálendő kérdésekhez, ezen kérdések megválaszolására érvényességgel bírnak (Pszimódsz, 18. o.).

Személyiségtesztek

Projektív tesztek

Rorschach-próba: az egyik leggyakrabban alkalmazott projektív teszt, tapasztalatot és speciális tudást igényel a felvétele és a kiértékelése is. 10 tábla van a teszt-csomagban, mennyiségi és minőségi mutatók alapján a vizsgált személy pszichés állapotának, gondolkodásának, érzelmi életének, viselkedésének, viszonyulásainak, képességeinek, szexualitásának értelmezésére alkalmas (Kovács, 2011:56). A próba összes táblájával dolgozni szükséges, a CAT-tesztnél a Pszimódsz ajánlása alapján lehetséges egy-egy képet kiragadni és csak azokat alkalmazni a vizsgálat céljával összhangban.

Szondi-teszt, rajz-tesztek, TAT-, CAT-, Világjáték-teszt.

Preferenciavizsgálatok: Düsse-mese, Házak-próba, Thomas-mesék, Lakatlan sziget.

Kérdőíves eljárások: MMPI I., MMPI II., CPI, S-CPI stb.

Képesség-, intelligenciavizsgálatok: Benton, Raven, WAIS-IV, MAWI, Színes Raven, WISC-IV, Woodstock-Johnson stb.

A szakértők jogai és kötelezettségei

A bíróság a szakértőt végzésben rendeli ki (Pp. 308) és felhívja, hogy készítse el írásos szakvéleményét, de a szakértői vélemény kiegészítésére is felhívhatja, továbbá amennyiben az ügyben szükséges, kivételesen a tárgyalásra idézheti. A szakértőt a bíróság fel is mentheti, ha nem jogosult eljárni törvény alapján, vagy más akadályba ütközik az eljárása. Nyilván, ha a szakértő például megbetegedik, akkor a felmentését neki kel indítványozni, vagy ha a kirendeléskor már beteg volt, de erről a bíróság nem tudott.

A szakértő a szakvéleményét szakmai tudása, gyakorlata és a szakma szabályai szerint készíti el a szakterületén elfogadott standardok alapján és módszerek, vizsgálatok segítségével. Minden olyan körülményt, amely a szakkérdés eldöntéséhez szükséges, fel kell derítenie, meg kell vizsgálnia, az egyes részvizsgálatok eredményeit egyenként és összességében értékeli, ennek alapján legjobb tudása alapján állítja össze a szakvéleményt. A szakvélemény akkor jó, ha bekezdésekre tagolt, átlátható, világos és összeszedett.

Lényeges, hogy formálisan is kell szerepelnie a bíró által feltett kérdéseknek a véleményben, és azokra formálisan is válaszolni kell. A szakvélemény egy olyan *diádikus* interakció a perbíróság és a szakértő, illetve a felek között, mint egy többszereplős beszélgetés. Nyilván a szakkérdések vonatkozásában kizárólag egy másik szakértőnek lesz kompetenciája vitatni egyes kérdéseket. Sajnos sok esetben a bíróság vagy a jogi képviselők abban is hibáznak, hogy szakmai kérdések helyességét vitatják. A szakértő helyzete azért nem könnyű, és megfelelő szakmai alázatot és a kompetenciahatárok ismeretét követeli meg a „műfaj”, mert a szakmai eszközrendszer, tudás kérdésében gyakran megkérdőjelezik a szakvéleményét, olykor kompetenciáit is. A jó szakértő ezzel nem foglalkozik, nyilvánvalóan az a feladata olykor az egyik, más esetekben a másik félnek (ezért kapják a megbízási díjat kisarkítva), hogy ne értsenek egyet a szakvéleménnyel, vagy adott esetben aggályosnak tartsanak bizonyos részeket.

- A szakértő a per irataiba betekinthet, azokról másolatot készíthet.
- A tárgyaláson jelen lehet, ott a szakértői vélemény benyújtását követően a felekhez az ellenfél magánszakértőjéhez és a közreműködőkhöz kérdések feltevését indítványozni lehet. A bíróság vagy helyt ad a szakértő indítványának (ez elhangozhat szóban is), vagy nem.
- A szakértő a tárgyaláson jelen lehet.
- A bíróság elrendelheti azt is, hogy a szakértő a véleményadáshoz szükséges vizsgálatot a bíróság és esetleg a felek távollétében teljesítse.
- Ha akadályozza a fél a szakértői vizsgálatot, akkor a szakértői vizsgálat díját ő viseli.

Miután a szakértő a szakvéleményt elkészítette, azt a bíróságnak megküldi, a bíróság a felek számára a szakvéleményt elérhetővé teszi. A bíróság a felekkel elektronikus tárhelyszolgáltatón (ügyfélkapu) keresztül tartja a kapcsolatot, a jogi képviselők vagy a felek, ha kérték, illetve a szakértő is kaphat hozzáférést a bírósági dokumentumokhoz elektronikusan is. A felületet DÁP alkalmazás használatával vagy Ügyfélkapu+ segítségével lehet megtekinteni, itt kezdeményezhető az ügyekhez való hozzáférés is. A szerepkört mindig meg kell adni. Az ügy irataiba a bírósági ügyszám segítségével kizárólag a jogi képviselők, a felek és a szakértő vagy egyéb résztvevő jogosult betekinteni, a bíróság automatikusan dönt az iratbetekintési kérelemről vagy a kérelem elutasításáról. Általánosan elmondható, hogy a perben az elektronikus kapcsolattartás kötelező, a jogi képviselő nélkül eljáró fél részére szűk körben van lehetőség a papír alapú ügyintézésre és jogi segítségnyújtás igénybevétele. A szakértő a bírósággal is a különböző űrlapok segítségével kommunikál a magyarorszag.hu segítségével, ide tölti fel az elkészült szakvéleményt is. A magánszakértő szakvéleményét az eljáró ügyvéd elektronikusan hiteles okirattá

alakíthatja, így továbbítva azt a bíróság felé. Fontos felhívni a figyelmet, hogy szakértőként a minősített elektronikus aláírás a DÁP felületről hivatalos ügyben kizárólag magáncélra használható, így minősített szolgáltatón keresztül történő hitelesítés az elfogadott, de sok esetben a bíróságok a jelenlegi átmeneti helyzetben elfogadják az aláírt, lebélyezett és szkennelt dokumentumokat is.

A szakértői vizsgálattal összefüggésben egy precedenssel szeretném érzékelteni azt, hogy a szakértőnek nincs jogosultsága és jogi lehetősége arra, hogy mondjuk a felperes jogi képviselőjét a szakértői vizsgálatról kizárja (a tárgyi ügyben közigazgatási hatósági eljárás bírósági felülvizsgálata zajlott, ahol a felperesi jogi képviselő a szakértői vizsgálaton jelen kívánt lenni). A szakértő tájékoztatást kért a bíróságtól, hogy a szakértői vizsgálaton jelen lehet-e a jogi képviselő, kérésében a bíróság felé így érvelt:

„A szakértő a Bíróság kirendelésére jár el, és a szakértői vizsgálat, meghallgatás nem nyilvános eljárási cselekmény, hanem a bizonyítás része. A vizsgálat, meghallgatás célja a szakvélemény elkészítése, és nem a Felek vagy Képviselőik részvételével zajló tárgyalás. A szakértő maga végzi a vizsgálatot, ő dönti el, ki lehet jelen. Csak a vizsgálat alanya és szükség esetén a segítő személy (pl. tolmács). Amennyiben a Szakértő nem járul hozzá, a vizsgálaton, meghallgatáson a peres fél, annak képviselője hangfelvételt nem készíthet adatvédelmi okokból (GDPR). Amennyiben az egyik Képviselő mégis jelen kíván lenni, és ehhez a Szakértő hozzájárul, a másik Fél Képviselőjének is biztosítani kell ezt a lehetőséget, ezzel biztosítva a Szakértő pártalanságát, valamint a Felek perbeli esélyegyenlőségét. Az Ügyvéd jogi tanácsot adhat, képviselhet a jogi eljárásban, de nem jogosult szakértői vizsgálaton részt venni mint aktív közreműködő, mert az nem jogi, hanem szakmai cselekmény. A vizsgálat jellege, természete kizárja az ügyvédi jelenlétet testi/egészségügyi vizsgálat, intimitásvizsgálat zavartalansága érdekében, valamint amennyiben a szakértői tevékenység szakmai szabályai szerint a Felperes ügyvédjének jelenléte akadályozná, esetlegesen befolyásolná a vizsgálatot, meghallgatást.”

A bíróság felhívta a szakértőt, hogy a felperes jogi képviselőjének tegye lehetővé a szakértői vizsgálaton történő részvételét. Amennyiben a vizsgálaton jelen lévő fél igényli a jogi képviselő jelenlétét, mert például a vizsgálat során neki ez biztonságot nyújt, a nyilatkozattétel lehetősége nélkül, de ügyfelének az érdekeit figyelembe véve támogató módon jelen lehet. A bíró azzal érvelt (helyesen), hogy az eljáró jogi képviselő a per valamennyi iratát is ismeri, az összes peradathoz hozzáférhet, nincs elvi akadálya annak, hogy a jogi képviselő jelen legyen. A perben a fél el is mondta, hogy számára kimondottan megnyugvást jelent a jogi képviselő jelenléte, és érezhetően a korábban őt vizsgáló szakértő sokkal emberségesebb

volt vele. Ha a szakértő érvelését vesszük alapul, akkor elmondhatjuk, hogy pont a vizsgálat zavartalanságához és a jogszerűtlen helyzetek kiküszöböléséhez vezetett az ügyben a jogi képviselő szupportív jelenléte.

A szakértői vélemény utólagos kiegészítését és a szakvélemény aggályosságának feloldását kérhetik a felek (Pp. 313. 2. bekezdés). A szakértő ezeket az indítványokat a bíróság kérésére vagy írásban, vagy szóban a tárgyaláson válaszolja meg.

A Pp. lehetőséget ad a szakértő szakvéleményének aggályossága esetén arra is, hogy a bíróság új szakértőt rendeljen ki. Adott esetben szakértői testület is kirendelhető.

Aggályosnak tekinthető a szakvélemény, ha:

- hiányos, illetve nem tartalmazza a szakvélemény jogszabályban előírt kötelező tartalmi elemeit,
- homályos,
- önmagával, illetve a perbeli adatokkal ellentétes,
- egyébként helyességéhez nyomatékos kétség fér.

A magánszakértői vélemény ezen túl aggályos:

Pp. 316. § (2) A magánszakértői vélemény aggályos, ha

- a) az (1) bekezdésben meghatározott eset áll fenn,
- b) a magánszakértő e törvény szerinti perbeli kötelezettségeit nem teljesítette,
- c) annak kiegészítése az ellenfél kérdései vonatkozásában nem történt meg,
- d) annak kiegészítése az ellenfél magánszakértői véleményével szemben a szakkérdés vonatkozásában fennálló ellentét indokai tekintetében, szóban nem történt meg, vagy
- e) közte és az ellenfél magánszakértői véleménye között szakkérdésben ellentét áll fenn, és az a)–d) pontban foglalt okok egyik magánszakértői vélemény tekintetében sem állnak fenn.

Mindig a bíróság és nem az ellenérdekű fél dönti el, hogy a szakértői vélemény milyen „hibában” szenved.

A következő részben áttérünk a fentiek ismeretét feltételezve a büntetőeljárás speciális kérdéseire a szakértő alkalmazása kapcsán.

A büntetőeljárás a nyomozás elrendelésétől – kivételesen az előkészítő eljárással kezdődik – a jogerős ítélethozatalig tart, a tárgyaláson történő ítélethozatalig tart. A büntetőperek sajátosságaira a büntetőeljárás és büntetőjog alfejezetben

már kitértünk, így elsősorban a szakértővel kapcsolatos alapvető szabályokat tárgyaljuk. A büntetőeljárás nómenklatúrája némiképpen eltér a polgári perjogban megszokottól. A 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról részletes szabályokat tartalmaz a büntetőeljárás szerkezetére vonatkozóan (továbbiakban: Be.).

A bizonyítás során azokat a tényeket vizsgálja a nyomozóhatóság vagy a bíróság, amelyek jelentősek (Be. 163. §). A bíróság a vádhoz kötve van, azt vizsgálja, hogy a terhelt a terhére rótt cselekményt a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján elkövette-e. Az is fontos kérdés, hogy kivel követte el. Mindenképpen jelentős tény, hogy kóros elmeállapotú volt-e és erre vonatkozóan az ügyészi indítványban van-e utalás. Akkor emelünk vádat, és kell felmenteni a végén, ha kényszergyógykezelés szükséges, illetve fennállnak a törvény által előírtak, és lehetséges az alkalmazása, minden más esetben semmilyen intézkedést nem alkalmaznak a kóros elmeállapotúval szemben a Be. keretében. El sem juthat vádig, mert elutasítják a feljelentést a Be. 381. § (1) c) pont alapján kell eljárni.

A bizonyításnak az alábbi eszközei vannak:

- a tanúvallomás,
- a terhelt vallomása,
- a szakvélemény,
- a pártfogó felügyelői vélemény,
- a tárgyi bizonyítási eszköz, ideértve az iratot és az okiratot és az
- elektronikus adat.

A bíróság a rendelkezésére álló bizonyítékokat egyenként és összességükben is értékeli. A továbbiakban a fentiekből a *szakvéleményt* tárgyaljuk részletesebben. A szakértő alkalmazására vonatkozóan az alapvető szabály az, hogy a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni.

A Pszimódsz (7. o.) és az ágazati jogszabályok rendelkezései szerint az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermekszakpszichológia területén eljáró szakértőnek szerepelnie kell az egészségügyi szakdolgozók nyilvántartásában, 5 éves továbbképzési periódusokban pedig meg kell újítania a működési engedélyét, korszerűsítene kell szakmai ismereteit, a MOK kamarai tagság is kötelező. A szakértőnek nem kell az egészségügyi hatóság engedélyével rendelkeznie, de a szakértéshez méltó körülményeket biztosítania kell.

A szakértő lehet az igazságügyi szakértőkről szóló törvényben meghatározottak szerinti szakértő vagy esetileg kirendelt szakértő¹³⁹. A szakértő kirendelése a polgári eljárással ellentétben már a büntetőeljárás korábbi szakaszában (mindig, csak kivételesen lehet ott új bizonyítási indítványt tenni már az új Be. óta és meg kell indokolni, hogy miért csak tárgyaláson került elő) megtörténik, pl. a rendőrség, ügyészség által, attól függően, hogy az adott ügyben ki végzi a nyomozást, vagy kihez került a nyomozás; nyomozhatnak speciális esetben, kiemelt bűncselekmények felderítése során speciális szervek is. A kirendelés írásban, illetve kivételes esetben szóban is történhet (ha sürgős részvizsgálatra van szükség), e rendelkezést 15 nappal a szóbeli közlést követően a szakértővel írásban is közölni kell (Be.189. § 2. bekezdés). A jogszabály arra is lehetőséget ad, hogy a terhelt maga vagy a védője szakértő kirendelését indítványozza. Erről az indítvánnyról a bíróság, ügyészség vagy a nyomozóhatóság határoz. Az indítványnak helye lehet a bírósági tárgyalást megelőzően is, ahogy annak is, hogy később kerüljön sor szakértő kirendelésére.

Nem lehet szakértő az,

- aki az ügyben terhelt,
- bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személyként,
- védőként,
- sértettként (akit a bűncselekménnyel „megsértettek”, akit tetteleg bántalmaztak, akitől elloptak valamit stb.),
- vagyoni érdekeltként (bűncselekmény során megszerzett vagyontárgyra igényt tartó személy),
- feljelentőként,
- ezek segítőtje (hozzátartozója),
- az ügyben bíró vagy ügyész (vagy nyomozóhatóság nyomozási tevékenységet ellátó tagjaként vagy ezek hozzátartozója),
- tanú vagy annak segítőtje,

139 Büntetőben minden esetben intézetet kell kirendelni, ezért írja a (3) bekezdés: (3) Az igazságügyi szakértőkről szóló törvény szerinti szakértői intézmény, szakértői intézet vagy gazdasági társaság vezetője, illetve a szakértői testület elnöke a kirendelő határozat kézbesítésétől számított nyolc napon belül tájékoztatja a kirendelőt az eljáró szakértő személyéről, illetve az eseti bizottság tagjairól. Vannak esetek, ahol megeshet eseti szakértő kirendelése is, csak ez nagyon ritka már, mert a visszaélések elkerülése érdekében szinte minden tekintetben egyetemek mellé meg szakértő intézetek mellé rendelt szakértő kirendelésére van lehetőség, hogy ne tudjuk ott se előre, kihez fog kerülni az ügy, hanem az intézet vezetője jelöli ki, ezzel biztosítva a pártatlanságát az ügytől, hogy nincs ráhatása se a nyomozónak, se az ügyésznek, ki kapja.

- aki a halál tényét megállapította, vagy előtte kezelte (orvos),
- akit az ügyben szaktanácsadóként vettek igénybe,
- akitől elfogulatlan szakvélemény egyéb okból nem várható, az ki van zárva (mondjuk a szakértő volt szerelme),
- szakértői intézmény és a szervezet szakértője, valamint a szakértői testület tagja, ha az a) pontban meghatározott kizáró ok a szakértői intézmény, a szervezet vagy a szakértői testület vezetőjével szemben áll fenn.

A szakértő a szakvélemény adásához minden a terheltől, vagy a bűncselekményről szükséges adathoz, dokumentumhoz hozzájuthat. Ez garantálja azt, hogy a szakvélemény teljes körű, szakmailag megalapozott, tényszerű legyen. A szakértőnek további speciális jogai is vannak:

- a szakértő az eljárási cselekményeknél jelen lehet,
- a terheltől, a sértettől, a tanútól, a vagyoni érdekelttől, az egyéb érdekelttől,
- a kirendelt másik szakértőtől felvilágosítást kérhet,
- az őt kirendelőtől újabb adatokat, ügyiratokat és felvilágosítást kérhet,
- a kirendelő felhatalmazása alapján a neki át nem adott tárgyi bizonyítási eszközt, elektronikus adatot megtekintheti, megvizsgálhatja, mintavételt végezhet.

Aranyszabály: Ha egy büntetőeljárásban több szakértő végez vizsgálatot, a szakértők az általuk elvégezni kívánt szakértői vizsgálatról kölcsönösen értesítik egymást, az értesített szakértő a másik szakértő által végzett vizsgálaton jelen lehet.

A terhelt, a sértett, a tanú köteles a szakértői vizsgálatnak, illetve beavatkozásnak magát alávetni, kivéve műtétet, műtétnek minősülő beavatkozást.

Amennyiben a terhelt közreműködési kötelezettségét nem teljesíti, elővezethető, vele szemben testi kényszer alkalmazható. A sértett és a tanú elővezethető, illetve rendbírassággal sújtható. Amennyiben a szakértő előtti megjelenési kötelezettségnek a fentiek bármelyike nem tett eleget, ennek tényéről a szakértő értesíti a kirendelő hatóságot.

A vizsgált személy esetében a kérdések leggyakrabban a következőkre irányulnak:

- komplex személyiség szerkezet, különös tekintettel az érzelmi-indulati életre, agresszív késztetésekre,
- értelmi színvonal,
- kognitív képességek, esetleges funkcióromlás és annak jellege,
- élményszerűség,

- beszámolót befolyásoló tényezők (pl. disszimuláció, konfabuláció, pszeudológia, direkt vagy indirekt ráhatás, szimuláció, lojalitáskonfliktus),
- motivációs háttér,
- pszichés elváltozások és azok háttere,
- pszichoszexuális fejlődés és annak zavarai,
- veszélyeztetés lehetősége, mértéke,
- traumatizáltság,
- belátási képesség büntető jogi szempontú vizsgálata a 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 19/A § (1) bekezdése szerint 12–14 év közötti személyek esetében elmeszakértő és gyermek pszichiáter szakértővel közös pszichológiai szakértői vizsgálat,
- az adott ügy szempontjából speciális, szakértői módszerekkel megválaszolható kérdések (Pszimódsz, 21. o.).

A büntetőjogban az alábbi, *bűncselekmény szerinti főbb csoportok* fordulnak elő:

- szexuális,
- életellenes,
- testi épség veszélyeztetésére irányuló, illetve erőszakos jellegű,
- nevelésre, gondozásra, felügyeletre bízott személlyel szembeni,
- vagyon elleni jellegű (pl. lopás, csalás, sikkasztás),
- emberi méltóságot, személyi szabadságot sértők (pl. zaklatás, becsületsértés, kényszerítés),
- okirattal való visszaélések,
- közszemérem, köznyugalom elleni bűncselekmények (pl. garázdaság) (Pszimódsz, 22. o.)

A szakértés során büntetőügyekben releváns információk nyerhetők a következők alapján:

- A nyomozóhatóság gyakran megkeresi a korábban a terheltet ellátó egészségügyi intézményt, és onnan a korábbi zárójelentéseket, ambuláns lapokat beszerzi. Mindenképpen fontos információ a korábbi pszichiátriai kezelés és a kapott diagnózisok. Fontos felhívni a figyelmet, hogy sok esetben az ambuláns lapon nem a megfelelő diagnózis látható (finanszírozási anomáliák miatt), ezért több lelet, kórházi zárójelentés összevetése és különösen a gyógyszerelés, illetve a status lehet irányadó.
- Korábbi orvosi (pszichológiai, szakértői) dokumentációk, iratanyag,
- exploráció, anamnézis, *heteroanamnézis*,

- megfigyelhető viselkedés,
- diagnosztikai eszközök eredményei,
- a fenti forrásokból származó adatokat egyenként és összességben is értékelni kell.

A jó szakértő holisztikus szemlélete lehet a garancia arra, hogy az összes, a terheltől származó információk és a látottak, a tesztek és más vizsgálatok eredményei koherens egészszé álljanak össze a véleményben.

Az elmeállapot megfigyelése és helye a büntetőeljárársban

A büntetőeljárársban, amennyiben nem lesz büntethető, mert a bűncselekmény elkövetésekor a terhelt az elmeműködés olyan kóros állapotában volt, amely képtelenné tette cselekménye következményeinek a felismerésére, vagy arra, hogy e következményeknek megfelelően cselekedjen (Btk. 17. § 1. bekezdés). Azt mondhatjuk, hogy a kóros elmeállapot a büntetőeljárárs korai szakaszában felmerülhet, ekkor szakosított intézményben az elmeállapot megfigyelésére van szükség, még a vádemelés előtt az ügyész indítványára történik, ha a terhelt fogva van, akkor az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetbe szállítják, ha szabadlábon van, akkor pedig a megfigyelésre kijelölt pszichiátriai osztályra szállítják (Be.195. §), például Budapesten a Semmelweis Egyetem Forenzikus Pszichiátriai Osztályára, amely a Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika Balassa utcai székhelyén működik. Az elmemegfigyelés 1 hónapig tarthat, a bíróság további egy hónappal meghosszabbíthatja ezt az időszakot, ha a megfigyelést végző intézmény indokoltnak látja. A szabadon lévő terhelt személyes szabadsága az Eütv. szerint korlátozható.

A szakértő kompetenciájába tartozó kérdések a Pszimódsz (8. o.) szerint, különösen:

- az egészséges és az egészségestől eltérő, valamint a normán belüli és a normától eltérő mentális működés és személyiségvonások,
- a speciális feladatok megoldására előnyös, illetve hátrányos személyiségvonások, képességnormák,
- az élménybeszámolók háttérét képező lélektani folyamatok,

- a magatartásproblémák háttérében álló pszichés tényezők,
- a pszichotraumatikus élmények következményei,
- a nevelési hatások,
- a gyermek direkt befolyásolásának, bántalmazásának, illetve
- a konfliktusos családi működésnek a szülők vagy a gyermek személyiségét érintő következményeinek vizsgálata.

Amennyiben a szakértő a fenti kérdésektől eltérő, nem a kompetenciájába tartozó kérdést vagy kérdéseket kap, köteles erről a kirendelő hatóságot értesíteni, és kérnie kell, hogy pontosítsák a kérdést; azt a kérdést, amely nem tartozik a pszichológus szakértő kompetenciájába (jogkérdés), azt vissza kell *utasítania*. A pszichológus alapvetően *explorál*, keresztmetszeti képet vizsgál, e körben az *élményszerűség áll vizsgálatának fókuszában* (Vilics, 2019:26). Az élményszerűség megítélésében támaszkodik a szakértő a viselkedés, érzelmi magatartás megfigyelhető megnyilvánulásaira és az az ezekhez kapcsolódó fiziológiai reakciókra, valamint az ezekben bekövetkező minőségi és mennyiségi változásokra. A vizsgálatot a szakértő végzi, de egyes tesztek felvételéhez elegendő lehet pszichológusasszisztens, a tesztek felvételénél a Pszichoteszt rendelkezései szerint kell eljárni (Pszimódsz, 10. o.).

A szakvélemény

Egy adott szakértői vizsgálatot (vagy több részvizsgálatot) vagy egyetlen szakértő végez, vagy több szakértő működik közre a szakvélemény kiadásánál, ezért szükséges rögzíteni *elkülönülten*, hogy mely szakértő milyen vizsgálatot végzett, ennek a szakvéleményből pontosan ki kell derülnie, a szakértőknek azonosíthatónak kell lenniük (Be. 196. §). A szakvéleménynek meg kell felelnie a büntetőeljárás jogszabályok által támasztott követelményeknek, *aggályos a szakértői vélemény* különösen, ha:

- nem tartalmazza a szakvélemény jogszabályban előírt kötelező tartalmi elemeit,
- nem egyértelmű,
- önmagával, illetve a szakértő rendelkezésére bocsátott adatokkal ellentétes,

- helyességéhez nyomatékos kétség fér, a bíróság vagy az ügyészség a fentiek fennállásakor a szakértőt felhívhatja a szakvéleménnyel kapcsolatos vélemény vagy kiegészítés megadására (Be. 197. §).

Amennyiben a szakértő nem orvosolja a hibát, vagy azt nem fogadják el, akkor helye lehet újabb szakértő kirendelésének a tárgyi ügyben. Ha aggályokat tartalmaz, vagy a korábbi szakértő álláspontjával ellentétes, akkor először a szakértők párhuzamos meghallgatása történik: megpróbálnak rájönni, miért ellentétes a szakvéleményük, és ha feloldható, akkor nem kell harmadik szakértő. Általában rájönnek vagy el tudják magyarázni a mi számunkra is érthetően, mi miatt mondanak ellentéteset ténykérdésben a szakértői vélemények. Ha ez nem sikerül, akkor újabb szakértőt kérhet fel a bíróság, hogy a harmadik szakértő immáron oldja fel a két szakértői vélemény közötti eltérések okait, vagy egyértelműen foglaljon állást azok eltérő indokait, következtetéseit tekintve.

Családok (családjogi ügyben) esetén a szakma szabályai szerint az egész családot kell vizsgálni, a gyermeket, szülőket is (Pszimódsz 8. o.)

Amennyiben az ügyben magánszakvélemény készült, és az aggályos, akkor a magánszakértő véleményének kiegészítésére vagy meghallgatására csak kirendelés esetén kerülhet sor.

A szakvélemény elkészítése kirendeléssel történik, de jellegét tekintve ez egy speciális „megbízási jogviszony”¹⁴⁰. A szakértő szakértői díjra és az összes felmerült költségére igényt tarthat. A szakértői díjat a szakvélemény beérkezését követően, de legkésőbb egy hónapon belül kell határozattal megállapítani. Ki értesül a szakértő díjának megállapításáról?

- A terhelt,
- a védő,
- a szakértő,
- a bíróság,
- az ügyészség.

A szakértői díjat a bíróság, ügyészség, nyomozóhatóság előlegezi és fizeti ki (Be. 199. §).

Amennyiben a terhelt vagy a védő kér fel magánszakértőt, úgy a szakértő díját ők előlegezik.

140 Nyilván ezt csak a könnyebb érthetőség miatt használjuk, hiszen alapvetően az Sztv. és a Be. szabályait kell alkalmazni a szakértő tevékenységére.

A szakértő kötelezettségzegést is elkövethet, amelynek a büntetőeljárásban jogkövetkezményei vannak. Az első anyagi jogi szabály, amit a szakvélemények elkészítésénél figyelembe kell venni, az a hamis tanúzás egyik *alakzatával* összefüggő bűncselekmény: a hamis szakvélemény. A tanú helyett is a szakértőt kell érteni. A tanú, aki a hatóság előtt az ügy lényeges körülményére valótlán vallomást tesz, vagy a valót elhallgatja, hamis tanúzást követ el (Bt. 272. § 1. bekezdése). Hamis tanúzást a hamis szakvéleményen kívül a hamis felvilágosítás adásával is el lehet követni, vagy a tolmács, vagy fordító is elkövetheti hamis fordítással (272. § a-b) pontja). Ez azt is jelenti, hogy a szakértőnek az eset összes körülményeit figyelembe véve kell kialakítani a szakvéleményét, ezért fontos, hogy az exploráció mellett a különböző rajztesztek, egyéb képességfelmérő és személyiségtesztek is szerepeljenek a vizsgálati repertoárban. Klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermekszakpszichológiai vizsgálat során a szakértő kizárólag a kirendelésben megjelölt személyt vagy személyeket vizsgálja, és a köztük fennálló, a kirendelés teljesítése szempontjából releváns kapcsolatot. A gyermekek esetében a heteroanamnézis felvétele büntetőügyekben indokolt, polgári ügyekben lehetőség szerint – ha a kérdés természete indokolja – a szülők meghallgatása is indokolt lehet (Pszimódsz 9. o.)

A jelen alfejezetben néhány az igazságügyi szakértés vonatkozásában releváns *anonimizált* jogeseten keresztül rámutatok a felelősség egyes speciális kérdéseire a napi pszichológusi gyakorlatban. Az egyedi esetek olyan életviszonyokat mutatnak be, amelyek az anyagi jogszabályok szélesebb körét is érintik, polgári, büntetőjogi normák alkalmazását igénylik.

Kuncz Elemér (2011) és Huszár Ilona (2011), valamint saját példáimon keresztül nézünk meg néhány jogesetet és ezeknek szakértői konzekvenciáit.

Paranoid sch. persecutoros téveszmékkel

„A vizsgálatkor 41 éves nő ellen becsületsértés és rágalmozás címén folyt magánvádas eljárás. A periratok szerint szomszédaival тұrhetetlenül viselkedett, velük szemben minősíthetetlen kifejezéseket használt. Kórházi kezelésben sohasem részesül. Elmondása szerint egy alkalommal az »idegösszeroppanás kerülgette«, és ezért ambuláns gyógykezelésre került sor. Panaszát fejfájás, bőrzékenység képezte: »a bőrömön, csontjaimon keresztül fáj a testem és időnként valami belejön a fejembe«. Állítása szerint: »mindezt gép okozza, mellyel figyelik őt és a leánya szeméremtestét is.« »Ha az ember csinál valamit, és kimegy az udvarra, máris hallja, mit csinált.« »A gép rángatja az ember szívét és agyát, nagyon veszélyes gép ez,

ahová helyezik, ott viszketegség lép fel, és sugarakat is kibocsát.» «Az utóbbi időben a hatóságok is használják a gépet, és ezért már nem csak otthon érzem a hatását.» «Kb. 6–7 éve érzem a gépet, és szeretném, ha a szomszédok nem ezzel szórakoznának, nem ezzel néznének, ezért mondtam meg a magamét.» (Kuncz, 2011:73)

A szakértő számára lényeges a megjelenés, a viselkedés (mennyire konvencionális a vizsgált helyzetben). A feltett kérdésekre mennyire releváns válaszokat ad, és a szakértő által a Pszimódsz-ban leírt elvek szerint történik a megfigyelés.

A fentiekben azt a jogilag releváns tényt kellett tisztázni, hogy képes volt-e arra, hogy cselekménye következményeit felismerje, ezért a betegségre tekintettel a terhére rótt cselekmény miatt nem volt büntethető. Ilyen esetben a nyomozás megszüntetésének van helye, és kényszergyógykezelésnek nincs helye és hogy miért nincs helye: a kényszergyógykezelés vonatkozásában a Btk. 78. § (1) bekezdése kimondja: Személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetőjének kényszergyógykezelését kell elrendelni, ha elmeműködésének kóros állapota miatt nem büntethető, és tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt fog elkövetni, feltéve, hogy büntethetősége esetén egyévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kellene kiszabni.

„30 éves férfi, pater elhunyt, mater M. Bleuler. Külföldre utazik munkavállalás céljából, ott grandiózus és üldöztetési téveszmék miatt (idegen hatalmak befolyásolják és rá akarják venni bizonyos cselekedetekre, a gonosz hatalmának megtörése a cél) zárt pszichiátrián fekszik, majd hazaengedik, itthon TB je nincs, munkaviszonya nem volt, munkaképtelen. Ellátást nem kap, végül 27 800 forint aktív korúak ellátását (foglalkoztatást) helyettesítő támogatást kap. Számos mellékhatást tapasztal a gyógyszerek miatt, tompa, majd eltervezi, hogy mindent elhagy. Antipszichotikumot, hosszú és rövid hatású szereket is kap (depo), illetve kedélyjavítót. A pszichiátert édesanyja rokkantsági ellátásából fizetik, anya dolgozik, gyógyszereit szedi, régi beteg, betegségbelátása van. A férfi korábban is használt szereket, elhatározza, hogy a speed lesz a megoldás a gyógyulásra, pár hét alatt agresszív, dekompenzálódik, számtalan párhuzamos peres ügye van, az Alkotmánybírósághoz is fordult több ízben. (Dobai, 2023)¹⁴¹

141 Mindkét jogeset előadáson hangzott el, Dobai Attila Marcellán: És rám ki fog vigyázni? Sérülékeny csoportok és a kegyetlenség iskolái az egészségügyi rendszerben. Előadás A kegyetlenség elméleti megközelítései. Konferencia Barcsi Tamás könyvében felvetett kérdésekről c. konferencián MTA Humán Tudományok Kutatóháza.

Eddig szakértői vizsgálata nem zajlott, de gondnokság alá helyezését a gyámhivatal kezdeményezte.

„22 éves fiú, egyetemről szállítják a pszichiátriára. Az egyetem magasabb vezetőjéhez megy, hogy ő majd itt mindent megváltoztat, meg van egy új elmélete (közgazdaságtani), ami sokkal jobban magyaráz bizonyos folyamatokat, mint a tankönyvek. Tanácstalanok vele kapcsolatban; extrém módon felhangolt, közben énekel is. OMSZ érkezik érte, agresszív is volt, ezért a területileg illetékes pszichiátriára szállítják. Beszállításkor még mindig dúdolgat, és néha hangosan kiabál, harap. Gyógyszereket kap, de a terápia nem hatásos, ezért mint terápiarefrakter beteg ECT-kezelést kap, kis dózisú neuroleptikum mellett. Bipoláris affektív zavar I., súlyos mániás fázisa.” (Dobai, 2023)¹⁴²

Személyiségzavar

„A vizsgálatkor 24 éves nő a periratok szerint a Nyugati pályaudvaron leszólította a gyengeelméjű sértettet, és vele álló szerelvény utolsó kocsijához ment. Ott tartózkodott két vádlott társa, akikkel a sértettet ütlegetni kezdték, és elvették a bőrdzsekijét. A tárgyaláson arra hivatkozott, hogy ismételten volt az IME-ben alkoholizál, narkózik, nem tartja magát normálisnak. A személyes vizsgálatkor kiderült, hogy apja alkoholista és májbeteg volt, anyját pszichiátriai osztályon kezelték, 12 testvére van szerte az országban, többen közülük alkoholisták. Három évig volt egy élet-társa, gyermeke nincsen, biszexuális. A nyolc általános elvégzése után lovászkiskolán lovasz lett. Innen azonban „kirúgták” alkoholizmusa és gyógyszereszedése miatt. Intézetben nevelkedett, ahol kb. hatodikos korában seprűnyéllel fejbe verték, „betört a feje, csupa vér volt: mondja”. Bal karját börtönben törték el, szilánkos törést szenvedett. Kérdés nélkül közölte, hogy „agyilag zokni”. „Állandóan penge és az üveg jár a fejében, több alkalommal meg is szabadalta magát...”¹⁴³

A vizsgálata során: a különböző negatív szokásaink a túlzott hangsúlyozásával (alkoholizálás, öngyilkossági kísérletek, a nők iránti vonzalma stb.) védekezését kívánta szolgálni. Figyelmét jól összpontosította, emlékezése megtartott volt, gondolkodása összefüggő, logikus. Hangulata kiegyensúlyozott volt, holott mindvégig

142 u.o.

143 A kiemelés tőlem.

ennek az ellenkezőjét igyekezett szavakban bizonyítani. Több ízben is többszöri kérdésre közölte, hogy „a börtönből szeretne kikerülni”, de „jelenlegi életformáján nem kíván változtatni, azt vállalja. Az IME-iben agresszív, irányíthatatlan magatartása miatt kezelték. Megelőzőleg kb. tíz éven át feküdt az OPNI V. Pszichiátriai Osztályán. Az előzetes letartóztatása idején került sor újabb felvételre, ekkor közölte: egyetlen panasza, hogy nem jut Donalginhoz, holott attól jól be lehet narkózni.

A pszichés státuszokban leírták, hogy viselkedése teátrális, célvezérelt, manipulált. Hangulata hullámzó, érzelmileg labilis, tűrőképessége csökkent, a külső eseményekre indulatkitörésekkel reagál.

Kórisme: szociopátia.

Szakértők megállapították, hogy nevezett disszociális (véleményezéskor antiszociális-szociopátiás) krónikus alkoholista személyiség, aki jelenlegi életformáját tudatosan vállalja.” (Huszár–Magyar, 2011: 181–182).

Beszámítási képességét korlátozó vagy kizáró tényező nem áll fenn.

A fenti példák rámutatnak a differenciáldiagnosztika fontosságára és arra, hogy a szakértő vizsgálatának a jogilag releváns szakkérdések eldöntésekor mire kell irányulnia, illetve az explorációnak milyen buktatói vannak.

Munkaerőpiaci ismeretek

A szerző tágan értelmezi a munkaerőpiac fogalmát, és nem csupán azt kívánjuk kifejezni, hogy munkavállalóként vagy más jogviszonyban milyen jogok és kötelezettségek vonatkoznak a pszichológusokra, egészségügyi vagy más szakemberekre, hanem elsőként a különböző vállalkozási formákat is bemutatjuk. A célunk nem az volt, hogy mindenre kiterjedő részletességgel számoljunk be a problémáról, hanem az, hogy áttekintést adjunk a lehetséges munkavégzési formák tekintetében és néhány kimondottan munkavállalói oldalról hasznos információt nyújtunk.

A jogi személy kapcsán már beszéltünk arról, hogy a jogi személyek közé tartozik a magyar állam vagy egy egyesület is, amely foglalkoztathat munkavállalókat. A gazdasági társaságok is jogi személynek minősülnek, lényegileg különböznek a jogi személyek többségétől, hiszen közös cél érdekében *gazdasági tevékenységet végeznek*, a céljuk az, hogy profitot termeljenek, hozzájáruljanak direkt módon a nemzetgazdasághoz. Ezeknél a jogi személyeknél az elsődleges cél a gazdasági társasági létmód.

Személyegyesítő társaságok

A gyűjtőnév alatt két fontos társasági formát ismertetünk, az egyik a betéti társaság, bt., illetve a közkereseti társaság, kkt. Mindkét vállalkozási formára az jellemző, hogy amíg a korlátolt felelősségű társaság és a részvénytársaság vagyonegyesítő, vagyis magánszemélyek vagy jogi személyek vagyonát gyűjtik egy közös vállalkozási formába, addig a személyegyesítő társaságoknál azok személyes jellege dominál. A pszichológusok, egészségügyi szakdolgozók önállóan is alakíthatnak bt.-t a hatályos szabályokra vonatkozóan, vagy több pszichológus, illetve pszichiáter, pszichoterapeuta, szakdolgozó együtt vállalkozik, így a terhek is megoszlanak közöttük, és talán szerencsésebb, mint egy „timesharing” alapon működő közös praxis. Egészségügyi tevékenységet kizárólag engedély birtokában lehet végezni, amely engedély megadása az egészségügyi államigazgatási hatóság

feladat- és hatáskörébe tartozik. Az engedélyhez nem kötött kereskedelmi és szolgáltatási tevékenység szabadon végezhető.

Az önálló vagy közös vállalkozás indítása előtt érdemes egyeztetni ügyvéddel vagy könyvelővel, aki a fontosabb szabályok ismeretében tanácsot tud adni, hogy mennyire célszerű az egyéni vállalkozói tevékenység helyett valamelyik gazdasági társaságot választani.

Betéti társaság

Meghatározása a Ptk. 3:154. § szerint:

„A betéti társaság (bt.) létesítésére irányuló társasági szerződés megkötésével a társaság tagjai arra vállalnak kötelezettséget, hogy a társaság gazdasági tevékenységének céljára a társaság részére vagyoni hozzájárulást teljesítenek, továbbá legalább az egyik tag (a továbbiakban: beltág) vállalja, hogy a társaságnak a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségeiért a többi beltaggal egyetemlegesen köteles helytállni, míg legalább egy másik tag (a továbbiakban: kültag) a társasági kötelezettségekért – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – nem tartozik helytállási kötelezettséggel.”

A bt. a fentiek alapján egy olyan gazdasági társaság, amely a tagok általi tőkével működik, de nem olyan a tőkeszerkezete, mint a kft.-nek.

A tagok vagyoni hozzájárulása: szükséges, nincs minimum összeg!

Felelősség: korlátlan, a beltág minden esetben felel a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségekért.

Tag jogviszonya: vagy beltág, vagy kültag lehet, ha a beltág kültaggá válik, akkor a kültaggá válásától számított 5 éves jogvesztő határidőn belül felel a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségekért.

Mi a helyzet azzal a taggal, aki a bt. teljes munkaidős munkavállalója? A munkavállaló után a szükséges járulékfizetés a bt.-t terheli, a munkaviszonyokra vonatkozó általános szabályok szerint.

Vezető tisztségviselő: főszabály szerint a beltágot, a vezető tisztségviselőt illeti meg a cégjegyzés joga (aláírás). A társasági szerződés rendelkezhet arról, hogy bizonyos összeg feletti kifizetések a legfőbb szerv előzetes döntését igénylik.

Létesítő okirata: társasági szerződés.

Közkereseti társaság

Meghatározása a Ptk. 3:138. § szerint:

Közkereseti társaság (kkt.) létesítésére irányuló társasági szerződés megkötésével a társaság tagjai arra vállalnak kötelezettséget, hogy a társaság gazdasági tevékenységének céljára a társaság részére vagyoni hozzájárulást teljesítenek, és a társaságnak a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségeiért korlátlanul és egyetemlegesen helytállnak.

Viszonylag kevés kkt. van a jelenlegi gazdasági környezetben, ezért csak minimálisan tárgyaljuk a legfontosabb szabályokat.

A tagok vagyoni hozzájárulása: szükséges, nincs minimum összeg!

Felelősség: korlátlan, a tagok minden esetben felelnek a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségeikért.

Tag jogviszonya: ha a kkt. tagja a kültaggá válik (átalakul a kkt. bt.-vé), akkor a kültaggá válásától számított 5 éves jogvesztő határidőn belül felel a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségeikért.

Kisebbségvédelem: a tagok a számukra jogsértő határozat rendelkezéseivel szemben, a szavazati jogok legalább 5%-val rendelkező tagok a nyilvántartó bíróságtól a határozat meghozatalától számított 30 napon belül, illetve, legkésőbb a tudomásszerzéstől számított 1 éven belül megtámadhatják a legfőbb szerv számukra kedvezőtlen határozatát.

A hitelező felmondási joga: a tagsági jogviszony megszűnésére vonatkozó általános szabályok szerint, amennyiben a hitelező felé kielégítetlen követelése van, (akkor maga a hitelező) a tagnak történő felmondás jogát gyakorolhatja, és ekkor azt a vagyonhányadot kell neki kifizetni, amely őt megilletné, ha a jogviszonya felmondással szűnne meg, vagy megszűnne a társaság.

Legfőbb szerv: tagok gyűlése.

Vezeti: vezető tisztségviselő lehet a tag vagy a tagok összessége, a vezető tisztségviselőt illeti meg a cégjegyzés joga (aláírás). A társasági szerződés rendelkezhet arról, hogy bizonyos összeg feletti kifizetések a legfőbb szerv előzetes döntését igénylik.

Létesítő okirata: társasági szerződés.

Korlátolt felelősségű társaság

Tag jogviszonya: a jogviszony a befizetett törzsbetéthez igazodik, a törzsbetét mértékében jogosult a tagsági jogait gyakorolni, egy törzsbetétnek több jogosultja lehet, ekkor közös képviselő útján képviselik magukat (választanak maguk közül egy személyt).

Meghatározása a Ptk. 3:159. § szerint:

A korlátolt felelősségű társaság (kft.) olyan gazdasági társaság, amely előre meghatározott összegű törzsbetétekből álló törzstőkével alakul, és amelynél a tag kötelezettsége a társasággal szemben törzsbetéteinek szolgáltatására és a társasági szerződésben megállapított egyéb vagyoni értékű szolgáltatásra terjed ki. A társaság kötelezettségeiért – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – a tag nem köteles helytállni.

Legfőbb szerv: taggyűlés.

Felelősség: a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségeikért a tag nem köteles helytállásra, tekintettel arra, hogy ennél a társasági formánál a társaság korlátoltan felelős tagjai vagyonegyesítő jelleggel szerveződnek egy közösségbe, az összetartó erő nem a személyes jelleg, hanem a vagyon.

Kisebbségvédelem: a tagok a számukra jogsértő határozat rendelkezéseivel szemben, a szavazati jogok legalább 5%-ával rendelkező tagok a nyilvántartó bíróságtól a határozat meghozatalától számított 30 napon belül, illetve, legkésőbb a tudomásszerzéstől számított 1 éven belül.

Vezető: ügyvezető, lehetséges több ügyvezető megbízása is, a cégjegyzést ekkor önállóan vagy többen gyakorolják.

Létesítő okirata: társasági szerződés, egyszemélyes kft. esetén alapító okirat.

Működési engedélyezés és nyilvántartás

A jelen alfejezetben kizárólag az egészségügyi végzettséggel rendelkező egészségügyi szakemberek működési engedélyezésének és nyilvántartásának egyes kérdéseivel foglalkozunk. A szakpszichológus-jelöltek önállóan nem, kizárólag szakpszichológus ellenjegyzésével adhatnak ki véleményt, az irányítás melletti munkavégzés vonatkozik a szakorvosjelölt orvosokra is, egyebekben az egészségügyi szakdolgozók a rájuk vonatkozó szakmai szabályok betartásával végezhetnek önállóan is egészségügyi tevékenységet.

Alaptétel: Az egészségügyben önálló pszichológus tevékenységet kizárólag az végezhet, aki klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológus. A működési nyilvántartás ebben az esetben is kötelező, illetve a MOK-tagság választható. Kötelező kamarai tagság nincs a pszichológusok számára. Az orvosok kötelező kamarai tagságát eltörölték, a szakdolgozók számára viszont kötelező.

A nyilvántartás és az ellenőrizhetőség a sokféleség mai zűrzavarában kiemelten fontos, ennek megbíztonsági indokai is vannak. Az Országos Kórházi Főigazgatóság Emberi Erőforrás Fejlesztési Főigazgatósága tartja nyilván az egészségügyi végzettséggel rendelkező szakembereket, orvosokat, gyógyszerészeket, klinikai szakpszichológusokat, pszichoterapeutákat és szakdolgozókat. Az alapnyilvántartásba történő bekerülés az egyes szakképzettségek megszerzésével kötelező jelleggel megtörténik. Az önálló egészségügyi tevékenység végzéséhez azonban külön kérelmezni kell a működési nyilvántartásba történő felvételt az Országos Kórházi Főigazgatóság (OKFŐ) Humán Erőforrás Nyilvántartási Főosztályánál. Ez a rendszer arra is alkalmas, hogy nyilvántartsa a szakképzettség megszerzését követő továbbképzési pontokat. A rendszer használatához előzetes azonosítás nem szükséges, szabadon bárki számára elérhető, nyilvános, közhiteles nyilvántartás¹⁴⁴. Ellátásbiztonsági érdek is, hogy az egészségügyi szolgáltatónál alkalmazásban állókról információkat szerezhessenek az ellátásokat igénybe vevők. Minden felnőtt klinikai és mentálhigiénés szakpszichológusnak rendelkeznie kell a tevékenységéhez szükséges önálló nyilvántartással, ez a működés megkezdésének alapfeltétele. A szükséges képzési pontok megszerzését is igazolja az államigazgatáson keresztül kiállított kártya formátumú igazolvány, ezen kívül, mivel a klinikusok egyben lehetséges

144 <https://kereso.enkk.hu/> (2025. 10. 04.)

MOK⁻¹⁴⁵ tagok is, de ez nem kötelező és nem feltétele az önálló praxisnak. A klinikai pszichológus tevékenysége egészségügyi szolgáltatásnak minősül, amely engedélyköteles tevékenység.

A működési engedély megszerzése előtti teendők

- OKFŐ EEKH nyilvántartás az alapnyilvántartás, automatikus adatátadás-sal történik, de a kártya kiállítása (Működési Nyilvántartási Igazolvány) után ötéves pontszerző ciklusonként képzéseken kell részt venniük. Ha a képzési pontot olyan továbbképzéseken szerzik, amelyek nincsenek elektronikus kapcsolatban a EEKH nyilvántartásával, vagy külföldi képzőhelyeken szereztek, valamiért mentesítést kérnek, ezt külön kell jelezni a nyilvántartónak.
- Magyar Orvosi Kamara Természettudós Csoporthoz történő csatlakozás 2023 óta fakultatív, minden nem orvos kamarai tag ide tartozik. Az érdekérvényesítés és szakmai programok, pontszerzési lehetőség miatt ajánlott.
- Kötelező felelősségbiztosítás.
- Az oklevelek eredetiben (a hatóság majd készít hiteles másolatot, vagy ha a helyi szokások úgy kívánják, a másolatot is bekérik). Amennyiben elektronikusan e-papíron kívánunk ügyintézni, akkor minden oldalt elektronikusan hitelesként kell továbbítani, ettől még a bizonyítványaink bemutatását kérhetik.
- Amennyiben a fentiek rendben vannak, a működési engedély kiadható.

Az engedély megadása annak a népegészségügyi osztálynak a feladat- és hatáskörébe tartozik, amelynek területén az önálló egészségügyi tevékenységet végezni kívánjuk.

Az igazságügyi pszichológus szakértőnek az irányadó jogszabály alapján nem kell működési engedéllyel rendelkeznie, de az irányadó módszertani levél szerint meg kell felelnie a továbbképzési követelményeknek, amelynek igazolási módja az egészségügyi szakdolgozói nyilvántartás: „Ugyanakkor az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek-szakpszichológia területén eljáró

145 Magyar Orvosi Kamara.

szakértőnek szerepelnie kell az egészségügyi dolgozók működési nyilvántartásában a hatályos jogszabályok alapján, 5 éves továbbképzési periódusokban pedig meg kell újítani a működési engedélyt, korszerűsíteni kell a szakmai ismereteit. A MOK kamarai tagság ennek folyamánként ugyancsak kötelező.”¹⁴⁶

Ez nem mindig azonos a gazdasági társaság székhelyével, lehet egy külső telephely, de az a lényeg, hogy ahol rendelni fogunk, ott kell engedélyt kérni. Nem minden kerületi vagy járási hivatalnak van népegészségügyi osztálya, ezért az ügyintézés előtt tájékozódjunk. A kerületi vagy járási hivatal egészségügyi igazgatással foglalkozó munkatársai segítenek a folyamat gördülékenységében. A működési engedélyt a tisztifőorvos határozatban adja meg, az ügyintézési határidő alapvetően 8 naptári nap! A tevékenységet kizárólag az engedély birtokában kezdhjük meg.

A Munka Törvénykönyve alapján történő munkavégzés elhatárolása

Munkavégzésre irányuló jogviszonyok

A pszichológusi nem terápiás tevékenység végezhető megbízási jogviszony, úgynevezett atipikus jogviszony keretein belül (ilyen lehet tipikusan a pszichológus szakértői tevékenysége, lektorálás, fordítás vagy oktatás, tréning). Ezen felül munkaviszonyban, egészségügyi szolgálati jogviszonyban és pedagógus szolgálati jogviszonyban látható el, de akár kormánytisztviselőként is, a rehabilitációs szakértői szervnél foglalkoztatottak foglalkozási rehabilitációját megítélő szakértők ilyenek. Ebben az alfejezetben gyűjtöttük össze azokat a foglalkoztatási formákat, amelyekben pszichológus munka végezhető. A különféle jogviszonyok ismerete elengedhetetlen a pszichológus mindennapjaihoz. A munkához való jog az Alaptörvényben szabályozott alapvető jog: „A gazdaság két alapértéken, az értéktelítő munkán és a vállalkozás szabadságán alapszik, amelyek egymást erősítve

146 5/2020. Módszertani levél Az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek-szakpszichológia egyes szakértői vizsgálatairól 7. o.

és feltételezve járulnak hozzá a nemzet felemelkedéséhez” (Horváth–Szladovnyik, 2020:4). Kettős cél valósul meg az Alaptv. rendelkezései alapján a társadalom szövetében: egyrészt a munkavégzésen keresztül az egyén saját munkával elérhető eredményei alapján hasznosnak tarthatja, másrészt hozzájárul a nemzeti össztermék növekedéséhez, és részt vállal a közteherviselésből az adók és járulékok megfizetésével.

A 2012. évi I. Munka Törvénykönyve szabályozza¹⁴⁷ (továbbiakban: Mt.), a törvény bevezető részében megfogalmazódnak olyan alapelvek, amelyeket a munkaviszonyban általánosan minden félnek tiszteletben kell tartania. Az alapelvek egy része a Ptk. tükörszabálya, vagyis hasonló tartalommal a munkaviszonyra alkalmazandó szakaszok.

Mt. 6. § „(2) A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a jóhiszeműség és a tisztesség elvének megfelelően kell eljárni, továbbá kölcsönösen együtt kell működni, és nem lehet olyan magatartást tanúsítani, amely a másik fél jogát, jogos érdekét sérti. A jóhiszeműség és tisztesség követelményét sérti az is, akinek joggyakorlása szemben áll olyan korábbi magatartásával, amelyben a másik fél okkal bízhatott.”

Már a római jogban is megjelenik a jóhiszeműség és a tisztesség elve¹⁴⁸. A munkaviszonyban ez azt jelenti, hogy a felek egymással úgy kell, hogy „bánjanak”¹⁴⁹ a munkaszerződés teljes létideje alatt (a szerződés megkötésekor, a szerződés hatályossága folyamán és a megszűnése esetén), hogy egymást károktól óvják, minden a munkaviszonyhoz szorosan kapcsolódó, tényről, körülményről és eseményről kötelesek egymást tájékoztatni. Annak érdekében, hogy könnyen megragadható legyen a kérdés, utalunk itt arra, hogy valaki azt mondja a munkáltatójának, hogy beszél angolul, mindeközben egy éles helyzetben kiderül, hogy valójában nem tud olyan fokon, mint ahogyan azt a szerződés megkötését megelőzően mondta¹⁵⁰. Erre utal az együttműködési kötelezettség is. A munkavégzés során is köti a feleket, hogy a munkaviszonyból származó lényeges kötelezettségeket úgy kell teljesíteni,

147 <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200001.tv> (2025. 11. 15.)

148 „fides = szótartás, becsület, ügylethűség és tisztesség” (Földi–Hamza, 2016:475) pontosan kifejezi a fogalompár tartalmát.

149 *Nem minősül a munkáltatói ellenőrzés eredményeképpen kilátásba helyezett jogviszony-megszüntetés és rendőrségi feljelentés jogellenes fenyegetésnek a jóhiszemű és tisztességes eljárás sérelmének* (Mftv.II.10.463/2014/5) (idézi Horváth–Szladovnyik, 2020:11).

150 *Az egyik bírósági döntés arra vonatkozott, amikor a munkavállaló hivatkozik arra, hogy az angol nyelv bizonyított magas szintű ismerete (nyelvvizsgával rendelkezik) ellenére a magyar nyelvű információközlés nem történt meg* (BH 2009.305) (idézi Horváth–Szladovnyik, 2020:11).

hogy az egyik fél érdekeit se sértse. Az alapvető szabályok betartása is ide tartozik, munkaára képes állapotban kell megjelenni, a munkavégzés kezdetén meg kell jelenni, a munkát az előírt módon és a szakmai *szabályok betartásával* kell végezni. A képzésben levő pszichológus mindig csak a kompetenciájának megfelelő feladatot köteles elvégezni, az utasításokat ennek megfelelően kell végrehajtania. Mindig a munkairányító (közvetlen felettes) határozza meg az elvégzendő feladatokat. Gyakori probléma a kórházakban, hogy az orvosok adott helyzetben általában elvárható körületekintés nélkül a pszichológus munkatársakat utasítják, felhatalmazás nélkül. Mindig fontos a szerepek pontos tisztázása és az is, hogy kitől kell elfogadnia egy képzésben lévőknek, de akár végzett szakpszichológusnak is utasításokat. A fenti törvényi szakasz utolsó része az *utaló magatartásra*¹⁵¹ vonatkozik. A gyakorlatban előfordulhat, hogy valaki elmegy egy munkahelyre, amely kimondottan neki készített elő egy státuszt, a szerződést ugyan aláírja, de a munkavégzésre kijelölt napon nem jelenik meg. Az Mt. 49. § (1) így rendelkezik: A felek a munkaszerződés megkötése és a munkaviszony kezdetének napja közötti időszakban nem tanúsíthatnak olyan magatartást, amely a munkaviszony létrejöttét megghiúsítaná.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott tartam alatt a munkaszerződéstől bármelyik fél elállhat, ha a munkaszerződés megkötését követően körülményeiben olyan lényeges változás következett be, amely a munkaviszony teljesítését lehetetlenné tenné vagy aránytalan sérelemmel járna.

Amennyiben a másik felet olyan helyzetbe hozta, hogy ebből kára származott (olyan munkakörökben van ennek relevanciája, ahol kimondottan neki alakítanak ki egy helyiséget, vagy vásárolnak eszközöket, beruházásokat végeznek). Ez a magatartás kártérítést alapozhat meg, és a *szerződésen kívül okozott károkért* való felelősség szabályai szerint felelhet az érintett.

A szerződés megkötését követően (ha nincsenek meg a kimentési okok, a fenti idézet szerinti lényeges körülmények megváltozása, amelyek a teljesítést lehetetlenné teszik). Akkor a leendő munkáltató jogosult lehet ebben a függő időszakban és a szerződés létrejöttét követően, de még a munkába állást megelőzően (nem próbaidő alatt) kártérítésre.

A próbaidő további jó példa erre, hiszen ott még több pénzt költhetett rá a munkáltató, hogy kiképezze, betanítsa stb., és az nem peresíthető, hogy jó lett volna, ha mégis marad, szüksége lenne a munkáltatónak rá, direkt neki alakítottak

151 Sokan összekeverik a ráutaló magatartással, de ez helytelen.

ki egy státuszt, allokáltak például tárgyi eszközökre forrást. Egy drága műszert szereztek be, esetleg az orvos saját kérésére, amely az általa végzendő beavatkozásokhoz szükséges.

A munkáltató *jogos gazdasági érdekének* sérelmére vonatkozóan néhány fontos szabályt érdemes kiemelni:

Mt. 8. § (1) A munkavállaló a munkaviszony fennállása alatt – kivéve, ha erre jogszabály feljogosítja – nem tanúsíthat olyan magatartást, amellyel munkáltatója jogos gazdasági érdekeit veszélyeztetné.

(2) A munkavállaló munkaidején kívül sem tanúsíthat olyan magatartást, amely – különösen a munkavállaló munkakörének jellege, a munkáltató szervezetében elfoglalt helye alapján – közvetlenül és ténylegesen alkalmas munkáltatója jó hírnevének, jogos gazdasági érdekének vagy a munkaviszony céljának veszélyeztetésére. A munkavállaló magatartása az Mt. 9. § (2) bekezdésében foglaltak szerint korlátozható. A korlátozásról a munkavállalót írásban előzetesen tájékoztatni kell: „A munkavállaló személyiségi joga akkor korlátozható, ha a korlátozás a munkaviszony rendeltetésével közvetlenül összefüggő okból feltétlenül szükséges és a cél elérésével arányos. A személyiségi jog korlátozásának módjáról, feltételeiről és várható tartamáról, továbbá szükségességét és arányosságát alátámasztó körülményekről a munkavállalót előzetesen írásban tájékoztatni kell.” Továbbá az alábbi szakasz betartása is kötelező a véleménynyilvánítás során:

(3) A munkavállaló véleménynyilvánításhoz való jogát a munkáltató jó hírnevét, jogos gazdasági és szervezeti érdekeit súlyosan sértő vagy veszélyeztető módon nem gyakorolhatja.”

Többnyire a munkavégzés helyén a többi munkavállaló folyamatos hergélése a munkáltató ellen már megvalósíthatja ezt a magatartást, illetve a közösségi platformokon a munkahelyre vonatkozó negatív véleménynyilvánítás adott esetben korlátozható, vagy a munkaidőn kívül a munkáltató honlapján szándékosan valótlant állít, az megalapozhatja a munkáltatói jó hírnevének sérelmét.

Ez azt jelenti, hogy nem működhet együtt hasonló tevékenységet végző gazdasági társasággal a munkáltató kárára.

A munkáltató ki is kötheti, hogy a munkaviszony alatt és a munkaviszony megszűnését követő két évig nem helyezkedhet el¹⁵² olyan munkáltatónál, amelynek főtevékenysége a munkáltatójának/volt munkáltatójának tevékenységi köreibe esik.

152 Ez az úgynevezett versenytilalmi megállapodás.

Mt. 228. § (1) A felek megállapodása alapján a munkavállaló – legfeljebb a munkaviszony megszűnését követő két évig – nem tanúsíthat olyan magatartást, amellyel munkáltatója jogos gazdasági érdekét sértené vagy veszélyeztetné.

A munkaszerződésben rögzíteni kell azt, hogy ebben az esetben a speciális szaktudásra, a munkaerőpiaci helyzetére tekintettel a volt munkavállaló számára mennyit fizet a volt munkáltatója, ennek kompenzálásaként.

Az üzleti titkokat, védett ismereteket sem fedheti fel, azokat megtartani köteles, hiszen ezzel is kárt okozhat. A munkáltató és a munkavállaló személyiségi jogait is védi a törvény, azok nem sérülhetnek. Külön kiemelendő a *személyes adatok* védelme, de erre az adatvédelmi fejezetben még részletesen kitérek.

A munkavégzés kereteit a fenti alapelvek, továbbá a Ptk. általános szabályai adják, a Ptk. szerződések általános részének szabályait is alkalmazni kell, amennyiben speciális szabályt nem találunk az Mt.-ben. Összességében két nagy csoportra oszthatjuk a munkavégzés módjait, az egyik az *önálló*, a másik az *önállótlan* forma. A két fogalom kissé idegennek hat, de a lényegyet megfelelően sűríti. Az *önálló típusú munkavégzés*, amikor mondjuk megbízási szerződés alapján végzünk munkát valaki más számára, de nem állítunk elő semmit, így ez nem minősül vállalkozási szerződésnek, a megbízási szerződésről a vonatkozó fejezetnél részletesen szólunk majd. Az *önállótlan munkavégzés* a másik nagy csoport, amikor valamely gazdálkodó szervezetnél dolgozunk akár állami vagy magánszférában, itt mindig van egy alá-fölé rendeltségi, a munkajogi terminológiával élve *aszimmetrikus* jogviszony. Függelmi viszony, van egy munkáltatói jogkör gyakorlója és a munkairányítói jogkör gyakorlója, valamint a munkavállaló, közsférában közalkalmazott vagy köztisztviselő, kormánytisztviselő stb. A munkaviszonyokat illetően elsődlegesen az Mt. szabályai irányadóak, ugyanakkor az egyes speciális foglalkoztatási csoportokhoz fűződő joganyag: közalkalmazotti törvény, köztisztviselők jogállásáról szóló törvény által szabályozott jogviszonyokra az Mt. mögöttesen alkalmazandó. Azokban az esetekben kell alkalmazni, ha a jogintézmény, amelyeket az adott munkavégzésre irányuló jogviszonyra vonatkozó speciális szabály nem szabályoz, tartalmaz. Amennyiben a munkáltatónak munkaviszonyt kellene létrehoznia, mert megbízási szerződést mint *leplezett szerződést*¹⁵³ kötnek meg a felek, akkor a bíróságnak jogvita során a munkaviszonyra vonatkozó szabályokat kell alkalmaznia.

153 „Betakarja” a munkaviszonyt. Ez a járulékok megfizetésének mindkét oldali megkerülése miatt „előnyös” a feleknek.

A munkaviszony kötöttebb a munkaidő és a munkáltatói és munkavállalói jogok és kötelezettségek vonatkozásában is. A munkavállaló munkaszerződést köt a munkáltatóval, továbbá feladatait a munkaköri leírásnak megfelelően köteles elvégezni. A munkáltató ellenőrzési joga is sokkal szélesebb. A munkaszerződés kötelezően tartalmazza a munkavállaló munkakörét és alapbérét, a gyakorlat szerint a munkavégzés helyét is. A munkabér lehet időbér és teljesítménybér vagy idő- és teljesítménybér kombinációja. Az alapeset, hogy felveszik X munkavállalót Y állásra, és neki az előzetes tárgyalások során született megállapodás alapján Z munkabért állapítanak meg, aki a munkáját meghatározott időpontban végzi. Mindkét oldalon *jogok és kötelezettségek* vannak a munkaviszony teljes ideje alatt. A munkahelyek esetén kiemelt jelentőségű az egészséges és biztonságos munkavégzés feltételeinek megteremtése (ez a munkáltató kötelezettsége)¹⁵⁴, amelyet munkavédelmi és munkaegészségügyi intézkedésekkel kell biztosítani. A munkát úgy kell a munkáltatónak megszervezni, hogy az a legkisebb mértékben se legyen veszélyes (nyilvánvaló, hogy *zerus* kockázat nincs), de mindenképpen megelőző intézkedések bevezetésével, az egyéni védőeszközök, a munkaközi szünetek biztosításával, erről a Munkavédelmi törvény így rendelkezik:

„(2) A Magyarországon munkát végzőknek joguk van a biztonságos és egészséges munkafeltételekhez.”

A munkaszerződés életideje alatt a munkáltató és a munkavállaló kötelezettségei:

„Mt. 42. § (1) A munkaviszony munkaszerződéssel jön létre.

(2) A munkaszerződés alapján

a) a munkavállaló köteles a munkáltató irányítása szerint munkát végezni,

b) a munkáltató köteles a munkavállalót foglalkoztatni és munkabért fizetni.”

A munkavállaló a munkaszerződésben foglalt kötelezettségeit vállalva kezdi meg a munkát. Minden részletes szabályt nem tartalmazhat a munkaszerződés, ezért a munkáltatói és munkairányítói jogkör gyakorlójáról (ő adja a közvetlen utasításokat) szabadság kiadásának rendjéről, a munkaidő tartamáról, az elszámolás és munkabér megfizetésének rendjéről, a munkakörbe tartozó lényeges feladatokról a munkaszerződés megkötését követően a munkáltató 7 naptári napon belül tájékoztatja a munkavállalót. Sokan tévesen azt gondolják, hogy a munkáltató a munkaköri leírást a munkavállaló igényeihez mérten alakítja ki. Ez nem

¹⁵⁴ 1993. évi XCIII. törvény a munkavédelemről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300093>.
tv. (2025. 11. 15.)

így van, a munkaköri leírás és a fenti információk *egyoldalú jognyilatkozatai* a munkáltatónak.

A jelen fejezet elején részletesebben felvázolom a különböző *munkavállalói csoportokat*, majd részletesen írok a munkaviszony jogi keretrendszeréről.

A munkáltatónak a különböző sérülékeny csoportok foglalkoztatásával összefüggésben többletkötelezettségei vannak, különös tekintettel az:

- édesanyákra,
- a fiatal munkavállalónak minősülőkre,
- a tartósan beteg, fogyatékkal élő, illetve cselekvőképtelen munkavállalókra.

A munkavégzés megszervezése, illetve a napi feladatok végzése során úgy kell eljárni, hogy a fenti csoportok alapvető jogai ne sérüljenek, helyzetüknek megfelelő mértékű pihenőidőt, illetve kedvezményeket kapjanak. Az Mt. szabályai külön kiemelik a munkáltató felelősségét és feladatait a cselekvőképtelen munkavállalókkal összefüggésben:

„Mt. 212. § (1) bekezdése: A cselekvőképtelen vagy a cselekvőképességében a munkaviszonnyal összefüggő ügycsoportban részlegesen korlátozott munkavállaló csak olyan munkakörre létesíthet munkaviszonyt, amelyet egészségi állapotánál fogva tartósan és folyamatosan képes ellátni.

- *A munkavállaló munkakörét az ahhoz tartozó feladatok részletes leírásával kell meghatározni. A munkavállalóra vonatkozó egészségügyi alkalmassági vizsgálat kiterjed a részletes munkaköri feladatok ellátására.*
- *A munkavállaló munkavégzését folyamatosan és oly módon kell felügyelni, hogy az az egészséges és biztonságos munkafeltételek megtartását biztosítsa.*
- *A munkavállalóra a fiatal munkavállalóra vonatkozó rendelkezések megfelelően irányadók azzal, hogy kártérítésre vagy sérelemdíj megfizetésére nem kötelezhető.”*

A fenti rendelkezések beiktatása azért szükséges, hogy a munkáltató a legsérülékenyebbek számára többletjogokat biztosítson, illetve a *terhek arányos* csökkentésére váljék kötelezetté. A gyakorlat rávilágít, hogy bár a munkáltatók jelentős kedvezményeket kapnak a megváltozott munkaképességű személyek után, mégsem szívesen alkalmazzák őket. A munkahelyek többletkötelezettsége, a folyamatos orvosi kontroll, a foglalkozás egészségügyi szolgáltató körültekintő igénybevétele sokkal több humánerőforrást igényel a munkáltató részéről, megjegyzendő, hogy a megváltozott munkaképesség önmagában nem eredményezi természetesen

a cselekvőképtelenséget, ennek elsősorban a súlyos és nehezen vagy egyáltalán nem kontrollálható pszichiátriai betegségek esetén van jelentősége.

A munkaszerződést írásba kell foglalni, annak módosítása és a megszüntetése is csak írásban érvényes, de a jognyilatkozatok megtétele (ilyen az utasítás is) nincsen kötelező alakisághoz kötve. Az utasítások vonatkozásában megtagadási joga (kötelezettsége) is van munkavállalóknak:

„Mt. 54. §

- *A munkavállaló köteles megtagadni az utasítás teljesítését, ha annak végrehajtása más személy életét, testi épségét, egészségét vagy a környezetet közvetlenül és súlyosan veszélyeztetné.*
- *A munkavállaló megtagadhatja az utasítás teljesítését, ha annak végrehajtása munkaviszonyra vonatkozó szabályba ütközik, vagy életét, testi épségét vagy egészségét közvetlenül és súlyosan veszélyeztetné.*
- *A munkavállaló – a rendelkezésre állási kötelezettség teljesítésének idejére vonatkozó utasítást kivéve – az utasítás megtagadása esetén is köteles rendelkezésre állni.*
- *A munkavállaló a munkáltató utasításától eltérhet, ha ezt a munkáltató károsodástól való megóvása feltétlenül megköveteli és a munkáltató értesítésére nincs mód. Az utasítástól való eltérésről a munkáltatót haladéktalanul tájékoztatni kell.”*

A mások életének védelme előbbre való, így a másra vonatkozó utasításokat ebben az esetben meg kell tagadnia, nem végezhet olyan munkafolyamatot, amely során más életét, testi épségét, egészségét vagy a környezetet veszélyeztetné. A környezet védelme olyan érdek, hogy azt mindenekfelett védeni kell, ezért a munkavégzés során nem lehet olyan utasítást végrehajtani, amely a környezetben kárt okoz.

A fentiekben az önmagára irányuló és számára veszélyt jelentő utasítást a munkavállaló megtagadhatja (nem kötelező megtagadnia).

Ennek ellenére azt is rögzíti az Mt., hogy amennyiben a munkavállaló kéri, akkor minden jognyilatkozatot, akár utasításokat is írásban kell közölni.

Gyakran kérdezik tőlem, hogy fel lehet-e mondani e-mailben. A Ptk. világosan leírja, hogy:

„Ptk. 6:7 (3) *Írásba foglaltnak kell tekinteni a jognyilatkozatot akkor is, ha annak közlésére a jognyilatkozatban foglalt tartalom változatlan visszaidézésére, a nyilatkozattevő személyének és a nyilatkozat megtétele időpontjának azonosítására alkalmas formában kerül sor.”*

Az, hogy önmagában az írásbelinek minősülő e-mailben történő felmondás természetesen számos okból nem tűnik elfogadhatónak etikai oldalról (nem lehet ténylegesen ellenőrizni, hogy valóban az adott személy írta-e az emailt és valóban az ő akaratát tükrözi, míg egy elektronikus aláírással hitelesített elektronikus dokumentumnál lehet tudni vagy egy kézzel írotttnál, de egy sima emailnél ha később letagadja ő írta akkor hogyan lehet bizonyítani az ellenkezőjét? így be-ben sem számít az email írásbelinek csak ha bizonyos egyéb fix tartalmi követelményeknek megfelel) ennek ellenére, ha a fenti követelményeknek megfelel, elfogadható. Az alapvető probléma: hogy nem lehet ténylegesen ellenőrizni, hogy valóban az adott személy írta-e az e-mailt és valóban az ő akaratát tükrözi, míg egy elektronikus aláírással hitelesített elektronikus dokumentumnál lehet tudni vagy egy kézzel írotttnál, de egy sima e-mailnél, ha később letagadja, ő írta, akkor hogyan lehet bizonyítani az ellenkezőjét?

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a felek között jó előre tisztázni a munkavégzés módját. Előfordul a gyakorlatban, hogy nem írják bele a szerződésbe a megígért otthoni munkát (home office), és a munkavállaló akkor döbben rá, hogy nem tud annyit távol lenni, mint ahogyan azt a vezetés neki ígérte, vagy éppen távmunkát ajánlottak neki, de a munkaszerződése jelenléti munkavégzésre szól. Ezek olyan lényeges kérdések, amelyeket érdemes tisztázni a szerződés megkötése előtt. Előfordul, főleg pályakezdőknél, hogy a tárgyalások során megígérik a tanulmányi szerződést, és ez még vonzóbbá teszi a munkahelyet a jelentkezőnek, majd, amikor megkezdődik a munkavégzés, és a munkavállaló jelzi, hogy szeretne élni a lehetőséggel, úgy tesznek, mintha most hallanák először. Ilyen esetekben legalább a tanulás támogatásának elvi lehetőségét érdemes rögzítenie a feleknek. Az egyik jogeset arról szólt, hogy a pszichológus munkavállalónak a kórház a szakképzést támogatta ugyan, de később vita keletkezett arról, hogy vizsgatárgyanként hány nap fizetett szabadság jár a munkavállalónak, illetve milyen jegyzeteket, könyveket támogat a kórház. A fentiek mellett nem volt világosan meghatározva, hogy a költségtérítést átvállalják-e, és ha igen, milyen mértékben. Egy jó tanulmányi szerződésben minden ilyen kérdésre részletesen kitérnek a felek.

Egészségügyi szolgálati jogviszony

Az egészségügyi szolgálati jogviszony leginkább a kormányzati igazgatási szervek mintájára az állam nagyobb mozgásterét hivatott szolgálni az egészségügyi szolgálati jogviszonyban állók felett. A jogviszonyt nem kinevezés, hanem munkaszerződés hozza létre. A szolgálati jogviszony olyan speciális jogviszonyfajta az *egészségügyben*, amelynek háttérjogszabályaként meghagyta a Munka Törvénykönyvét, és egyes rendelkezéseket nem is szabályozza. A jogszabály a 2020. évi C. törvény, az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló jogszabály mellett a részletszabályokat a törvény végrehajtására kiadott rendelet határozza meg, 528/2020. (XI. 28.) Korm. rendelet az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2020. évi C. törvény végrehajtásáról. A klinikai felnőtt- és mentálhigiéniai szakpszichológus nem egészségügyi egyetemi végzettséggel és egészségügyi szakképesítéssel rendelkezőnek minősül, így az egészségügyben dolgozó és szakképesítést szerzett klinikusok bértáblája az orvosi bértáblához igazodik. A béreket a gyakorlati idő határozza meg, és nem rugalmasan kerül a munkáltató igényei szerint kialakításra. Aki nem rendelkezik még szakvizsgával, azok számára a munkabér számításánál az egészségügyben dolgozók bértáblája az irányadó.

Megbízási szerződés

Felek: megbízó és a megbízott

Díjazás: megbízási díj

Esedékesség: teljesítésigazolás ellenében

A megbízási szerződés egy gondossági típusú kötelelem, amelyben a megbízó a megbízottal kerül jogviszonyba, a megbízott feladatot kap, a feladat elvégzéséről kell gondoskodnia (gondossági kötelelemnek hívjuk). Ez azért lényeges, mert alapvetően ez különbözteti meg a vállalkozási szerződéstől, ahol munkával elérhető eredményt kell létrehozunk.

A megbízási szerződés megkötésének klasszikus lépései:

- felmerül a feladatigény a megbízónál (oktatási, fordítási, pszichodiagnosztikai többletfeladat),
- a szerződési feltételek megtárgyalása, megbízási díj meghatározása, a szerződés aláírása,
- teljesítési időszak,
- teljesítésigazolás,

- számla alapján kifizetés (vállalkozónak számlára vagy természetes személyként bérszámfejtési kötelezettséggel).

A megbízás esetén a feladat pontos meghatározása lényeges, illetve az, hogy a megbízott alapvetően a saját eszközeivel, saját felelősségével terhelten végzi a munkát, a megbízási szerződés alapján végzett munkák nagy része intellektuális jellegű, ezért nem is merül fel a közvetlen irányítás lehetősége, ezért is hívják önálló munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyoknak a megbízási szerződéseket.

Utasítások a megbízó részéről

Ptk. 6:273. § (1) és (2) bekezdése:

- (1) A megbízott köteles a megbízó utasításait követni.
- (2) A megbízott a megbízó utasításától akkor térhet el, ha ezt a megbízó érdeke feltétlenül megköveteli, és a megbízó előzetes értesítésére már nincs mód. Ilyen esetben a megbízót késedelem nélkül értesíteni kell.

Vállalkozási szerződés

Felek: megrendelő és a vállalkozó

Díjazás: vállalkozói díj (átalánydíj vagy óradíj)

Esedékesség: a mű elkészítésekor

A vállalkozási szerződés tipikusan munkával elérhető eredmény létrehozására irányuló úgynevezett eredménykötelem, ami annyit jelent, hogy konkrét mű létrehozását igényli a jogviszony. Ez lehet műalkotás, bútordarab, bármely olyan konkrét materiális dolog, amely kézzelfogható.

A vállalkozási szerződés megkötése az alábbi mozzanatokból áll:

- árajánlat kérése,
- árajánlat elfogadása,
- megrendelés,
- teljesítés (szállítás),
- az elkészült mű átadás-átvétele,
- teljesítés elfogadása, igazolása,
- számla kiállítása,
- számla ellenértékének kiegyenlítése.

A vállalkozási szerződésnek több speciális formája is van, ilyen a kivitelezési munkára létrejött szerződés és a tervezési szerződés. A vállalkozási szerződéshez hasonló jogviszonyok ezek is, itt speciálisan kivitelezési munka elkészítését vállalja a vállalkozó a megrendelő felé, ez lehet felújítás, karbantartás, építés stb. Lehet adott esetben egy önálló szakipari tevékenység is, így gépészeti kivitelezés stb. A munka ellenőrzője ebben az esetben műszaki ellenőr lehet, generálkivitelezések esetén ez gyakran szerencsés is, hiszen olyan szakmai szemléletre van szükség, amely alkalmas arra, hogy az esetleges hibás teljesítést a megrendelő észlelje. A vállalkozási szerződés esetén a vállalkozó hibásan teljesít abban az esetben, ha a megrendelő által kért munkát nem megfelelően, szakmailag kifogásolhatóan végzi el. Ebben az esetben a felek között jogvita keletkezhet, amelynek rendezése elsősorban mediáció keretében rendezhető hatékonyan, a hosszú pereskedés rendkívüli anyagi ráfordításokat igényel, így érdemes jogi képviselőn keresztül a vállalkozóval megegyezni. Az egyezség irányulhat a hibás munka kijavítására, ezeken túl a Ptk. a törvény erejénél fogva rendezi a többletmunka és a pótmunka intézményét.

6:244. § Többletmunka. Pótmunka

- (1) A vállalkozó köteles elvégezni a vállalkozási szerződés tartalmát képező, de a vállalkozói díj meghatározásánál figyelembe nem vett munkát és az olyan munkát is, amely nélkül a mű rendeltetésszerű használatra alkalmas megvalósítása nem történhet meg (többletmunka).
- (2) A vállalkozó köteles elvégezni az utólag megrendelt, különösen tervmódosítás miatt szükségessé váló munkát is, ha annak elvégzése nem teszi feladatát aránytalanul terheesebbé (pótmunka).

6:245. § A vállalkozói díj

- (1) Ha a felek átalánydíjban állapodtak meg, a vállalkozó az átalánydíjon felül a pótmunka ellenértékét igényelheti, a többletmunka ellenértékének megtérítésére nem jogosult. A megrendelő köteles azonban megtéríteni a vállalkozónak a többletmunkával kapcsolatban felmerült olyan költséget, amely a szerződés megkötésének időpontjában nem volt előrelátható.

A kutatási szerződés

A Ptk.-ban nevesített szerződéstípus, a kutatási szerződés a vállalkozási szerződés egy altípusa, a kutató arra vállal kötelezettséget, hogy munkával elérhető eredményt állít elő, ezért eredménykötelemnek tekintjük (Fuglinszky–Tókey, 2018:230). A kutatási szerződés kétarcú kötelem, amelyre részben az általános vállalkozási szerződés szabályait rendeli alkalmazni a jogszabály, de a kutató díjigényére vonatkozóan a megbízási szerződés szabályait kell alkalmazni (Fuglinszky–Tókey, 2018:230). A kutatási szerződés lehet egy új gyógyszermolekula kifejlesztése, egy új teszt standardizálása a klinikai pszichológiában például, de ide sorolhatjuk a régészeti genetikai kutatómunkát is. Lényeges különbség, hogy a kutatás eredményéről szóló tanulmány már nem a szerződés része, hanem arra a szerzői jog szabályait kell alkalmazni. A kutatás alapvetően magasszintű szakértelmet feltételez, ezért a kiválasztásnál a megrendelőnél szempont, hogy kivel szerződik, de a kutatás jellegéből adódóan az esetleges közreműködő részvételéhez a megrendelőnek hozzá kell járulnia.

Felek: megrendelő és a kutató

Díjazás: megbízási díj (akkor is jár, ha végül nem járt sikerrel)

Esedékesség: A munka elvégzésekor, számla ellenében történő kifizetés

A vállalkozó pszichológus

A pszichológusok jelentős százaléka a piacról él. Ez nyilvánvalóan nem újdonság, az állami munkahelyek csökkenésével a klinikai szakpszichológusok többnyire magánrendelések munkatársaiként, önálló praxisban vagy online, illetve tanácsadó cégeknél dolgozik vállalkozóként. A vállalkozói létforma számos kihívás elé állítja a kezdőket is. Többnyire az első szokványos probléma a *vállalkozási forma, továbbá az adózási forma* kiválasztása, hatályos jogrendszerünk erre vonatkozóan több alternatívát kínál. Az egyéni vállalkozó pszichológus dolgozhat legalább 36 órát elérő jogviszony mellett, vagy főállású vállalkozóként. Amennyiben a szolgáltatását kizárólag magánszemélyeknek nyújtja, akkor lehet a régi KATA szerinti vállalkozó, fix 50 000 forint (jelenleg) tételes adót kell megfizetnie, egyéb közteherviselési kötelezettsége nincs, de nem tud számlázni semmilyen formában vállalkozásoknak. A másik lehetőség az átalányadózási forma, ahol pszichológusok esetén 45%-os költséghányaddal kell számolni, az adó alapja (amiből az adót ki kell számolni), az a fennmaradó 55% lesz. A pszichológus így alanyi adómentes lesz és az évi keretösszeg erejéig nem kell más közterhet fizetnie. Aki gyakran csoportozik, szervezetet fejleszt, annak ezt

a formát érdemes választania. Amennyiben valaki kft. alkalmazottja, akkor a Munka Törvénykönyve szerinti fizetését fogják alkalmazni, ekkor a bérköltségek és terhek a munkaadóra hárulnak, ő felelős a havi bevallásokért, illetve a járulékfizetésért is. Létezik azonban az egyszemélyes kft. is. Minden fenti esetben érdemes már a vállalkozás megkezdésekor kizárólag elektronikus számlákat kiállítani, mert azokat a könyvelő a programon belüli hozzáféréssel kezelheti, ilyenek lehetnek: Számlázz.hu, Billingo.hu stb., ez mindenkinek az egyéni ízlésére van bízva. Az is lényeges, hogy mindkét rendszer közvetlen NAV-kapcsolattal rendelkezik, és szinkronban látszanak a NAV felületén is a beérkező összegek. Az átalányadózó egyéni vállalkozónak negyedéves adóbevallási kötelezettsége van, azzal, hogy amennyiben a teljesen adómentes keret még nem merítette ki (2025-ben ez 2 800 000 forint volt), akkor nem kell fizetnie adót, de a bevallást el kell készítenie. Tapasztalatból írja a szerző, hogy a könyvelést mindenképpen érdemes egy megbízható, jó szakemberre bízni, és nem érdemes vele bíbelődni, egyrészt időigényes, másrészt nagy a hibázási lehetőség, amit később korrigálni fáradságos. Vannak könyvelők, akik az átalányadózóktól, ha egyedül dolgoznak, kizárólag a bevallások elkészítésekor kérnek díjazást, a köztes időben nem. Elképzelhető, hogy több szakembert ki kell próbálni, mire rátalálunk a megfelelő emberre, ezzel az első pár hónapban, amíg nem keletkezik ténylegesen adófizetési kötelezettségünk, lehet várni a megfelelő emberre. A vállalkozás elindítását egyszerűen a NAV oldalán (webes ügysegéd platform használatával)¹⁵⁵ keresztül kezdeményezhetjük pár kattintással. Arra ügyelni kell, hogy a tevékenység megkezdésekor, a rendelő megnyitásához be kell szereznünk a megfelelő egészségügyi hatósági engedélyeket, ezen engedélyek birtokában kezdhethetjük el a klinikusi tevékenységet. A pszichológusoknak szakmai felelősségbiztosítást is kell kötniük, amely az esetleges tévedések, okozott károk megtérítését hivatott fedezni. A tevékenység megfelelő végzéséhez szükséges valamilyen jogcímen a rendeléshez megfelelő helyiséggel vagy helyiségcsoporttal rendelkezni, nincs konkrét előírás, de a szakma méltóságát, az intimitást, diszkréciót biztosítónak kell lennie, ahol biztosítva van az adatok, páciensdokumentációk elérhetősége, védelme. Megfelelő a megvilágítása, a szellőzése, és a díszítés „ideológiaiilag” semleges, biztonságos tér.

Több biztosító kínál felelősségbiztosítást az egészségügyi és a szociális területen dolgozóknak egyaránt. A felelősségbiztosításnál kártérítési limit van annak megfelelően, hogy milyen biztosításunk van, nyilván, akinek sok kliense van, több a nagyvállalati partner, érdemes magasabb kockázati csoportba tartozó biztosítást kötni.

155 <https://nav.gov.hu/Elathelyzetek-adozasa/vallalkozas/Egyeni-vallalkozas-inditasa> (2026. 01. 03.)

Utószó

Reményeink szerint ez a kötet egyszerre szolgálja a gyakorló szakemberek mindennapjait és nyújt segítséget azoknak is, akik vizsgára készülnek belőle. A tematikus egységek úgy épülnek fel, hogy egyszerre igyekeznek szolgálni a napi munkát, illetve jogi fogalmak tisztázását, a jog világának jobb megismerését. Arra is törekedtünk, hogy ne járjon úgy az olvasó, hogy viszonylag gyorsan elévülő joganyagot talál a kötetben, hanem inkább a jogi dogmatika szempontjából általános, többnyire statikus jogintézmények kerüljenek bemutatásra. Az etikai fejezetben az egyre többször előforduló műhibákra, panaszokra fókuszálva a legfontosabb „red flagek” ismertetésére szorítkoztunk, konkrét jogesetek bemutatásával. Jelen munka hivatkozásként jól használható szakdolgozatok, szakcikk megírásához is.

Felhasznált irodalom

- Ács A. (2012): Mentális zavarban szenvedőkkel szembeni attitűd vizsgálat BSc ápoló hallgatók körében. *Ápolásiügy*, 26(1), 14–18.
- Asbóth Márton (2016): A humán közszolgáltatások (V. fejezet 5–6.) In: Fazekas Marianna (szerk.) *Közigazgatási jog általános rész II.* Eötvös Kiadó ELTE, Budapest.
- Asbóth Márton – Fazekas Marianna – Koncz József (2020): *Egészségügyi jog és igazgatás.* Eötvös Kiadó ELTE, Budapest.
- Balázs Péter (2007): *Generale Normativum in Re Sanitatis 1770. Szervezett egészségügyünk 1770-es alaprendelete.* Piliscsaba–Budapest.
- Baran Brigitta – Bitter István – Ungvári S. Gábor – Gazdag Gábor (2008): A görcs-kezelés születése. *Neuropsychopharmacologia Hungarica*, X/5., 257–279. pp.
- Barcsi Tamás (2023): *Embertelenség az együttérzés korában, Filozófiai vázlat a kegyetlenségről.* Attraktor Kiadó, Budapest.
- Baša Kamilla – Baša Patrik – Wágner Eugen: A Lewin-féle vezetési stílusok és a munkavállalói elégedettség kapcsolatának elemzése. <https://doi.org/10.36007/4119.2022.53>
- Belovics Ervin (2019): *Büntetőjog, különös rész.* HVG-ORAC, Budapest.
- Blasszauer Béla (1995): *Orvosi etika.* Medicina Kiadó, Budapest.
- Bene László (2007): Görög-római filozófia. In: Boros Gábor (szerk.): *Filozófia.* MTA Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Czabán Samu (2025): *Jog, pszichológia, társadalom.* Akadémiai Kiadó, Budapest. <https://doi.org/10.1556/9789636641276>
- Czine Ágnes (2022): *Büntető eljárásjog.* Patrocinium Kiadó, Budapest.
- Csikós G. 2024: „Beidegzetten lapul a vidék”: A falusi Magyarország lelki zavarai és észleletük a modern korban. Budapest: HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.
- Csink Lóránt et al. (2020): *Alkotmányjog.* Novissima Kiadó, Budapest.
- Csink Lóránt et al. (2021): *Alapjogi kommentár.* Novissima Kiadó, Budapest.
- De Spinosa, Benedictus (1997): *Etika.* Osiris Kiadó, Budapest.
- Dobai Attila (2022): Egyes vallásfelekezetek és érzékeny csoportok jogainak érvényesülése a betegellátás során. *Ügyészek Lapja*, 29:3, 29–46. pp.

- Dobai Attila Marcelián, Tósaki Gergely (2025): Közelkép a budapesti közösségi pszichiátriai és addiktológiai ellátás műhelyeiből. *Máltai Tanulmányok* 7(2) January 2025. DOI: 10.56699/MT.2025.2.6
- Dobai Attila (2025b): *Az intézménytelenítés társadalmi és jogi vetületei a hazai pszichiátriában*. Doktori értekezés ELTE ÁJK.
- Dobai Attila – Tóth Varga Violetta – Dúll Andrea (2024): A pszichiátriai intézményrendszer történeti jellemzői a rendszerváltozás után. *Kaleidoscope Orvostörténeti Folyóirat*.
- Dósa Ágnes (2010): *Az orvos kártérítési felelőssége*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest.
- Dósa Ágnes (2011): Az igazságügyi pszichiátriai szakértői tevékenység a különböző jogágakban. In: Kuncz Elemér (szerk.): *Igazságügyi pszichiátria*. Medicina Kiadó, Budapest.
- Dósa Ágnes (2016): Hanti Péter, Kovácsy Zsombor: *Kommentár az egészségügyi törvényhez*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.
- Dósa Ágnes (2018): Betegek jogai. In: Lamm Vanda (szerk.): *Emberi jogi enciklopédia*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest.
- Dúll Andrea (2023): Ember-környezet tranzakció viselkedéstudományi kutatások: Környezetpszichológiai fenntarthatóság. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 78:4, 471–484. <https://doi.org/10.1556/0016.2023.00086>
- Fantoly Zsanett (2024): Szervezeti alapelvek. In: Bartók et al. (szerk.): *A büntető-eljárás jog tankönyve*.
- Fazekas Marianna – Koncz József (2020a): Egészségügyi jog és igazgatás. In: Lapsánszky András (szerk.): *Közigazgatási jog. Szakigazgatásaink elmélete és működése*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.
- Fazekas Marianna (2020b): Az egészségügyi közigazgatás kialakulása. Az állami feladatok változása az egészségügyben. In: Asbóth Márton – Fazekas Marianna – Koncz József (szerk.): *Egészségügyi jog és igazgatás*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Fazekas Marianna (2022): Köztisztviselők. In: Fazekas Marianna (szerk.): *Közigazgatási jog általános rész I*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Fazekas János (2022a): A közigazgatási szervek általános jellemzői. In: Fazekas Marianna (szerk.): *Közigazgatási jog általános rész I*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Fazekas János (2022b): Központi közigazgatási szervek. In: Fazekas Marianna (szerk.): *Közigazgatási jog általános rész I*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

- Fleck Zoltán – Gajduscheck G. (2015): Empirikus kutatás a jogban. In: A. Jakab & A. Menyhárd (szerk.): *A jog tudománya. Tudománytörténeti és -elméleti írások, gyakorlati tanácsokkal*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- Földi András – Hamza Gábor (2016): *A római jog története és intézményei*. EKE OFI Kiadó, Budapest.
- Fraser, Nancy (2024): *Kannibál kapitalizmus*. Open Books Kiadó, Budapest.
- Fuglinszky Ádám (2014): *Kártérítési jog*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest.
- Fuglinszky, Á. és Tőkey, B. (2018): *Szerződési jog: különös rész*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Gellén Klára (2021): *A szerződési jognyilatkozatok érthetősége és értelmezése, különösen a fogyasztói szerződések körében*. JÁP, 2021/1., 61–74. o.
- Giddens, Anthony (1997): *Szociológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- H. Szilágyi István (2023): „Jogtudat”. In: Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes jogtudományi enciklopédia* (Jogszociológia rovat, rovatszerkesztő: Bencze Mátyás). <http://ijoten.hu/szocikk/jogtudat>
- Hanti Pénter (2016): In: Dósa Ágnes, Hanti Péter, Kovácsy Zsombor. *Kommentár az egészségügyi törvényhez*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.
- Hidvéginé Adorján L. – Sáriné Simkó Á. (2012): *A betegek jogairól*. Medicina Kiadó, Budapest.
- Hoffman István (2016): A közszolgáltatások fogalma. In: Fazekas Marianna (szerk.): *Közigazgatási jog általános rész II*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Hoffman István – Asbóth Márton (2020): A humán közszolgáltatások alapjai. In: Lapsánszky András (szerk.): *Közigazgatási jog. Szakigazgatásaink elmélete és működése*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.
- Hoffman István (2020): Szociális igazgatás. In: Lapsánszky András (szerk.): *Közigazgatási jog. Szakigazgatásaink elmélete és működése*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.
- Horváth I. és Szladovnyik K. (2020): *Munkajog*. Budapest: Novissima Kiadó.
- Huszár Ilona – Magyar Iván (2011): Személyiségzavarok. In: Kuncz Elemér (szerk.): *Igazságügyi pszichiátria*. Medicina Kiadó, Budapest.
- H. Szilágyi István (2023): Jogtudat. In: Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes jogtudományi enciklopédia* (Jogszociológia rovat, rovatszerkesztő: Bencze Mátyás). <http://ijoten.hu/szocikk/jogtudat>
- Kant, Immanuel (2018): *A tiszta ész kritikája*. Atlantis Kiadó, Budapest.
- Kant, Emmanuel (2020): *A gyakorlati ész kritikája*. Osiris Kiadó, Budapest.

- Kapronczay Károly (2010): *Az orvostörténelem századai*. Semmelweis Kiadó, Budapest.
- Kardos Gábor (2015): Szociálpolitika és foglalkoztatás. In: Kende Tamás (szerk.): *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.
- Keith-Spiegel, P. – Koocher, G. P. (1985): *Ethics in psychology: Professional standards and cases*. Crown Publishing Group/Random House.
- Kovács József (2011): Kiegészítő pszichológiai vizsgálatok. In: Kuncz Elemér (szerk.): *Igazságügyi pszichiátria*. Medicina Kiadó, Budapest.
- Kovács Janka (2024): The darkest field of medicine? The integration of psychological knowledge into medical education in the Habsburg Monarchy (1780s–1840s). *European Review of History* 31:1, 17–46. pp., 30 p. <https://doi.org/10.1080/13507486.2023.2282584>
- Kováts Beáta (2021): Emberi méltósághoz való jog. In: Csink Lóránt et al. (2021): *Alapjogi kommentár*. Novissima Kiadó, Budapest.
- Kovácsy Zsombor (2016): In: Dósa Ágnes, Hanti Péter, Kovácsy Zsombor: *Kommentár az egészségügyi törvényhez*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.
- Kovácsy Zsombor (2018): *Beutaló, iránytű a magyar egészségügy labirintusához*. Atheneum Kiadó, Budapest.
- Kövesné Kósa Zsuzsanna (2018): A sürgősségi pszichiátriai intézeti gyógykezelés elrendelésének gyakorlata. *Forum Sententiarium Curiae*, 2018/1.
- Kuncz Elemér (2011): Paranoid indíttatású kórképek. In: Kuncz Elemér (szerk.): *Igazságügyi pszichiátria*. Medicina Kiadó, Budapest.
- Kurunczi Gábor (2021): Sajtószabadság. In: Csink Lóránt et al.: *Alapjogi kommentár*. Novissima Kiadó, Budapest.
- Lamm Vanda (szerk.) (2018): *Emberi jogi enciklopédia*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest.
- Lenkovics Barnabás – Székely László (2014): *A személyi jog vázlata*. Eötvös József Kiadó, Budapest.
- Lenkovics Barnabás (2018): A személyiségi jogok megsértésének szankciói. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.
- Légmán Anna (2011): Állandóság vagy átalakulás. A magyar pszichiátriai ellátórendszeréről. *Replika*, 2011/1., 169–185.
- Matisz Ágnes (2019): A pszichiátriai betegek gyógykezelésével kapcsolatos bírói eljárás gyakorlata és gyakorlati problémái. *MJSZ*, 2019/1., 1/2. szám, 84–98. o.
- Meir Lau, I. (2000): *A zsidó élet törvényei*. Tel-Aviv, Izrael.

- Miller R. (2001): Scientific vs.clinical-based knowledge in psychology: a concealed moral conflict. *American Journal of Psychotherapy*, 55, 344–356. <https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.2001.55.3.344>
- Nagy Adrienn – Wopera Zsuzsa (2021): *Polgári eljárásjog*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.
- Pilling János (2004): A búcsú méltósága, a holtesttel való bánásmód kérdései. *Kháron Thanatológiai Szemle*, 8. évf. 3. sz., 15–60. pp.
- Pléh Csaba (2016): Intézmények, eszmék és sorsok a magyar pszichológia fél évszázadában. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2016, 71. 4/5. 699–731. Porter, P. (2002): *A téboly*. Magyar Világ Kiadó, Budapest. DOI: 10.1556/0016.2016.71.4.5
- Pozsár-Szentmiklósy Zoltán – Somody Bernadette (2015): *Alapjogok mérlegen*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest.
- Pozsár-Szentmiklósy Zoltán (2016): *Alapjogok mérlegen*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest.
- Pozsár-Szentmiklósy Zoltán (2021): A művelődéshez való jog. In: Csink Lóránt et al.: *Alapjogi kommentár*. Novissima Kiadó, Budapest.
- Püski Levente – Barta Róbert – Gyarmati György (2000): *Magyarország a XX. században*. <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/231.html> (2024. 02. 02.)
- Rózsás Eszter (2020): Szociális igazgatás. In: Lapsánszky András (szerk.): *Közigazgatási jog. Szakigazgatásaink elmélete és működése*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.
- Simándi Irén (2009): *Küzdelem a nők parlamenti választójogáért Magyarországon 1848–1938*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Störig, Hans Joachim (1997): *A filozófia világtörténete*. Helikon Kiadó, Budapest.
- Szabó Miklós (2006): *Bevezetés a jog- és államtudományokba*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 131–134.
- Szeibert Orsolya (2025): *Családjog*. Eötvös Kiadó, Budapest.
- Székely László (2018): In: Vékás Lajos, Gárdos Péter (szerk.): *Kommentár a polgári törvénykönyvhöz*. Wolters Kluwer, Budapest.
- Szilágyi Péter (2011): *Jogi alaptan*. Eötvös Kiadó, Budapest.
- Szokolszky Ágnes (2020): A pszichológiai kutatás módszertana. Osiris Kiadó, Budapest.
- Tari Gergely – Kelemen Oguz Kristóf Csaba (2024): Szakma-etikai és betegjogi kihívások a pszichiátriában: tapasztalatok megosztása és megoldások keresése. *Psychiatria Hungarica* 39 : S1 pp. 40-40., 1 p.
- Tolcsvai Gábor (szerk.) (2007): *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Osiris Kiadó, Budapest.

- Tóth J. Zoltán – Nagy Péter (2024): A montesquieu-i hatalommegosztási tan kialakulása. *Jogelméleti Szemle*, 2024/4. <https://doi.org/10.59558/jesz.2024.4.189>
- Tóth, M. (2022). *Büntetőjog I. Általános rész – Jogi Szakvizsga Könyvek*. Budapest: Patrocinium Kiadó.
- Varga Ádám (2020): Az országgyűlés feladat és hatásköre. In: Csink Lóránt et al. (szerk.): *Alkotmányjog*. Novissima Kiadó, Budapest.
- Varga Ádám (2020): A magyar állampolgárság keletkezése. In: Csink Lóránt et al. (szerk.): *Alkotmányjog*. Novissima Kiadó, Budapest.
- Varga Katalin (2014): *Pszichológus etika 99 dilemma tükrében*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- Varga Zs. András (2013): *Hatalommegosztás, az állam- és a kormányforma*. PPKE, Budapest. <https://plwp.eu/docs/wp/2013/2013-5-VZSA.pdf> (2026. 01. 04.)
- Vass György (2006): *Jogi ismeretek*. Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Központ, Budapest.
- Vilics Tünde (2019): Az igazságügyi szakértői interjú és az élményszerűség vizsgálata. *Belügyi Szemle*, 2019/11. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.11.2>
- Zsidai Ágnes (2009): Amikor a jog kötelezettség. In: Ficsor K. – Gyórfi T. – Szabó M. (szerk.): *Jogosultságok – elmélet és gyakorlat*. Bíbor Kiadó, Miskolc.

Hivatkozott jogszabályok, irányelvek jegyzéke

- 1770 Generale Normativum in Re Sanitatis (Balázs Péter)
- 1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről
- 1959. évi 8. törvényerejű rendelet az orvosi rendtartásról
 - <https://jogiportal.hu/view/1959-evi-8-torvenyereju-rendelet> (2024. 02. 10.)
- 1966. évi 12. törvényerejű rendelet
 - az elmebetegek gyógykezeléséről és gondozásáról
 - <https://jogiportal.hu/view/1966-evi-12-torvenyereju-rendelet> (2024. 02. 10.)
- 1966. évi 27. törvényerejű rendelet
 - az alkoholistákkal kapcsolatos egyes intézkedésekről
 - <https://jogiportal.hu/view/1966-evi-27-torvenyereju-rendelet> (2024. 02. 10.)
- Legge 13 maggio 1978, n. 180 „Accertamenti e trattamenti sanitari volontari e obbligatori” publicata nella Gazzetta Ufficiale 16 maggio 1978, n. 133. (Basaglia-törvény)
- 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300055.tv> (2026. 01. 04.)
- 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300031.tv#lbj0idf1c7>
- 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300003.tv> (2024. 02. 10.)
- 1994. évi LXXXVII. törvény az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény módosításáról (kóros elmeállapotú)
- 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700154.tv> (2024. 02. 10.)
- 117/1998. (VI. 16.) Korm. rendelet egyes egészségügyi ellátások visszautasításának részletes szabályairól
- 62/1997. (XII. 21.) NM rendelet (továbbiakban: EESZT-R) az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezelésének egyes kérdéseiről
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700062.nm> (2026. 01. 04.)

- 1997. évi XLVII. törvény (továbbiakban: Eüak.) az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700047.tv> (2026. 01. 04.)
- 141/2000. (VIII. 9.) Korm. rendelet a súlyos fogyatékoság minősítésének és felülvizsgálatának, valamint a fogyatékosági támogatás folyósításának szabályairól
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0000141.kor>
- 2009. évi XXIX. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0900029.tv> (2026. 01. 04.)
- 2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000001.tv> (2026. 01. 04.)
- 2011. évi CXCI. törvény a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100191.tv> (2026. 01. 04.)
- 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100189.tv> (2026. 01. 04.)
- 13/2014. (XII. 16.) IM rendelet a kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtásáról, valamint az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet feladatairól
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400013.im> (2024.02.10.)
- 2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1600029.tv> (2024.02.10.)
- 323/2010. (XII. 27.) Korm. rendelet az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálatról, a népegészségügyi szakigazgatási feladatok ellátásáról, valamint a gyógyszerészeti államigazgatási szerv kijelöléséről
- 385/2016. (XII. 2.) Korm. rendelet a fővárosi és megyei kormányhivatal, valamint a járási (fővárosi kerületi) hivatal népegészségügyi feladatai ellátásáról, továbbá az egészségügyi államigazgatási szerv kijelöléséről
- 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1600130.tv>
- 2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1600150.tv> (2026. 01. 04.)
- 60/2003. (X. 20.) ESzCsM rendelet az egészségügyi szolgáltatások nyújtásához szükséges szakmai minimumfeltételekről
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0300060.esc> (2026. 01. 04.)

- 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100112.tv> (2026. 01. 04.)
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv> (2026. 01. 03.)
- 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200001.tv> (2026. 09. 14.)
- 351/2013. (X. 4.) Korm. rendelet a halottvizsgálatról és a halottakkal kapcsolatos eljárásról
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300351.kor> (2026. 01. 04.)
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300005.tv> (2026. 01. 03.)
- 39/2016. (XII. 21.) EMMI rendelet az Elektronikus Egészségügyi Szolgáltatási Térrel kapcsolatos részletes szabályokról
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1600039.emm> (2026. 01. 04.)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679. rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (GDPR-rendelet)
- 16/2019. (VII. 30.) EMMI rendelet az egészségügyi szolgáltatók szakfelügyeletéről
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1900016.emm>
- 5/2020. Módszertani Levél Az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek-szakpszichológia egyes szakértői vizsgálatairól
 - https://misk.hu/files/modszertani_levelek/MISZK_Modszertani_level_5_2020.pdf (2026. 01. 04.)
- A pszichológiai teszthasználat irányelvei, a Magyar Pszichológiai Társaság Tesztbizottsága elfogadta 2015. december 15-én
 - <https://mpt.hu/2015/01/05/a-pszichologiai-teszthasznalat-iranyelvei/> (2026. 01. 04.)
- 333/2023. (VII. 20.) Korm. rendelet a Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központról
 - <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2300333.kor> (2026. 01. 04.)

Bírói esetjog a pszichiátriai ellátással összefüggésben

1. A Pécsi Ítélőtábla Mf. 30015/2023/4. számú határozata munkaviszony megszüntetése (munkaviszony JOGELLENES megszüntetése) tárgyában. [1997. évi CLIV. törvény (Eütv.) 1. § (9) bek.] Bírók: Kovács János, Rendeki Ágnes, Tolnai Ildikó
24/2014. (VII. 22.) AB határozat
2. Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 22. § (3) bekezdésének szövegrésze, valamint az egyes egészségügyi ellátások visszautasításának részletes szabályairól szóló 117/1998. (VI. 16.) Korm. rendelet mellékletének 2. pontja és az ahhoz kapcsolódó lábjegyzet alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről

Az Alapvető Jogok Biztosa Hivatalának jelentései a témában

1. Az alapvető jogok biztosának jelentése 560 az AJB-2305/2013. számú ügyben (Pszichiátriai kényszerintézkedések tárgyában)
2. Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-4464/2014. számú ügyben: Szentgothárdi Pszichiátriai Betegek Otthona
3. Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-560/2017. számú ügyben: Szentgothárdi Pszichiátriai Betegek Otthona
4. Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-2134/2022. számú ügyben pszichiátriai ellátással összefüggésben (Előzmény ügy: 4270/2021.): Szent Pantaleon Kórház-Rendelőintézet
5. Az alapvető jogok biztosa mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus jelentése az AJB-410/2015. számú ügyben: DPC Merényi Gusztáv Kórház

Jelen kötet újszerű vállalkozás, hiszen kimondottan pszichológusok számára írt jogi alapmű eddig nem volt a könyvpiacon, annak ellenére, hogy a gyakorló szakemberek munkájuk során számtalan jogi relevanciával bíró problémával találkoznak. A kötet főbb témakörei: jogi alaptan, a polgári jog, büntetőjog, közigazgatási jog, betegek jogai, majd a szakspecifikus részek következnek, és a vállalkozásokra vonatkozó fontosabb fogalmak zárják a művet. A szerző törekedett arra, hogy gyakorlatias példákon keresztül tegye élővé a jog szövegvilágát, így az olvasó – reményeim szerint – meg fogja érteni és alkalmazni is tudja majd a legfontosabb jogfogalmakat. Kiemelt figyelmet kaptak a betegek jogai, hangsúlyos a pszichiátriai betegekre vonatkozó speciális joganyag. A büntető vagy polgári igazságszolgáltatás során rendkívül gyakori a pszichológus szakértők alkalmazása, ezért ez az alfejezet is bővebb, tartalmazza a legfontosabb alapelveket, egyes szakmódszertani kérdéseket. A könyvet irányítúként forgathatják a szak-, az alap- és mesterképzésben tanuló diákok vagy éppen már területen dolgozó szakemberek.

ELTE | EÖTVÖS
KIADÓ
Az ELTE hivatalos könyvkiadója

ELTE | PPK
PEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR

